

**ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕМЕНИШИН МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.9.01:(355.44+623.565)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-
НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ)**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.О. Семенишин

Науковий консультант **Бесчастний Віктор Миколайович**, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Кривий Ріг – 2020

АНОТАЦІЯ

Семенишин М. О. Теорія та практика запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил). – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Донецький юридичний інститут МВС України; Державний науково-дослідний інститут МВС України, Київ, 2020.

Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних, правових, організаційних та праксеологічних засад запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами і підрозділами Національної поліції України за матеріалами ООС. На основі критичного опрацювання доктринальних положень теорії кримінології, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, аналізу законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки, що дають змогу розв'язати низку фундаментальних і прикладних проблем у сфері діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, пов'язаних із використанням ними власного кримінологічного потенціалу запобігання злочинам, забезпечення слідчо-оперативного реагування на корисливо-наси́льницькі кримінальні правопорушення.

Сформульовано наукове визначення «корисливо-наси́льницькі кримінальні правопорушення» як антисоціальне явище й відносно масове суспільно-небезпечне збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих кримінальних проступків і злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Такі кримінальні правопорушення визнано самостійним напрямом у системі запобігання злочинам. Розвиток цього наукового напрямку в кримінологічній доктрині супроводжується формулюванням широкого спектру тем досліджень, пов'язаних із

використанням нових знань про різні елементи корисливо-насильницького середовища та залученням до проведення таких досліджень широкого кола фахівців, теоретиків і практиків, дослідницькі інтереси яких перебувають на стику цих кримінологічних проблем.

Запобігання корисливо-насильницькій злочинності як цілеспрямований вплив на її причини й умови, займає важливе місце в системі заходів, спрямованих на зміцнення законності й правопорядку в системі провідних зарубіжних практик (Англія, Німеччина, США, Японія та інші). Зарубіжна політика, іменована «закон і порядок», включає широкий комплекс заходів соціального, правового, організаційного й фінансового характеру, спрямованих на зміцнення національної безпеки, здійснення контролю над злочинністю, зменшення масштабів організованої злочинності, зниження почуття страху перед злочинністю, виховання дітей. В основі цієї політики знаходяться дієві кримінально-правові механізми впливу на злочинність, спрямовані на вдосконалення кримінального, кримінального процесуального, оперативно-розшукового та пенітенціарного законодавства, а також позитивний досвід реформування правоохоронної системи та судочинства й модернізація системи виконання покарань.

Розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС з виокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, причини та умови, які сприяють їх вчиненню, соціально-психологічних ознак правопорушників (учасників організованих груп, злочинних організацій, банд, інших формувань) і потерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема доведено зв'язок поведінки потерпілих зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів запобігання.

Під кримінологічним забезпеченням національної безпеки на території проведення ООС запропоновано розуміти комплекс наукових знань про практичні заходи забезпечення динамічно-стійкої системи захисту прав і

свобод, інтересів і цінностей людини й суспільства від криміногенних загроз та злочинних посягань на сході України. Загальними цілями системи забезпечення кримінологічної безпеки є своєчасне виявлення вже існуючих і прогнозування можливих негативних тенденцій у стані злочинності та її проявах, які можуть загрожувати життєво важливим інтересам об'єктів кримінологічної безпеки, вироблення та здійснення комплексу заходів щодо запобігання, припинення й локалізації дії цих загроз. Тому національна безпека залежить від ефективної кримінологічної політики держави.

З'ясовано місце запобігання корисливо-насильницькій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни, що полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють вчиненню окремих правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян, суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків, повернення незаконно здобутих активів, відновлення порушених прав.

З огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів, здійснено прогноз перспективних змін криміногенної ситуації в найближчі п'ять років з розробленням проєктів Положення про систему індикаторів (показників) оцінювання стану національної безпеки України (сфера відповідальності МВС України) на території проведення ООС, Державної програми невідкладних заходів із запобігання корисливо-насильницькій злочинності на території Донецької та Луганської областей, які згруповані за напрямками: вдосконалення національного законодавства; формування ефективної системи інституційного забезпечення; запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у різних сферах з високим

ризиком їх впливу; інформаційно-аналітичне забезпечення; віктимологічне запобігання.

Враховуючи специфіку Донецької та Луганської областей й важливість боротьби зі злочинністю на належному рівні в умовах постійних зовнішніх загроз, пов'язаних з активізацією бойових дій, а також підтримання готовності органів і підрозділів Національної поліції України для реалізації комплексу заходів, обумовлених процесами деокупації окремих території та забезпечення на них публічного порядку, є доцільним формування окремих програм запобігання злочинам на цих територіях у межах відповідної державної стратегії. В рамках таких заходів запропоновано: 1) ухвалення Закону України «Про запобігання злочинам», яким буде встановлено основи правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю державної системи запобігання злочинам; 2) прийняття Державного комплексного плану запобігання злочинам в Україні. Специфічність цього плану в тому, що він має середньостроковий характер та стане основою для розробки регіональних планів запобігання злочинності; 3) прийняття Комплексного цільового плану запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС. У районах проведення ООС (Донецька та Луганська області) організацію виконання державних програм забезпечують обласні військово-цивільні адміністрації на підставі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» (2015). Регіональні програми цих областей (Донецької та Луганської) повинні містити відповідну специфіку реалізації державних програм запобігання злочинам. Саме відсутність відображення в таких документах регіональної специфіки «розмиває» їх і вони нічим не відрізняються від інших тотожних програм, як і від державної програми та форм звітування; 4) віднесення до повноважень Департаменту захисту інтересів суспільства і держави НП України проведення оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів у тісній взаємодії з підрозділами кримінального аналізу. Зазначена взаємодія надасть можливість випробувати ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-

профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції; 5) відповідно до п. 7 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 287/2015 (5/2015), затвердити розроблене автором Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України; 6) впровадження розробленої автором Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей до 2025 року; 7) впровадження розроблених автором методичних рекомендації щодо напрямів діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам.

На стадії досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам полягає у припиненні злочинної діяльності осіб (їх груп) відповідного спрямування, недопущенні завершення задуманих, підготовлюваних та розпочатих злочинів з одночасним вжиттям комплексу процесуальних заходів щодо притягнення правопорушників до відповідальності. Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів НП України починається зі спільного планування заходів на етапі реалізації оперативно-розшукових матеріалів, на якому вирішуються питання як процесуального, так й оперативно-розшукового характеру, узгоджується тактика проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Підтверджено доцільність створення спеціалізованих постійно діючих слідчо-оперативних груп як на рівні обласних Головних управлінь Національної поліції, так і на міжрегіональному рівні. З урахуванням набутого оперативними підрозділами досвіду взаємодії зі слідчими та працівниками оперативної й оперативно-технічної служб при виконанні доручень щодо проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій запропоновано програму відповідних тренінгів у межах підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських різних фахових груп та методичні рекомендації відповідного спрямування.

Основною формою індивідуально-профілактичного запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС є

оперативно-розшукова профілактика, яка має попереджувальну спрямованість, здійснюється з метою завчасного виявлення й усунення явищ і процесів, які потенційно можуть трансформуватись у детермінанти корисливо-наси́льницької злочинності, дати поштовх для розвитку корисливої спрямованості особи й наси́льницького прояву. Така діяльність обмежує вплив криміногенного середовища на осіб із нестійкою системою цінностей, стримує формування та розвиток корисливої спрямованості наси́льницького прояву, усуває недоліки захисту матеріальних цінностей, вдосконалює навички особистої безпеки громадян та здійснюється на стратегіях компромісу або силового впливу (отримання інформації про заплановані злочини, про створення нових злочинних угруповань або появу злодіїв-одинаків, «гастролерів»; відпрацювання підоблікового контингенту; встановлення кола ймовірно причетних до злочинної діяльності; відвернення можливості реалізації наміру; переконання в необхідності відмови від вчинення злочину осіб, схильних до злочинної поведінки тощо).

Концептуально доведено доцільність розвитку в Україні моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою («Intelligence Led Policing») як окремого стратегічного напрямку вдосконалення інформаційного забезпечення та аналітичної роботи аналізу великих масивів даних та оперативної інформації з науковим обґрунтуванням шляхів її поетапного впровадження в діяльність органів і підрозділів Національної поліції України.

Аналізуючи норми КПК України та відомчі нормативно-правові акти, виокремлено такі форми взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів у запобіганні корисливо-наси́льницьким злочинам на території проведення ООС: а) при надходженні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них; б) при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами ОРД до органу досудового розслідування; в) у рамках роботи слідчо-оперативної групи для розслідування кримінальних правопорушень; д) виконання співробітниками оперативного

підрозділу письмових доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Розроблено та запропоновано Концепцію забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей до 2025 року, яка визначає візію та перспективи забезпечення національної безпеки, стратегічні цілі боротьби зі злочинністю, шляхи досягнення та дії щодо їх реалізації, а на її виконання Державну програму невідкладних заходів із запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Донецькій та Луганській областях на період до 2025 року, яка містить механізми захисту прав і свобод людини, притягнення винних до відповідальності, а також систему першочергових превентивних заходів.

Ключові слова: корисливо-насильницька злочинність, операція Об'єднаних сил, Національна поліція України, організована злочинність, кримінологічна характеристика, запобігання злочинам, правове регулювання, організаційне забезпечення, взаємодія.

ANNOTATION

Semenyshyn M. O. Theory and practice of prevention of mercenary and violent crimes by bodies and subdivisions of the National Police of Ukraine (based on the materials of the Joint Forces Operation). – *Qualifying scientific work on the rights of manuscript.*

Doctoral dissertation on a specialty 12.00.08 «Criminal law and criminology; criminal executive law». – Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is the first in Ukraine complex monographic research of theoretical, legal, organizational and praxeological bases of prevention of mercenary and violent crimes by bodies and divisions of National police of Ukraine on materials of JFO. On the basis of critical processing of the doctrinal provisions of the theory of criminology, criminal law, operational-search activity, criminal procedure, analysis of legislation and law enforcement practice, conclusions are formulated that make it possible to solve a number of fundamental and applied problems in the field of activities of bodies and divisions of the National Police of Ukraine, associated with the use of their own criminological potential of crime prevention, ensuring the investigative and prompt response to mercenary and violent criminal offenses.

The scientific definition of "mercenary-violent criminal offenses" is formulated as an antisocial phenomenon and relatively mass socially dangerous enrichment, which is manifested in the commission of mercenary criminal offenses and crimes combined with the use or threat of violence. Such criminal offenses are defined as an independent trend in the system of crime prevention. The development of this scientific direction in criminological doctrine is accompanied by the formulation of a wide range of research topics related to the use of new knowledge about various elements of the violent environment and the involvement of a wide range of specialists, theorists and practitioners whose research interests are at the intersection of these criminological problems.

Prevention of mercenary crime as a purposeful influence on its causes and conditions, occupies an important place in the system of measures aimed at strengthening law and order in the system of leading foreign practices (England, Germany, USA, Japan and others). Foreign policy, called "law and order", includes a wide range of measures of social, legal, organizational and financial nature, aimed at strengthening national security, controlling crime, reducing organized crime, reducing fear of crime, raising children. This policy is based on effective criminal law mechanisms for influencing crime, aimed at improving criminal, procedure, operational and penitentiary legislation, as well as positive experience in reforming the law enforcement and judicial system and modernizing the penitentiary system.

The content of elements of criminological characteristics of mercenary and violent crimes on the territory of JFO with information on the state, structure and dynamics of criminally punishable acts of this category, causes and conditions that contribute to their commission, socio-psychological characteristics of offenders (members of organized groups, criminal organizations, gangs, other formations) and victims, as well as correlations between individual elements, in particular, the relationship between the behaviour of victims with the degree of latency of crimes and the effectiveness of prevention measures.

A criminological support of national security in the territory of JFO it is offered to be understood to mean a complex of scientific knowledge on practical measures of maintenance of dynamically steady system of protection of the rights and freedoms, interests and values of the person and society against criminogenic threats and criminal encroachments in the east of Ukraine. The general objectives of the criminological security system are timely detection of existing and forecasting possible negative trends in crime and its manifestations that may threaten the vital interests of criminological security, development and implementation of a set of measures of prevention, termination and localization of these threats. Therefore, national security depends on an effective criminological policy of the state.

The place of the prevention of mercenary and violent crime in the system of ensuring the national security of the country, which consists in the implementation at

the international, national, regional and departmental (interdepartmental) levels of a complex of legal, organizational and practical measures for the purpose of systemic criminological analysis of this phenomenon, identification and elimination of determinants, has been clarified, contributing to the commission of certain crimes, the exposure of persons (their associations) who commit crimes, the suppression of criminal acts at the stages of preparation or attempt, as well as the prevention (minimization) of their negative consequences for citizens, business entities and the state through compensation for damage caused, the return of illegally obtained assets, restoration of violated rights.

Taking into account the identified trends in the development of criminogenic phenomena and processes, a forecast of promising changes in the criminogenic situation in the next five years was carried out with the development of drafts of the Regulation on the system of indicators for assessing the state of national security of Ukraine (the sphere of responsibility of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine) in the territory of the JFO, the State program of urgent measures to prevent mercenary violent crime on the territory of Donetsk and Lugansk regions, which are grouped according to directions: improvement of national legislation; formation of an effective system of institutional support; prevention of the creation and activity of organized criminal groups in various areas with a high risk of their influence; information and analytical support; victimological prevention

Taking into consideration the specifics of Donetsk and Lugansk regions and the importance of combating crime at the appropriate level in the face of constant external threats related to the intensification of hostilities, as well as maintaining the readiness of bodies and units of the National Police of Ukraine on implementation of a set of measures due to the processes of de-occupation of certain territories and ensuring public order on them, it is expedient to form separate programs of crimes prevention in these territories within the limits of the corresponding state strategy. Within the framework of such measures it is proposed: 1) adoption of the Law of Ukraine “On Prevention of Crimes”, which will establish the basis of legal regulation of relations arising in connection with the activities of the state system of crime

prevention; 2) adoption of the State Comprehensive Plan for Crime Prevention in Ukraine. The specificity of this plan is that it has a medium-term nature and will be the basis for the development of regional crime prevention plans; 3) adoption of a Comprehensive Targeted Plan for the Prevention of mercenary and violent Crimes on the Territory of JF. In the areas of JFO (Donetsk and Lugansk regions) the organization of state programs is provided by regional military-civil administrations on the basis of the Law of Ukraine "On military-civil administrations" (2015). Regional programs of these regions (Donetsk and Lugansk) should contain the appropriate specifics of the implementation of state crime prevention programs. It is the lack of reflection in such documents of regional specificity that "blurs" them and they do not differ from other identical programs, as well as from the state program and reporting forms; 4) referring the conduct of operational-search prevention of mercenary and violent crimes to the powers of the Department for the Protection of the Interests of Society and the State of the NP of Ukraine in close cooperation with the units of criminal analysis. This interaction will allow to test the idea of operational-search crime prevention, to elaborate the forms and methods of operational-preventive work in modern conditions of the National Police; 5) in accordance with paragraph 7 of the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine dd. May 6, 2015 "On the National Security Strategy of Ukraine", enacted by Decree of the President of Ukraine № 287/2015 (5/2015), to approve the Regulations on the system of indicators (indicators) of the state of national security of Ukraine; 6) implementation on the territory of Donetsk and Lugansk regions until 2025 the Concept of ensuring criminological security developed by the author; 7) introduction developed by the author methodological recommendations on the activity of bodies and divisions of the National Police of Ukraine in the prevention of mercenary and violent crimes.

At the stage of pre-trial investigation of mercenary and violent crimes, special criminological prevention of crimes consists in stopping the criminal activities of persons (their groups) of the corresponding direction, preventing the completion of planned and initiated crimes, while taking a set of procedural measures to bring

offenders to justice. The interaction of investigators and employees of operational units of the NP of Ukraine begins with joint planning of activities at the stage of implementation of operational-search materials, at which issues of both procedural and operational-search nature are resolved, the tactics of conducting investigative (search) and covert investigative (search) actions are coordinated. The expediency of creating specialized, permanently operating investigative and operational groups was confirmed both at the level of the regional Main Directorates of the National Police, and at the interregional level. Taking into account the experience gained by the operational units of interaction with investigators and employees of the operational and operational-technical services in the implementation of orders to carry out certain covert investigative (search) actions, a program of relevant trainings was proposed as part of the training and advanced training of police officers of different professional groups and methodological recommendations of the corresponding direction.

The main form of individual-prophylactic prevention of mercenary-violent crimes in the territory of the JFO is operational-search prevention, which has a preventive focus, is carried out with the aim of early identification and elimination of phenomena and processes that can transform into determinants of mercenary-violent crime, to give impetus to the development the selfish orientation of the personality and violent manifestation. Such activity limits the influence of the criminal environment on persons with an unstable value system, inhibits the formation and development of the selfish orientation of violent manifestation, eliminates the shortcomings of protecting material values, improves the personal safety new criminal gangs or the emergence of lone thieves, migrant criminals; work with the contingent under the account, establishing the circle of those who are likely to be involved in criminal activity; preventing the possibility of implementing the intention; convincing people prone to criminal behaviour to refuse to commit a crime, etc.).

The expediency of the development in Ukraine a model of police activity controlled by analytics ("Intelligence Led Policing") as a separate strategic direction for improving information support and analytical work of analysing big data and

operational information with scientific substantiation of ways of its phased implementation in the activities of bodies and units of the National Police Ukraine is conceptually proven.

Analysing the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and departmental normative legal acts, the following forms of interaction between investigators and employees of operational units in the prevention of mercenary and violent crimes in the territory of the JFO were identified: a) upon receipt of applications and reports of criminal offenses and response to them; b) when the operational unit sends materials based on the results of the Law-Enforcement Operations to the pre-trial investigation body; c) within the framework of the work of the investigative-operational group for the investigation of criminal offenses; e) fulfilment by the employees of the operational unit of the investigator's written instructions to conduct investigative (search) and covert investigative (search) actions.

The Concept of ensuring criminological security in Donetsk and Lugansk regions until 2025 has been developed and proposed, which defines the vision and prospects of ensuring national security, strategic goals of crime control, ways to achieve and implementation actions, and the State Program of mercenary and violent crimes Urgent Prevention actions in Donetsk and Lugansk regions until 2025, which contains mechanisms of human rights and freedoms protection, bringing the perpetrators to justice, as well as a system of priority preventive measures.

Key words: mercenary and violent crime, Joint Forces operation, National Police of Ukraine, organized crime, criminological characteristics, crime prevention, legal regulation, organizational support, interaction.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 550 с.

Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних

2. Семенишин Н. А. Правовые основы применения оружия как способ предупреждения разбойных нападений на банки в зоне проведения антитеррористической операции. *Наше право*. 2016. № 3. С. 194–200.

3. Семенишин М. О. Кримінологічні напрями діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн у запобіганні бандитизму. *Право.UA*. 2017. № 1. С. 225–232.

4. Семенишин М. О. Загальносоціальні заходи запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 3. С. 215–222.

5. Семенишин М. О. Взаємодія органів та підрозділів національної поліції щодо запобігання наси́льницьким грабежам в Україні. *Наше право*. 2018. № 1. С. 218–225.

6. Семенишин М. О. Особливості формування корисливо-наси́льницької поведінки у дітей. *Право.UA*. 2018. № 2. С. 185–191.

7. Семенишин М. О. Вплив маргіналізації особи на формування корисливо-наси́льницької злочинної поведінки. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 214–222.

8. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С., Бичін С. О. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. *Право.UA*. 2019. № 2. С. 64–69.

9. Семенишин М. О. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 283–288.
10. Семенишин М. О. Становлення та розвиток відповідальності за розбій у кримінальному законодавстві України. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 124–130.
11. Семенишин М. О. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. *Верховенство права*. 2020. № 1. С. 118–124.
12. Семенишин М. О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 162–168.
13. Семенишин М. О. Зарубіжний досвід запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми. *Наше право*. 2020. № 1. С. 88–95.
14. Семенишин М. О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 1. С. 287–297.
15. Семенишин М. О. Віктимологічні аспекти незаконного заволодіння транспортними засобами. *Право.UA*. 2020. № 1. С. 113–120.
16. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 276–282.
17. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 340–343.
18. Семенишин М. О. Віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 97–104.
19. Семенишин М. О. Використання зарубіжного досвіду правоохоронних органів у запобіганні організованій злочинності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2. С. 167–175.

20. Семенишин М. О. Аналіз кількісних показників корисливо-наси́льницької злочинності у Донецькій та Луганській областях (за матеріалами операції Об'єднаних сил). *Право і суспільство*. 2020. №2. Ч. 3. С. 73–79.

21. Семенишин М. О. Об'єктивна сторона бандитизму за кримінальним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 258–264.

22. Семенишин М. О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами як об'єкт кримінологічного дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 344–349.

23. Семенишин М. О. Кримінально-правова характеристика агресивної корисливо-наси́льницької злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 267–273.

Праці апробаційного характеру

24. Семенишин М. О. Реалізація поліцейської діяльності, спрямованої на взаємодію з громадськістю (за матеріалами Донецької області). *Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку та взаємодії*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 18 трав. 2018 р.). Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. С. 192–196.

25. Семенишин М. О. Генеза поняття «гібридна війна». *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 15 черв. 2018 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2018. С. 178–181.

26. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С. Зарубіжний досвід залучення громадськості до запобігання злочинам проти власності. *Україна і Європейський Союз: сучасні тенденції співпраці*: матеріали кругл. столу (Маріуполь, 16 трав. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 160–164.

27. Семенишин М. О. Окремі питання кадрового менеджменту в органах Національної поліції України. *Правова доктрина: міжнародний досвід та*

практична реалізація в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 22 трав. 2019 р.). Маріуполь: МДУ, 2019. С. 23–24.

28. Семенишин М. О. Концептуалізація забезпечення прав і свобод людини та громадянина на території Донеччини в діяльності ГУНП в Донецькій області. *Дотримання прав людини і громадянина на території проведення операції Об'єднаних сил (до Дня Національної поліції України): матеріали кругл. столу* (Маріуполь, 12 лип. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 155–166.

29. Семенишин М. О. Кримінологічна безпека у системі національної безпеки (на прикладі окупованих Донецької та Луганської областей). *Кримінологічна безпека населених пунктів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.).* Київ: ВД «Дакор», 2020. С. 308–312.

30. Семенишин М.О., Назимко Є.С. Окремі пропозиції з удосконалення законодавства щодо запобігання злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю (за матеріалами операції Об'єднаних сил). *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи: матеріали панельної дискусії IV Харків. Міжнар. юрид. форуму (Харків, 23–24 верес. 2020 р.).* Редкол.: В.Я. Тацій, А.П. Гетьман, Ю.Г. Барабаш, Б.М. Головкін. Харків: Право, 2020. С. 166–172.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

31. Протидія підрозділами карного розшуку кишеньковим крадіжкам: метод. реком. / М. О. Семенишин, В. І. Василичук, О. І. Козаченко, О. М. Стрільців. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ДКР МВС, 2014. 54 с.

32. Євробачення – 2017: довідник патрульного / М. О. Семенишин, В. Л. Костюк, Н. В. Федоровська, О. М. Стрільців, В. І. Василичук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 235 с.

33. Семенишин М. О., Зусін В. Я., Остапчук В. В. Професійна етика та естетика поліцейського: навч. посіб. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. 31 с.

34. Розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у районі проведення операції Об'єднаних сил / М. О. Семенишин, О. М. Стрільців,

С. С. Чернявський, Р. М. Дударець: метод. реком. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 88 с.

35. Організаційно-правовий механізм протидії екстремізму в Україні: наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький та ін. Київ: ВД «Дакор», 2019. 154 с.

36. Громадський контроль за діяльністю органів Національної поліції України: наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький, Р. О. Ткаченко та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020. 152 с.

37. Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних в діяльності Національної поліції України: наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький, І. Б. Малаховська та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020. 176 с.

38. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: монографія / М. О. Семенишин, В. М. Бесчастний, С. С. Вітвіцький, С. О. Бичін, Є. С. Назимко. Київ: ВД «Дакор», 2020. 160 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	23
ВСТУП.....	25
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	39
1.1 Стан наукової розробки проблем запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні	39
1.2 Методологія дослідження проблеми запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України	59
1.3 Наукові підходи до визначення корисливо-насильницької злочинності та її ознак.....	69
1.4 Історико-правова генеза кримінальної відповідальності за вчинення корисливо-насильницьких злочинів в Україні	93
1.5 Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам	115
Висновки до розділу 1	141
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	145
2.1 Сучасний стан, структура, динаміка корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил	145
2.2 Детермінанти, що впливають на вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення операції Об'єднаних сил	192
2.3 Характеристика осіб та організованих злочинних угруповань, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення операції Об'єднаних сил	214
2.4 Віктимологічні ознаки та властивості жертв корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил ..	253
Висновки до розділу 2	287

РОЗДІЛ 3	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	ТА
ОРГАНІЗАЦІЯ	ДІЯЛЬНОСТІ	ОРГАНІВ	І ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ	ПОЛІЦІЇ	УКРАЇНИ	ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ
КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ	ЗЛОЧИНАМ	НА	ТЕРИТОРІЇ
ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ		291	
3.1	Запобігання органами та підрозділами Національної поліції України		
	корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції		
	Об'єднаних сил як засіб забезпечення національної безпеки держави.....	291	
3.2	Нормативно-правове забезпечення діяльності органів і підрозділів		
	Національної поліції України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам		
	на території проведення операції Об'єднаних сил	295	
3.3	Організаційне забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної		
	поліції України при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на		
	території проведення операції Об'єднаних сил	322	
	Висновки до розділу 3	337	
РОЗДІЛ 4	ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ	ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ	ПОЛІЦІЇ	УКРАЇНИ	КОРИСЛИВО-
НАСИЛЬНИЦЬКИМ	ЗЛОЧИНАМ	НА	ТЕРИТОРІЇ
ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ		340	
4.1	Загальносоціальні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам		
	на території проведення операції Об'єднаних сил	340	
4.2	Спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами й підрозділами		
	Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території		
	проведення операції Об'єднаних сил	365	
4.3	Індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами й підрозділами		
	Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території		
	проведення операції Об'єднаних сил	391	
	Висновки до розділу 4	399	

РОЗДІЛ 5 УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	409
5.1 Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил	409
5.2 Взаємодія органів та підрозділів Національної поліції України з іншими органами при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил	431
5.3 Віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам Національною поліцією України на території проведення операції Об'єднаних сил	461
Висновки до розділу 5	474
ВИСНОВКИ	478
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	482
ДОДАТКИ	540

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

UASC – Єдиний аналітичний сервісний центр на території проведення операції Об'єднаних сил

АК – армійський корпус

АТО – Антитерористична операція

ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет

ВЦВК – Всеросійський центральний виконавчий комітет

ГУ ДСНС України – Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій

ГУ НП – Головне управління Національної поліції

ДЗІСД – Департамент захисту інтересів суспільства і держави

Експертна рада – Експертна рада НП в Донецькій області з втілення інноваційних ідей

ЄО – єдиний облік

ЄПС – Європейська політика сусідства

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні сили України

ІТТ – ізолятори тимчасового тримання

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

КЗ – кімнати затриманих

КК України – Кримінальний кодекс України

КК УРСР – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки

Командувач ОС – Командувач Об'єднаних сил

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МОЗ України – Міністерство охорони здоров'я України

НГУ – Національна гвардія України
НЗФ – незаконні збройні формування
ОГ – організовані групи
ОГС – організації громадянського суспільства
ОЗ – організація злочинна
ООС – операція Об'єднаних сил
ООШ ЗСУ – Об'єднаний оперативний штаб Збройних сил України
ОРД – оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ – оперативно-розшукові заходи
ОРДЛО – окремі райони Донецької та Луганської областей
ОТРК – оперативно-тактичні ракетні комплекси
Програма – Регіональна програма профілактики правопорушень серед дітей Донецької області на 2019–2022 роки
РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
РНК – Рада народних комісарів
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РСЗВ – ракетні системи залпового вогню
РФ – Російська Федерація
СБУ – Служба безпеки України
СІЗО – слідчий ізолятор
СНД – Співдружність Незалежних Держав
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
УДПЛ – Управління дотримання прав людини
Уложення – «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных»
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦВК – Центральна виборча комісія

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні. З лютого 2014 року наша держава перебуває в стані неоголошеної війни з Російською Федерацією (РФ), яка здійснює військову агресію в окремих регіонах Донецької та Луганської областей. 14 квітня 2014 року Рада національної безпеки та оборони України розпочала антитерористичну операцію, спрямовану на боротьбу з діяльністю незаконних російських і проросійських збройних формувань. З 30 квітня 2018 року Антитерористичну операцію було переформатовано в операцію Об'єднаних сил (ООС), причому управління від Служби безпеки України передано до Об'єднаного оперативного штабу Збройних сил України. Проведення операції передбачено Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018).

Зона бойових дій на Сході України на сьогодні залишається одним з основних джерел надходження в незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, наявність неконтрольованої ділянки державного кордону з РФ створює сприятливі умови для функціонування каналів постачання наркотиків, контрабанди, торгівлі людьми тощо. Впродовж 2014–2019 років на території Донецької області внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) 16344 злочини корисливо-насиленої спрямованості, а на території Луганської області за аналогічний період часу – 5965 таких злочинів. Серед них варто виокремити тероризм, який перетворився на потужну динамічну зброю, інструмент і навіть технологію, яку використовують проти влади, суспільства й людства загалом. Злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, щороку стають дедалі організованішими та жорстокішими. За останні п'ять років зареєстровано

понад 10 тис. терористичних актів й виявлено на території проведення ООС 94 організовані групи і злочинні організації терористичного спрямування¹.

Водночас на фоні загального зменшення кількості облікованих злочинів відбулося помітне зниження показників запобігання злочинам (кількість направлених до суду обвинувальних актів відповідної категорії проваджень у 2019 р. зменшилася на 10,8 %, а показник розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів коливається в межах від 20 до 40 %). Такі корисливо-насильницькі злочинні прояви в районі проведення ООС є одними з найпоширеніших та характеризуються корисливою мотивацією й насильницьким способом учинення, а кримінальна ситуація в цих районах залишається доволі складною і потребує здійснення подальших заходів щодо забезпечення контролю за злочинністю та запобігання їй.

Однією з умов розбудови України як демократичної правової держави європейського зразка є якісне оновлення системи кримінальної юстиції, інституції якої здатні забезпечити охорону прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю, захист інтересів суспільства та держави, в тому числі передбаченими законом засобами поліцейської діяльності. Під час реалізації Кримінального процесуального кодексу (КПК) України (2012) докорінно змінено модель кримінального провадження, правовий статус його учасників, процесуальну форму досудового розслідування та судочинства загалом. У зв'язку з приведенням кримінального процесуального законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження правових механізмів функціонування підрозділів Національної поліції (НП) України, на які, згідно з компетенцією, покладено завдання щодо запобігання, виявлення та припинення переважної більшості (понад 95 %) усіх зареєстрованих у державі злочинів, запобігання найнебезпечнішим проявам корисливо-

¹ Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 88 с.; Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

насильницької та організованої злочинності.

Найбільш універсальна сукупність заходів щодо виявлення, теоретичного осмислення та практичного усунення детермінантів учинення корисливо-насильницьких злочинів, а також пов'язаних з ними правопорушень, входить до кримінологічного запобігання в межах кримінологічної політики. Така діяльність повинна стати самостійним елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, що тісно пов'язана з іншими елементами – кримінально-правовою, кримінальною процесуальною, кримінально-виконавчою діяльністю, та знайде своє відображення в Концепції кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей, сутність якої полягатиме в захисті прав і свобод кожної людини на цих територіях, як кінцева мета та найвищий сенс правоохоронної політики, і передбачатиме розв'язання проблем забезпечення національної безпеки.

Саме тому державна політика України щодо забезпечення національної безпеки формує перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження. Побудова демократичної правової держави неможлива без запобігання злочинам у всіх сферах суспільного життя. Руйнівні процеси, які взяли гору в період переходу до ринкової економіки нашої країни, військова агресія РФ на Сході України різко посилили процес соціальної незахищеності населення, про що свідчить зростання кількості тяжких та особливо тяжких корисливо-насильницьких злочинів.

Пошук шляхів удосконалення кримінологічних засад запобігання злочинам набув доктринального осмислення в працях різних поколінь учених радянського та сучасного періодів, зокрема Ю. М. Антоняна, М. М. Бабаєва, А. А. Бабенка, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, В. М. Бесчастного, В. В. Василевича, М. Г. Вербенського, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, С. Ф. Денисова, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, Г. П. Жаровської, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. П. Ємельянова, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, О. М. Кваші, М. Г. Колодяжного, О. Є. Користіна, М. В. Корнієнка, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева,

Н. В. Кулакової, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, В. А. Мисливого, Є. С. Назимка, А. А. Небітова, Ю. В. Орлова, О. П. Рябчинської, А. В. Савченка, Є. Д. Скулиша, В. В. Тіщенко, В. В. Чернея, В. І. Шакуна, О. Ю. Шостко, О. Н. Ярмиш, Н. М. Ярмиш та інших.

Праці згаданих учених мають фундаментальний характер і складають підґрунтя для подальшого наукового пошуку. Однак в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС, зокрема в новоствореній і багаторівневій структурі діяльності НП України, набули особливого цільового значення та потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних проблем реалізації невід’ємної кримінологічної функції та вдосконалення відповідних положень кримінального, кримінального процесуального й оперативно-розшукового законодавства.

Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об’єкт та предмет дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов’язань, узятих Україною на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Плану заходів з її імплементації, Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, для захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз організованої злочинної діяльності, в тому числі Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015); Національної стратегії у

сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015), Концепції боротьби з тероризмом (Указ Президента України № 230/2013), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015), а також згідно з тематикою науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2015–2018 роки «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (№ 0111U0011288) та «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби зі злочинністю» на 2017–2020 роки (№ 0116U006148).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Донецького юридичного інституту МВС України (протокол засідання від 25.09.2019 № 1), розглянута та схвалена координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України (п. 620 Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук за 2019 рік).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є теоретичне узагальнення та розв’язання комплексної науково-прикладної проблеми запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами та підрозділами НП України на території проведення ООС за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у формуванні цілісної концепції з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з’ясувати сучасний стан наукових досліджень проблем запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам;
- розкрити методологічний інструментарій дослідження проблеми запобігання злочинам НП України;
- систематизувати наукові підходи до визначення корисливо-наси́льницької злочинності та її ознак;
- окреслити історико-правову генезу кримінальної відповідальності за вчинення корисливо-наси́льницьких злочинів в Україні;

- розкрити особливості зарубіжного досвіду діяльності правоохоронних органів щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території Донецької та Луганської областей;
- виокремити детермінанти, що впливають на вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС;
- визначити кримінологічно значущі ознаки осіб та організованих злочинних об'єднань, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС;
- проаналізувати та розкрити віктимологічні ознаки й властивості жертв корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС;
- оцінити запобігання органами та підрозділами НП України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС як засіб забезпечення національної безпеки держави;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності органів і підрозділів НП України при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;
- визначити організаційне забезпечення діяльності органів і підрозділів НП України при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;
- сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;
- розробити спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами і підрозділами НП України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;
- запропонувати індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами і підрозділами НП України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;

- сформувати пріоритетні напрями вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності НП України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;

- розкрити специфіку взаємодії НП України з іншими правоохоронними органами і громадськістю при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС;

- запропонувати віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС.

Об’єкт дослідження – корисливо-насильницька злочинність як негативне соціальне явище, а також діяльність НП України щодо запобігання її кримінально караних виявів на території проведення ООС.

Предмет дослідження – теорія та практика запобігання органами та підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам (за матеріалами операції Об’єднаних сил).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *системно-структурний* – для аналізу корисливо-насильницької злочинності та запобігання їй як цілісної теоретико-прикладної проблеми в межах усієї роботи (розділи 1–5); *історико-правовий* – у процесі розкриття генезису ключових етапів становлення та розвитку досліджуваного явища, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.3, 1.4); *формально-логічний* – з метою надання кримінально-правової та кримінологічної характеристики корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС (розділ 2); *компаративістський* – для виявлення особливостей запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні та зарубіжних країнах, а також оцінки можливостей впровадження іноземного досвіду у вітчизняну правозастосовну практику (підрозділ 1.5, розділи 3–4); *контент-аналіз* – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (підрозділи 2.1–2.3, 4.2, 4.3, 5.2, 5.3); *моделювання* – при

формулюванні висновків до розділів і загальних оцінок, а також пропозицій щодо вдосконалення кримінологічного запобігання та практики його застосування (розділи 1–5); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС органами і підрозділами НП України (підрозділи 3.1, 3.2, 4.1, 5.1); *психологічні* методи (опитування, тестування, експерименти) надали змогу виявити особливості особи-злочинця та жертви злочинного посягання (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4, 5.4); *соціологічні* методи (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – з метою вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм й організаційних заходів (розділи 4–5); *статистичний* метод – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1, 2.3, 4.2, 5.2).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані загальнодержавної та відомчої статистичної звітності щодо роботи органів НП України за 2014–2019 рр.; зведені дані вивчення 582 кримінальних проваджень, відкритих за ознаками ст. ст. 115, 146, 146-1, 149, 186, 187, 189, 257, 258, 289 Кримінального кодексу (КК) України впродовж 2014–2019 рр. на території Донецької та Луганської областей, а також 611 вироків, винесених судами України щодо злочинів відповідної категорії в зазначений період; узагальнені результати опитувань 280 працівників підрозділів кримінальної поліції, 240 слідчих ГУНП в Донецькій та Луганській областях, 85 прокурорів, які виконували функції процесуальних керівників у кримінальних провадженнях підслідних органам поліції в Донецькій та Луганській областях. Використано також аналітичні узагальнення МВС України, НП України, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України, низки міжнародних організацій, а також результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній сфері й безпосередньо в оперативних підрозділах НП різного управлінського рівня.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних, правових, організаційних та праксеологічних засад запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами і підрозділами НП України за матеріалами ООС. На основі критичного опрацювання доктринальних положень теорії кримінології, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності (ОРД), кримінального процесу, аналізу законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки, що дають змогу розв'язати низку фундаментальних і прикладних проблем діяльності органів і підрозділів НП України, пов'язаних з використанням ними власного кримінологічного потенціалу запобігання злочинам, забезпечення слідчо-оперативного реагування на корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення. Найсуттєвішими з них є такі:

вперше:

- виокремлено основні етапи розвитку корисливо-насильницької злочинності в Україні та генезис кримінологічних поглядів на цей соціально-правовий феномен у світовому й вітчизняному вимірах, а на цій основі – ключові тенденції його прогнозованого розвитку на території Донецької та Луганської областей, зокрема виявлено кореляційні зв'язки між інтенсивністю військових процесів і негативними показниками динаміки злочинності;

- розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС з виокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, причини та умови, які сприяють їх вчиненню, соціально-психологічних ознак правопорушників (учасників організованих груп, злочинних організацій, банд, інших формувань) і потерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема доведено зв'язок поведінки потерпілих зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів запобігання;

- з'ясовано місце запобігання корисливо-насильницькій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни, що полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому)

рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють вчиненню окремих правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян, суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків, відновлення порушених прав;

– з метою належного кримінологічного забезпечення запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території ООС обґрунтовано необхідність ухвалення Закону України «Про запобігання злочинам»; прийняття Державного комплексного плану запобігання злочинам в Україні; прийняття Комплексного цільового плану запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС; впровадження методичних рекомендації щодо напрямів діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам;

– обґрунтовано необхідність віднесення до повноважень Департаменту захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України здійснення оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів у тісній взаємодії з підрозділами кримінального аналізу. Доведено, що в такій взаємодії слід випробувати саму ідею оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів, відпрацювати форми і методи цієї роботи в сучасних умовах діяльності НП України;

– з огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів, здійснено прогноз перспективних змін криміногенної ситуації в найближчі п'ять років з розробленням проєктів Положення про систему індикаторів (показників) оцінювання стану національної безпеки України (сфера відповідальності МВС України) на території проведення ООС, Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей;

– концептуально доведено доцільність розвитку в Україні моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою («Intelligence Led Policing») як

окремого стратегічного напрямку вдосконалення інформаційного забезпечення та аналітичної роботи аналізу великих масивів даних та оперативної інформації з науковим обґрунтуванням шляхів її поетапного впровадження в діяльність органів і підрозділів НП України;

– розроблено Концепцію забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей, яка визначає візію та перспективи забезпечення національної безпеки, стратегічні цілі боротьби зі злочинністю, шляхи досягнення та дії щодо їх реалізації;

удосконалено:

– наукове визначення «корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення» як антисоціальне явище й відносно масове суспільно-небезпечне збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих кримінальних проступків і злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства;

– періодизацію розвитку кримінальної відповідальності за корисливо-насильницькі злочини в Україні та розподіл їх, залежно від криміналізації суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві;

– підходи до розмежування та конкретизації завдань і функцій державних органів, які уповноважені запобігати корисливо-насильницькій злочинності, з визначенням на основі європейського досвіду та міжнародної практики головного суб'єкта у загальнодержавній структурі, а також законодавчим врегулюванням віднесення інших суб'єктів до переліку органів, які беруть участь у боротьбі з організованою корисливо-насильницькою злочинністю на території проведення ООС;

– систематизацію детермінантів, що сприяють вчиненню корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС, обумовлюють активність у ній організованих злочинних угруповань, впливають на віктимізацію потерпілих шляхом розподілу на політичні, соціально-економічні, організаційно-правові (макро-, мікрорівень) та морально-психологічні (особистісний рівень);

– організаційні засади ефективної реалізації органами і підрозділами НП заходів запобігання корисливо-насильницькій злочинності на території проведення ООС, а саме запровадження єдиної автоматизованої системи обліку членів організованих злочинних угруповань, що перебувають на території України; нових критеріїв та системи оцінювання результатів такої діяльності, принципів добору, комплектування та підготовки працівників поліції;

дістало подальший розвиток:

– рекомендації щодо запровадження новітніх методів управління ризиками, оцінки загроз та впливу корисливо-насильницької злочинності на суспільно-політичні й соціально-економічні процеси на території Донецької та Луганської областей, з метою вжиття запобіжних заходів для їх локалізації та мінімізації можливих негативних наслідків;

– наукове бачення шляхів удосконалення статистичної звітності правоохоронних органів з обліку злочинів, що стосуються корисливо-насильницької злочинності на території проведення ООС, відповідних обліків органів судової влади щодо результатів розгляду судами кримінальних проваджень за правопорушеннями цієї категорії;

– кримінологічна характеристика осіб, організованих злочинних угруповань, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС та віктимологічні ознаки й властивості жертв таких посягань;

– підходи щодо створення дієвого механізму недопущення зв'язків між організованими корисливо-насильницькими злочинними угрупованнями та особами, які сприяють терористичній діяльності, підриву суверенітету й територіальної цілісності України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у кримінологічну науку, так і практику запобігання злочинам, оскільки сприяють удосконаленню правових та організаційних засад діяльності НП України. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – шляхом запровадження правових стандартів у новій редакції проєкту змін та доповнень до Закону України «Про запобігання злочинам», запропонованої Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей, а також змін і доповнень до кримінального законодавства (лист Донецького юридичного інституту МВС України до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності №3166 від 12.08.2020);

діяльності правоохоронних органів – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами НП України, захисту жертв злочинів та забезпечення відшкодування заподіяної ними шкоди (акт впровадження у діяльність ГУНП в Луганській області від 30 липня 2020 року);

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, ОРД, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників НП України (акти впровадження в освітній процес та науково-дослідну діяльність Донецького юридичного інституту МВС України від 17 липня 2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У статті, написаній у співавторстві з С. С. Вітвіцьким та С. О. Бичіним розроблено загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики детективної діяльності крізь призму запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Власні теоретичні розробки здобувача в опублікованій у співавторстві статті становлять більше 50 %. Наукові положення і результати кандидатської дисертації повторно на захист докторської дисертації не виносяться.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, панельних дискусіях, зокрема: «Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку та взаємодії» (м. Маріуполь, 18 травня 2018 року); «Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення» (м. Маріуполь, 15 червня 2018 року); «Україна і Європейський Союз: сучасні тенденції співпраці» (м. Маріуполь, 16 травня 2019 року); «Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні» (м. Маріуполь, 22 травня 2019 року); «Дотримання прав людини і громадянина на території проведення операції Об'єднаних сил (до Дня Національної поліції України)» (м. Маріуполь, 12 липня 2019 року); «Кримінологічна безпека населених пунктів» (м. Маріуполь, 31 липня 2020 року); «Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи» (м. Харків, 23-24 вересня 2020 року).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 38 наукових працях, серед яких монографія, 22 статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук та міжнародних наукометричних баз, 7 тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, 8 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 18 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (552 найменування на 53 сторінках) та восьми додатків на 81 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 623 сторінки, із них основний текст дисертації – 460 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1 Стан наукової розробки проблем запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні

Насильницьке заволодіння матеріальними благами – найдавніший спосіб незаконного збагачення. Відколи злочинна спільнота усвідомила його вигідність й ергономічність, продовжується масове відтворення корисливої насильницької злочинної практики, наслідки якої приголомшили людство сотнями тисяч скалічених і вбитих людей як дійсно заможних, так і пересічних громадян. Поставивши доволі просте запитання: що нам відомо про корисливу насильницьку злочинність і як вона сприймається суспільством, більшість відповість про, так звану, вуличну злочинність і протиправну діяльність кримінальних угруповань. Однак усе набагато складніше. За проявами корисливої насильницької злочинності суспільство дізналося про грабіжників і розбійників, корисливих і найманих убивць, бандитів і вимагачів, викрадачів людей і транспорту, а також організовану злочинність і «кримінальних авторитетів». У 90-х роках ХХ ст. корисливі насильницькі злочинці виступали на передньому плані кривавого переділу власності, вчиняли резонансні напади і вбивства, наганяли жах на підприємців, влаштовували збройні сутички серед злочинних угруповань, звільняли шлях своїм лідерам до владних вершин у злочинному середовищі та обслуговували інтереси впливових кланово-олігархічних фінансових груп у боротьбі за сфери впливу й надприбутки [111, с. 6].

На фоні посилення загроз і зростання нестабільності у світі постають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій сферах.

В умовах збройної агресії проти України, проявів сепаратизму, намагань створення терористичних організацій, суттєвого збільшення кількості засобів ураження в незаконному обігу (серед іншого із зони проведення операції Об'єднаних сил) відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень, вчинених у складі банд, організованих груп (злочинних організацій), у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї, зрощуванням з корупцією та криміналітетом, зокрема, так званими «злодіями в законі». Корисливо-наси́льницька злочинність, а також особи, які здійснюють її організацію та координацію, формують в Україні типове для держав пострадянського простору злочинне середовище, що характеризується наявністю власних кодексів поведінки, сталих кримінальних традицій, високим рівнем організованості, ієрархічності, закритості та конспірації. Враховуючи ж ослаблення контролю за перетином державного кордону, політичні чвари та сповільнення впровадження реформ у правоохоронній сфері, органи правопорядку позбавлені реальних засобів запобігання корисливо-наси́льницькій злочинності та поширенню впливу «злочинного світу». Тому показники офіційної статистики, які вказують на зниження рівня зареєстрованої організованої злочинності, свідчать не про реальну ситуацію, а є швидше свідченням неконтрольованої інституційної експансії корисливо-наси́льницького-злочинного середовища на масову свідомість, як і на політичні, економічні, культурні та соціальні процеси.

Водночас, задекларовані в Стратегії національної безпеки законодавчі та інституційні зміни (Указ Президента України № 287/2015) так і залишилися не реалізованими. Прискорення процесів реформування, застарілість положень нормативно-правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів, недосконалість моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, що спричиняє низьку ефективність результатів боротьби зі злочинністю, свідчать про недосягнення визначених цілей.

За офіційними даними МВС та Генеральної прокуратури України, за останні п'ять років на території України чисельність заяв та повідомлень про злочини та інші події, що надійшли до органів поліції і були зареєстровані в журналі єдиного обліку, вперше скоротилася на 1,2 % (2016 р.: +29,1 %; 2017 р.: +8,9 %; 2018 р.: +8,1 %) і становила 7212817. Причому спостерігалось зниження як кількості заяв з ознаками злочинів (–9,1 %), так і незначне скорочення числа заяв та повідомлень без ознак злочинів (–0,1 %). Виявлено 912 організованих груп і злочинних організацій (2015 р. – 155; 2016 р. – 123; 2017 р. – 136; 2018 р. – 210; 2019 р. – 288), зокрема 41 – з транснаціональними зв'язками (2015 р. – 14; 2016 р. – 5; 2017 р. – 4; 2018 р. – 11; 2019 р. – 7). Однак відбулося погіршення показників діяльності органів поліції щодо розкриття та розслідування злочинів. Так, у 2019 р. чисельність злочинів, провадження за якими закінчено розслідуванням (скеровано до суду та закрито за п. 5 та п. 7 ст. 284 КПК), зменшилася до 159617 (–10,8 %), а відсоток таких діянь серед всіх облікованих у звітному році зменшився до 35,9 %. Виявлено 109825 осіб, які вчинили злочини (–6,2 %). Ці дані свідчать про необхідність прийняття правових та організаційних заходів щодо покращення її діяльності [85].

Таким чином, системна й скоординована діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості щодо боротьби зі злочинністю залишається сьогодні найбільш складною та важливою у розбудові України як незалежної, демократичної й правової держави. Саме тому формування й реалізація виваженої, ефективної та збалансованої кримінологічної політики держави має забезпечити активну й дієву боротьбу з корисливо-насильницькою злочинністю, а зміцнення законності та правопорядку має бути пріоритетним в діяльності всіх державних органів влади, органів місцевого самоврядування й суспільства загалом. Проте розробка теоретичних і практичних засад запобігання злочинам належить до значущих та складних проблем сучасної антикримінальної діяльності держави. Зокрема, невизначеність доктринальних положень корисливо-насильницької злочинності, її понятійного апарата, методологічного інструментарію, кримінологічної

характеристики, зрештою, позначається на рівні ефективності запобігання злочинності органами і підрозділами Національної поліції України. Сучасні реалії розвитку злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише в злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазі-державні об'єднання кримінальної спрямованості (в окремих регіонах українського Сходу).

Найбільш широке відображення в кримінологічній літературі на початку ХХ ст. отримали проблеми таких злочинів, як убивства, бандитизм, розбої, грабежі, крадіжки. Цьому феномену присвячено праці відомих дореволюційних учених В. М. Бехтерева, А. Ф. Коні, А. І. Єлістратова, М. М. Ісаєва, П. Є. Обозненка, А. Н. Трайніна та інших.

Саме в цей період у теорії кримінального права використовуються терміни «корислива злочинність», «професійна злочинність», «насильницька злочинність», виділяються ознаки, що характеризують особистість останнього, проводяться відмінності між корисливою та насильницькою злочинністю тощо. Злочинний світ з його своєрідними відносинами розглядається як спадок від царської Росії і вносяться пропозиції щодо ізоляції хранителів кримінальних традицій від інших правопорушників у процесі виконання покарань.

Роботи перших радянських кримінологів (їх тоді називали криміналістами) містили багатий емпіричний матеріал, відрізнялися глибоким змістом і цілеспрямованими пропозиціями з посилення заходів боротьби зі злочинністю. При вивченні особи корисливо-насильницького злочинця вчені зважали на результати кримінологічних, правознавчих, соціологічних, психологічних, антропологічних досліджень минулих років (до 1918 р.) і дотримувалися вже існуючих поглядів щодо її ознак і поняття.

Водночас деякі положення вони розвинули й конкретизували. Зокрема ідея академіка В. М. Бехтерева, під керівництвом якого у 1902 р. заснована та діяла спеціальна комісія з експериментально-психологічного дослідження

злочинців [531, с. 11-12], знайшла своє логічне продовження в проведенні у 1923 р. досліджень з вивчення «населення» арештних будинків [95, с. 407].

Певною мірою цей антропологічний напрям у кримінології того часу було продовжено в роботі кабінетів і клінік, що вивчали злочинність та особу злочинця. Фахівці, залучені до цієї роботи, зосереджували увагу передусім на індивідуальних характеристиках правопорушників, ґрунтуючись на праці відомого італійського кримінолога та соціального філософа Ч. Ломброзо.

У 1925 р. в Одесі почав діяти Всеукраїнський кабінет з вивчення особи злочинця та злочинності [181], в якому під керівництвом начальника Одеського центрального бупру М. І. Воєводи працювали відомі науковці медико-психіатричного напрямку О. П. Френкель, Я. М. Коган, Л. А. Юделевич, які проводили систематичні обстеження різних категорій ув'язнених.

Активно обговорювалася «тюремна проблематика» у статтях М. М. Гродзинського [117, с. 4-6], Є. Г. Ширвіндта [525, с. 1529-1533], А. Штесса [531, с. 11-12], В. Якубсона [542, с. 3-4] та інших.

На відміну, наприклад, від дореволюційних кримінологів, які лише висловлювали припущення щодо тісного зв'язку насильницької з корисливою злочинністю, радянські вчені, виходячи з основного критерію – злочинного доходу, дійшли висновку, що корисливо-насильницька злочинність охоплює корисливі і насильницькі злочини.

М. Д. Шаргородський, наприклад, вважав, що дохід, отриманий внаслідок вчинення злочинів у вигляді промислу, має бути основним або одним з основних [520, с. 104-126]. М. Д. Лисов визначав такий дохід для винного «основним або регулярним додатковим» [292, с. 74-78]. Б. А. Курінов, намагаючись розкрити зміст цього поняття, писав, що «дохід від злочинів, які вчиняються у вигляді промислу, міг бути для винного або основним, або додатковим джерелом існування, порівнюючи з доходом, отриманим цією особою від занять суспільно корисною діяльністю» [262, с. 90].

Деякі автори визначали промисел як постійне заняття, а дохід, що отримується від злочинів, які вчиняються у вигляді промислу, – як більш-менш

постійне отримання майнових вигод. Можна навести безліч інших висловлювань, але сутність їх зводиться до зазначеного вище.

Водночас визначення корисливо-насильницької злочинності як злочинів, вчинених у вигляді злочинного промислу як основного або додаткового, але значного джерела існування, неповне, оскільки злочинним промислом можуть займатися і особи, які не мають нічого спільного зі злочинним середовищем і без застосування насильства [348, с. 117].

Починаючи з середини 1930-х рр. і до кінця 1950-х рр., за винятком дослідження Д. С. Лихачова «Риси первісного примітивізму злодійської мови» (1935 р.), феномен корисливо-насильницької злочинності не вивчався. Домінування методології нормативізму (у поєднанні з її ідеологічною верифікацією) у кримінологічних дослідженнях призвело до апріорного заперечення наявності, наприклад, професійної злочинності та професійних злочинців. Внаслідок цього така проблематика в радянській державі тривалий час була «фігурою умовчання», а документи стосовно цих проблем – документами обмеженого доступу.

У 1957 р. вийшла друком книга В. І. Монахова «Угрупування злодіїв-рецидивістів і деякі питання боротьби з ними». В ній автор детально описує особливості протиправної діяльності авторитетів кримінального середовища («злодіїв у законі»), досліджує їх внутрішні міжособистісні стосунки, показує значення кримінальних традицій і звичаїв («злодійського закону») для злочинності. Спроба В. І. Монахова привернути увагу вчених до цього комплексу питань виявилася невдалою. Робота, як засекречена, була доступною тільки для вузького кола фахівців.

Водночас було б помилково вважати, що боротьба зі злочинністю здійснювалася наосліп, без будь-яких початкових узагальнених даних про неї. На місцях, як показали результати вивчення документів, розглядалися досить серйозні проблеми, що стосувалися перевиховання засуджених, посилення боротьби з окремими категоріями злочинців, у тому числі і корисливо-насильницьких, зміни стилю, форм і методів роботи правоохоронних органів.

Загалом же відсутність цілеспрямованого кримінологічного вчення негативно позначилася на об'єктивному розумінні й розробленні заходів запобігання.

Період ігнорування кримінології як науки співпав якраз з періодом змін у стані злочинності, передусім корисливої, та виникненням злочинних угруповань рецидивістів. Лише на початку 1960-х рр. кримінологія знов відроджується і, зазнаючи певних труднощів науково-організаційного становлення, починає вивчати злочинність та її причини, але не торкаючись питань організованої, професійної корисливо-насильницької злочинності. Це зумовлено, з одного боку, відсутністю первинної наукової й емпіричної бази, з іншого – домінуючими суб'єктивними стереотипами мислення у сфері оцінок боротьби зі злочинністю, подолання яких вимагало часу. Про силу інерції такого мислення свідчить зміст деяких документів органів внутрішніх справ, у яких наказувалося, наприклад, ліквідувати в найближчі десять років, а в деяких областях і раніше, злочини, що вчиняють небезпечні рецидивісти. Подібні рішення ґрунтувалися на певних установах: адже теза про ліквідацію корисливо-насильницької злочинності з'явилася ще в середині 1930-х рр.

Положення, що стосуються формування корисливої спрямованості як невід'ємної складової мікросередовища антисуспільних установок особи, її поглядів та уявлень, а також особливостей соціалізації щодо насильницького досягнення результату, містить монографія Н. Ф. Кузнецової «Проблемы криминологической детерминации» (1984 р.) [256] та В. М. Кудрявцева «Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения)» (1968 р., 2007 р.) [254].

Так, у роботі В. І. Литвинова предметом дослідження стали корисливі посягання на особисту власність та їх попередження, зокрема автор запропонував поняття корисливої орієнтації, класифікував корисливі злочинні посягання, проаналізував причини цієї категорії злочинів, здійснив типологію злочинців, розробив заходи загальносоціального і спеціального попередження, надав рекомендації з удосконалення діяльності правоохоронних органів [274].

Питанням кримінологічної та кримінально-правової характеристики

грабежів і розбоїв, що посягають на особисту власність громадян, а також організації діяльності органів внутрішніх справ із запобігання цим злочинам, була присвячена праця А. А. Курашвілі [261].

На сьогодні в Україні опубліковано низку монографічних досліджень, у яких здійснено науковий аналіз окремих видів корисливо-насильницьких злочинів, а також розроблено окремі аспекти проблеми запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Зокрема, на початку 90-х років В. І. Борисов і В. М. Куц у роботі «Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации» (1995 р.) запропонували класифікувати умисні вбивства, що вчиняються із корисливих мотивів, на чотири різновиди: 1) з метою отримання усіляких матеріальних благ; 2) для набуття майнових прав; 3) для позбавлення від обов'язків майнового характеру; 4) з метою досягнення іншої матеріальної вигоди [54].

У 1998 р. В. В. Василевичем у дисертаційній роботі «Боротьба з озброєними формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування» (1998 р.) досліджено питання теоретичного й практичного характеру, пов'язані з проблемами боротьби з озброєними формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування, завдяки аналізу їх кримінологічної характеристики та з урахуванням комплексного кримінологічного-профілактичного впливу на криміногенні чинники, що їх породжують. Варто погодитися, що злочинна діяльність носить постійний характер і пов'язана зі вчиненням майнових злочинів або злочинів, супроводжуваних насильством, практикуються на вчиненні одного, максимум двох видів злочинів шляхом відкритого нападу, із застосуванням зброї, нерідко з нанесенням потерпілому пошкоджень, здійсненням убивств. Найчастіше – це напади на банки, інкасаторів, магазини, бари, кафе [63]. Автором надано поняття озброєних форм організованої злочинності корисливо-насильницької спрямованості, виділено їхні ознаки, запропоновано класифікацію; розглянуто коло питань, пов'язаних із заходами загальносоціального та спеціально-

кримінологічного впливу на прояви досліджуваного виду злочинності тощо [63].

На початку ХХІ ст. Н. М. Яницькою висвітлено комплекс питань щодо проблем боротьби з груповою корисливо-насильницькою злочинністю молоді (2000 р.). Підкреслено, що злочинність набуває в Україні все більш організованого характеру. Наголошено, що змінилася кримінологічна характеристика і структура злочинних угруповань. Доведено, що найбільш розповсюдженими злочинами, які мають корисливо-насильницьку спрямованість, є розбій, грабіж, вимагання, вбивство з корисливих мотивів. Виділено дві вікові групи злочинців: 14–17 та 18–28 років. Зазначено, що групова корисливо-насильницька злочинність молоді характеризується високим рівнем корпоративності, наявністю лідерів, які планують діяльність групи, жорсткою внутрішньогруповою ієрархією, чітким розподілом ролей та функцій між учасниками групи, конспірацією злочинної діяльності. Особливу увагу приділено розробці заходів загальносоціальної, спеціально-кримінологічної та віктимологічної профілактики групових корисливо-насильницьких злочинів молоді, вдосконаленню чинного кримінального законодавства, яке встановлює відповідальність за злочини [543].

Заслуговує на увагу монографія М. Г. Міненко та Д. М. Міненко «Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы» (2001 р.). Автори, зокрема, досліджували механізм утворення злочинних груп корисливої спрямованості, розглядали кримінологічну характеристику їхніх учасників [301].

У монографії В. С. Батиргарєвої «Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло» (2003 р.) досліджується кримінологічна та кримінально-правова характеристика цих злочинів, причини та умови їх вчинення, особа потерпілого. Авторем емпірично доведено, що кожний четвертий розбій, поєднаний із проникненням у житло, закінчується вбивством потерпілого [35].

Зі свого боку, І. А. Петін у монографії «Механизм преступного насилия» (2004 р.) розглянув причини й умови виникнення злочинного насильства в суспільстві. Автором проаналізовано кримінально-правові та кримінологічні аспекти насильства як явища та запропоновано комплекс заходів запобігання насильницьким злочинам [341].

Дисертація О. Ю. Юрченко присвячена дослідженню віктимної поведінки потерпілих від тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи. У цій роботі проаналізовані різноманітні види віктимної поведінки, створена типологія жертв від розглядуваного виду злочинів, запропоновано комплекс заходів щодо віктимологічного запобігання тяжким насильницьким злочинам і створення віктимологічної програми профілактики тяжкої насильницької злочинності проти особи [537].

У роботі «Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом» В. В. Голіна на основі емпіричного матеріалу розглянув кримінологічну характеристику бандитизму, типологію банд, основні кримінологічні риси особи злочинця – організатора банди та детермінацію бандитизму в Україні; запропонував стратегічні і тактичні заходи боротьби з бандитизмом. За даними дослідника, у 75 % бандитських посягань банди ставили за мету напад на окремих осіб для заволодіння їхнім майном та вбивства [104].

Викликає неабиякий інтерес монографія О. М. Литвака «Держава і злочинність», у якій вперше введено до наукового обігу термін «корисливе насильство». Автор наполягав на тому, що насильницькі корисливі злочини поєднують корисливі спонукання з агресивними, а саме насильницькими засобами їх досягнення. Крім того, було розроблено авторську класифікацію грабежів і розбоїв на три групи: вуличні, квартирні та дорожні, а також окреслено кримінологічну специфіку їх вчинення [273, с. 48-50].

Є. О. Алауханов у своїй роботі «Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений» (2005 р.) докладно розглянув причини та умови вчинення корисливо-насильницьких злочинів,

надав рекомендації щодо запобігання корисливим посяганням та вдосконалення кримінального законодавства на прикладі Республіки Казахстан та країн СНД [7].

Досить кваліфіковане теоретико-прикладне підґрунтя в цьому напрямі створив В. А. Мисливий у своїй докторській дисертації «Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)» (2005 р.) [303], у якій серед злочинів, підданих авторському аналізу, зазначений і той, що визначений в ст. 289 КК України «Незаконне заволодіння транспортним засобом», а саме – ним досліджено склад цього злочину, встановлені теоретичні та практичні проблеми в цьому напрямі, а також розроблені науково-обґрунтовані шляхи їх вирішення.

Аналогічні наукові підходи з означеної проблематики використали також у своїх дисертаційних дослідженнях Х. М. аль О. Айман «Кримінальна відповідальність за крадіжку і відмінність її від суміжних злочинів за кримінальним правом Йорданії (історія і сучасність)» (2002 р.) [5], Ю. Ф. Іванов «Боротьба зі злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотransпортні засоби (кримінально-правові та кримінологічні аспекти)» (1999 р.) [186].

С. О. Колб, визначив зміст спеціально-кримінологічного запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами, під яким варто розуміти сукупність заходів боротьби із злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, що спрямована на усунення причин та умов, які породжують і сприяють цьому виду злочину, а також недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки. Обґрунтовано проведення наступних заходів у цьому напрямі та більш ефективне використання: негласних співробітників; учасників організованих злочинних угруповань; спеціальних технічних засобів. Доведено, що в змісті цього запобігання злочинам (кримінологічній профілактиці; відверненні злочинів; припиненні злочинів) у сучасній кримінологічній ситуації, що склалася в Україні, пріоритетними мають стати активні

контрзаходи, що здійснюються спеціалізованими суб'єктами запобігання злочинам (передусім правоохоронними органами), а саме: заходи переконання; різні форми примусу; застереження; допомога особам, звільненим з місць позбавлення волі; адміністративний нагляд [208].

З огляду на вдосконалення кримінологічних засад запобігання зазначеному злочину, значне теоретико-прикладне підґрунтя створили у своїх наукових розробках: А. П. Закалюк «Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х книгах» (2007 р.) [171]; В. В. Голіна «Запобігання злочинності (теорія і практика)» (2011 р.) [107]; О. М. Литвинов «Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні» (2008 р.) [277]; О. Г. Кулик «Злочинність в Україні: теорія і практика кримінологічного дослідження» (2013 р.) [258]; О. М. Джужа «Запобігання злочинам: кримінологіко-віктимологічна парадигма» (2015 р.) [140] та інші вчені.

З урахуванням змісту предмета цього дослідження, не можна було залишити поза увагою також і дисертаційні дослідження Д. О. Балабанової «Теорія криміналізації» (2007 р.) [26]; О. М. Литвака «Державний контроль за злочинністю (кримінальний аспект)» (2001 р.) [271].

Не залишилися осторонь розробки проблем, що є дотичними до змісту цього дослідження, і вчені інших наукових спеціальностей. У цьому контексті важливими є результати пошуків, проведених В. В. Тищенком у дисертації «Концептуальные основы расследования корыстно-насильственных преступлений» (2003) [474], у якому було проведено криміналістичний аналіз корисливо-насильницьких злочинів, розроблено їхню криміналістичну характеристику, а також запропоновано типові моделі з тактики розслідування цих злочинів; Р. М. Шеховцовим «Форми та способи протидії розслідування злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчиненими організованими групами, злочинними організаціями)» (2003 р.) [523]; А. Г. Солодовніковим «Особенности расследования нападів з метою заволодіння чужим майном, вчинених організованими групами» (2008 р.) [448].

Викликає певний інтерес робота В. В. Бедриківського та О. М. Литвинова, у якій наголошено, що загальнодержавні запобіжні заходи політичного й антикорупційного характеру повинні бути спрямовані на усунення можливостей проникнення кримінальних елементів і їхніх ставлеників до органів влади та мінімізації їхнього впливу на діяльність основних інститутів держави. З цією метою необхідне чітке законодавче регулювання питань контролю майнових статків депутатів й урядовців та внесення відповідних змін і доповнень до виборчого законодавства України [39, с. 127].

У дисертаційному дослідженні А. О. Йосипів «Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ», зокрема, запропоновано поняття «особи злочинця, що вчиняє насильницькі злочини», визначено його основні ознаки, виокремлено найбільш важливі у віктимологічному сенсі особистісні характеристики жертв, які детермінують їх підвищену віктимність. Значну увагу приділено факторам, в основі яких є суперечності в соціально-економічній, соціально-психологічній, соціально-культурній, організаційно-управлінській, сімейно-побутовій та інших сферах життєдіяльності, що впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх [184].

Особливої уваги заслуговує монографія Б. М. Головкіна «Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання» – перше в Україні комплексне дослідження корисливої насильницької злочинності. Автором сформульовано поняття корисливої насильницької злочинності, досліджено її кількісні і якісні характеристики; вивчено особу корисливого насильницького злочинця, проаналізовано формування його спрямованості та специфіку злочинної поведінки; визначено особливості детермінації цього виду злочинності, а також запропоновано комплекс засобів запобігання корисливій насильницькій злочинності та її проявам [107]. Констатована невизначеність і неузгодженість знань про корисливу насильницьку злочинність є свідченням наявної проблемної ситуації, в основі

якої лежить протиріччя між реально існуючим феноменом суспільного життя та відсутністю істинних кримінологічних знань про нього [111, с. 9].

Кримінологічно-статистичне дослідження умисних вбивств, у тому числі і з корисливих мотивів, було здійснено О. М. Ігнатовим. Його монографія «Убийство: кримінологічно-статистическое исследование» (2012 р.) присвячена всебічному аналізу кількісно-якісних характеристик усіх видів вбивств з урахуванням специфіки факторів їх латентності [179]. Теоретичним та прикладним проблемам протидії насильницькій злочинності була присвячена й наступна робота цього автора «Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні» (2013 р.) [188].

Продовженням дослідження умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм стало дослідження О. Ю. Гурстієвої, за результатами якого надано кримінологічну характеристику цих злочинів, проаналізовано особу злочинців, які їх вчиняють, встановлено детермінанти, що зумовлюють ці злочини та запропоновано заходи запобігання їм. Проведено кримінологічний аналіз вказаних злочинів [119]. Автором вперше емпірично-дослідним шляхом встановлено домінуючі індивідуально-психологічні якості осіб, які вчиняють вбивства з корисливих мотивів, а саме: у структурі особистих цінностей найвищі ранги посідають дозволя і відпочинок, власне здоров'я, матеріальний добробут, а також безпідставне прагнення до визнання й поваги, підкорення своїй волі інших людей (за психодіагностичною методикою С. С. Бубнової); домінування наполегливості, цілеспрямованості й рішучості серед вольових якостей (за психодіагностичною методикою М. В. Чумакова); підвищена схильність до афективної поведінки, некерована емоційна збудливість (за психодіагностичною методикою В. В. Бойка) [119, с. 5].

Докторська дисертація С. Ф. Денисова «Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні» (2011 р.) присвячена всебічному аналізу кримінологічних показників корисливо-насильницької, групової та організованої злочинності молоді. Автор розглянув систему

детермінант, а також запропонував заходи запобігання зазначеним видам злочинності [129].

У дослідженні А. В. Півня «Кримінологічна характеристика і профілактика вуличної насильницької злочинності» сформульовано низку теоретичних положень, зокрема розроблено поняття вуличної насильницької злочинності, системоутворювальними факторами якої є територія, що характеризує місце вчинення злочину сферою вулиці як функціональної зони міста та спосіб вчинення злочину – насильство, як фізичне, так і психічне. Розроблено авторське визначення поняття вулиці як вільної для доступу, включеної в інфраструктуру населеного пункту території, яка визначається тимчасовою та просторовою нерівномірністю соціального контролю і переважно анонімністю поведінки. В дисертації наголошено на зростанні ролі неповнолітніх у вчиненні вуличних насильницьких злочинів, а також на формуванні особистості неповнолітнього злочинця під впливом несприятливого вуличного середовища [345].

Кримінологічній характеристиці особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні присвячена робота М. О. Маршуби, в якій вирішено теоретичні та практичні проблеми організації процесу вивчення особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні та розроблено перспективні заходи запобігання цьому різновиду злочинних проявів з урахуванням визначальних рис та властивостей особи неповнолітнього правопорушника. З'ясовано кримінологічні та психологічні аспекти, що є підґрунтям пізнання особи неповнолітнього правопорушника, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини. Розглянуто зміст та обсяг поняття особи злочинця цього виду, здійснено кримінологічний аналіз основних кількісно-якісних показників і тенденцій корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх. Висвітлено соціально-демографічний, кримінально-правовий та морально-психологічний блоки кримінологічної характеристики особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця, проведено типологію цих злочинців за складним критерієм їх поділу. На підставі поглибленого

аналізу чинників макро- та мікросередовищного характеру розкрито механізм їх впливу на формування криміногенних рис і властивостей особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця. Проведено огляд загальних положень запобігання корисливо-насильницькій злочинності в Україні з урахуванням особистісних характеристик особи злочинця відповідного виду. Результати, одержані під час всебічного розгляду особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця, покладено в основу запропонованої системи корекції особи, яка виявляє у своїй поведінці корисливо-насильницькі нахили, та поведінки неповнолітнього, який уже вчинив корисливо-насильницький злочин [298].

Монографія О. М. Храмцова «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства» (2015 р.) присвячена комплексному дослідженню теоретичних та практичних питань сучасного стану насильства в Україні. Автор всебічно дослідив питання кримінально-правового забезпечення протидії насильницькій злочинності та запропонував комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення практики протидії зазначеного виду злочинності [508].

В дослідженні Д. В. Петрова «Кримінологічна характеристика та запобігання грабежам і розбоям, що вчиняються неповнолітніми у громадських місцях» висвітлено методологічні засади дослідження грабежів і розбоїв, що вчиняють неповнолітні у громадських місцях. Здійснено загальну кримінологічну характеристику цих груп злочинів. Проаналізовано основні показники їх рівня, структури та динаміки. Висвітлено характерні риси й особливості формування особистості неповнолітнього грабіжника й розбійника. Охарактеризовано причини та умови вчинення неповнолітніми грабежів і розбоїв у громадських місцях. Зокрема детально досліджено такі фактори, як: криміналізація молодіжного середовища, недоліки діяльності правоохоронних органів та вплив конкретної життєвої ситуації й віктимної поведінки потерпілих на виникнення і реалізацію умислу в неповнолітнього щодо заволодіння чужим майном шляхом грабежу чи розбою [342].

В умовах нового КПК України, В. В. Семененком у роботі «Кримінологічна характеристика та запобігання грабежам в Україні» (2017 р.) висвітлено комплекс питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з висвітленням кримінологічної характеристики грабежів в Україні та розробленні на цій основі пропозицій щодо вдосконалення заходів запобігання цим злочинам в Україні. Розкрито стан дослідження та методологію вивчення запобігання грабежам в Україні, історико-правову генезу кримінальної відповідальності за грабежі, поняття «грабежу як кримінально-правового явища», його основні ознаки та сформульовано власне визначення цього поняття, а також кримінологічну характеристику грабежів і систематизовано їх детермінанти. На цій основі, з урахуванням результатів всебічного аналізу стану досліджень у науці проблем грабежів, отриманих емпіричних матеріалів, історичного, зарубіжного досвіду, сформульовано відповідні пропозиції щодо вдосконалення заходів запобігання грабежам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, а також сформульовано пропозиції щодо налагодження плідної взаємодії органів та підрозділів Національної поліції в запобіжній діяльності щодо цих злочинів [424].

У 2019 році у Державному науково-дослідному інституті МВС України захищено дисертаційне дослідження Л. В. Лісніченко «Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабежам та розбійним нападам», у якій розглянуто історичний розвиток інституту кримінальної відповідальності за вчинення грабежів та розбійних нападів, розкрито кримінально-правові та кримінологічні засади протидії грабежам та розбійним нападам на сьогодні, досліджено стан наукової розробки проблеми запобігання цим злочинам. Проаналізовано стан та динаміку грабежів та розбійних нападів в Україні за період 1992–2018 років, розкрито притаманні їм тенденції та закономірності. Розроблено комплексну кримінологічну характеристику цих діянь, охарактеризовано ознаки місця, часу, способу та обставин вчинення грабежів та розбійних нападів. Встановлено основні кримінологічні ознаки осіб, які вчиняють грабежі та розбійні напади. Визначено комплекс причин та умов, що

сприяють вчиненню грабежів та розбійних нападів. На цій основі запропоновано систему найбільш ефективних та дієвих загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання грабежам і розбійним нападам. Названо основні спеціально-кримінологічні заходи запобігання грабежам і розбійним нападам органами та підрозділами системи МВС [280].

Також варто зазначити, що за останні роки кримінально-правова характеристика корисливо-насильницьких злочинів стала об'єктом дослідження в кандидатських дисертаціях Ж. Б. Хчояна «Кримінальна відповідальність за розбій за правом України та Італії» (Київ, 2006 р.), О. О. Горішного «Кримінально-правова характеристика розбою» (Харків, 2010 р.), І. І. Гуня «Кримінально-правова характеристика насильницьких злочинів проти власності» (Харків, 2012 р.), М. В. Карп'юк «Насильницькі злочини проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльний аспект» (Львів, 2016 р.) А. П. Рублевського «Кримінальна відповідальність за розбій» (Одеса, 2005 р.) та деяких інших вчених. У межах порівняльного аналізу кримінального законодавства України та зарубіжних країн цій проблемі приділили увагу такі вчені, як М. І. Хавронюк (2007 р.), А. В. Савченко (2008 р.), Ю. А. Дорохіна (2017 р.), К. В. Паламарчук (2017 р.), А. М. Соловійова (2019 р.).

Як підсумок, варто зазначити, що сьогодні нові виклики й загрози, які постали перед Україною з початку 2014 року, мають довготривалий характер. В умовах агресії та широкого спектру її впливу на національну безпеку України особливого значення набуває завершення формування сектору безпеки й оборони та його подальший розвиток. Оновлені Стратегія національної безпеки України (2015 р.) [455] та Воєнна доктрина держави (2015 р.) [82] визначили основні напрями відповідної реформи. Забезпечення в межах цього функціонального об'єднання координованості дій усіх його суб'єктів, ефективного використання їх спроможностей і ресурсів є однією з головних умов успішного протистояння агресивній політиці Росії.

Аналіз безпеки і правопорядку в Україні станом на 2020 рік свідчить, що негативні процеси, які спостерігалися в цій сфері останніми роками, все ж таки збереглися. Вжиті правоохоронними та іншими державними органами заходи не дали можливості нейтралізувати основні дестабілізуючі фактори, що обумовлюють напруженість і подальше ускладнення безпекової ситуації в державі. Зокрема зона бойових дій на сході України на сьогодні залишається одним з основних джерел надходження в незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, наявність неконтрольованої ділянки державного кордону з Російською Федерацією створює сприятливі умови для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів корисливо-насильницького спрямування.

Негативні тенденції поширення корисливої насильницької злочинності, високі показники її латентності, збільшення питомої ваги у структурі всієї зареєстрованої злочинності, зростання її «соціальної ціни», стійкість основних проявів і поява нових форм злочинної діяльності та інші процеси впливають на стан оперативної обстановки, значною мірою сприяють подальшій криміналізації населення, активізації криміногенних процесів, посилюючи в суспільстві напругу, відчуття небезпеки та загрози правам, свободам і законним інтересам громадян та, як наслідок, є свідченням складності розв'язання проблеми запобігання цьому різновиду злочинності, що підкреслює актуальність її дослідження на сучасному етапі розвитку держави.

З огляду на стан висвітлення і науково-теоретичного осмислення проблеми корисливо-насильницької злочинності, а також враховуючи виняткову актуальність цієї проблематики, маємо всі підстави вважати, що цей напрям потребує ще значних за обсягом і ґрунтовних за спрямованістю наукових пошуків, щоб дати відповіді на питання, які ставить сьогодення. Проведений нами огляд висвітлення в юридичній літературі питань спрямовує нас на подальші теоретичні філософські, соціологічні, кримінологічні, психоаналітичні дослідження проблем корисливо-насильницької поведінки. Результатом таких досліджень, на нашу думку, має стати цілковите

усвідомлення виробленої закономірності в дослідженнях проявів користі та насильства, історично сформованих недоліків та помилок у наукових поглядах стосовно цього феномена.

Підбиваючи підсумки розгляду питань у цьому підрозділі, можна з упевненістю стверджувати, що корисливо-насильницькі злочини є самостійним напрямом у розробці проблем, що вивчаються кримінологією. Організаційний розвиток цього наукового напрямку в кримінології може супроводжуватися формулюванням широкого спектра тем досліджень, пов'язаних із використанням нових знань про різні елементи корисливо-насильницького середовища та залученням до проведення таких досліджень широкого кола фахівців, теоретиків і практиків, дослідницькі інтереси яких перебувають на стику цих кримінологічних проблем.

Вагомий науковий вклад згаданих учених в розроблення зазначеної проблематики є беззаперечним, проте їхні дослідження об'єктивно обмежувалися попередніми періодами розвитку законодавства та правозастосовної практики, стосувалися переважно працівників міліції, а деякі з них містили гриф «таємно». В значній кількості розроблень не враховано проблеми практики запобігання цим злочинам, що виникли в умовах застосування нового кримінального процесуального законодавства та організаційно-структурних перетворень у системі МВС України, військових дій на Сході країни. Водночас поряд з науковим підходом до узагальнення з наукової точки зору знань про закономірності та тенденції розвитку такої злочинності, її причин і умов, характеристики особи корисливо-насильницького злочинця, механізм детермінації й генезис злочинної поведінки, необхідно також розробити кримінологічну методику запобіжних заходів та напрямів їх реалізації.

1.2 Методологія дослідження проблеми запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України

Розроблення кримінологічних засад запобігання корисливо-насильницьким злочинам (теорії запобігання злочинам), зважаючи на її становлення та перші кроки формування, також підтверджує актуальність і необхідність проведення теоретико-методологічного пізнання цього напрямку запобігання. Справедливим видається твердження М. І. Панова про те, що цінність й унікальність кожної дослідницької роботи в кримінальній сфері залежить від правильного вибору конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх сутності та значення [337, с. 25]. *Провідною тезою запропонованої роботи є такий постулат, що запобігання корисливо-насильницьким злочинам – це той напрям боротьби, що вимагає пошуку нових видів запобігання, або оновлення вже апробованих, у яких би максимально зберігалися права і свободи людини, захист жертв від злочинних посягань та мінімізувався вплив на них.*

Методологія та методика вивчення злочинності є частиною науки кримінології, яка вивчає базові принципи кримінологічного пізнання, а також особливості застосування загальних, спеціальних та окремих наукових методів для аналізу кримінологічної проблематики. Це дає змогу глибше проникнути у сутність досліджуваних явищ та успішно вирішувати поставлені завдання [245].

Сучасна кримінологія приділяє велику увагу методології і методам кримінологічних досліджень. Оскільки мова йде про класифікацію, ми, природно, зустрічаємося з певними розбіжностями в поглядах.

Кримінологами визначена така класифікація:

- основний метод – діалектика;
- загальнонаукові методи, що використовуються в різних галузях знань;
- спеціально-наукові комплекси методів (статистичні, соціологічні, психологічні тощо), що застосовуються для вивчення окремих сторін

кримінологічної проблематики; існують комплекси методів, орієнтовані на вивчення злочинності як суспільного явища (головним чином статистика злочинності та її інтерпретація залежно від загального демографічного та соціального розвитку); комплекси методів, орієнтовані на вивчення окремих видів злочинності, окремих деліктів, а також спрямовані на вивчення особи злочинця, потерпілого.

Як бачимо, йдеться про з'єднання певного методологічного і предметного підходів. Завдання кримінолога в тому, щоб застосовувати такі методи, які принесуть нові знання про дійсність, про феноменологію злочинності (кримінографію, що є описом явища злочинності та його елементів), про її етнологію (причини злочинності загалом та окремих її видів) і профілактику. Підсумовуючи викладене вище, методи кримінології можна класифікувати таким чином:

- загальні методи;
- спеціальні, специфічні методи, які поділяються на:
 - а) методи, спрямовані на вивчення соціальної (об'єктивної) сфери відносин (вони запозичені переважно із соціології);
 - б) методи, спрямовані на вивчення індивідуальної (суб'єктивної) сфери відносин (ці методи здебільшого запозичені з психології та соціальної психології);
 - в) інші методи (до них належать уже згадувані «об'єднані» методи вивчення злочинності, наприклад, у суспільстві, регіоні, країні і світі).

Сьогодні для вітчизняної кримінологічної науки характерним є наявність значної кількості фундаментальних наукових та методологічних підходів до визначення природи та сутності злочинності. Так, І. М. Даньшин зазначає, що злочинність – це відносно масове, історично мінливе явище, що має певну територіальну та часову поширеність, і є цілісною, заснованою на статистичних закономірностях, системою одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом. Окрім того, що злочинність – соціальне явище, вчений вказував на те, що злочинність – це збірне поняття, що є

органічною, а не арифметичною сукупністю суспільно небезпечних діянь [128, с. 53-55].

Дещо подібне визначення злочинності надає О. М. Литвак: «...як відносно масове явище кожного суспільства, що складається із сукупності окреслених кримінальним законом діянь, скоєних на тій чи іншій території протягом певного часового проміжку» [272, с. 9].

І. К. Туркевич зазначає, що злочинність – це відносно масове, суспільно небезпечне, історично мінливе, соціальне й кримінально-правове явище, яке виникло на певному етапі розвитку суспільства і складається із системи злочинів і осіб, які їх вчинили за певний час на відповідній території [484, с. 19].

Відомий кримінолог В. М. Дрьомін пропонує праксеологічний підхід до пізнання злочинності, розуміння злочинності як предметної діяльності й соціальної практики. Вчений обґрунтовує, що злочинність, являючи собою результат особливої за своїми мотивами, метою і морально-правовими оцінками предметної діяльності, виступає лише як один із проявів людської активності й перебуває в закономірних зв'язках з іншими видами діяльності людини [156, с. 97-100].

До того ж, на думку науковця, злочинність у соціальному і психологічному аспектах є передусім продуктом діяльності людини, результатом її соціальної активності й виявляється у масових щоденних практиках, які можна позначити терміном «кримінальні практики», що фактично постають як соціальні інститути [155, с. 71].

А. Ф. Зелінський визначав злочинність як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що виражається в системі передбачених кримінальним законом діянь, вчинених на цій території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або якоїсь його частини [175, с. 54-55].

О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко визначають злочинність як соціально-правове явище, історично мінливе, що становить систему (сукупність) злочинів,

вчинених у певній державі (регіоні) за той чи інший період, внаслідок певних причин і яке підпорядковане статистичним закономірностям [32, с. 7].

Б. М. Головкін зазначає, що є наявна ситуація, за якої центральна категорія кримінологічної науки (поняття «злочинність») належить до найменш визначеної, найбільш суперечливої і методологічно застарілої. Вчений визначає, що кримінальна реальність (злочинність) являє собою історично усвідомлену антисуспільну форму людського буття, виражену в протиправній діяльності системного характеру в конкретних умовах простору й часу [113, с. 39].

Кримінологічна сутність злочинності не може бути зрозуміла й без з'ясування співвідношення понять «злочин» і «злочинність». До того ж слід зауважити, що якщо поняття злочинності є кримінологічним, то поняття злочину – кримінально-правовим, тобто є тими цеглинками, з яких складається вся будівля, іменована злочинністю. Злочин зазвичай розглядається у двох основних площинах: як акт людської поведінки і як кримінально каране діяння. Злочинність відображає найбільш суттєві ознаки окремих злочинів, а випадкові, притаманні лише деяким із них, відсіюються. Так з'являються закономірності, пізнання яких є основою як для організації боротьби зі злочинністю, так і її прогнозування на майбутнє [185, с. 64-65].

Отже, злочин – це загальна, універсальна категорія, яка може бути досліджена не лише в межах кримінально-правових наук, а й у межах історико-світоглядного та філософсько-світоглядного підходів.

У своїй сукупності можна виділити два напрямки визначення змісту злочинності: 1 – статистичний, відповідно до якого злочинність – це сукупність злочинів, учинених на певній території і в певний проміжок часу; 2 – соціальний, представники такого напрямку визначають злочинність як прояв певної соціальної активності частини членів суспільства, як предметну діяльність і соціальну практику, як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, як форму соціальної адаптації.

Взаємозв'язок між поняттями «злочинність» та «злочин» ґрунтується на основі таких філософських категорій, як загальне та одиничне. Основним

елементом злочинності виступає окремий злочин або однорідні групи злочинів. Так, злочин – це певна форма прояву злочинності, зміни в особливостях окремого злочину, що призводять і до зміни в характеристиці злочинності в цілому.

Спираючись на вищенаведене, зазначимо, що під методологією дослідження запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам в Україні слід розуміти своєрідну матрицю чи систему координат, що формує пошук певних прийомів, способів дослідження, необхідних для отримання відповідного результату і, на цій основі, ґрунтується не лише на обраних методах дослідження певної методологічної лінії, але й на визначених статистичних даних з їх науковим узагальненням, певному порядку, плануванні й системному підході до дослідження окремих частин загальної теми, аналізі наукових і нормативно-правових джерел, виведенні висновків і розробці пропозицій стосовно вдосконалення запобігання таким злочинам органами і підрозділами Національної поліції України.

Враховуючи специфіку дослідження запобігання злочинам в Україні, методологія цього дослідження має враховувати, насамперед, злочинність як явище правової дійсності, динаміку злочинності, детермінанти, особу злочинця, жертву злочинного посягання і соціальні групи, систему заходів запобігання та віктимологічну безпеку.

Під час дослідження проблематики запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам на території проведення ООС слід керуватися об'єктивним підходом, що передбачає необхідність вивчення заходів запобігання у всій їх багатогранності, виходячи із сукупності причин і умов, що їх породжують, територіальних особливостей, особи злочинця та заходів кримінологічного реагування на них.

В цьому контексті важливим є висновок про те, що методологічною основою будь-якого кримінологічного дослідження є, *по-перше, загальнофілософська методологія* (основні принципи, закони й категорії діалектики). Діалектичний метод пізнання складається з різних проявів, які перебувають у відношенні єдності та боротьби протиріч, переходу кількісних

змін у якісні, запереченні попереднього стану поточним; по-друге, *системний підхід*, який у своїй основі є виявом діалектичного методу і тому є загальнонауковою методологією дослідження, що опосередковує застосування діалектики до всієї галузі знань і вживаної в усіх сферах науки, техніки й управління.

Кримінологічні дослідження злочинності в широкому значенні – це один із видів соціального дослідження. Тут варто застосовувати насамперед методи соціології, соціології права [449, с. 112], зважаючи на особливості предмета та зміст кримінології. Йдеться про такі методологічні принципи, як принцип (або правило) об'єктивності Е. Дюркгейма [159] й історико-порівняльний метод, що є одним із найстаріших методів соціології права [252]; методи аналізу документів, юридичних і неюридичних [42]; методи вивчення соціальних фактів (явищ), які поділяються на дві великі групи: методи спостереження та експериментування. До перших зазвичай відносять монографічне (якісне) дослідження, кількісний аналіз, статистичні джерела, що використовуються соціологією права, опитування (анкетування, інтерв'ю), аналіз кількісних і якісних даних. До других – лабораторний експеримент, тест (своєрідна форма інтелектуального експериментування) і правовий (законодавчий) експеримент.

Теоретичний рівень дослідження представляє собою розробку понятійного апарату, відповідних термінів і понять, що відображають істотні ознаки досліджуваного явища. Так, логіко-семантичний метод використовувався при формулюванні поняття корисливо-насильницьких злочинів. За допомогою системно-структурного методу, наприклад, досліджувалися причини та умови, що сприяють їх вчиненню, встановлювалися недоліки в політиці держави щодо молоді, діяльності правоохоронних органів, подолання соціальних наслідків збройної агресії Росії проти України, розроблялися прогнози розвитку злочинності на Донбасі тощо. Тобто такі методи дозволяють глибше пізнати соціологічний аспект явищ, їхню детермінуючу природу. З їх допомогою можна зібрати великий фактичний матеріал, який охарактеризує як стан і динаміку корисливо-насильницької

злочинності загалом, так і окремих злочинів зокрема (грабіж, розбій, бандитизм, тероризм тощо). Вони дозволяють більш предметно вирішувати проблеми причин злочинності та удосконалювати заходи щодо її запобігання.

За твердженням М. І. Панова, компаративний метод зумовлюється потребою у формуванні власного національного кримінального законодавства, яке відповідало б сучасним світовим тенденціям правового розвитку і міжнародним стандартам, особливо у сфері кримінально-правової охорони прав та свобод людини і громадянина. Цей метод дозволяє вийти за межі своєї національної системи права, дослідити проблеми юридичної науки і практики з кримінального права інших держав, розширити рамки наукових пошуків, здійснити обмін кримінально-правовою інформацією, врахувати як позитивний, так і негативний досвід у законотворчості й у правозастосуванні інших держав. Цей метод дозволяє використати виявлене позитивне в досвіді інших держав з проблем кримінального права і сформулювати пропозиції з удосконалення чинного кримінального законодавства України і практики його застосування [339, с. 95].

Ми не можемо ігнорувати суто прогностичних та праксеологічних аспектів застосування цього методу пізнання. Їх значення має визначальний характер для науки кримінального права. Однак не можна забувати про те, що застосування цього методу має різні значення (як теоретичні, так і суто практичні), які проявляються комплексно. За О. О. Житним, «основне завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне законодавство, кримінальне право іноземних держав – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому. Такі наукові розвідки сприяють правовій акультурації шляхом обґрунтування потреб запозичення, перенесення елементів кримінального права інших національних правових систем у кримінальне право України як способу модернізації цієї галузі» [166, с. 11]. Як правильно зазначив Є. С. Назимко, такі вчені

використовують комплексний підхід до мети застосування компаративістики в кримінально-правових дослідженнях [312, с. 615-617].

Статистичні методи: аналіз, вибірка, спостереження, групування, статистичні ряди, узагальнюючі показники та інші. Вони дають можливість дослідити велику кількість злочинів і за допомогою отриманих статистичних показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, дозволяють дати обґрунтовані узагальнення, переходити від випадкового і одиничного до стійкого, масового, закономірного, побачити якісні особливості досліджуваних явищ. Проведені емпіричні дослідження та отримані результати виступають своєрідним джерелом ідей, які згодом втілюються у формулюванні нових теоретичних положень або вдосконаленні вже існуючих. Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 610 кримінальних правопорушень за ст.ст. 115, 146, 146-1, 149, 186, 187, 189, 257, 258–260, 289 КК України, вчинених у Донецькій та Луганській областях у 2014–2019 рр.; зведені дані опитувань 42 суддів, 39 прокурорів, 94 слідчих та 184 оперативних працівників Національної поліції України в цих областях; анкетування 183 засуджених у виправних колоніях Донецької та Луганської областей [374] усіх рівнів безпеки протягом 2016–2018 рр. та 246 педагогічних працівників загальноосвітніх спеціалізованих шкіл-інтернатів; статистичні та аналітичні дані Офісу Генерального прокурора України, МВС України, Національної поліції України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України (впродовж 2014–2019 років).

Для аналізу кримінальних проваджень було розроблено спеціальну анкету, що передбачала вивчення найбільш значущих кримінологічних показників, таких як: події злочину, відомості щодо особи винного та потерпілого тощо.

В кримінології активно застосовується метод *системного підходу*. Він дає можливість дослідити об'єкт в єдності значної кількості взаємодіючих елементів, а якість об'єкта визначити не стільки набором складових його елементів, скільки характером взаємодії між ними. Тому неможливо дати адекватну кримінологічну оцінку злочину доти, доки не будуть детально досліджені всі внутрішні зв'язки та обставини, які в своїй сукупності створили

умови його вчинення, тим чи іншим чином вплинули на злочинну поведінку, сформували мотиваційну готовність злочинця до протиправних дій [311, с. 91].

На думку Б. М. Головкина, системний принцип пізнання корисливої насильницької злочинності передбачає міждисциплінарний підхід до вивчення цього складного й багатоаспектного явища суспільного буття. Тільки шляхом синтезу філософських, соціологічних, психологічних, економічних, політико-ідеологічних, педагогічних знань і теоретичних напрацювань наук кримінально-правового циклу з досліджуваної проблематики можна вийти на якісно новий рівень цілісного пізнання об'єкта, створити нову теоретичну модель, що базуватиметься на єдності різноманіття багатогранних форм і проявів цього явища, розкритті не тільки специфічних предметних закономірностей, а й з'ясуванні місця та ролі феномена в більш широкій системі взаємозв'язків суспільних явищ та процесів соціальної дійсності [111, с. 28].

Загальнонауковий метод *структурно-функціонального аналізу* дає можливість дослідити обмеження криміногенних проявів шляхом ефективного застосування заходів запобігання, які у взаємодії з іншими елементами становлять цілісну систему заходів запобігання окремим злочинам і злочинності загалом.

Також варто зауважити, що в сучасній науці все більшого поширення набуває синергетика – теорія самоорганізації, яка претендує на роль універсальної методології пізнання, яку, гіпотетично, можливо поширити на дослідження соціальних девіацій, у тому числі й злочинності. Термін «синергетика» (від грецького «synergetikos» – спільний; той, що діє узгоджено) було запропоновано німецьким ученим Германом Хакеном, який розумів під ним науковий метод, що дає змогу пояснити механізм «спонтанного» виникнення структур у складній системі внаслідок взаємодії між її елементами [505].

Синергетика вивчає зв'язки між елементами структури (підсистемами), утвореними у відкритих системах (фізико-хімічних, біологічних, соціальних, психологічних, технічних) завдяки інтенсивному (потоківому) обміну

речовиною й енергією з навколишнім середовищем у нерівномірних умовах. У таких системах спостерігається узгоджена поведінка підсистем, внаслідок чого зростає ступінь їх упорядкованості, тобто зменшується ентропія. Цей процес має природничо-наукову сутність і позначається терміном «самоорганізація». Теоретичну основу синергетики становлять термодинаміка нерівноважних процесів, теорія випадкових процесів, теорія нелінійних коливань і хвиль.

Вона включила в себе нові пріоритети сучасної картини світу: концепцію нестабільного, нерівноважного світу, концепцію невизначеності та багатоальтернативності розвитку, ідею виникнення порядку з хаосу. Визнаючи фундаментальну наукову обґрунтованість вказаного наукового напрямку, вважаємо за доцільне висловити принципове заперечення проти механічного запровадження елементів синергетичної методології до практики кримінологічних досліджень, як, власне, і будь-яких інших досліджень у галузі суспільствознавства. Думку, яка фігурує в працях деяких дослідників про те, що можливість пояснення соціальних (у тому числі правових) явищ із «природничо-наукових» позицій синергетики з методологічної точки зору має революційний характер, а тому є для вченого досить привабливою і обіцяє одержання неочевидних і прогресивних результатів [285], слід, на наше переконання, піддати певній критиці. Справа в тому, що синергетика не оперує таким ключовим для гуманітарного знання поняттям, як «людина», «особистість», «норма». Тому в категоріях механізму зв'язків між процесами та явищами, що мають місце в природничій сфері (в біологічних, фізичних системах тощо) об'єктивно неможливо в повній мірі з'ясувати, описати, пояснити специфіку суспільних взаємодій, в яких головною «дійовою особою» є не атом чи молекула, а людина – істота ірраціональна зі складно прогнозованою поведінкою, що залежить від особистісних вподобань, спадковості, особливостей організації нервових, психічних процесів, соціального оточення тощо. «Трудність ще полягає в тому, – зазначає М. С. Каган, – що, з одного боку, існують загальні закони організації, функціонування та розвитку складних систем, незалежно від того, який їх

субстрат – фізичний, біологічний, соціальний, психологічний, художній, але, з іншого боку, антропосоціокультурні й у своїй будові, і у функціонуванні, і у розвитку на один-два-три порядки складніші за системи природні» [194, с. 37].

Слід погодитися в цьому контексті із зауваженням О. М. Джужі про те, що закони синергетики, будучи філософськими законами, знаходять своє вираження в описі найбільш загальних особливостей динаміки систем. Отже, не існує готових «рецептів», які дозволили б безпосередньо застосовувати ці закони в тій або іншій галузі знань. Це твердження повністю стосується і юридичної науки. Застосуванню синергетики для пізнання правових феноменів має передувати творче осмислення її понять, категорій і методів, їх відповідна інтерпретація, пристосування для опису юридичних явищ [143, с. 4-6].

Пізнання природи девіацій доцільно здійснювати в межах концепції конструктивізму, що зумовлено потребою врахування дискурсу постмодерну та його реалізації в соціальних практиках. Разом з тим науковий пошук має організовуватись на інтегративній платформі, яка, ґрунтуючись на законах та категоріях діалектичного (соціального) детермінізму, юридичного й соціологічного позитивізму, об'єднуватиме пасіонарну теорію етногенезу, дифузний, функціональний та еволюціоністський культурологічні підходи до унормування соціальної дійсності, формування в культурі (традиціях, звичаях, інших формах соціальних практик), що тяжіє до індивідуалізованих, корпоратизованих світоглядних позицій. Такий синтез наукових концептів, що реалізується в руслі принципу доповнюваності, відкриває можливості для цілісного і водночас всебічного, комплексного дослідження динамічної, інтерсуб'єктивної сутності девіацій загалом та корисливо-насильницької зокрема.

Для з'ясування особливостей ціннісно-нормативної та мотиваційної сфер психіки корисливо-насильницьких осіб було звернуто увагу на такі психологічні тестові методики, як «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. С. Бубнової, «Вольові якості особистості» М. В. Чумакова, «Схильність до афективної поведінки» В. В. Бойка. Основні

положення психологічної методики С. С. Бубнової ґрунтуються на тому, що уявлення людини про найбільш вагомі цінності формуються в процесі її соціалізації шляхом засвоєння загальнокультурних цінностей [56, с. 21]. Діагностувати емоційно-вольові якості осіб, що вчиняють убивства із корисливих мотивів, вдалося за допомогою методики М. В. Чумакова. Остання спрямована на діагностику таких якостей особистості, що представляють собою конкретні прояви вольової регуляції та визначаються умовами і змістом відповідних видів діяльності людини [516, с. 169]. За допомогою психологічної методики В. В. Бойка ми з'ясували рівень схильності осіб, що вчиняють убивства з корисливих мотивів, до афективної поведінки [52].

У тестуванні за допомогою психологічних методик взяли участь засуджені, які відбувають покарання у виправних колоніях Донецької та Луганської областей. Респонденти були поділені на дві групи: 1) основну – особи, які вчинили тяжкі корисливо-насильницькі злочини (вбивство із корисливих мотивів (15 осіб), розбій (63), бандитизм (24) та інші); 2) контрольну – крадії (78 осіб). Формування контрольної групи зумовлено тим, що крадіжка є найбільш поширеним корисливим злочином. Через це порівняння результатів представників основної та контрольної групи допомогли виявити криміногенні риси осіб, що вчиняють корисливо-насильницькі злочини, та їхні характерні відмінності від звичайних корисливих злочинців.

Технологія *психолого-педагогічного супроводження* є індивідуальною, вона включає в себе збір інформації, первинне формулювання проблеми, психолого-педагогічну діагностику, розроблення рекомендацій для працівників Національної поліції України. У нашому варіанті вона була реалізована у вигляді психокорекційної програми, до якої залучалися особи, які вчинили корисливо-насильницькі злочини. Методика побудови такої програми складалася з трьох послідовних етапів та відповідала вимогам структури психологічного експерименту. В методиці автором розглянуто та перевірено вихідні показники, що характеризують специфіку проблеми.

Відповідно, було враховано принцип корекційної спрямованості, який дав можливість втілення диференційованого підходу. Корекція недоліків розвитку пізнавальної діяльності та загального психофізичного розвитку, виправлення недоліків інтелектуального й психоемоційного розвитку дітей загалом та дітей, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини зокрема, як відомо, досягається в процесі навчання.

На основі наданої нижче кримінологічної характеристики особи-злочинця, який вчиняє корисливо-насильницькі злочини, включаючи дітей, та наявних у науковій літературі авторських спостережень стосовно психологічних особливостей таких дітей, ми визначили психодіагностичний інструментарій, за допомогою якого можна ефективно працювати саме з цією категорією, та провели діагностичне дослідження.

Найбільш релевантними для вивчення рис особистості цієї категорії дітей є методики, що діагностують особливості їхнього психоемоційного розвитку та самооцінки, зокрема: «Самооцінка мотивації схвалення» (Д. Марлоу) [300, с. 635-636]; «Самооцінка направленості конфлікту» [468, с. 69-77]; «Ціннісні орієнтації» М. Рокича (адаптація Гоштаутаса, Семенова та Ядова) [539]; «Сходинки самооцінки»; Патохарактерологічний діагностичний опитувальник О. Лічка [279]; «Незакінчені речення» (модифікація «Бачення сімейних відносин»); «Структура особистості та колірний тест М. Люшера» [400]; «Визначення типу професій» Є. О. Клімова [201].

Методики ці відносно доступні та економні в часі, крім того, їхня ігрова форма надає можливість уже на діагностичному етапі проводити прихований психологічний тренінг корисних у конструктивному спілкуванні навичок та насильницькому досягненні результату.

Таким чином, у контексті загальної діалектичної методології розглянуто сукупність статистичних, правових, соціологічних та психологічних методів, які використовуються при проведенні кримінологічних досліджень.

Методики суцільного та вибіркового статистичного дослідження застосовуються для вивчення кількісно-якісних показників ступеня

віктимізації та рівня віктимності, закономірностей розвитку типових кримінологічних ситуацій на територіях Донецької та Луганської областей, аналізу різних масивів даних про стан злочинності (Єдиний облік заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдиний державний реєстр судових рішень тощо). Соціологічний інструментарій досліджень корисливо-насильницької злочинності включає в себе результати проведених методами анкетування та інтерв'ювання опитувань різних категорій респондентів (злочинців, населення на певній території, окремих категорій громадян, жертв злочинів, правоохоронців та інших), у тому числі вивчення думок експертів; особистих спостережень; вивчення документів (відеоматеріалів, повідомлень засобів масової інформації та мережі Інтернет). Вони дають можливість дослідити велику кількість злочинів і за допомогою отриманих статистичних показників встановити закономірності і взаємозалежності їх розвитку, дозволяють дати обґрунтовані узагальнення, переходити від випадкового і одиничного до стійкого, масового, закономірного, побачити якісні особливості досліджуваних явищ.

Історико-порівняльний метод допоміг визначити переважні тенденції розвитку корисливо-насильницької злочинності на території Донецької та Луганської областей упродовж 2014–2019 рр. (тобто в період проведення АТО та ООС) злочинності, її динаміку (зміни рівня і структури), без чого неможливо розробити ефективні заходи щодо її запобігання органами і підрозділами Національної поліції України.

Психологічні методи (опитування, тестування, експерименти) дають змогу визначити співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в конкретній поведінці людини, особливості психічних процесів і станів, виявити соціальні установки та орієнтації, особистісні властивості злочинця і жертви, що впливають на їх поведінку в конкретній кримінологічній ситуації. Усе це вирішується за допомогою взаємодії психологічних і педагогічних методів, які дозволяють визначити діалектику співвідношення об'єктивних умов, середовища і суб'єктивних властивостей при формуванні особи, виникненні

злочинного наміру, його реалізації, мотивації злочинів, виправленні та ресоціалізації тієї чи іншої особи [244, с. 22-23].

Системно-структурний метод найчастіше застосовується у кримінологічних дослідженнях, що дозволяє розглядати злочинність як систему, для якої характерні визначені зв'язки і відношення між складовими її елементами, з одного боку, а з іншого – визначається цілісність у нерозривному зв'язку з тими соціальними явищами і процесами, які впливають на неї.

Наголошено на доцільності використання при проведенні досліджень корисливо-насильницької злочинності синергетичного (для аналізу підсистем, які функціонують за власними законами та характеризують злочинця на всіх етапах реалізації злочинного наміру) і компаративістського (пошук найкращого зарубіжного досвіду) підходів.

Кожен із зазначених методів передбачає визначені заходи (процедуру, техніку) дослідження, вибір яких залежить від програми, цілей і задач наукового дослідження. Як правило, кримінологічні дослідження проводяться за допомогою комбінованого застосування кількох методів. Це розширює основу розробок і висновків. За результатами опитування правоохоронців визнано пріоритетними спеціальні методики кримінологічного прогнозування (47 %), соціального експерименту (32 %) та побудови віктимологічної карти (21 %).

Як підсумок необхідно зазначити, що в контексті загальної діалектичної методології розглянуто сукупність статистичних, правових, соціологічних та психологічних методів, які використовуються при проведенні кримінологічних досліджень.

Методики суцільного та вибіркового статистичного дослідження застосовані при вивченні кількісно-якісних показників ступеня криміналізації, закономірностей розвитку типових криміногенних корисливо-насильницьких ситуацій, аналізу різних масивів даних про стан злочинності. Соціологічний інструментарій включає в себе результати проведених методами анкетування

та інтерв'ювання опитувань різних категорій респондентів (населення, окремих категорій громадян, жертв злочинів, правоохоронців у Донецькій та Луганській областях), у тому числі вивчення думок експертів; особистих спостережень; вивчення документів (відеоматеріалів, повідомлень ЗМІ та мережі Інтернет). Психологічні методи (опитування, тестування, експерименти) надали змогу визначити особливості психічних процесів і станів, виявити соціальні установки та орієнтації, особистісні властивості злочинця і жертви, що впливають на їх поведінку в конкретній криміногенній ситуації. Для дослідження особливостей ціннісної, вольової й емоційної сфер регуляції поведінки злочинців використано набір таких психологічних тестових методик, як: «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. Бубнов), «Вольові якості особистості» (М. Чумаков), «Схильність до афективної поведінки» (В. Бойко), «Самооцінка мотивації схвалення» (Д. Марлоу); «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); «Сходінки самооцінки»; «Патохарактерологічний діагностичний опитувальник» (О. Лічко); «Незакінчені речення» (модифікація «Бачення сімейних відносин»); «Структура особистості та колірний тест М. Люшера»; «Визначення типу професій» (Є. Клімова).

1.3 Наукові підходи до визначення корисливо-насильницької злочинності та її ознак

Розвиток сучасної кримінологічної думки передбачає вдосконалення пізнавального інструментарію, зокрема понятійного апарату. Дослідницьким завданням цього підрозділу є формування поняття корисливої насильницької злочинності. В понятті має відбиватися предметна сутність об'єкта пізнання. Саме корисливість становить таку сутність, тобто внутрішній, порівняно стійкий зміст досліджуваного об'єкта, виявляє його природу, сукупність найбільш значущих властивостей і відносин [147, с. 192-193; 480, с. 130; 36, с. 35]. Б. М. Головкін поділяє думку М. М. Трубнікова, що сутністю людської

предметної діяльності є не стільки її доцільний і цілеспрямований характер, скільки цілепокладаючий характер [111, с. 17-18; 479, с. 67]. Свого часу Е. Фромм звернув увагу на низьку корисливу основу поведінки більшості людей [504, с. 273-275]. Предметна сутність явища завжди одна. Намагання визначити подвійну сутність, на зразок, корисливо-насильницькі злочини [475] або насильницько-корислива злочинність [344], виглядають теоретично необґрунтованими і такими, що не відповідають логіко-гносеологічним законам і категоріям пізнання. Неправильно визначена сутність певного виду злочинності призводить до помилкових суджень стосовно її причинного походження, закономірностей існування та відтворення, не дозволяє чітко визначити головні напрямки запобігання органами й підрозділами Національної поліції України такої злочинності в зоні ООС.

Одна з перших кримінологічних класифікацій, у якій виокремлювалася аналізована група злочинів, проводилася на основі найбільш поширених у кримінальній практиці посягань, що включали злочини неповнолітніх і молоді, насильницькі, корисливі, корисливо-насильницькі, рецидивні злочини тощо [220, с. 189-291]. Робилися спроби класифікації за критерієм спрямованості заходів запобігання, на підставі чого до однорідної групи відносили корисливі, насильницькі злочини проти особи та корисливо-насильницькі злочини [2]. Пропонувалося об'єднати насильницькі (вбивства, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, зґвалтування, мордування, хуліганство), корисливо-насильницькі (розбій і насильницький грабіж) і корисливі злочини (крадіжки, ненасильницький грабіж і шахрайство) в єдину групу злочинів проти особи, її прав і суспільного порядку у зв'язку із тим, що вони становлять основу всієї злочинності, мають спільну причинність і схожість соціальних і морально-психологічних властивостей осіб, які їх вчиняють [265, с. 176-177]. Досить схоже вирішення проблеми кримінологічної класифікації передбачало встановлення комплексних критеріїв (типології злочинця, характеру суспільної небезпечності злочинів, основних сфер поширення), на підставі яких вирізнялися корисливі, насильницькі, корисливо-насильницькі та службово-

господарські злочини [256, с. 60]. Висловлювалися й інші думки з цього приводу [219, с. 342-343].

Таким чином, можна говорити про те, що простежується основний напрям виокремлення в структурі злочинності загальнокримінальної спрямованості трьох основних блоків: корисливих, насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів, що мають багато в чому спільну причинність, подібну особу злочинця і однотипні заходи запобігання, принаймні загальносоціального. Складність і нерозробленість зазначеної проблеми підштовхує кримінологів переходити на рівень вивчення окремих видів злочинів, при цьому поза увагою дослідників залишається відносно цілісний феномен, що підлягає аналізу на більш високому рівні узагальнення [111, с. 13].

Як ми вже зазначали, О. М. Литвак уперше в Україні ввів до наукового обігу термін «корисливе насильство», зазначаючи, що насильницькі корисливі злочини поєднують корисливі спонукання з агресивними, а саме насильницькими засобами їхнього досягнення. Це грабежі, розбійні напади, бандитизм, які практично завжди пов'язані з озброєними розбійними нападами або принаймні з приготуванням до таких нападів, вимагання й умисне корисливе вбивство. Корисливе насильство, однак, не обмежується названими складами злочинів, об'єктивна сторона яких містить насильство. Між злочинними угрупованнями час від часу виникають криваві «розборки», в основі яких лежить боротьба за зони впливу або, простіше, бійка хижаків за здобич. Бандити чинять розправу з ненадійними, з їхньої точки зору, співучасниками. Для впливу на дебіторів кредитор наймає «крутих хлопців», що спеціалізуються на «вибиванні» боргів та усуненні конкурентів. Користь та насилля завжди були разом – як в історії людства, так і в кримінальному середовищі [273, с. 48-50].

Виходячи з усвідомлення основних завдань, що випливають із визначення предмета кримінології, можна вести мову про категорію корисливо-насильницької злочинності, як найвищого рівня узагальнення та існуючої в Україні криміногенної дійсності, просякнutoї корисливою мотивацією та

насильницьким досягненням її цілей. «Загальне, – вважав Г. Гегель, – є душею того конкретного, якому притаманне. Воно не втягується в процес становлення, а продовжується незаплямованим цим процесом і має здатність зберігати себе незмінним» [93, с. 37]. Для того, щоб наповнити пропоновану категорію кримінології загальнотеоретичним змістом та розкрити в ньому кримінально-правову визначеність, необхідно провести цілий ряд логічних операцій відповідно до принципу римського права, що впливає з наступної тези: «Ignoratis terminis artis ignoratur et ars», що в перекладі українською означає: «Якщо термінологія цього предмета невідома, то невідомий і сам предмет». У нашому дослідженні цей феномен можна тлумачити так: пізнання сутності корисливо-насильницької злочинності – це перший крок до розробки науково обґрунтованих рекомендацій запобігання їй. Повертаючись до проблеми визначення вказаної вище категорії як предмета нашого дослідження, відзначимо, що завдання пізнання її сутності в нинішній час може бути успішним, якщо кримінологія володіє великим за обсягом термінологічним апаратом. Отже, потрібне формування загальної кримінологічної категорії як системних знань про деякі категорії злочинів.

Юридична практика засвідчує, що термін «корислива» походить від базового – «користь» і в тлумачному словнику української мови визначається так: «по-перше, ґрунтується на матеріальній вигоді, на розрахунку, по-друге, що приносить добрі наслідки, придатний для якої-небудь мети» [71, с. 395]. Загалом цей термін має загальну визначеність як хороший, позитивний результат для кого-, чого-небудь.

Отже, наступним визначенням терміна «корисливість» є його юридичне та кримінологічне розуміння, що виявляється в системі правових відносин і кримінології. М. І. Бажанов дає таке тлумачення цього поняття: «Корисливість як суб'єктивний чинник входить до складу суспільних і приватних інтересів, які захищаються законом» [232, с. 211]. Саме в такому розумінні (зауважимо: не загальновизначеному, що йому дає тлумачний словник української мови, а в юридичному) цей термін вживається у цьому дослідженні. В правничій

літературі зустрічається чимало міркувань, пов'язаних із визначенням функціональних форм корисливості, що властиві як суб'єктам правовідносин, так і вихідним моментам, об'єктам власності, що знаходяться під охороною закону. Нарешті, така функція корисливості, яка знаходиться у взаємозв'язку з мотивом, метою посягань на чужу власність має суто кримінальний зміст. Жодна протиправна корисливо мотивована дія або бездіяльність не здійснюється поза цими формами корисливих інтересів, які залишаються в межах норм існуючого права [58, с. 17-18].

Така категорія, як «корисливість» вказує на фундаментальну природу активності людини, а першопочаткова ситуація визначається початком реформ правової системи, держави й економічного комплексу. Стійка структура кримінального бізнесу є і стабілізацією досягнутого рівня протиправної діяльності. Як суб'єкт кримінальної діяльності злочинний світ усвідомлює свою причетність до реформуючої діяльності в межах України. Він проявляє себе як життєздатний організм, котрий має свої ідеї щодо реформ і вимагає через своїх представників в уряді й парламенті їхнього впровадження, щоб закріпити свій статус у суспільстві й державі. Завдання держави полягає в тому, щоб створити адекватне до корисних потреб, інтересів суспільства й особи законодавче поле, у якому б юридичний статус корисливо-спонукальної сили людського фактору був рушієм економічного, суспільного й демократичного прогресу. Щодо цієї думки наведемо висновок одного з українських учених-правників В. О. Мандибури, який пише, що «основною мотиваційною рисою приватного підприємства залишається прагнення до максимізації прибутку» [297, с. 83].

Наш загальнотеоретичний аналіз терміна «корисливість» у структурі кримінологічної категорії «корисливо-насильницька злочинність» закінчується міркуванням про нерухомого, потенційного носія внутрішньої причини певних видів сучасної злочинності й зовнішньої причини – корисливості предмета, який може стати метою злочину. Водночас ми дійшли висновку, що існує лише рухомий чинник певних, найпоширеніших видів злочинності, що безпосередньо спричиняє порушення чинного законодавства, – це первинний і єдиний його

вид, здатний тривати без кінця, це корислива натура людини. Цей первісний чинник – людська сила, яку ми назвали «корисливість», ділиться на частини як у внутрішньому існуванні суб'єкта злочину, так і ще більше в його предметній сфері, яка є метою порушення закону заради незаконного привласнення корисної речі з подальшим використанням її сутності. Дійшовши цих висновків, перейдемо до правового аналізу терміна «корисливий».

Термін «корисливий», який структурно входить у кримінологічну категорію, про яку йдеться, має доволі розширений юридичний зміст. Під ним розуміють взаємний обмін матеріальними благами, які здатні задовольнити корисні потреби, їх виробництво з метою обміну. Під ним розуміється також сукупність фінансових операцій, коли вони виступають як умовно корисна річ, товар, який може мати власну вартість. Усі підприємницькі фінансово-економічні види діяльності мають психологічну основу – корисливі мотиви, які стають об'єктами правового регулювання. У кримінології, з огляду на її предмет і в контексті розгляду категорії «корисливо-насильницька злочинність», корисливий мотив під час визначення злочину належить до класу причин, що містяться в людському факторі, і діють задля чогось. Це веде нас до розкриття ключового терміна у вищевказаній категорії. Справді, у такому словосполученні «корисливо-насильницька злочинність» термін «корислива» і «злочинність» виступають у загальній абстрактній формі й пов'язані між собою терміном «корисливість». Тому розгорнуте визначення нововведеної категорії кримінології необхідно було розпочинати з аналізу загального розуміння терміна «корисливість» та з'ясування в його змістові і обсязі тієї сутності, що входить до предмету і теорії кримінального права України. Суспільна практика засвідчує, що термін «корисливість» походить від базового, основного терміна «користь» [248; 171; 183; 243; 142; 287].

Корисливий мотив при визначенні злочину належить до класу причин, що містяться в людському факторі і діють задля чогось. Це веде нас до розкриття ключового терміна у вищевказаній категорії. Сутність категорії, що відображається в термінах «корисний», «корисливий», має в собі такий

внутрішній зв'язок, принцип з правовим полем у державі, який понятійно містить вихід, перехід в кримінальне право. Тут маються на увазі такі суттєві атрибути матеріального світу й людського фактору, які потенційно набувають правового значення і потребують відповідного регулювання законом [299, с. 108; 7, с. 38].

Саме в такому концептуальному підході до юридичної визначеності сутності терміна «корисливість» слід розуміти провідну тенденцію нинішнього етапу розвитку українського суспільства, в якому «...злочинність, – пише В. І. Шакур, – набула більш корисливої спрямованості. Відбувається процес витіснення зі сфери корисливої злочинності примітивного кримінального типу інтелектуальним злочинцем з новими високотехнічними способами і формами злочинної діяльності. Триває посилення кримінальної спрямованості в комерції. Це посилює процес інтелектуалізації і професіоналізації злочинності. Значні якісні зміни пов'язані з появою у кримінальному середовищі керівників-господарників, офіцерів, спеціалістів з технології та аналізу інформації, осіб, які досконало володіють зброєю» [517, с. 10].

Надавши характеристику «користі», варто звернути увагу на «насильство». У класифікації злочинів, що здійснили кримінологи, як окремий вид вирізняють насильницькі злочини. Проте варто зазначити, що в науковій літературі існує чимало думок щодо тлумачення поняття «насильство». Так, С. І. Ожегов визначає насильство як застосування фізичної сили до кого-небудь, примусовий вплив на кого-небудь, що-небудь, беззаконня [330, с. 380].

М. І. Панов, зі свого боку, зазначає, що насильство слід розуміти як:

- родове поняття, котре охоплює будь-який вид насильницьких дій;
- фізичне насильство як підлегле поняття, котре співвідноситься як частина та ціле з поняттям насильства;
- психічне насильство, котре відрізняється від фізичного насильства сферою впливу злочинця на потерпілого [338].

На думку Ю. М. Антоняна, насильство – це фізичні дії, що виражаються у заподіянні фізичної шкоди особі, а також у створенні загрози заподіяння шкоди,

примусовий вплив на людину, її утиск. Наслідком насильства може бути позбавлення життя, шкода здоров'ю, честі, недоторканності, гідності і свободи індивіда, небажана для нього зміна соціального статусу [13, с. 26]. Насильство, на його думку, і варто з цим погодитися, виражається у двох формах: фізичному і психічному впливі. Фізичне насильство виражається в безпосередньому впливі на організм людини: заподіяння побоїв, тілесних ушкоджень, катувань різними способами (у тому числі із застосуванням будь-яких предметів і речовин) тощо. Внаслідок фізичного насильства потерпілому може бути завдано страждань і шкоди здоров'ю.

Психічне насильство полягає у впливі на психіку людини шляхом залякування, погроз (зокрема погроз фізичною розправою), щоб протидіяти опору потерпілого [17, с. 58]. Як зазначають науковці, психічне насильство може призвести до нервового або навіть душевного захворювання. Шкода здоров'ю може бути завдана і через психічне потрясіння, пов'язане з посяганням на майнові права людини, наприклад, в результаті крадіжки або знищення майна [255].

Крім того, до насильницької злочинності належать діяння, що посягають на різні об'єкти, пронизані насильницькою або агресивно-насильницькою мотивацією [429, с. 267-273]. Так, Л. Д. Гаухман, визначаючи насильство, зазначає, що воно містить як фактичні, так і юридичні ознаки [92, с. 4]. До фактичних він відносить об'єктивні ознаки, спосіб дії, а також суб'єктивні ознаки, що характеризують відношення до дії. Автор справедливо називає серед юридичних ознак незаконність і суспільну небезпеку.

Отже, фізичне й психічне насильство необхідно розглядати як два однорідні явища, а саме насильство – як їхню сукупність. Незважаючи на те, що більшість насильницьких злочинів вчиняється способом фізичного насильства, виключення психічного насильства з кримінологічного аналізу механізму насильницької поведінки не виправдано звузило б коло питань, що вивчаються. Злочинець, погрожуючи посяганням на фізичне благо іншої людини, намагається досягти своїх цілей щодо виконання чи невиконання потерпілим

супроти його волі якихось дій. У такому разі відмова потерпілого підкоритися може закінчитися завданням шкоди його здоров'ю чи життю [91, с. 3], тому однією з істотних обставин віднесення злочину до насильницького є спосіб учинення насильства. Причому необов'язково, щоб фізичне насильство чи погроза його застосування були самі по собі злочинні. Проте важливо, щоб злочинним було діяння загалом.

Так, С. Ф. Денисов вважає, що загальною ознакою, що поєднує всі злочини в групу насильницьких, є насильство, застосовуване при їхньому вчиненні, оскільки саме сполучення злочину з насильством слугує підставою віднесення злочинного діяння до групи насильницьких [130, с. 93-97].

Зі свого боку, Л. Д. Гаухман зазначає, що однією з обов'язкових ознак, яка визначає насильство в кримінально-правовому сенсі, є суспільна небезпека дії [91, с. 3]. Як видається, з таким підходом можна цілком погодитися, адже насильство є обов'язковою ознакою всіх насильницьких злочинів.

Хоч терміни «насильницькі злочини» та «насильницька злочинність» надійно закріпилися й широко використовуються у працях фахівців з наукових дисциплін кримінального циклу, проте, як вказує О. М. Ігнатов, невизначеність у встановленні точного кола таких злочинних посягань існує й досі, що характерно не тільки для України [187, с. 67-71].

Серед науковців існує позиція про поділ насильницьких злочинів на три групи: некорисливі; корисливі; які посягають на основи національної або громадської безпеки, а також на авторитет органів державної влади і місцевого самоврядування, [8, с. 252].

В. В. Голіна як окрему категорію виділяє поняття «тяжкі насильницькі злочини», що охоплює умисне вбивство, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство [105, с. 14].

Кульмінацією посягання насильницьких некорисливих злочинів (суто насильницькі) є безпосередньо насильство, вчинивши яке, злочинець вважає, що досягнув своєї мети. Мотивами цих злочинів, як встановлено в процесі цього дослідження, можуть бути помста, ревності, заздрість, хуліганські

спонукання, гіпертрофований статевий інстинкт, садистські нахили тощо. Але завжди в основі механізму злочинної поведінки лежить агресивно-зневажливе, цинічне ставлення до особи, її життя, фізичного й психічного здоров'я, честі й гідності. Злочинна дія може бути спрямована як на конкретну особу, так і на невизначене коло осіб.

Для цілей цього дослідження є необхідним також встановлення співвідношення цього терміна з іншими, близькими до нього, перш за все – з термінами «агресія» та «примус».

На цей час більшістю фахівців в області соціальних наук приймається таке визначення: *агресія* – це форма поведінки, направлена на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, котра не бажає подібного поводження. Це визначення припускає, що агресію варто розглядати як модель поведінки, а не як емоцію, мотив чи установку. Наприклад, О.М. Бандурка підтримує точку зору тих вчених, які вважають, що поняття агресії значно ширше поняття насильства. Насильство ж – найбільш гостра і небезпечна агресивна поведінка, до того ж не всяке насильство, а лише ненормативне [28, с. 6-7].

Термін «агресія» часто асоціюється з негативними емоціями – такими як злість; з мотивами – такими як прагнення образити чи нашкодити; і навіть з негативними установками – такими як расові чи етнічні забобони. Незважаючи на те, що всі ці фактори, безсумнівно, відіграють важливу роль у поведінці, результатом якої стає заподіяння збитку, їхня наявність не є необхідною умовою для подібних дій. З уявлення про те, що агресія припускає або збиток, або образу жертви, випливає, що нанесення тілесних ушкоджень реципієнту не є обов'язковим. Агресія має місце, якщо результатом дій є які-небудь негативні наслідки: образи дією, наклеп чи образа [59, с. 26, 29].

Через те, що прояви людської агресії нескінченні й різноманітні, психологія обмежує вивчення подібної поведінки концептуальними рамками, запропонованими Бассом (1976 р.). На його думку, агресивні дії можна описати на підставі трьох шкал: фізична – вербальна, активна – пасивна і пряма – непряма. Наприклад, такі дії, як стрілянина, нанесення ударів холодною зброєю

або побої, при яких одна людина здійснює фізичне насильство над іншою, можуть бути класифіковані як фізичні, активні і прямі. З іншого боку, поширення наклепницьких чуток можна охарактеризувати як вербальне, активне і непряме. Останнім варіантом дихотомічного розподілу агресії є агресія ворожа й інструментальна. Термін «ворожа агресія» застосовується до тих випадків прояву агресії, коли головною метою агресора є заподіяння страждань жертві. Люди, які виявляють ворожу агресію, просто прагнуть заподіяти зло чи збиток тому, на кого вони нападають [46, с. 20]. А. Ф. Зелінський вважав ворожнечу динамічною, спонукальною силою агресії [174, с. 46]. Поняття «інструментальна агресія», навпаки, характеризує випадки, коли агресори нападають на людей, переслідуючи мету, не пов'язану з заподіянням шкоди. Інакше кажучи, для осіб, які виявляють інструментальну агресію, нанесення збитку іншим не є самоціллю. Скоріше вони використовують агресивні дії як інструмент для здійснення різних бажань [59, с. 31].

Примушення являє собою такий вплив, метою якого є змусити іншу особу діяти певним чином всупереч її власній волі внаслідок силового впливу або під загрозою настання несприятливих для неї наслідків. На думку Г. М. Ланової, та обставина, що примус завжди є дією сили, а насильство можна вважати примусом лише тоді, коли воно є інструментальним, дозволяє зробити висновок про те, що поняття «примушення» і «насильство» співвідносяться як родові і видові. Примушення завжди є засобом досягнення конкретної мети, насильство – не завжди; примушення має місце лише там, де існує конфлікт інтересів, а насильство може здійснюватися і у безконфліктній ситуації; примушення завжди відбувається всупереч волі індивіда (або групи індивідів), стосовно якого здійснюється, насильство може не бути пов'язаним із подоланням чийої-небудь волі [268].

Примушення відрізняється від *переконання* як морального впливу на людину, тобто на її погляди, принципи і ціннісні орієнтації, а не на волю; й від насильства як ганебного (що суперечить обов'язку і совісті) і неправомочного

(що суперечить праву) впливу на людину або групу. У виховній практиці примушення є неминучим, хоча й небажаним, засобом впливу на особистість дитини. У педагогічній літературі зазначається, що його застосування потребує від батьків, вихователів постійного самоконтролю, достатньої моральної культури і педагогічної майстерності, аби примушення не перетворилось у пряме або непряме насильство над вихованцями [340].

Тобто насильство – це акт поведінки (а не мотив або емоції) у вигляді дії або бездіяльності; протиправність (воно порушує права чи свободи людини); умисний характер діяльності (діяння, вчинене з необережності, не можна вважати насильницьким); здійснюється методом фізичного або психічного (психологічного) впливу; вчиняється з використанням силової переваги (застосовується до осіб, які мають меншу здатність до захисту, наприклад, через вікові, фізичні, психічні (психологічні) особливості чи фактори зовнішньої ситуації); ця поведінка вважається жорстокою і несправедливою; здійснюється шляхом нав'язування своєї волі всупереч (якщо воля знаходиться в активному стані) або поза волею потерпілого.

Характеризуючи злочини корисливо-насильницької спрямованості, необхідно визнати, що корисливий мотив виникає до вчинення злочину, а насильницькі дії є лише способом здійснення цього наміру. Наприклад, умисне вбивство кваліфікується як вчинене з корисливих мотивів, коли винний, позбавивши життя потерпілого, мав бажання отримати певні матеріальні блага або досягти матеріальної вигоди.

Таким чином, *системоутворюючою властивістю, що поєднує корисливий мотив і насильницьке його досягнення, виступає інваріантна кримінальна діяльність у своєму розвитку, де корисливий мотив визначає характер, зміст і природу, а насильницька форма його реалізації конкретизує спрямованість цієї специфічної злочинної діяльності. Таким чином, корисливо-насильницькі злочини можна визначити як антисоціальне явище й відносно масове суспільно-небезпечне збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства.*

Результати засвідчують поєднання корисливого мотиву та насильницької реалізації, що демонструють соціальну спрямованість досліджуваного різновиду злочинної активності. На рівні індивідуальних злочинних проявів ідеться про накладання двох відносно самостійних елементів злочинної мотивації: мотиву і способу дій. Ця категорія злочинів апріорі становить підвищену суспільну небезпечність, оскільки заволодіння матеріальними благами здійснюється не інакше, ніж через заподіяння шкоди фізичному статусу, тілесній недоторканності особи. Насильницький вплив на потерпілого є необхідною умовою реалізації корисливої мети посягання.

Варто погодитися з Б. М. Головкіним у тому, що до корисливо-насильницької злочинності відносяться злочини, в яких реалізація корисливого мотиву здійснюється не інакше, як насильницьким способом (корисливі вбивства, розбій, насильницький грабіж, вимагання, поєднане з насильством, бандитизм тощо), тобто злочини, які передбачені насамперед п. 6 і 11 ст. 115, ст. ст. 187, 189, 257, ч. 2 ст. 186, а також ч. 2 ст. 289 КК України (в частині дій, вчинених з корисливих мотивів та пов'язаних з насильством). До того ж у деяких випадках до корисливо-насильницької злочинності слід відносити насильницьке донорство, незаконну трансплантацію органів або тканин людини, незаконне позбавлення волі або викрадення людини та торгівлю людьми, вчинені з корисливих мотивів і пов'язані одночасно з насильством (ч. 3 ст. 144, ч. 3 і 4 ст. 143, ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 149 КК України) [237; 111; 102, с. 25; 313; 158].

Серед корисливих і насильницьких злочинів корисливо-насильницькі злочини становлять найнебезпечнішу групу посягань. Їхня підвищена суспільна небезпечність зумовлена тим, що вони одночасно посягають на кілька об'єктів кримінально-правової охорони – на власність і особу (здоров'я, особисту свободу, гідність, життя). Посягання на особу при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів є засобом досягнення корисливої мети для заволодіння майном, правом на нього, примушування до вчинення інших дій майнового характеру. Насильство, яке застосовується при вчиненні корисливо-

насильницьких злочинів, може бути фізичним (нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, позбавлення чи обмеження волі, позбавлення життя) або психічним (погроза фізичним насильством, пошкодженням або знищенням майна, розголошення відомостей, що ганьблять потерпілого чи близьких йому осіб). Здебільшого, насильство – конструктивна ознака корисливо-насильницьких злочинів, в окремих випадках його застосування – кваліфікуюча ознака злочину, основний склад якого не є корисливо-насильницьким злочином (наприклад грабіж). Для одних корисливо-насильницьких злочинів властиве застосування лише певного виду насильства (для грабежу – насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого; для розбою – насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу), для інших – характерне застосування кількох видів насильства (вчинення вимагання може поєднуватися як із насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, так і з насильством, небезпечним для життя і здоров'я).

До корисливо-насильницьких злочинів нами віднесено: умисне вбивство з корисливих мотивів (ст. 115 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів (ст. 146 КК України); насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України); насильницький грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), бандитизм, учинений з метою заволодіння майном чи правом на нього (ст. 257 КК України). До корисливо-насильницьких злочинів певною мірою можна зарахувати й інші умисні насильницькі злочини, що мають корисливу мотивацію, наприклад, терористичний акт (ст. 258 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).

Варто зазначити, що поглиблений кримінально-правовий аналіз злочинів за ст. ст. 115, 146, 146-1, 149, 186, 187, 189, 257, 289 КК України наданий багатьма науковцями у галузі кримінального права та кримінології. Однак звернемо увагу на віднесення терористичного акту, вчиненого в зоні ООС на території Донецької та Луганської областей, до корисливо-насильницького злочину.

Тероризм як негативне соціально-політичне та кримінальне явище є предметом наукових досліджень учених різних часів. У сучасному світі з-поміж уже визнаних «традиційними» проблем термоядерної, екологічної, енергетичної, демографічної, продовольчої кризи дедалі вагоме місце посідає насильство щодо великих груп населення. Глобалізація соціально-економічних процесів, зростання рівня міграції, зокрема нелегальної, складне безпекове середовище, в якому перебуває нині Україна, зростання обсягів незаконного обігу вогнепальної зброї, передусім за рахунок її витоку з тимчасово невідконтрольних владі регіонів, широкі можливості, які надає користувачам інтернет, і новітні інформаційні технології, подекуди несистемні заходи, яких вживають правоохоронні органи в протидії цим явищам, є об'єктивними чинниками для поширення в нашій країні виявів тероризму.

В умовах військової агресії РФ, суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень терористичного спрямування, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій, що породжують нові загрози й виклики на фоні активізації співпраці українського злочинного світу з терористичними угрупованнями країн близького й далекого зарубіжжя.

Нині тероризм перетворився на потужну динамічну зброю, інструмент і навіть технологію, яку використовують проти влади, суспільства й людства загалом. Злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, щороку стають дедалі організованішими та більш жорстокими. Впродовж 2014–2019 рр. зареєстровано понад 15 тис. терористичних актів (ст. 258 КК України) та інших категорій кримінальних правопорушень (ст. 258-1–258-5 КК України). За офіційними даними МВС України і Генеральної прокуратури України, протягом останніх п'яти років на території нашої держави виявлено 75 організованих груп і злочинних організацій терористичного спрямування (2015 р. – 13; 2016 р. – 12; 2017 р. – 17; 2018 р. – 15; 2019 р. – 18) [85; 369].

Високий рівень стійкості та конспірації, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження міжнародних зв'язків,

очолюваних ними організованих груп і злочинних організацій, є системоутворювальними факторами, що нині обумовлюють відтворення на території України позицій організованої злочинності, сприяють ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації.

Впродовж усього періоду існування незалежної України проблема комплексного запобігання злочинам, пов'язаних із терористичною діяльністю, які становлять найвищу загрозу безпеці громадян, суспільства та держави, залишається надзвичайно актуальною. В умовах зростання організованої злочинності та терористичних діянь ще більш серйозну небезпеку становить злиття цих двох негативних явищ сучасності та набуття терористичною діяльністю організованих форм злочинності. Це, безумовно, потребує наукових розробок, спрямованих на дослідження й удосконалення конкретних заходів протидії організованому тероризму і, найперше, кримінально-правових заходів [425, с. 287-297].

В науці кримінального права питання про терористичний акт, різні інші аспекти тероризму викликали інтерес дослідників ще з початку ХХ ст. Цій проблематиці присвятили свої публікації Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, В. К. Гришук, О. О. Дудоров, Г. П. Жаровська, В. П. Ємельянов, В. С. Зеленецький, В. А. Ліпкан, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, М. І. Хавронюк та інші. Водночас сучасні реалії розвитку злочинності, пов'язаної з терористичною діяльністю, засвідчують, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише в злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазідержавні об'єднання кримінальної корисливої спрямованості, що й потребує кримінально-правового дослідження.

В сучасних умовах тероризм і його прояв – терористична діяльність у різних зовнішніх формах – є одним із найнебезпечніших видів злочинної діяльності [257, с. 41]. Підходи дослідників до цієї проблеми обумовлені тим,

що тероризм виявився безпосередньо пов'язаним із проблемою виживання людства, забезпечення безпеки держав. Це злочинне явище в усьому світі має тенденцію до стійкого зростання [167, с. 70].

Військова агресія РФ повсякчас трансформується, пристосовуючись до нинішніх умов. І війна, і тероризм породжують страх як елемент масових потрясінь, який може набувати форми паніки. В цьому контексті тероризм на Сході України необхідно розглядати як засіб психологічного впливу, обов'язковими компонентами якого є наявність організаційно-управлінської структури, маніпулятивний характер впливу, застосування високотехнологічних удосконалених засобів для досягнення мети, високий ступінь суспільної небезпеки, на підставі чого його визначають як форму вияву війни, що має на меті провокування негативного суспільного резонансу, нагнітання паніки, за допомогою чого, так звані, «ДНР» і «ЛНР» (по суті, терористичні організації) впливають на органи влади [148, с. 265; 123, с. 134].

В новому КК України від 5 квітня 2001 року відповідальність за вчинення терористичного акту передбачено в ст. 258 розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини [237]. У зв'язку з ратифікацією Україною міжнародних конвенцій [212], підписанням двосторонніх угод щодо протидії виявам тероризму, прийняттям 20 березня 2003 року Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [359], було внесено зміни та доповнення у КК України, зокрема: змінено редакцію ст. 258 «Терористичний акт»; виокремлено кримінально-правові норми щодо втягнення в учинення терористичного акту (ст. 258-1), публічних закликів до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4), фінансування тероризму (ст. 258-5) (2006 р.). Згодом у ст.ст. 258, 258-1–258-5 цього Кодексу було внесено зміни та доповнення, пов'язані здебільшого з редагуванням незначних положень диспозицій і санкцій (2014 р.).

На думку М. В. Семикіна, поняття «тероризм» слід розглядати на трьох рівнях: 1) у вузькому значенні, що охоплює вчинення чи погрозу вчинення

вибуху, підпалу, інших соціально небезпечних дій, які можуть спричинити загибель людей чи інші тяжкі наслідки та спрямовані на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи прийняти будь-яке рішення або утриматися від нього; 2) у широкому значенні, що охоплює тероризм у вузькому значенні й усі інші злочини терористичної спрямованості, тобто суспільно небезпечні діяння, метою яких є залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи прийняти будь-яке рішення або утриматися від нього; 3) у найширшому значенні, що охоплює поняття тероризм у широкому значенні, а також створення організованої терористичної групи чи терористичної організації, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, як і матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності організованої терористичної групи чи терористичної організації. Зіставивши ці рівні поняття тероризму з термінологією, яку використано в Законі України «Про боротьбу з тероризмом», автор доходить висновку, що вони відповідають таким поняттям, як «терористичний акт», «злочини терористичної спрямованості», «терористична діяльність» [437, с. 11].

В. С. Канцір розуміє тероризм як злочини проти громадської безпеки, що полягають у здійсненні вибуху, підпалу або інших дій, що становлять небезпеку загибелі людей, заподіяння значних втрат майну або настання інших суспільно небезпечних наслідків, якщо такі дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення або впливу на прийняття рішення органами влади, а також погрозу вчинення таких дій [196, с. 16].

Однак такий спрощений підхід до визначення тероризму не поділяє І. М. Зубач, який стверджує, що стрижень тероризму становить протиправна діяльність, яка може полягати в будь-яких формах і діях, які в загально-кримінальному контексті можна вважати злочинами проти безпеки руху й експлуатації транспорту, злочини проти основ національної безпеки України тощо. Нагальною є потреба у формуванні такої складової тероризму як злочини терористичної спрямованості [177, с. 236].

Терористичною організацією слід вважати стійке об'єднання трьох і більше осіб, створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого розподілено функції, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки й учинення терористичних актів. Організацію визнають терористичною, якщо принаймні один із її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) цієї організації [358; 510, с. 204].

Терористична діяльність – це вид протиправної діяльності, спрямований проти громадської безпеки або міжнародного правопорядку на досягнення терористами політичних цілей шляхом насильницького примусу органів державної влади. Тероризм варто ототожнювати за смисловим значенням із терористичною діяльністю. Такий підхід є виправданим із позицій розслідування злочинів, оскільки для розмежування понять «тероризм» і «терористична діяльність» немає достатніх підстав, тому що істотні ознаки обох понять фактично збігаються, є єдиними, а тому збігаються обсяги їхнього змісту. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [358], терористична діяльність – діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду й поширення ідеології тероризму;
- фінансування та інше сприяння тероризму.

На нашу думку, у вітчизняному кримінальному праві терористичну діяльність необхідно тлумачити як злочини, передбачені ст.ст. 258,

258-1–258-5 КК України. Варто проаналізувати основні ознаки цієї категорії кримінальних правопорушень.

Першою та однією з визначальних ознак, за якою цю категорію кримінальних правопорушень можна відрізнити від інших злочинів, є мета їх вчинення. До них належать ті, що визначені в ч. 1 ст. 258 КК України «Терористичний акт», а саме: «...якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішень, вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [237].

Дії, що належать до поняття кримінальних правопорушень терористичного характеру, мають спеціальну мету, завдяки чому вони відрізняються від злочинів проти життя, здоров'я, власності, порушення громадської безпеки (наприклад, терористичні акти у публічних місцях і під час проведення масових заходів). Таким чином, злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, неодмінно мають бути тяжкими та мати високий ступінь суспільної небезпечності у зв'язку з тим, що іншими способами терористи навряд чи зможуть досягти цілей, передбачених у ч. 1 ст. 258 КК України. Вчинення терористами злочину має викликати резонанс у суспільстві, залякати та деморалізувати населення жорстокістю дій [76; 444, с. 121]. Важливим компонентом терористичного акту є вчинення загальнонебезпечних дій, а саме: вбивство людей, застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які спричинили небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди, настання інших тяжких наслідків (застосування отруйних речовин, газів, затоплення, обвали, каменепадів, руйнування будівель, будинків, споруд, шляхів і засобів сполучення, пошкодження об'єктів довкілля, систем життєзабезпечення тощо) або погрозу вчинення таких дій.

Другою особливістю є суб'єкт злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Раніше суб'єктом тероризму були недержавні структури, тобто представники організації приватних осіб, які не перебувають на службі в держави, не мають верховної влади над об'єктами насильства. Дії державних служб слід кваліфікувати як військовий напад, геноцид, терор або ж фінансування тероризму. В період «гібридної» війни окремі державні структури, наприклад, Головне управління Генерального штабу Збройних сил РФ, відоме як Головне розвідувальне управління, а також Федеральна служба безпеки РФ, є організаторами та, в окремих випадках, виконавцями терористичних актів, а також активно вербують осіб для здійснення таких злочинів на території України.

Третьою ознакою слід вважати багатооб'єктність. Вона відбиває соціально-політичний характер цього явища. Тероризм як соціальне явище здійснює на суспільство певний вплив. Це, безпосередньо, стосується владних структур, які реалізують внутрішню і зовнішню політику. Йдеться про фізичне насильство, яке застосовують щодо одних осіб, і водночас психологічний тиск з метою схилення до необхідної поведінки або прийняття певного рішення здійснюють на інших осіб. Об'єктом фізичного насилля є переважно соціальні групи (група), а об'єктом психологічного тиску є керівні органи держави [160, с. 38]. Для терористів не завжди обов'язковим є негайне виконання їхніх вимог (їх і декларувати можуть не відразу) під час захоплення заручників або після певного вибуху. Для них значно важливішим є створення такої соціальної атмосфери, яка буде сприяти виконанню їхніх вимог (страху, напруження, неспокою тощо). Отже, тиск на кінцевий об'єкт здійснюють не прямим, а опосередкованим шляхом, здебільшого через населення.

Четвертою характерною рисою злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, є спеціальна мета терористичної групи (організації). Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.ст. 258, 258-1–258-5 КК України, характеризується виною у формі прямого умислу. Особа має усвідомлювати, що вчинює визначені в законі дії, створює ними загрозу та бажає їх вчинення. Із

суб'єктивної сторони особа також прагне, щоб її дії стали відомими невизначено широкому колу осіб, бажає спровокувати стан страху, прагне висунути вимоги й домогтися їх задоволення або змусити адресата погроз до вигідної для винуватого поведінки [500, с. 179]. Мета діяльності терористичної організації, що спрямована на зміну суспільних відносин, окреслено в ідеологічних доктринах, якими вони керуються. Терористична організація, крім головної мети, має, так звані проміжні завдання, спрямовані на забезпечення існування групи (матеріальне, кадрове, ідеологічне тощо). Ці завдання підпорядковані кінцевій меті, яка пов'язана з політикою держави в будь-якій сфері: економічній, національній, релігійній, правовій, екологічній тощо. До завдань можна також віднести тиск на населення чи окремі соціальні групи: залякування, провокування почуття роздратованості або апелювання до прагматизму (зіставлення втрат і переваг від певної політики). Ці завдання є засобом досягнення глобальніших цілей. Отже, забезпечення досягнення кінцевої мети, яка стосується політичних дій держави, відбувається за допомогою реалізації проміжних завдань.

П'ята ознака злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, – це ідеологічне мотивування насильства, навіть якщо суб'єктом тероризму є державні структури. Кожна терористична організація має певний ідеологічний фундамент, на якому її створено і який є формальним мотивом її діяльності. Певну ідеологію як цілісну систему поглядів та ідей формують об'єктивні умови, за яких вона виникає. В ній відображено усвідомлення й ставлення певної групи людей до дійсності й один до одного, соціальних проблем і конфліктів, а також мета діяльності, спрямована на зміну чи підтримання наявних суспільних відносин. Зокрема, терористична ідеологія – це комплекс украй радикальних ідейних настанов (ультралівих, ультраправих, націонал-екстремістських, сепаратистських, великодержавних, релігійних, соціально-економічних і духовно-психологічних), які є теоретичним обґрунтуванням застосування насилля в різній формі на нелегітимних засадах заради досягнення певних цілей [20].

Отже, головними ознаками тероризму є протиправна суспільно небезпечна діяльність; зміст її має ознаки різноманітних складів злочину, які належать до злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Важливою ознакою тероризму є застосування насильства фізичного, майнового, морально-психологічного або погроза його застосування; стрижнем тероризму є процес залякування. Як правовий феномен, тероризм має тактичну та стратегічну мету: тактична – досягнення успіху в здійсненні конкретного акту тероризму, а стратегічна – спрямована на виконання завдань у політичній або релігійній сферах. Об'єктом тероризму є найважливіші сегменти життя суспільства – його безпека, а також безпека держав(и) в особі їх представників тощо.

На підставі аналізу правових норм КК України, що стосуються терористичної діяльності, та їх практичного застосування під час досудового слідства встановлено, що нині постають проблеми, найголовніші з яких: відсутність визначення термінів «терористична група» і «терористична організація», що є базовими для кваліфікації об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 258-3 КК України, а також визначення статусу терористичних організацій, так званих «ДНР» та «ЛНР».

Злочини, пов'язані із терористичною діяльністю слід тлумачити як протиправні дії, передбачені ст.ст. 258, 258-1–258-5 КК України, які варто розмістити у структурно-логічному порядку від загального до одиничного, тобто від ширшого поняття до вужчого. Під організованою терористичною групою чи терористичною організацією слід розуміти такі формування, які створюються для вчинення діянь, передбачених частинами першою, другою або третьою цієї статті, а також інших злочинів терористичної спрямованості, тобто діянь, спрямованих на залякування населення з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи до прийняття чи відмови від прийняття будь-якого рішення. Таке визначення включити в примітку до ст. 258-3 КК України.

Організованим терористичним групам і терористичним організаціям притаманні ті ж системно-структурні ознаки, що й організованим групам і

злочинним організаціям, але при цьому викликає сумнів щодо правильності віднесення до числа ознак злочинної організації спрямованості на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. По-перше, сама тяжкість злочину не впливає на стійкість, наявність чи відсутність системно-структурної побудови злочинного об'єднання, це взагалі не є системно-структурною ознакою. По-друге, це може призвести до необґрунтованого послаблення боротьби з організованою злочинністю, оскільки реальні злочинні організації (в тому числі й організації терористичні) при відсутності цієї ознаки штучно переводитимуться до розряду організованих груп. Тому вбачається за необхідне цю ознаку виключити з ч. 4 ст. 28 та ч. 1 ст. 255 КК України.

Таким чином, слід зазначити, що до корисливо-насильницьких злочинів віднесені: умисне вбивство з корисливих мотивів (ст. 115 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів (ст. 146 КК України); насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України); насильницький грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), бандитизм, учинений з метою заволодіння майном чи правом на нього (ст. 257 КК України). До корисливо-насильницьких злочинів певною мірою можна зарахувати й інші умисні насильницькі злочини, що мають корисливу мотивацію, наприклад, терористичний акт (ст. 258 КК України), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).

Варто запропонувати внести зміни до ст. 28 КК України, у якій ч. 3 та ч. 4 викласти в такій редакції: «3. Злочин визнається вчиненим організованою чи терористичною групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. 4. Злочин визнається вчиненим злочинною чи терористичною організацією, якщо він вчинений стійким ієрархічним

об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп».

1.4 Історико-правова генеза кримінальної відповідальності за вчинення корисливо-насильницьких злочинів в Україні

Такі види злочинів, як грабіж, розбій, бандитизм відомі з давніх часів, але, звісно, за такий тривалий період їх розуміння зазнало суттєвої еволюції. Відомі пам'ятки законодавства, що діяли на території України, не використовували такої категорії, як «грабіж», «розбій». В історичних пам'ятках згадуються терміни «красти», «украсти», «татьба», які певним чином відповідали сучасному поняттю «викрадення». Мабуть, першою кримінально-правовою нормою, що регулювала відповідальність за викрадення чужого майна, була ст. 6 договору руських з греками при князі Олегові 911 р. (за Іпатіївським списком): «6. Аще украдет Руснь что либо у Христьянина, и паки Христьянинъ у Русина, и ять будет въ томъ час тать, егда татьбу створить, отъ погубившаго что любо, аще приготовится татьбу творяй и убиень будет: да не взышется смерть его ни отъ христьянъ, ни отъ Руси, но паче убо да възметь свое, иже погубиль. И аще вьдась руц украдый, да яп будет тьмъ же, у него же будетъ украдено, и связанъ будетъ, и отдасть то, же смъ створить, и створить трижды о семь» [509, с. 18]. І хоча в цьому договорі не вжито такого терміну, як «грабіж», «розбій», на думку І. Ф. Реверса (1826 р.), договір князя Олега 911 р. виокремлював такий вид татьби, як явне відбирання чужої речі (грабіж, розбій) [509, с. 18].

Основним давньоруським джерелом світського писаного права в літературі вважається «Руська Правда». Виділяють зазвичай три її основні

редакції: коротка, що виникла не пізніше 1054 р. та позначається в літературі як КП («Короткая правда»); розгорнута, що підготовлена не раніше 1113 р. та позначається в літературі як ПП («Пространная правда»); скорочена, що з'явилася з розгорнутої (великої) редакції в середині XV ст. та позначається в літературі як СПП («Сокращенная пространная правда») [308, с. 41-46].

Це джерело містить норми різного характеру, зокрема кримінально-правового. «Руська Правда» трактує злочин як «образу». Поряд зі злочинами проти особистості в ній згадуються майнові злочини: розбій (відмежування якого від грабежу не було), крадіжка («татьба»), самовільне користування чужим майном тощо (ст.ст. 33, 35, 37, 40). Цікаво, але татьба (Татиним звичаєм, таємно) або крадіжка (вкради, крадучись) розглядалася в історії права багатьох народів як більш небезпечна поведінка, ніж відкрите розкрадання майна. Пояснювалося це тим, що відкрите, нерідко насильницьке, заволодіння чужим майном (передусім, яке належить іноземцям) у стародавні часи вважалося проявом дозволеної відваги і мужності, натомість його таємне викрадення, навпаки, свідчило про підступність і боягузтво особи, яка його вчинила. Невипадково, розбій, зазначав І. Я. Фойницький, як «сукупний напад цілої зграї винних на мирних жителів для розбиття та розкрадання їх майна» незабаром заборонили [498, с. 229-231].

Необхідно відзначити, що в пам'ятках XV ст. терміни «грабіж», «розбій», «бандитизм» зберегли значення неспровокованого вбивства з метою розбою або озброєної засідки на шляхах з цією ж метою.

Судебники 1497 р. і 1550 р. [413, с. 55, 108] та Статути Великого князівства Литовського 1566 р. і 1588 р. [295, с. 131] також містять терміни «грабіж» та «розбій», але не визначають ознаки цього злочину. Так, грабіж як відкрите викрадення майна та розбій як викрадення, поєднане з насиллям, розглядалися в Судебнику 1550 р. як «лихі», тобто найбільш небезпечні злочини. До таких злочинів у цьому нормативно-правовому акті було віднесено розбій, грабіж, підпал, вбивство та особливі види крадіжки. Виникнення терміна «лихий злочин» було пов'язане із заснуванням нової процедури, яка

називалася «обліхованіє». Це форма судового процесу, що полягала в позасудовому розгляді справи стосовно особи, якій висунуто звинувачення у тому, що вона є «відомо лихою людиною». Відкрите викрадення чужого майна визнавалося грабежем, а всі форми насильницького заволодіння майном – розбоєм. Покарання за ці злочини визначав цар відповідно до соціального прошарку – «сословія», з якого походив злочинець, оскільки вважалося, що ці види діянь найбільше зачіпають інтереси держави [459].

Після приєднання частини України до Московської держави в 1654 р. на території Гетьманщини, Лівобережжя набула поширення дія Соборного Уложення 1649 р., яке не тільки передбачало відповідальність за розбій, а й встановлювало його види – простий та кваліфікований. Соборне Уложення 1649 р. у ст.ст. 16-18 гл. XXI «О розбойных и о татиных делах а в ней 104 статьи» встановлював відповідальність за розбій таким чином:

«16. А будет приведут розбойника, и его пытать. Да будет он с пытки повинится, что он разбивал впервые, а убийства не учинил, и у того розбойника за первый розбой после его пытки отрезать правое ухо, да в тюрьме сидеть три года, а животи его отдати в выти исцом, а ис тюрьмы выимая его, посылати в кайдалах работати всякое изделие, где государь укажет...». Грабіж розглядався як відкрите викрадення чужого майна, під розбоєм розуміли насильницьке з небезпекою для життя заволодіння чужим майном, а також розрізняли відмінності озброєної та неозброєної людини. Йдеться про розбійників або ж «лихих людей», основним заняттям яких було вчинення злочинів.

На відміну від попереднього законодавства, що пов'язало розбій, звичайно, з убивством, Соборне Уложення виокремлює розбій з обтяжуючими обставинами і без таких [411, с. 415]. Обтяжуючими відповідно до ст.ст. 17 і 18 гл. XXI Уложення були такі обставини, як вчинення розбою повторно або поєднання розбою із вбивством чи підпалом. Хоча в цілому зрозуміло, що відповідно до положень Соборного Уложення розбій без обтяжуючих обставин – це відкритий напад з метою заволодіння майном. Разом з тим, часто звертає на

себе увагу певна нечіткість та невизначеність категорії «розбій» у статтях Соборного Уложення 1649 р., що викликало потребу в прийнятті нових законів.

Розміри покарання залежали не від вартості вкраденого, а від рецидиву. Так, у разі вчинення вперше крадіжки з «государевого двору» передбачалося биття батоном, за другу таку крадіжку покарання доповнювалося ув'язненням у тюрмі на пів року. Третя крадіжка каралася відсіканням руки крадія, «щоб на то дивлячись, іншим неповадно було злодійкувати, у государевому дворі красти» (ст. 9). Передбачалося покарання за крадіжку зброї військовослужбовцем у військовослужбовця (ст. 28), відсіканням руки каралося вчинення ними крадіжки коня (ст. 29). Крім того, правомірним вважалося вбивство злодія не тільки в момент учинення крадіжки, а й під час погоні за ним або затримання (ст. 88). Встановлювалася відповідальність за сприяння, неінформування і приховування розбійників та крадіїв (ст. 59–65, 77–81).

Розбій і приховування розбійників каралися конфіскацією майна винних. Вчинення звичайної крадіжки вперше каралось побиттям батоном, урізанням вуха, двома роками тюрми і засланням (до речі, першим із злочинців у XVII ст. клеймування здійснювали саме злодіям). Повторна крадіжка каралася биттям батоном, урізанням вуха і тюремним ув'язненням на чотири роки. В разі ж учинення крадіжки втретє застосовувалася страта.

Норми, що встановлювали відповідальність за розбій, були передбачені також Артикулом військовим від 1715 р. Петра Першого (далі – Артикул). Цей Артикул містив норми тільки кримінального права і за змістом був Військово-кримінальним кодексом без Загальної частини (він не відміняв Соборне укладення, а діяв паралельно з ним). Проте до підсудності військових судів належали справи не тільки військовослужбовців, а й осіб, які причетні до армії та обслуговували її [410, с. 317]. Поряд з військовими, в ньому передбачалася відповідальність і за інші злочини, зокрема й майнового характеру. Так, в Артикулі була глава «Про підпалювання, грабіжництво і крадіжки». До них належали крадіжка та грабіж – явне викрадення чужого майна, вчинене шляхом озброєного насильства або без такого. Якщо в артикулах 182 і 183 цього закону

йдеться про простий грабіж («ежели с невооруженной рукою чинится»), то в статті 185 – про пограбування із застосуванням зброї, а саме: «Кто людей на пути и улицах вооруженною рукою нападет, и оных силою ограбит или побьет, поранит или умертвит» [410, с. 316]. Тобто Стаття військовий взагалі не містить поняття «розбій», замість якого має місце поняття «озброєний грабіж», яке охоплює і такі діяння, котрі в попередньому законодавстві мали назву «розбій».

Уперше в Статті військовому з'явилися такі терміни: злочин, злочинець, якими Стаття замінив колишні, характерні для Судебників, Соборного Уложення та інших законів, терміни «воровство», «вор».

Тривалий час (1743–1840 рр.) на території Лівобережної України був чинним Закон під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ». Цей Закон не тільки розмежовував між собою крадіжку, грабіж та розбій, а й встановлював покарання в статті 22 «О грабежах, разных шкодах и за это о наказаниях» за різні види викрадення. Так, Стаття 1 передбачав страту за «воровство с поличным или без поличного, если кража выше 20 рублей», а для злодіїв, які «... крадутъ разные вещи и явно похища, убьгають...», стаття передбачав покарання у вигляді «бить розгами или плетьюми» [353, с. 230]. «Права» поряд із відповідальністю за розбій та грабіж передбачали ще й відповідальність за бандитизм, який правотворець визначив як «умышленно нахавъ или нашедъ» або «насилно напавъ». При цьому про розбійні напади йшлося в окремих статтях статті 20 «О разбои на пути учиненномъ», «О разбои и смертномъ убийствъ при разбое», а відповідальності за грабіж була присвячена окрема глава 22 «О грабежахъ, разныхъ шкодахъ и за то о награжденияхъ» цих «Прав».

У Зводі законів Російської імперії в 15-ти томах, затвердженому 1 січня 1835 року грабіж і розбій віднесено до корисливо-насильницьких злочинів. При цьому розбій визначений як відкритий напад на будь-яке місце: житло, селище, двір або якусь споруду для викрадення майна із застосуванням насильства, яке становить явну небезпеку для особи. Згодом у 1845 р. в розвитку кримінального

права був зроблений значний крок вперед. Було ухвалено «Уложення про покарання кримінальні та виправні», в якому відповідальність за розбій та грабіж об'єднані в одному розділі – «Про викрадання чужого майна». Так, відповідно до ст. 2139 під грабежем розуміється, по-перше, відбирання майна із застосуванням насильства, що було небезпечним для життя чи здоров'я, або свободи, або з погрозою; по-друге, відкрите викрадення майна в присутності власника або інших осіб. Згідно зі статтею 2129 під розбоєм визнається будь-яке викрадення майна під час здійснення нападу та застосування сили зі зброєю або без неї, із завданням побоїв, тілесних ушкоджень, інших дій, небезпечних для життя, здоров'я осіб, на яких скоєно напад, вбивства [410]. Отже, законодавчо у ХІХ столітті остаточно сформовано та відокремлено поняття грабіж та розбій як окремі види злочинів.

У наступних статтях передбачалася відповідальність за конкретні види розбою. Так, у ст. 2130 встановлювалася відповідальність за розбій у церкві, ст. 2131 – за розбій з нападом на будинок чи іншу заселену будівлю або ціле селище, ст. 2132 – за розбій на вулиці чи проїжджій частині, а також у відкритому морі, в гавані, на озері чи річках, що слугують для судноплавного сполучення [496, с. 984-985]. Тобто у ст. 2132 Уложення поряд з ознаками інших розбійних діянь містяться ознаки й таких діянь, які як раніше, так і в цей час називаються піратством.

У ст. 2133 передбачалася відповідальність за простий (некваліфікований) вид розбою, коли розбій вчинений не в будинку чи іншій заселеній будівлі чи проїжджій частині, а також не у відкритому морі, в гавані, на озері чи річках, що слугують для судноплавного сполучення, і каналах [495, с. 985].

Разом з тим ст. 2134 передбачала посилення покарання, якщо зазначені у ст. ст. 2131, 2132 та 2133 дії, поєднані з нападом на пошту, диліжанс чи транспортні засоби, або спричинили будь-кому ушкодження, поранення чи інше катування, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, яка не підпадає під ознаки зграї («шайки») [495, с. 985]. Тобто у ст. 2134 встановлювалися

кваліфікуючі ознаки для тих видів розбою, ознаки яких передбачені в перелічених тут статтях.

Далі окремо встановлювалася відповідальність у ст. 2135 за розбій, вчинений створеною для цього зграєю («шайкою»), у ст. 2136 – за розбій, поєднаний із вбивством («смертоубийством») чи замахом на вбивство або з підпалом («зажигательством»), у ст. 2137 – за розбій, вчинений повторно [495, с. 986].

При цьому чітко були визначені ознаки такого суміжного з розбоєм складу злочину, як грабіж. Статті, що передбачали відповідальність за грабіж (ст. ст. 2139-2145), були розташовані у відділі II глави III, який мав назву «Про грабіж». У ст. 2139 надавалося загальне визначення грабежу таким чином: «Грабежом признается: во-первых, всякое у кого-либо отнятие принадлежащего ему или же находящегося у него имущества с насилием или же с угрозами, но такого рода, что сии угрозы и самое насильственное действие не представляли опасности ни для жизни, ни для здоровья или свободы того лица; во-вторых, всякое, хотя без угроз и насилия, но открытое похищение какого-либо имущества в присутствии самого хозяина или других людей» [495, с. 986]. Тобто у ст. 2139 Уложення було виокремлено ознаки двох видів грабежу: 1) поєданого з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства; 2) відкрите викрадення без насильства та будь-яких погроз [495, с. 987].

Останнім у часі фундаментальним законодавчим актом Російської імперії в галузі кримінального права стало Кримінальне уложення 1903 року, яке вступало в дію частинами [487]. Передусім вводилися переважно ті глави і статті, які містили нові склади політичних злочинів. Протягом 1904–1906 рр. було введено в дію гл. II «Про порушення постанов, які обороняють віру», гл. III «Про бунт проти верховної влади та про злочинні діяння проти священної особи імператора і членів імператорського дому», гл. IV «Про державну зраду», гл. V «Про непокору владі» та інші. Зазначений документ поділяв злочинні діяння на три групи: тяжкі злочини (за них призначалися смертна кара, каторга та

заслання); злочини (вони тягли за собою ув'язнення у виправних домах, фортецях, тюрмах) та проступки, що каралися арештом або грошовим штрафом. Щодо відповідальності за організовані форми вчинення злочинів, то Кримінальне уложення 1903 р. передбачало диференціацію стосовно кримінальної відповідальності як за участь у зграї, так і за вчинені нею злочини. Термін «згряя» (шайка) згадується у ст. 52 Загальної частини вказаного кодифікаційного акту, поряд з яким вживається ще один вид співучасті – «співтовариство» (сообщество). В окремих статтях зазначеного вище документу вчинення злочину зграєю виступало кваліфікуючою ознакою і було підставою для застосування більш суворой міри покарання. Так, наприклад, у п. 6 ст. 454 Кримінального уложення 1903 р. вказується на таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення вбивства зграєю. Аналогічна кваліфікуюча ознака існувала й щодо розбою і вимагання (відповідно, п. 6 ст. 589 та п. 4 ст. 590), однак конкретних визначень поняття «бандитизм» та пов'язаних з ним термінів зазначений вище документ не містив.

У Кримінальному Уложенні 1903 р. термін «грабіж» зникає. Насильницький грабіж став охоплюватися складом розбою, а ненасильницький – складом «воровства». Таємне (крадіжка) або відкрите (грабіж) викрадення чужого майна з метою присвоєння охоплювалося єдиним поняттям «воровство». Відповідальність за вчинення грабежу була передбачена ст. 258 глави XXXII «О воровстве, разбое и вымогательстве».

Поняття розбою було сформульоване у ст. 589 як викрадення чужого рухомого майна з метою привласнення за допомогою приведення в невідомий стан, заподіяння тілесного ушкодження, насильства над особою або караної погрози [488, с. 871]. Таке визначення, на думку К. В. Паламарчук, суттєво не відрізнялося від попередніх понять, викладених у нормативно-правових джерелах, хоча граматично було сформульовано більш складно та потребувало тлумачення з огляду на вжиті в ньому терміни [336]. Межі категорії «розбій» за рахунок такого визначення значно розширювалися, бо цим визначенням охоплювалися й ознаки грабежу, поєднаного з насильством. Крім того,

відповідно до ч. 3 ст. 589 цього закону як розбій повинні були кваліфікуватися за передбачених у цій статті умов також дії винних у викраденні документа чи кореспонденції, зазначених у ст. 552 цього Уложення [488, с. 871-872]. Цією ж статтею Кримінального Уложення встановлено відповідальність за пошкодження: 1) чужого документа, що може слугувати посвідченням встановлення, зміни чи припинення права або обов'язку; 2) чужої поштової чи телеграфної кореспонденції, що перебуває у віданні поштово-телеграфного встановлення; 3) документа, що належить справам урядового чи суспільного встановлення. Серед обтяжливих обставин розбою було названо: спричинення тяжких тілесних ушкоджень; скоєння викрадення в церкві, у відкритому морі, кількома особами, з проникненням у приміщення, із застосуванням зброї, групою осіб або особою, яка відбула покарання за «воровство», розбій, вимагання або шахрайство [488].

На етапі розвитку української державності в період 1917–1921 рр. на території України, крім нових кримінальних законів, діяли закони та інші нормативно-правові акти періоду Російської імперії. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів здійснювалося згідно з Уложенням про покарання 1885 р., положення якого характеризували розбій як напад на особу, вчинений з метою викрадення майна. При цьому законодавчо були сформовані такі його ознаки, як вчинення діяння навмисно та у нелюдному місті (ст. 1631). Як кваліфіковані види розбою було визначено: розбій в церкві; розбій з нападом на будинок чи інше житлове приміщення; розбій на вулиці (міста, містечка, на дорозі, у морі тощо). Також кваліфікованим вважався розбій у разі: 1) застосування насильства до потерпілого, причому який саме вид насильства мав застосовуватися до особи, не роз'яснено; 2) застосування або демонстрації зброї; 3) якщо напад було вчинено без використання зброї, але він супроводжувався вбивством, замахом на нього або нанесенням потерпілому тілесних ушкоджень у вигляді пошкоджень цілісності шкіри на тілі, ран, побоїв тощо. Відповідно до норм закону тогочасні фахівці в теорії кримінального права виділяли три типи розбою залежно від способу його здійснення: із

застосуванням насильства; із застосуванням зброї; із застосуванням будь-якого роду погроз [495, с. 250-271].

З часом влада України ратифікувала постанову «Про покарання для винних у публічному заклик до вбивства, розбою, грабежу, погромів та інших тяжких злочинів», ухвалену Тимчасовим урядом Російської імперії 6 липня 1917 року. До ряду екстрених організаційних та правових засобів, ухвалених владою з превентивною метою, слід віднести розгляд кримінальних справ про розбій військовими революційними судами, створеними за місцем скоєння злочину [281, с. 29].

Можливо, першим документом радянської правової системи, що встановлював відповідальність за розбій, була Постанова Всеросійського центрального виконавчого комітету (далі – ВЦВК) «Про вилучення із загальної підсудності у місцевостях, оголошених на військовому становищі» від 20 червня 1919 року. Цей документ надавав Всеросійській надзвичайній комісії і губернським надзвичайним комісіям право безпосередньої розправи аж до розстрілу за контрреволюційні злочини, навмисні пошкодження залізничних шляхів, бандитизм, розбій, озброєний розбій та грабіж, а також за «злом радянських і суспільних складів і магазинів з метою розкрадання» [322].

Циркуляр Народного комісара юстиції «Про однакове розуміння деяких найважливіших злочинів та їх підсудності» від 5 березня 1921 р. надав визначення розбою як «відкрите заволодіння чужим майном за допомогою насильства». Під час розбою насильство мало бути небезпечним для життя та здоров'я [322].

Безпосередня криміналізація бандитизму як злочину відбулася у кримінальному законодавстві радянського періоду, при цьому на стадії формування законодавства Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) у перші післяреволюційні роки на території України діяли законодавчі акти РРФС Республіки (далі – РРФСР). Зокрема, вперше про бандитизм згадується в декреті Ради народних комісарів РРФСР від 20 липня 1918 року «Про суд» [450], однак саме визначення поняття бандитизму (як участі в шайці,

що склалася для вбивств, розбою й грабежів, пособництво й приховування такої шайки) було дано через рік – у декреті Всеросійської Центральної виборчої комісії від 20 червня 1919 року «Про вилучення з загальної підсудності у місцевостях, оголошених на військовому стані» [450].

В. В. Голіна вказує на те, що за часів радянської влади кримінальне законодавство Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) розрізняло два види злочинів, що мали назву «бандитизм»: по-перше, бандитизм політичний; по-друге, бандитизм кримінальний. Поняття політичного бандитизму містилося у постанові РНК від 28 грудня 1920 року «Про бандитизм» (цей вид бандитизму полягав у викраденні, пошкодженні, знищенні майна або посяганні на життя та здоров'я особи, вчинені одним або кількома особами з метою дезорганізації державної чи господарської діяльності Радянської влади). Поняття кримінального бандитизму давалося в постанові Президії ВУЦВК від 18 січня 1922 року «Про заходи боротьби з бандитизмом» (до цього виду бандитизму відносили вбивства з корисливої мети, розбій, грабежі, поєднані з насильством або погрозою його застосування) [109, с. 9].

Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – КК УРСР) від 23 серпня 1922 року визначив грабїж як відкрите викрадення чужого майна в присутності осіб, які володіють або користуються ним, без насилля над особою або з насиллям, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Розбій як відкритий з метою викрадення майна напад окремої особи на будь-кого, поєднаний з фізичним або психічним насильством, що загрожує смертю або каліцтвом (ч. 1 ст. 184 КК УРСР). У ч. 2 ст. 184 КК УРСР такий самий злочин, вчинений групою осіб (бандитизм), карається – покараннями, передбаченими ст. 76 Кримінального Кодексу [492, с. 58-59].

Тобто зі змісту категорії «розбій» вилучався розбій, вчинений групою осіб, який розцінювався як бандитизм, відповідальність за який була встановлена ст. 76 КК України, котра містила такі ознаки як організація збройних банд та участь у них і в нападах, які вони організовують на радянські й приватні установи та окремих громадян, а також зупинення поїздів і

зруйнування залізничних шляхів та інших засобів сполучення і зв'язку [492, с. 60]. У главі II «Злочини проти порядку управління» глави I «Державні злочини» містилася ст. 76 (ця стаття, як і решта інших, не мала конкретної назви), що передбачала відповідальність «за організацію й участь у бандах (озброєних шайках), в розбійних нападах, пограбуваннях, нальотах, що ними організовувалися, на радянські приватні установи і окремих громадян, за зупинку поїздів і зруйнування залізничних шляхів, незважаючи на ту обставину, чи супроводжувалися напади вбивствами та пограбуваннями, чи не супроводжувалися, а також за пособництво бандам та приховування банд і окремих їх учасників, як і приховування добутого (злочинним шляхом) майна та слідів злочину» [230]. Зазначена стаття: по-перше, закріпила визначення поняття банди як озброєної шайки, тобто групи осіб; по-друге, зазначена стаття визначила організацію та участь у банді як окремий закінчений склад злочину. Сам же бандитизм було віднесено до злочинів проти основ державного управління.

Нова редакція КК УРСР, який було прийнято у 1927 р., вносила суттєві зміни в диспозицію та санкцію статті про бандитизм. Цю статтю тепер було розташовано в розділі «А» («Особливо для Союзу РСР небезпечні злочини проти порядку управління») глави 2, що мала загальну назву «Злочини проти порядку управління». Зміст цієї статті був тотожним ст. 17 «Положения о преступлениях государственных (контрреволюционных и особо для СССР опасных преступлениях против порядка управления)», затвердженого Постановою ЦВК СРСР від 25 лютого 1927 року. Зокрема, бандитизм визначався як «організація озброєних банд та участь у них і в нападах, що ними організовуються, на радянські та приватні установи чи окремих громадян, зупинку потягів та руйнування залізничних шляхів чи інших засобів сполучення або зв'язку» [231]. Як бачимо, законодавець вже не вживав такі тлумачення поняття «банди», як озброєна шайка. Крім цього, були виключені «розбійні напади, пограбування і нальоти», як мета створення банди, а також відпала

необхідність виділення в окрему частину такого виду співучасті, як пособництво діяльності банди чи окремим її членам [45].

І. І. Радіонов, аналізуючи стан бандитизму за часів дії КК УРСР 1927 р., звернув увагу на те, що на початок дії цього нормативного акту кількість випадків вчинення бандитизму значно зменшилася. Це, на його думку, пояснювалося перемогою радянської влади в громадянській війні, беззаперечними успіхами в економічному розвитку держави, стабілізацією суспільного життя, що відбувалося на тлі посилення державної влади та правоохоронних органів, які досить ефективно здійснювали запобігання злочинності загалом та організованій озброєній злочинності зокрема. Поряд із цим, він відмічає, що з початком насильницької колективізації, що викликала на початку 30-х років минулого сторіччя опір з боку селян, масові антиколгоспні та антирадянські виступи, які мали насильницький та збройний характер, ситуація з бандитизмом дещо ускладнилася. Проте після колективізації сільського господарства і придушення опору з боку селянства кримінальна відповідальність за бандитизм стала застосовуватися рідше [399].

У Кримінальному кодексі 1960 року [236] грабіж як самостійний склад злочину було відновлено, відповідальність за цей різновид злочинної діяльності передбачалась у двох статтях, а саме: у ст. 82 «Розкрадання державного або колективного майна шляхом грабежу» та у ст. 141 «Грабіж». Диспозиції вказаних норм визначали грабіж як відкрите викрадення державного або колективного майна (ст. 82 КК 1960 року) та відкрите викрадення індивідуального майна громадян (ст. 141 КК 1960 року). В обох статтях кваліфікуючою ознакою злочину було насильство, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 82 та ч. 2 ст. 140 КК 1960 року). Водночас грабіж був однією із форм розкрадання державного або колективного майна. Залежно від способу вчинення формами розкрадання визнавалися: крадіжка, грабіж, шахрайство, привласнення, розтрата, розкрадання шляхом зловживання посадової особи своїм службовим становищем, розбій, а також вимагання.

Під розбоєм (ст. 86 та ст. 142 КК) розумівся напад з метою заволодіння власним майном громадян, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або із погрозою застосувати таке насильство. Отже, законодавець розрізняв два види насильства: фізичне та психічне. Під погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, у складі розбою розумілася погроза вбивством, заподіяння тяжких, менш тяжких або легких, з розладом здоров'я, тілесних ушкоджень. Серед кваліфікованих та особливо кваліфікованих ознак розбою можна було виділити такі: заволодіння майном у великих розмірах; вчинення розбою за попередньою змовою групою осіб; розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень; розбій із проникненням у приміщення, сховище або житло; розбій, вчинений особливо небезпечним рецидивістом; повторний розбій. У цьому Кодексі ми бачимо диференціацію видів власності, а отже, і майна, на яке посягає розбій [489, с. 365].

Потім розбій став також складовою ознакою розкрадання, вчиненого в особливо великих розмірах, оскільки Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 27 червня 1961 року Кримінальний кодекс УРСР було доповнено ст. 86-1 КК такого змісту: *«Розкрадання державного або громадського майна в особливо великих розмірах: 1. Розкрадання державного або громадського майна в особливо великих розмірах, незалежно від способу розкрадання (статті 81-84 і 86), карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна і з засланням на строк до п'яти років чи без такого або смертною карою з конфіскацією майна»* [363; 489, с. 365].

Відповідно до ст. 69 КК УРСР 1960 року «Бандитизмом» визнавалася організація озброєної банди з метою нападу на державні, громадські підприємства чи установи або на окремих осіб, як і участь в такій банді або у вчинюваному нею нападі [486]. Таким чином, КК УРСР 1960 р. передбачав три способи вчинення такого злочину, а саме: 1) організацію збройних банд із метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб; 2) участь у банді; 3) участь у вчинюваних бандою нападах. Варто вказати, що зі

статті про бандитизм зникли такі способи вчинення цього злочину як «зупинка поїздів і руйнування залізничних колій та інших засобів сполучення», однак як і в попередньому кримінальному законодавстві, бандитизм належав до особливо тяжких злочинів, за вчинення яких було передбачено найвищу міру покарання – смертну кару. І лише з набуттям Україною незалежності та початком демократичних перетворень смертна кара у 1992 р. була виключена з санкції ст. 69 КК України [427].

Найбільш істотною відмітною особливістю КК України 1960 р. було те, що він тривалий час розрізняв посягання на соціалістичне (державне, колективне) та індивідуальне майно громадян. Такий підхід не був випадковим, оскільки в його основу було покладено ідею необхідності забезпечення підвищеної охорони соціалістичної власності. Ця ідея знайшла відображення не тільки під час конструювання меж кримінально-правових санкцій, а й під час формулювання підстав відповідальності. Кримінальний кодекс досить послідовно виходив з того, що способами їх вчинення є крадіжка, грабіж, розбій, привласнення, розтрата, зловживання службовим становищем і шахрайство. У зв'язку з цим, відновлювалося самостійне значення складу розбою як відкритого розкрадання поєднаного з насильством, яке є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, що зумовило і відповідне трактування понять крадіжки (таємне викрадення майна) і розбою (напад з метою заволодіння майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого).

Кримінальний кодекс України, що набрав чинності у вересні 2001 р. [237], частково ввібрав у себе історичні надбання розвитку кримінальної відповідальності за корисливо-насильницькі злочини, хоча й не всі. Законодавець відносить грабежі та розбійні напади до категорії злочинів проти власності, що передбачено VI розділом КК України. Ст. 186 КК України грабіж визначає як «відкрите викрадення чужого майна». Тобто основна ознака грабежу – відкритість заволодіння чужим майном, що означає усвідомлення потерпілим, що в нього незаконно вилучають майно. В зазначеній статті до

кваліфікуючих ознак грабежу віднесено: поєднання діяння з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства; повторність (кваліфікуючі ознаки); вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб; вчинення діяння з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище; завдання значної шкоди потерпілому; вчинення діяння у великих розмірах; вчинення діяння в особливо великих розмірах; вчинення діяння організованою групою (особливо кваліфікуючі).

Розбій визначено як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ст. 187 КК України). Ч. 2 ст. 187 передбачає розбій, вчинений за попередньою змовою групою осіб або особою, яка раніше вчинила розбій або бандитизм, а ч. 3 цієї статті – розбій, поєднаний із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

У КК України 2001 р. склад злочину «бандитизм» (ст. 257), аналогічний за змістом до статті 76 КК України 1960 р., був включений до розділу IX «Злочини проти громадської безпеки». Доцільно вказати, що із дефініції зазначеної статті були виключені лише вказівки на «державні та громадські» риси щодо підприємств та організацій. Зумовлено це було появою нових форм власності в державі, які визнавалися Конституцією України однаковими за пріоритетністю.

Маємо уточнити, що, незважаючи на абсолютну ідентичність правового формулювання ст. 257 КК України 2001 р. і ст. 69 КК УРСР 1960 р., все ж таки їх зміст сприймається по-різному. Основною причиною цього є те, що крім ст. 257 «Бандитизм» чинний КК України містить кілька інших об'єктивно схожих за своїм кримінально-правовим змістом статей, що також регулюють питання відповідальності за створення і участь у різного роду незаконних організаціях, групах, формуваннях. Це призводить до необхідності конкретизації змісту статті про бандитизм, більш чіткого відокремлення бандитських нападів із сукупності подібних до них злочинів таких, як ст. 255 «Створення злочинної організації», ст. 258-3 «Створення терористичної групи

чи терористичної організації», ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань».

З огляду на викладене вище, шляхом вивчення історичних джерел, нами проаналізовано напрями розвитку норм, якими врегульовано питання кримінальної відповідальності за корисливо-насильницькі злочини в Україні в різні історичні епохи (на прикладі грабежу, розбою, бандитизму). Проведений аналіз дає підстави дійти висновку про те, що історичний розвиток законодавства, яким регламентовано кримінальну відповідальність за такі злочини включає такі періоди:

- перший період з 911 р. до 1467 р. (період Давньоруської держави) – період Київської Русі та феодалних земель, характеризується відсутністю чіткого терміна «грабіж», «розбій», «бандитизм», але виокремленням виду татби – явне відбирання чужої речі;

- другий період з 1467 р. до 1846 р. (період реформації Київської Русі) - період перебування України в складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, характеризується слабким (або першою спробою) виділенням дефініцій грабежу й розбою та відокремленням його від татби і грабежу. Також виокремлено різні види розбою, які перепліталися з ознаками татби, встановлено покарання за розбій, яке було більш суворішим за татбу;

- третій період з 1846 р. до 1917 р. (період Царської Росії – імперський період) - перебування України у складі Австро-Угорської й Російської імперій, характеризується двома фактами: 1) введенням у дію першого Кримінального кодексу в Російській імперії (Укладення про покарання кримінальні та виправні від 1845 р.), у якому виділялися діяння (розбій, грабіж, бандитизм) як, по-перше, відбирання майна із застосуванням насильства, що було небезпечним для життя чи здоров'я або свободи, або з погрозою; по-друге, відкрите викрадення майна в присутності власника або інших осіб; 2) передбачено відповідальність за такі діяння у Главі III «Про викрадення чужого майна» Розділу XII «Про злочини та провини проти власності приватних осіб»; 3) використання окремих термінів «грабіж», «розбій» в Укладенні про

покарання кримінальні та виправні від 1903 р., яке відмінило попередні, проте відповідальність за їх вчинення була передбачена, а таємне або відкрите викрадення чужого майна з метою присвоєння охоплювалося єдиним поняттям «воровство»; вказується на таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення вбивства зграєю;

– четвертий період з 1917 до 2001 р. (Радянсько-Український період) – період національно-визвольних змагань, радянського часу й становлення незалежності України, характеризується трьома фактами: 1) встановленням жорстких покарань за тяжкі злочини проти власності, зокрема постановою ВЦВК «Про вилучення із загальної підсудності у місцевостях, оголошених на військовому становищі» від 20 червня 1919 р. встановлено право безпосередньої розправи аж до розстрілу за контрреволюційні злочини, до яких належали вбивство, бандитизм, розбій; 2) визначенням розбою та бандитизму як відкритий з метою викрадення майна напад окремої особи на будь-кого, поєднаний з фізичним або психічним насильством, що загрожує смертю або каліцтвом, а в останньому – вчинений бандою; 3) безпосередньою криміналізацією бандитизму та вдосконалюванням кримінальної відповідальності за цей злочин; передбаченням відповідальності за розбій у двох статтях КК УРСР 1960 року;

– п'ятий період з 2001 р. і до сьогодні (сучасний період), характеризується змінами у правовому регулюванні форм власності в Україні. З'явилися наукові праці, в яких здійснена спроба визначення поняття «корисливо-насильницька злочинність» (Б. М. Головкін, О. М. Литвак, В. В. Тіщенко).

1.5 Зарубіжний досвід діяльності правоохоронних органів у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам

В умовах військової агресії РФ, суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких

корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій.

Проблема боротьби з організованою злочинністю в багатьох країнах світу стоїть на першому місці [326; 33; 73; 288]. Слід відзначити, що для багатьох країн світу виділення бандитизму в окремий склад злочину є нетиповим. Такі злочини розглядаються як прояви організованої злочинності. Нами було вивчено досвід запобігання організованій злочинності в таких країнах, як США, Великобританія та Японія, що мають вагомі напрацювання у сфері запобігання злочинності, в тому числі й організованій.

У цих країнах існують різноманітні класифікації теоретичних підходів і концепцій щодо превентивної діяльності. У Британії визнається очевидним той факт, що всі вони ґрунтуються на відповідних концепціях причин протиправної поведінки й пов'язані з впливом на певні групи факторів, яким надається вирішальна роль у механізмі вчинення злочинів. Через те, що існує багато теорій причин злочинності, єдиної теорії запобігання протиправній поведінці немає.

Сьогодні американські кримінологи вважають, що для боротьби з організованою злочинністю необхідні особливі поліцейські служби. Адже в деяких регіонах країни організована злочинність пронизує всю соціальну структуру суспільства, встановлює свої еталони на людські цінності і свої соціальні права й норми. Скрізь, де існує організована злочинність, вона прагне шляхом підкупу «прикритися» офіційним статусом, уберегти свої органи і їхніх керівників від переслідувань закону, задля чого ці керівники «ізолюються» від прямої участі в кримінальних діяннях.

У США боротьба з організованою злочинністю здійснюється безпосередньо федеральними поліцейськими підрозділами (об'єднаннями «Ударні сили»), територіальна юрисдикція яких розподілена таким чином, щоб у сукупності вони охоплювали своїм контролем усю країну. Ці підрозділи, підпорядковані міністерству юстиції, діють у тісному контакті з іншими правоохоронними органами. Важливе значення має створення в міських

поліцейських управліннях спеціалізованих підрозділів з боротьби з організованою злочинністю.

Слід зауважити, що у Великобританії проблема організованої злочинності займає не провідне місце в роботах кримінологів, порівнюючи, наприклад, із дослідженнями кримінологів США. Пояснюється це декількома причинами. По-перше, актуальність цієї проблеми у Великобританії значно поступається масштабом й ступенем суспільної небезпеки цього виду злочинної діяльності в таких загальновизнаних «центрах» організованої злочинності, як США та Італія. По-друге, науковому вивченню цієї проблеми багато в чому перешкоджає невизначеність самого терміна «організована», що застосовується до злочинності.

Важливий висновок, який можна зробити з досліджень британських кримінологів щодо організованої злочинності, полягає в такому: організована злочинність не є породженням сучасності, вона має глибоке історичне коріння і є закономірним результатом розвитку ринкової економіки, що сприяла розвитку не тільки легального бізнесу, але й різного роду незаконної торговельної діяльності аж до створення відповідних злочинних організацій.

За даними Національної служби кримінальної розвідки, представленими в щорічній доповіді Президентів Європейського Союзу про ситуацію щодо організованої злочинності в травні 1997 р., характерними рисами організованої злочинності у Великобританії визнавалися:

- зростання співробітництва між організованими групами різних національностей з метою одержання прибутку;
- широка участь у такому співробітництві різних, непов'язаних між собою злочинних угруповань, що не входять у єдину злочинну організацію;
- залучення в різні види злочинної діяльності з метою розширення можливостей отримання злочинних доходів.

Оцінюючи ступінь загрози національній безпеці Великобританії з боку різних етнічних злочинних груп, учені відзначають, що найбільшу небезпеку становлять пакистанські й індійські організовані групи, які беруть активну

участь у наркобізнесі на всіх його етапах: від заготівлі сировини до поширення готових наркотиків вуличними дилерами. Крім того, вважається, що дані злочинні групи несуть певну відповідальність за ріст у країні шахрайських операцій, які їм вдається здійснювати за допомогою тіньової банківської системи.

Запобігання організованій злочинності як цілеспрямований вплив на її причини й умови, займає важливе місце в системі заходів, спрямованих на зміцнення законності й правопорядку в сучасній Великобританії. Британська політика, іменована «закон і порядок», включає широкий комплекс заходів соціального, правового, організаційного й фінансового характеру, спрямованих на зміцнення суспільної безпеки, здійснення контролю над злочинністю, зменшення масштабів організованої злочинності, зниження почуття страху перед злочинністю [163].

В основі цієї політики лежить пошук актуальних механізмів впливу на злочинність і злочинців, насамперед, за допомогою заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на вдосконалювання норм кримінального права, а також реформування системи судочинства й модернізацію системи виконання покарань.

Удосконалювання кримінальних заходів і механізмів впливу на злочинців має за мету здійснення загальної й приватної превенції й покликано відігравати вирішальну роль у запобіганні злочинів відповідно до теорії «залякування», характерної для англійського кримінального права. Важливою рисою теорії залякування є те, що вона допускає відхилення від норми «справедливого покарання» від правила, згідно з яким шкода від покарання не повинна перевищувати шкоду від злочину. Покарання, вважають англійські юристи, повинне бути не тільки карою за завдане зло, але й мати на меті захист суспільства від нових злочинних зазіхань. А тому англійське кримінальне право використовує таку міру покарання, як «продовжене» позбавлення волі, що застосовується до осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини.

Одним із напрямків політики «закон і порядок» є заходи, спрямовані на підвищення суспільної безпеки, зниження почуття страху перед злочинністю, підвищення авторитету працівників поліції й інших правоохоронних органів.

Важливим напрямком цієї політики є постійне зростання фінансування правоохоронних органів, збільшення чисельності поліції, а також розширення її повноважень щодо охорони правопорядку та своєчасного запобігання злочинам, що готуються, й арешту підозрюваних осіб (розширення чисельності й повноважень правоохоронних органів пояснюється необхідністю зміцнення правопорядку).

В останні роки як один із значимих напрямків політики щодо зміцнення законності й правопорядку розглядається комплекс заходів, спрямованих на розвиток системи компенсаційних виплат жертвам злочинів і надання їм необхідної морально-психологічної допомоги.

У зв'язку з необхідністю вирішення проблеми поширення злочинності в країні, у Великобританії почала здійснюватися кримінальна політика, спрямована на:

- збільшення фінансових видатків на боротьбу зі злочинністю, насамперед на оплату праці й поліпшення технічної оснащеності працівників поліції;
- посилення кримінальної відповідальності для осіб, винних у вчиненні насильницьких злочинів;
- розширення системи заходів поводження й покарання для осіб, що не потребують тривалого позбавлення волі;
- розробку численних програм профілактики злочинів, спрямованих на активне залучення громадськості в профілактичну роботу;
- відмову від загальносоціальної профілактики злочинності на користь розробки програм запобігання ситуативних злочинів [68, с. 253].

Цікавий досвід Японії в боротьбі з організованою злочинністю. Зазначимо, що організована злочинність у Японії поєднує в собі риси традиційного японського й сучасного американського злочинного світів. Мафія в Японії невіддільна від економічного й політичного життя, вона пов'язана з

великим бізнесом. По своїй суті «якудза» є самобутньою формою організованої злочинності, багато в чому відмінною від усіх відомих форм організованої злочинності в цивілізованому світі.

У 1963 р. організація «борьокудан» нараховувала приблизно 184 тис. гангстерів. Відтоді спостерігалось поступове зниження чисельності цієї організації. Починаючи з 1987 р., знову спостерігався незначний зріст її чисельності (що припинився після введення спеціального законодавства проти «борьокудан»). Процес укрупнення злочинних угруповань, що почався в 70-ті роки, завершився створенням трьох тисяч організованих груп («борьокудан»), число яких постійно скорочується, а їхня могутність має тенденцію до послаблення [163, с. 262; 225, с. 534].

Особливістю японських «антимафіозних» заходів є, на наш погляд, традиційна для японської карної політики позасудова, соціальна складова, прагнення до примирення, неюридичного вирішення конфліктів. Наприклад, якщо жертва злочину «борьокудан» звертається із заявою про відшкодування збитку після виходу «спеціальної постанови», то в цьому випадку префектурна комісія суспільної безпеки надає допомогу потерпілому в одержанні компенсації від кривдника.

Слід зауважити, що державна політика Японії щодо запобігання злочинності, на думку багатьох дослідників, обумовлена значною роллю в утриманні злочинності практичною кримінологічною політикою, що побудована на інтеграції соціальних і правових заходів боротьби зі злочинністю, вдалому включенні формального контролю у традиційний неформальний, на ефективності органів кримінальної юстиції, відповідності кримінальної політики економічному і соціальному розвитку країни, тісному співробітництві правоохоронних органів з широкими колами населення, своєчасному вдосконаленні законодавства.

Суть кримінологічної політики Японії полягає в профілактиці злочинності як первинній, так і вторинній, у соціалізації і ресоціалізації делінквентної поведінки. Важливий фактор, що обумовлює можливість збереження такої

спрямованості кримінальної політики, – активне і вдале використання загально-соціальних заходів контролю над злочинністю. Основи використання таких заходів забезпечують збереження у японському суспільстві неформальних ціннісних орієнтацій, що дозволяють у широких масштабах залучати населення до діяльності щодо контролю над злочинністю.

Японія зуміла зберегти самобутність свого народу, інтегрувавшись при цьому у світову систему. З огляду на це, доцільним є розроблення такого напрямку порівняльно-кримінологічних досліджень, як пошук шляхів поєднання національних особливостей правового менталітету із загальносвітовими цінностями. А що це можливо, свідчить досвід Японії й інших традиційних азійських суспільств, які зуміли влитися в міжнародну правову систему.

Враховуючи сказане вище, можна також запропонувати деякі прості й організаційно-практичні заходи, що дозволяють здійснити пряму рецепцію японського досвіду:

1. Реформувати інститут «дільничних», створивши єдину Службу суспільної поліції з широкою мережею постів, прийомом від населення повідомлень, скарг та пропозицій. Ефективність її роботи варто вимірювати не оперативно-розшуковими заходами, а саме кількістю такої інформації, тобто встановленням контакту з населенням.

2. Створити міжвідомчий Банк даних (можливо, на прикладі Японії, під керівництвом Генеральної прокуратури). Відомчі й регіональні інформаційні центри (з їхніми банками спеціалізованих оперативних й інших даних) повинні бути об'єднані.

3. Реформувати систему обліку злочинності: відмовитися від такого показника оцінки роботи правоохоронного органу, що реєструє злочин, як рівень і динаміка злочинності на території, і оцінювати тільки виявлення та припинення злочинів. Використовуючи японський досвід, ввести категорії обліку даних про злочинні формування, жертв злочинів, матеріальний збиток, діяльність приватних охоронних структур. Ввести принцип відкритості цієї

інформації (наприклад, у Японії відкрито публікуються навіть списки «борьокудан», їхня чисельність, адреси штаб-квартир, імена керівників).

4. Змінити систему правового регулювання міграції іноземців шляхом не детальної регламентації, не введення обмежень, а створення єдиної системи реєстрації (Національна поліція України, Служба безпеки України, органи митного, прикордонно-паспортного контролю й міжнародні правоохоронні організації). Так, у Японії існує єдиний банк даних, що координується Імміграційною службою Міністерства юстиції. Організувати постійний обмін інформацією між національними й міжнародними правоохоронними органами.

5. Змінити функції пресцентрів правоохоронних органів, створивши на їхній базі єдину систему пропаганди, що інформує населення про злочинність і заходи боротьби з нею (з охопленням усіх рівнів: від засобів масової інформації до наочних інформаційних листків).

Для подальшого становлення й розвитку вітчизняної системи запобігання злочинам, для розробки та впровадження в діяльність відповідних суб'єктів нових, ефективних форм та методів запобігання необхідно вивчати і впроваджувати певні закордонні методичні напрацювання і практичні прийоми в цій сфері, але робити це необхідно з урахуванням національних особливостей, зумовлених попереднім розвитком нашої держави та сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя нашої країни.

З огляду на зарубіжний досвід запобігання організованій злочинності, вважаємо за доцільне розглянути можливість впровадження в Україні заходів, спрямованих на матеріально-технічне, фінансове, кадрове забезпечення боротьби з організованою злочинністю; організацію системи збору, обробки, зберігання тактичної та стратегічної інформації щодо стану злочинності загалом, організованої злочинності, а також інформації про діяльність конкретних злочинних груп, їхніх лідерів, злочинів, що вчиняють такі групи чи готуються до їх вчинення. Це є важливою передумовою отримання необхідної доказової бази щодо вини злочинних груп (чи окремих її членів) у вчиненні

злочинів; активного здійснення віктимологічного запобігання, заснованого на пріоритетності прав жертв бандитизму, проведення з жертвами злочинів реабілітаційної роботи, відшкодування жертвам бандитизму шкоди, завданої злочином; впровадження заходів ситуаційного запобігання злочинам; залучення до профілактичної роботи широких верств населення, суспільних і політичних діячів тощо; вжиття заходів щодо запобігання корупції у вищих ешелонах влади, судових інстанціях тощо; налагодження координації між суб'єктами запобігання організованій злочинності.

ООН та ЮНЕСКО, Дитячий фонд ЮНІСЕФ та інші міжнародні організації значну увагу приділяють саме профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі. Багато зусиль докладається для пошуку нових чи адаптованих до сучасних умов життя підходів до здійснення профілактики правопорушень серед неповнолітніх. У цій справі, на наш погляд, цікавим є досвід інших країн, зокрема США та Великобританії, які мають вагомий напруцювання у сфері організації профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Англо-американська система профілактики правопорушень займає домінуюче і провідне становище в Європі, Америці та Японії [66, с. 43].

Профілактика правопорушень у Великобританії та Америці здійснюється у трьох основних формах: ситуаційній, соціальній, превенції за допомогою громадськості.

Спеціалісти у сфері профілактики правопорушень залежно від того, у чому вони вбачають причини правопорушень, виокремлюють такі підходи до здійснення їх профілактики: *структурний підхід*, що пов'язує здійснення ефективної профілактики правопорушень з проведенням значних соціально-економічних перетворень у суспільстві; *психологічний підхід*, який визнає вирішальне превентивне значення впливу на особу потенційного правопорушника, а також осіб, які вже вчиняли правопорушення (з метою профілактики рецидиву); *ситуаційний підхід*, де вирішальна роль надається впливу на соціальні та фізичні фактори зовнішнього середовища, сукупність яких створюють сприятливу ситуацію для кримінальних проявів [213].

У такий спосіб розрізняються концепції, орієнтовані на заходи загальної профілактики (структурний підхід), і теорії, що обґрунтовують необхідність спеціальних заходів профілактики (психологічний та ситуаційний підхід). При цьому особливу увагу британські й американські кримінологи приділяють заходам спеціальної профілактики.

Спеціальна профілактика здійснюється на трьох рівнях:

- *первинний рівень профілактики*, спрямований на усунення факторів зовнішнього середовища, які сприяють вчиненню правопорушень;
- *вторинний рівень профілактики*, який має на меті попередити криміналізацію потенційних правопорушників і пов'язаний із впливом на нестійких осіб, у тому числі дітей «групи ризику»;
- *третинний рівень профілактики*, спрямований на попередження рецидиву з боку осіб, що вже вчиняли правопорушення.

Первинна профілактика правопорушень вважається у британській (як і в американській) кримінології вирішальною і базується на припущенні, що більшість правопорушень мають ситуативний характер і вчиняються в результаті певного збігу обставин, за наявності конкретних умов, що полегшують вчинення правопорушень. Сама ситуація стимулює та провокує на вчинення певних видів правопорушень. Ситуативна превенція, на відміну від вищезгаданих форм, спрямованих на блокування причин злочинності, впливає, насамперед, на скорочення можливостей для вчинення окремих злочинів. Суть цього методу полягає в організації підтримки держави пропагандистських кампаній із запобігання злочинам, розгляді проєктів у сфері містобудування і забудов для створення середовища, вільного від злочинності, у зосередженні зусиль на виявленні та запобіганні можливостям для вчинення злочинів молоддю, а останнім часом – і в здійсненні тиску на ділові і промислові кола з метою внесення змін у практику, якщо вони можуть вплинути на зростання злочинності. Сьогодні у Великобританії, Франції, Нідерландах і деяких інших країнах ця форма запобігання є частиною офіційної політики боротьби зі злочинністю [67, с. 278].

Вторинний рівень профілактики має на меті недопущення криміналізації тих осіб, чия поведінка та спосіб життя свідчать про можливість вчинення ними правопорушень. На відміну від заходів первинної профілактики, які мали загальний характер та спрямовувалися на усунення причин та умов вчинення правопорушень, заходи вторинної профілактики мають індивідуальний характер і пов'язані зі здійсненням впливу на особу, її негативні риси, що визначають протиправну поведінку. Заходи вторинної профілактики базуються на прогнозуванні індивідуальної поведінки особи, яка складається із вивчення осіб, схильних до правопорушень, та джерел негативного впливу на них.

Специфічними заходами індивідуальної профілактики виступають різноманітні шкільні програми виховання та контролю за поведінкою неповнолітніх «групи ризику», а також програми, розраховані на профілактичну роботу з їх батьками. Закордоном такі програми реалізуються спільними зусиллями поліції, навчальних закладів, соціальних служб. Заходи індивідуальної профілактики повинні використовуватися дуже обережно, бо вони можуть викликати стигматизацію неповнолітніх та прискорити вчинення ними правопорушень.

Третинний рівень профілактики правопорушень має на меті профілактику рецидиву з боку осіб, які вже вчиняли правопорушення. Запобігання рецидиву пов'язується із застосуванням поліцейських, судових, пенітенціарних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення осіб, що вчинили правопорушення, притягнення їх до відповідальності, а також застосування до них діючих засобів під час відбуття ними покарання. В профілактиці рецидиву особлива роль відводиться кримінально-правовим заходам впливу. З метою профілактики рецидиву широко використовуються також заходи підвищеного контролю за поведінкою осіб, які відбули покарання, а також програми їх індивідуальної реабілітації [395, с. 497-498].

Слід зауважити, що в ООН спеціальні структури запобігання злочинності існують вже понад 50 років. Так, відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 1 грудня 1950 року, кожні п'ять років проводяться міжнародні

конгреси, що являють собою форуми з обміну політичними установками, стимулювання боротьби зі злочинністю та її запобігання. Про важливість і популярність цих конгресів свідчить збільшення кількості країн-учасниць. Так, якщо на першому Конгресі ООН у 1955 р. у Женеві були присутні представники 40 країн, то на вісімнадцятому в 2014 р. у Відні – 145 держав [218, с. 144].

Прикладами закордонних програм, що орієнтовані на профілактику правопорушень серед дітей є:

– *Truancy and Disaffected Pupils Programme* – програма, спрямована на зменшення кількості прогулів та кількості учнів, що негативно налаштовані проти школи. Ця програма реалізує заходи, спрямовані на вдосконалення процедури реєстрації учнів, які відсутні у школі; реагування на відсутність у школі в перший день; реалізацію освітніх програм для батьків; попередження шкільного хуліганства, погроз, знущань над однокласниками; роботу з прогульниками та нагляд за прогульниками; організацію тренінг-програм для вчителів та співробітників дитячих організацій з метою оволодіння ними спеціальними методами позитивного впливу на поведінку неповнолітніх та реагування на девіантну поведінку; покращення системи викладання у школі (Великобританія, США);

– «*Студенти для правосуддя*» – ця програма здійснюється працівниками поліції спільно з вчителями навчальних закладів з метою ознайомлення учнів з різними сторонами правоохоронної системи. Під час реалізації програми з учнями проводяться рольові ігри. Учні поділяються на групи, які представляють поліцейських, прокурорів і суддів. Вони оглядають «місце правопорушення», допитують «свідків», «підозрюваних», звертаються по дозвіл на арешт, здійснюють судовий розгляд справ тощо. Адміністрація шкіл надає допомогу працівникам поліції в організації цих ігор. Реалізація цієї програми сприяє формуванню в учнів підвищеного відчуття поваги до правоохоронних органів, усувають відчуття недовіри до поліції, створює атмосферу довіри та взаєморозуміння (США) [460, с. 89].

Найефективніші програми базуються на мультифакторному підході та

застосовуються, починаючи з періоду раннього дитинства, і спрямовані не стільки на індивіда (агресивна поведінка, стрес, навички подолання), стільки на несприятливі характеристики найближчого сімейного та соціального оточення. Вважаємо, що така програма може використовуватися для профілактики злочинності дітей, тому що досить часто причиною їх девіантної поведінки є недоліки в сімейному вихованні.

Деякі перспективні програми включають заміщення агресії, зокрема це Проєкт соціального розвитку м. Сієтла (Hill et al., 2001), Проєкт профілактики жорстокості серед молоді «Миротворці» (Embry et al., 1996), програма «Сім'я та школа разом» (FAST), які поєднують навчання батьків і візити додому зі шкільними заходами, спрямованими на покращення соціального функціонування підлітка в школі. Остання програма впроваджувалася в половині шкіл США і продемонструвала високі показники утримання від агресії і після завершення програми (Cornell, 2000) [460, с. 93].

З метою профілактики пограбувань дітьми шкільного віку в основному згадуються два проєкти – «Позитивна зайнятість для молодих людей» (широкий ряд розвиваючих активностей, особливо канікулярні програми) та «Партнерство для безпеки шкіл» (Safer School Partnership), включаючи чергування поліції в шкільному приміщенні, автобусі тощо, медіацію, позашкільні активності, бокс, туризм, індивідуальну роботу з групами ризику, інтерактивний вебсайт. Важливо, що вказані проєкти не перешкоджають іншим ініціативам.

У Великобританії для запобігання злочинам, що вчиняються дітьми, створено особливі підрозділи «дитячої поліції», які працюють з молоддю до 17-річного віку, чия поведінка свідчить про їхню деморалізацію. Між дирекцією шкіл і «дитячою поліцією» встановлено постійні контакти. Під час взаємодії з населенням британська поліція практикує три види контактів. Індивідуальний контакт, суть якого полягає в морально-психологічній, контрольованій дії поліцейського на конкретну людину. В деяких містах створено спеціальні служби поліцейських чиновників зі зв'язку з населенням. Кожен, хто бажає, може прийти на прийом, отримати консультацію, пораду або надати

інформацію, що цікавить поліцію. Найперспективнішими груповими контактами поліції і населення є тематичні зустрічі в університетах, коледжах, початкових школах. У деяких регіонах у навчальні програми шкіл запроваджується викладання предмета «Охорона громадського порядку». Столична поліція організовує підготовку юристів для виступу на радіо і телебаченні. Популярною протягом багатьох років залишається телерубрика «Поліцейська п'ятихвилинка» [356, с. 84-85].

У Канаді в програмах тривалого втручання зосереджують увагу на наданні допомоги дітям, які перебувають у соціально неприйнятних для їх особистісного розвитку умовах або мають схильність до асоціальної чи суспільно небезпечної активності. Програмні заходи, головним чином, формують позитивне ставлення до соціальних норм, правил, закону і суспільної моралі, освіти та корегують ставлення підлітка до правопорушень і злочинів, а також формують відповідальне ставлення до своїх вчинків, серед профілактичних заходів запобігання суспільно неприйнятній поведінці неповнолітніх можна виокремити правову, медико-біологічну та соціальну спрямованість.

Напрямок соціальної превенції полягає в розширенні мережі обстеження дітей, залученні громадських організацій, батьків, вчителів та сусідів, що забезпечують ранню профілактику злочинної поведінки дітей. Крім того, канадські Girls Club of Canada/America Programs і Services for At-Risk and Families створюються, реалізуються, фінансуються безпосередньо волонтерськими організаціями, школи залучають органи місцевого самоврядування й кошти місцевих бюджетів. Програма Youth Inclusion Program заснована на добросусідських стосунках і застосовується у суспільно небезпечних районах [549]. Вона спрямована на зниження рівня злочинності дітей та проявів антисуспільної поведінки шляхом створення безпечних місць, де молодь може отримати спеціальні навички та допомогу в навчанні. Позитивні приклади, які надають працівники та добровільні учасники програми, сприяють зміні ставлення молодих правопорушників до навчання й

протиправної поведінки.

Соціальна спрямованість програм Boston Gun Project and Ope Ceasefire і Seattle Social Development Project відображає чітку взаємодію навчальних закладів й органів державної влади у справах дітей, правоохоронних органів та органів ювенальної юстиції, органів соціального забезпечення населення, а також безпосередньо батьків дітей, які беруть участь в реалізації програми. У канадській превентивній програмі спостерігається стала тенденція залучення громадськості до здійснення заходів із запобігання злочинності неповнолітніх, які схильні до злочинної поведінки чи вчиняли правопорушення або злочини, що були віднесені до системи кримінального правосуддя [356, с. 95].

Більшість програм мають комплексний характер, де зосереджено виховні, спостережні й корекційні заходи впливу на суспільно неприпустиму, у тому числі злочинну поведінку дитини.

Програми виховного, спостережного й корекційного характеру, як правило, мають тривалий характер (Fast Track, Olweus Bullying Prev Program, Life Skills Training, Leadership and Resiliency Program). Вони розраховані на дво- та трирічний вплив на процес розвитку дитини, які схильні до антисоціальної поведінки (наприклад, зловживання алкоголем, наркотиками, проявляють насильство до однолітків чи молодших учнів та агресію до тварин тощо), у період їх навчання в школі.

Кожний компонент програми виховного, спостережного спрямування передбачає окремий навчальний план, у якому передбачається: характеристика програми, детальний опис окремих груп заходів, зразки бланків (анкет), необхідні матеріали для реалізації цих компонентів та реплікаційні підказки, а також відповідне професійно-кадрове забезпечення чи координаційний супровід.

Названі програми спрямовані на профілактику правопорушень серед неповнолітніх за рахунок залучення громадськості до цієї діяльності, пошуку для підлітків з «груп ризику» нових можливостей самореалізації. Ці програми мають суто профілактичний характер і приносять очікувані результати лише за

умов активної участі всіх суб'єктів профілактики [460, с. 104].

Таким чином, варто констатувати, що зарубіжний досвід свідчить про дієвість прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів з метою створення правового підґрунтя спеціально-кримінологічних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми. Спостерігається тенденція до звуження функцій поліції з профілактики злочинності дітей та зосередження цих функцій у спеціалізованих соціальних та освітніх установах, а діяльність поліції й інших правоохоронних органів спрямовано переважно на припинення злочинів, а також їх рецидиву. Запобігання злочинності дітей ґрунтується, головним чином, на заходах допомоги, навчанні та вихованні, пріоритеті виховних заходів над виправними.

На основі узагальнення зарубіжного досвіду варто виокремити головні напрями соціальної реабілітації дітей, які вчинили корисливо-насильницькі злочини в Україні: 1) створення і розвиток профілактичних служб для роботи з дітьми; 2) діагностика соціального середовища; 3) суспільна допомога і наставництво з метою розв'язання найбільш важливих для дітей проблем; 4) робота посередницьких «патронажних» служб, що виражається у наданні підтримки дітям, особливо чутливим до конфліктів у сім'ї, школі, на вулиці; 5) забезпечення належного місця проживання, здатного замінити дім; 6) застосування сімейними соціальними працівниками спеціальних психологічних карт на кожну дитину конкретного мікрорайону з моменту народження з метою проведення своєчасних запобіжних заходів до досягнення нею повноліття; 7) створення інституту сімейних соціальних працівників та закріплення кожної сім'ї, яка має дитину, за місцем проживання, певним соціальним працівником, який взаємодіє з органами та установами охорони здоров'я; 8) правова пропаганда серед учнів освітніх установ працівниками ювенальної превенції, що є найважливішою складовою як освітніх програм, так і діяльності Національної поліції України з припинення девіантної поведінки дітей [432].

Аналіз антитерористичного законодавства зарубіжних країн засвідчує посилену увагу держави й суспільства до питань запобігання тероризму.

Наприклад, у Туреччині в цій сфері використовують положення законодавства, що стосуються організованої злочинності. В Індонезії обвинувачі застосовують склади кримінальних злочинів, пов'язані із заборonoю на зміну конституційної системи недемократичними методами. В Китаї прокурори використовують широке коло імміграційних законів для перешкоджання переміщенню окремих осіб. У Єгипті прокурори посиляються на склади злочинів, закріплені в КК, передусім ті його положення, які стосуються загроз національній безпеці. Ці положення було доповнено адміністративними заходами про заборону виїзду з країни осіб, підозрюваних у зв'язках з терористичними організаціями або причетності до терористичної діяльності. Інші країни акцентували увагу на фінансових злочинах, вчинених до виїзду відповідних осіб за межі національної території. В Боснії і Герцеговині в червні 2014 р. було прийнято закон, що забороняє виїжджати з країни для участі в будь-якій воєнізованій діяльності чи бойових діях за кордоном. Для доказування цього злочину немає необхідності доводити наявність наміру вчинити певні дії, достатньо лише наміру брати участь у бойових діях за кордоном. За вчинення цього злочину передбачено покарання у вигляді тюремного ув'язнення на термін від 5 до 20 років [324, с. 8].

Під час обговорення питання про доцільність розгляду справ про тероризм міжнародними судами, США обстоюють позицію, згідно з якою основною проблемою запобігання тероризму є не його кримінальне переслідування, а розслідування та запобігання таких актів. Велика Британія вважає, що тероризм як злочин не виходить переважно за межі національної юрисдикції, не потребує розгляду на рівні міжнародних судів. Обережне ставлення до цього явища зумовлено також новизною поняття для міжнародно-правового простору; побоюванням політизації діянь і їх наслідків у разі ініціювання судового переслідування; відсутністю попередньої дискусії щодо змісту терміна; слабкою диференціацією з національно-визвольним рухом [512].

Вбачається, що нагальними питаннями боротьби зі злочинами, пов'язаними з терористичною діяльністю, для світового співтовариства та кожної окремої країни є подальший розвиток національних законодавств, уніфікація міжнародно-правових норм, укладання двосторонніх і багатосторонніх угод про співпрацю, напрацювання єдиної міжнародно-правової практики кваліфікації злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, міжнародний обмін досвідом щодо доказування в провадженнях про злочини цієї категорії.

Незважаючи на відмінності у визначенні цих злочинів у кримінальному законі, в деяких країнах передбачено законодавчі механізми, які надають широкі можливості вповноваженим органам щодо отримання доказової інформації в таких кримінальних провадженнях.

Розглянемо окремі приклади правотворчості та правозастосовної практики деяких країн і норми міжнародного права, що стосуються особливих порядків (правил) отримання доказів у провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю.

Зокрема, на прикладі США можна проілюструвати особливий механізм, який передбачає збирання доказів у провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. В цій країні збирання оперативних даних для запобігання тероризму здійснюють Центральне розвідувальне управління, Розвідувальне управління Міністерства оборони й Агентство національної безпеки (зовнішня розвідка), а також ФБР, яке здійснює збирання оперативних даних для забезпечення внутрішньої безпеки та пошук доказів для забезпечення кримінального переслідування. Перешкодою для ефективного передання інформації всередині країни було обмеження, встановлене за ініціативою Міністерства юстиції Сполучених Штатів і згодом скасоване судовим рішенням, прийнятим 2002 р., у справі «In re Sealed Case, 310 F. 3rd 717» (U.S. Foreign Intelligence Surveillance Court of Review, 2002). Дозволи на використання засобів електронного спостереження та проведення інших спецоперацій з метою збирання оперативної інформації про діяльність агентів іноземних держав і

терористів всередині країни видає Суд з нагляду за діяльністю іноземних розвідок (Foreign Intelligence Surveillance Court) у Вашингтоні, округ Колумбія. Збирання доказів у кримінальних справах санкціонують звичайні федеральні окружні суди на всій території Сполучених Штатів у межах іншого законодавчого акта. До 2001 р. внутрішні правила Міністерства юстиції накладали обмеження на контакти слідчих органів і прокуратури з контррозвідкою, щоб перешкодити використанню розвідувальних методів під час розслідування кримінальних справ. Мета полягала в тому, щоб не допустити підміни суворих критеріїв, що застосовують під час збирання доказів для суду, менш суворими доказовими нормами і більш гнучкими правилами оперативної роботи, характерними для розвідувальних служб. Формулювання відповідного закону допускали використання на території США деяких агентурних методів отримання інформації за більш вільного режиму, передбаченого для органів національної безпеки, за умови, що метою такого використання є збирання розвідувальних даних. Згодом цей закон було змінено, нині дозволено застосування схожих методів також у випадках, коли збирання розвідувальних даних становить «одну з цілей». У ньому вже не передбачено, що ордер на проведення спецоперацій можуть видавати тільки для потреб розвідки, однак не для збирання матеріалів, які можуть бути корисними і як розвідані, і як докази в суді [324, с. 80-81]. Отже, такий механізм передбачає широкі можливості для збирання доказів у провадженнях про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю.

12 грудня 2016 року на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів є Україна), яка закликає держави до укріплення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їх біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом [551]. Прикладом тривалої співпраці з питань запобігання тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу (далі

– ЄС) (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка розширюється з 2001 року, коли адміністрація Джорджа Буша-молодшого підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань запобігання тероризму, відмивання грошей, протиправної торгівлі наркотиками, ядерними, радіологічними речовинами та людьми. У 2002 році додаткова угода між Європолом та компетентними органами США дозволила обмінюватись персональними даними підозрюваних осіб, а також запровадила інститут офіцерів зв'язку. З того часу взаємодія ЄС та США розширюється та охоплює також питання запобігання фінансуванню тероризму, нелегальній міграції, іноземним бойовикам-терористам. Також було спрощено процедури екстрадиції та посилено правову взаємодію (наприклад, запроваджено практику роботи об'єднаних слідчих груп або проведення відеоконференцій за конкретними кримінальними провадженнями).

В багатьох країнах запроваджено та виконуються спеціалізовані програми, спрямовані на недопущення поширення у суспільстві екстремістських поглядів, запобігання втягуванню молоді до участі в терористичних організаціях, застосовуються процедури амністії окремих осіб, які брали участь в терористичній діяльності, та адаптації їх до мирного співіснування. Нещодавно було призначено нового спецпредставника ОБСЄ, який буде опікуватись координацією з обміну набутого досвіду за результатами реалізації таких програм 57 країнами, що входять до цієї організації.

Іспанія є однією з європейських країн, яка зазнала згубного впливу терористичної агресії. Тероризм у цій країні був пов'язаний з діяльністю баскського сепаратистського руху, який вчиняв вибухи бомб у великих містах і на стратегічних комерційних об'єктах. Ці акції спричиняли людські жертви та значні економічні збитки. У зв'язку з цим, у країні триває активна законодавча робота у сфері запобігання тероризму, важливу роль відіграє Закон «Про боротьбу з озброєними бандитськими формуваннями і терористичними елементами» від 26 грудня 1984 року. Його можна назвати змішаним законом,

оскільки він містить положення як матеріального, так і процесуального права. Статті перших двох глав є нормами матеріального права та були майже повністю інкорпоровані іспанським законодавцем у КК Іспанії 1995 року. Третя і четверта глави містять процесуальні положення та положення, присвячені потерпілим від терористичних актів.

Комісія Бельгійського парламенту із запобігання тероризму 29 березня 2016 року прийняла низку спеціальних заходів, які розширюють можливості правоохоронних органів. Зокрема щодо можливості проводити обшуки в будь-яку пору доби. Чинний закон дозволяє це з 5.00 до 21.00, виняток становлять затримання на гарячому, розслідування справ про збут наркотиків. До цих випадків також можна віднести підозру в тероризмі, бандитизм, участь у злочинних угрупованнях. Погоджено також розширення особливих методів розслідування, зокрема прослуховування телефонних розмов, а також запровадження загального банку даних різних служб, які взаємодіють у запобігання тероризму, насамперед розвідки та координації аналізу загроз [316].

Після терактів, що сталися в Парижі 13 листопада 2015 року, французькі парламентарі сфокусували свою діяльність на вдосконаленні законодавства у сфері запобігання тероризму. В квітні 2016 року парламентом Франції прийнято закон щодо реформування пенітенціарної системи. Метою цих реформ визначено посилення відповідальності за тероризм та підвищення ефективності боротьби проти нього. Закон, зокрема, передбачає: збільшення термінів покарання за терористичну діяльність (до довічного ув'язнення без права дострокового звільнення); організацію більш суворого режиму виконання покарань; ухвалення норм обтяжуючої обставини, яка передбачає кримінальну відповідальність за скоєння окремих злочинів членами організованих угруповань у зв'язку з терористичними діями; контроль електронної кореспонденції та інше.

Парламент також посилив адміністративний контроль над районами проведення антитерористичних операцій та затвердив положення про створення Паризького суду, спеціалізацією якого є боротьба з кіберзлочинністю. Крім того,

до Кримінального кодексу внесено нові види злочинів, зокрема створення сайтів терористичної спрямованості за межами Франції.

Новий закон передбачив кримінальну відповідальність за недбалість правоохоронців та осіб, які перешкоджали виконанню рішень або діям поліції у випадках запобігання вбивствам або терактам. Також посилено боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, зокрема введено заборону на поповнення або використання банківських карт, які не можуть бути пов'язані з ідентифікованим користувачем.

Закон «Про боротьбу з тероризмом і посяганнями на державну безпеку» доповнив КПК Франції, глава 15 якого присвячена питанням ведення слідчих дій у справах про тероризм. У цій главі також визначено коло осіб та органів, до компетенції яких належать розслідування їх та розгляд у суді справ про тероризм. До них, згідно із цим Законом, входить прокурор і слідчий суддя Парижа, виправний суд і суд присяжних Парижа. В суді Парижа розглядають справи про терористичні злочини, вчинені як у Франції, так і на її заморських територіях. Справи про загальнокримінальні злочини в цих судах не розглядають. Єдиний виняток становлять ті терористичні злочини, в яких брали участь неповнолітні. В цьому випадку прокурор, слідчий суддя та суддя у справах неповнолітніх Парижа, а також суд у справах неповнолітніх і суд присяжних у справах неповнолітніх Парижа мають конкурентну компетенцію, що впливає із застосування положень ордонанса від 2 лютого 1945 року № 45-174 «Про дитячу злочинність» [485].

Аналогічні підходи щодо посилення запобігання тероризму було застосовано в Польщі. У червні 2016 року в країні було прийнято закон про антитерористичну діяльність, який, зокрема, передбачає надання спецслужбам додаткових повноважень для запобігання терористичним загрозам: спрощення доступу спецслужб до баз даних, розширення повноважень щодо проведення обшуків та затримання протягом 24 годин (до цього дозволялось від 6 до 22 год.), видворення іноземців, які становлять загрозу національній безпеці,

надання права припиняти масові заходи та публічні зібрання в разі підвищення рівня терористичної загрози тощо.

07 червня 2016 року парламент Угорщини вніс зміни до Конституції та низки законів, що стосуються реагування на терористичні загрози. Конституція відтепер містить положення про можливість оголошення урядом стану терористичної загрози (потребує затвердження парламентом протягом наступних 15 днів). Серед заходів, що можуть запроваджуватись урядом: комендантська година, обмеження на пересування транспортних засобів, заборона на масові заходи, посилення охорони кордону, більш суворий контроль Інтернету і поштового зв'язку. Також надано дозвіл на застосування збройних сил при проведенні антитерористичних операцій.

При МВС Угорщини створено Інформаційно-аналітичний центр по боротьбі з тероризмом та злочинністю, основним завданням якого є моніторинг та аналіз даних про загрози національній безпеці.

З огляду на активне використання терористичними організаціями Інтернету та соціальних мереж для пропаганди та вербування нових послідовників, планується створення Європейського центру боротьби з тероризмом та радикалізацією в Інтернеті. Він має стати елементом існуючого при Європолі довідкового бюро в мережі Інтернет. При МВС Чехії нещодавно утворено Центр боротьби з тероризмом і гібридними загрозами, діяльність якого зосереджена на аналізі Інтернет контенту і відповідному реагуванні.

З огляду на зростання терористичної загрози деякими країнами було змінено національне законодавство з питань запобігання тероризму, у тому числі надано додаткових повноважень правоохоронним органам і спеціальним службам.

Так, 24.06.2016 у ФРН прийнято закон «Про заходи з запобігання тероризму», яким передбачається: запровадження більш жорстких правил реєстрації власників передплаченого зв'язку; організація автоматизованого обміну даними між національними спецслужбами та правоохоронними органами, а також із спецслужбами іноземних держав; збільшення термінів

зберігання відповідної інформації; розширення оперативної складової у діяльності поліції, особливо в контексті запобігання нелегальній міграції; зменшення з 16 до 14 років мінімального віку громадян, за якими дозволено здійснювати стеження.

Також минулого року внесено зміни до Закону «Про Федеральну розвідувальну службу» (BND), якими розширюються її повноваження. Зокрема, передбачено надання права щодо зняття інформації з телекомунікаційних каналів на території ФРН, у тому числі й прослуховування громадян країни (до цього BND не мала повноважень здійснювати такі заходи на території країни), зберігати інформацію про користувачів Інтернету та передавати її до партнерських спецслужб. Водночас законом передбачено посилення контролю з боку уряду та парламенту за діяльністю спецслужби.

Серед інших додаткових заходів, спрямованих на запобігання тероризму в Німеччині, також можна виокремити: прийняття земельним парламентом Баварії закону, який передбачає посилення контролю з боку спецслужб у сфері зв'язку й обміну інформацією; надання Відомству по захисту конституції необмеженого доступу до баз даних та архівів організацій зв'язку та обміну інформацією, у тому числі до клієнтської бази за умови отримання відповідного дозволу від комісії, що забезпечує виконання вимог конституції про таємницю листування, пошти та телефонного спілкування. Надається також право на обшуки, спостереження і використання агентів під прикриттям; підвищення спроможностей спецслужб з виявлення та припинення протиправної діяльності у кіберпросторі, особлива увага приділятиметься «даркнету»¹, який активно використовується терористичними угрупованнями; більш ретельна перевірка кандидатів на військову службу до Збройних Сил Німеччини; підвищення ефективності координації діяльності підрозділів спеціального призначення;

¹ Даркнет – це захищена мережа сайтів поверх звичайного Інтернету, в якій обмін файлами відбувається анонімно (оскільки IP-адреси недоступні публічно). Зазвичай Даркнет використовують для торгівлі забороненими товарами: підроблені документи, зброя, наркотичні засоби тощо.

збільшення кількості особового складу спеціальних служб та поліції на 4600 осіб; розвиток систем відеоспостереження у містах.

Також у контексті розвитку системи запобігання терористичним актам в Німеччині заплановано введення нової системи оцінки загроз «Радар», що призначена для посилення моніторингу за потенційними терористами та покращення взаємодії поліцейських служб і судових органів. Це спільна розробка університету Цюріха та Федерального відомства кримінальної поліції. Передбачається, що оцінка потенційних загроз буде здійснюватись системою за шкалою: помірний, помітний (значний) та високий ризик. Також «Радар» допомагатиме правоохоронцям у виявленні осіб, які використовують фальшиві документи.

На міжнародному та регіональному (європейському) рівнях відзначається тенденція до поглиблення співробітництва у сфері боротьби з тероризмом. Передусім це стосується питань обміну інформацією, покращення взаємодії спецслужб та правоохоронних органів, посилення контролю за перетином державних кордонів та запобігання фінансуванню терористичної діяльності.

На національному рівні держави вживають додаткових заходів, спрямованих на профілактику тероризму, вдосконалюють антитерористичне законодавство, розширюють повноваження силових структур, надаючи їм додаткові інструменти, прагнуть покращити взаємодію та обмін інформацією між уповноваженими органами, створюють нові координуючі органи щодо боротьби з тероризмом, посилюють відповідальність за участь у терористичній діяльності.

Довіра населення до силових структур, здатність останніх запобігати терористичним атакам та високий рівень професійної підготовки кадрів є чинниками, без яких ефективна боротьба з тероризмом неможлива.

Особливої актуальності набуває питання щодо участі збройних сил у боротьбі з тероризмом. Це обумовлено тим, що терористичні прояви часто набувають широких масштабів, і реагування звичайними силами безпеки у таких випадках є недостатнім та неефективним. Деякими країнами вже

передбачено використання армії для боротьби з тероризмом та врегулювання внутрішніх конфліктів.

Аналіз та оцінка діяльності спецслужб, правоохоронних та судових органів, їх недоліків та провалів має стати вагомим засобом у коригуванні державної політики у сфері боротьби з тероризмом. Такий аналіз має здійснюватися як на постійній основі уповноваженими координуючими і контролюючими органами (зокрема РНБО, Об'єднаний комітет з питань розвідувальної діяльності, Антитерористичний центр при СБУ), так і в рамках Комплексного огляду сектору безпеки і оборони України.

Дослідження досвіду інших країн щодо запобігання тероризму є важливим завданням для наукових установ України відповідного профілю. У сукупності з аналізом результатів діяльності правоохоронних органів і спеціальних служб у цій сфері це дозволяє робити висновки щодо доцільності внесення змін і доповнень до концептуальних документів держави і профільного законодавства, розробити рекомендації щодо застосування нових методів боротьби з цим небезпечним явищем.

Указом Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019 затверджено Концепцію боротьби з тероризмом, яка визначає мету, завдання, основні принципи та напрями вдосконалення загальнодержавної системи боротьби з тероризмом з огляду на сучасні терористичні загрози національній безпеці України та прогноз їх розвитку.

Важливе значення для України має посилення взаємодії з іншими країнами з питань запобігання тероризму, налагодження обміну інформацією між уповноваженими органами як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Проведення міжнародних антитерористичних навчань, цільових тренінгів сприятиме досягненню зазначеної мети. В цьому контексті нових можливостей для співробітництва надає створення спільної з НАТО Платформи з вивчення досвіду запобігання гібридній війні в Україні, а також розвиток співробітництва

з Центром передового досвіду НАТО з питань запобігання тероризму (м. Анкара, Туреччина).

Проведення ООС на території окремих районів Донецької і Луганської областей виявило низку проблем в її організаційно-правовому забезпеченні. Вдосконалення нормативно-правової бази боротьби з тероризмом в Україні з метою врегулювання виявлених проблем має відбуватися також з урахуванням світового досвіду, у тому числі з використанням нових технологій і методів такої діяльності.

Потребує перегляду й розвитку модель взаємовідносин правоохоронних органів і спеціальних служб України з населенням з питань запобігання тероризму. Активне залучення громадян і суспільства загалом до боротьби з цим небезпечним явищем дозволить підвищити ефективність такої діяльності і рівень довіри населення до відповідних уповноважених органів.

Отже, зарубіжний досвід законодавчого регулювання запобігання тероризму може бути корисним Україні для розроблення дієвих підходів до формування національного антитерористичного законодавства та слугувати основою для обґрунтування необхідності подальшого підвищення вимог безпеки.

У деяких рішеннях Європейського Суду з прав людини висвітлено зв'язок між дотриманням прав людини й антитерористичною діяльністю держави, на підставі чого окреслено правозахисні стандарти та проблеми правозастосовної практики щодо запобігання тероризму.

Висновки до розділу 1

1. Проведено ретроспективний аналіз відповідних наукових доктрин у працях представників найвідоміших кримінологічних шкіл на теренах колишнього СРСР, низки західноєвропейських країн та США (Є. Алауханов, Р. Гассер, Г. Гентіг, Г. Еленбергер, А. Долгова, В. Кудрявцев, В. Лунєєв, М. Міненко, Б. Мендельсон, В. Мінська, К. Міядзява, В. Нагель, Д. Рівман,

Л. Франк, С. Шафер, Г. Шнайдер). Зосереджено увагу на актуальних у різні періоди розвитку законодавства та правоохоронної практики незалежної України підходах до вивчення проблем корисливо-насильницької злочинності (В. Батиргарєєва, В. Борисов, В. Василевич, О. Гурстієва, С. Денисов, О. Ігнатов, В. Куц, Н. Кулакова, Л. Лісніченко, М. Маршуба, Д. Петров, В. Семененко, О. Юрченко та інші). Теоретичною основою дослідження стали наукові доробки В. Голіни, О. Джужі, А. Закалюка, О. Костенка, О. Литвинова, а також монографічна праця Б. Головкина «Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні» (2011), в якій вперше у вітчизняній кримінології створено цілісне наукове уявлення про корисливу насильницьку злочинність як негативне явище суспільного життя.

2. В контексті загальної діалектичної методології розглянуто сукупність статистичних, правових, соціологічних та психологічних методів, які використовуються при проведенні кримінологічних досліджень.

Методики суцільного та вибіркового статистичного дослідження застосовані при вивченні кількісно-якісних показників ступеня криміналізації, закономірностей розвитку типових криміногенних корисливо-насильницьких ситуацій, аналізу різних масивів даних про стан злочинності. Соціологічний інструментарій включає в себе результати проведених методами анкетування та інтерв'ювання опитувань різних категорій респондентів (населення, окремих категорій громадян, жертв злочинів, правоохоронців у Донецькій та Луганській областях), у тому числі вивчення думок експертів; особистих спостережень; вивчення документів (відеоматеріалів, повідомлень ЗМІ та мережі Інтернет). Психологічні методи (опитування, тестування, експерименти) надали змогу визначити особливості психічних процесів і станів, виявити соціальні установки та орієнтації, особистісні властивості злочинця і жертви, що впливають на їх поведінку в конкретній криміногенній ситуації. Для дослідження особливостей ціннісної, вольової й емоційної сфер регуляції поведінки злочинців використано набір таких психологічних

тестових методик, як: «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. Бубнов), «Вольові якості особистості» (М. Чумаков), «Схильність до афективної поведінки» (В. Бойко), «Самооцінка мотивації схвалення» (Д. Марлоу); «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); «Сходінки самооцінки»; «Патохарактерологічний діагностичний опитувальник» (О. Лічко); «Незакінчені речення» (модифікація «Бачення сімейних відносин»); «Структура особистості та колірний тест М. Люшера»; «Визначення типу професій» (Є. Клімова).

3. До корисливо-насильницьких злочинів віднесені: умисне вбивство з корисливих мотивів (ст. 115 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів (ст. 146 КК України); насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України); насильницький грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), бандитизм, учинений з метою заволодіння майном чи правом на нього (ст. 257 КК України). До корисливо-насильницьких злочинів певною мірою можна зарахувати й інші умисні насильницькі злочини, що мають корисливу мотивацію, наприклад, терористичний акт (ст. 258 КК України), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).

4. Історичний розвиток законодавства, яким регламентовано кримінальну відповідальність за корисливо-насильницькі злочини включає такі періоди: перший період з 911 р. до 1467 р. (період Давньоруської держави) – період Київської Русі та феодалних земель, характеризується відсутністю чіткого терміну «грабіж», «розбій», «бандитизм», але виокремленням виду татби – явне відбирання чужої речі; другий період з 1467 р. до 1846 р. (період реформації Київської Русі) – період перебування України у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, характеризується слабким (або першою спробою) виділенням дефініцій грабежу й розбою та відокремленням його від татби і грабежу; третій період з 1846 р. до 1917 р. (період Царської

Росії – імперський період), характеризується перебуванням України у складі Австро-Угорської й Російської імперій; четвертий період з 1917 до 2001 р. (Радянсько-Український період), період національно-визвольних змагань, радянського часу й становлення незалежності України; п'ятий період з 2001 р. і до сьогодні (сучасний період), характеризується змінами у правовому регулюванні форм власності в Україні. Поява наукових праць, у яких здійснена спроба визначення поняття «корисливо-насильницька злочинність» (Б. Головкін, О. Литвак, В. Тіщенко).

5. Зарубіжний досвід свідчить про дієвість прийняття спеціалізованих нормативно-правових актів з метою створення правового підґрунтя спеціально-кримінологічних заходів запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Спостерігається тенденція до звуження функцій поліції з профілактики злочинності дітей і зосередження цих функцій у спеціалізованих соціальних та освітніх установах, а діяльність поліції й інших правоохоронних органів спрямовано переважно на припинення злочинів, а також їх рецидиву. Запобігання злочинності дітей ґрунтується, головним чином, на заходах допомоги, навчанні та вихованні, пріоритеті виховних заходів над виправними.

На основі узагальнення зарубіжного досвіду, рекомендацій Європейського Союзу, документів ООН та ЮНІСЕФ, автором запропоновано інноваційну модель трирівневої профілактики корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються дітьми на території Донецької та Луганської областей, яка зумовлена передусім потребою в новій, більш ефективній системі реагування на такі кримінальні правопорушення та їх профілактики, з урахуванням мінімізації покарання.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

2.1 Сучасний стан, структура, динаміка корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил

Сучасний стан злочинності в Україні є однією з найбільш актуальних суспільних проблем. Злочинність становить загрозу для безпеки всіх сфер життєдіяльності суспільства, завдає шкоди правопорядку, негативно впливає на соціальний, культурний та економічний розвиток, істотно підсилює рівень соціальної напруги в країні. В регіонах спостерігається не лише зростання злочинності, а й поява її нових форм та видів; збільшується рівень та ступінь тяжкості традиційних видів злочинів; зростає кількість випадків застосування зброї; набуває поширення використання під час вчинення злочинів високих технологій, найсучасніших досягнень науки і техніки; простежуються тенденції до виникнення такого явища, як регіональна спеціалізація злочинності; експортування певних видів злочинності з одних регіонів в інші [23].

Враховуючи складну військово-політичну ситуацію в Україні, боротьба з корисливо-насильницькими злочинами на території проведення ООС, в Донецькій та Луганській областях, найперше, потребує дослідження кримінологічних засад цього виду злочинності, оскільки на підставі кримінологічної характеристики та її окремих видів визначаються основні напрями запобігання. У зв'язку із цим виникла нагальна потреба розкрити кримінологічну характеристику досліджуваних злочинів, які нами визначені в першому розділі.

Розробка ефективних заходів щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам, безпосередньо залежить від об'єктивних закономірностей їх вчинення, кількісних та якісних характеристик цих явищ, механізму вчинення таких злочинів. З огляду на це, необхідним є здійснення аналізу злочинів в межах кримінологічної характеристики, що усвідомлюється як «сукупність даних (достатня інформація) про певний вид (групу) злочинів або конкретне особливо небезпечне діяння, що використовуються для їх попередження» [222, с. 93].

Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС неминуче повинна охоплювати всі кримінологічно значущі ознаки загальної злочинності, корисливо-насильницької, а саме: рівень, коефіцієнти, структуру, динаміку, характер, стан, «ціну», латентність тощо. Такі показники дають змогу забезпечити реалізацію призначення кримінологічної характеристики щодо встановлення її детермінантів і кримінологічної ситуації загалом, а також сприяють розробленню та впровадженню заходів і засобів запобігання злочинам. Відповідно до критерію комплексності та повноти кримінологічної характеристики, вона має спрямовуватись також і на встановлення особливостей особи злочинця, що однаковою мірою стосується дослідження як причин і умов корисливо-насильницької злочинності, так і її запобігання [222, с. 579].

Ускладнення криміногенної ситуації в Україні обумовлює необхідність подальших пошуків більш ефективних заходів запобігання злочинності. Одним із перспективних напрямків кримінологічних досліджень є вдосконалення вітчизняної системи запобігання на основі отриманих комплексних знань про закономірності функціонування та детермінації регіональної злочинності, що являє собою: 1) всебічне вивчення «регіональних особливостей злочинності»; 2) виявлення закономірностей, що відображають територіальне спільне й відмінне у стані, регіональній структурі розподілу, динаміці, інтенсивності, географії розповсюдженості злочинності; 3) групування регіонів за рівнем кримінальної ураженості територій. Основною метою дослідження регіональної злочинності є виявлення закономірностей функціонування

системи регіональної злочинності. Інформація про такі закономірності має бути покладена в основу системи запобігання злочинності в регіонах.

Протягом 2019 р. криміногенна ситуація в державі дещо покращилася, але залишалася складною. Спостерігалися як позитивні, так і негативні тенденції. *Чисельність заяв та повідомлень про злочини та інші події¹, що надійшли до органів поліції і були зареєстровані в журналі єдиного обліку (далі – ЄО),* вперше за останні роки скоротилася на 1,2 % (2016 р.: +29,1 %; 2017 р.: +8,9 %; 2018 р.: +8,1 %) і становила 7212817. Причому спостерігалось зниження як кількості заяв з ознаками кримінальних правопорушень (–9,1 %), так і незначне скорочення числа заяв та повідомлень без ознак злочинів (–0,1 %). У 2019 р. в ЄРДР зареєстровано 840447 (–8,2 %) діянь з ознаками злочинів. З них чисельність облікованих злочинів склала 444130, що на 8,8 % менше аналогічного показника попереднього року (2016 р.: +4,9 %; 2017 р.: –11,6 %; 2018 р.: –7,0 %). Кількість діянь, провадження щодо яких були закриті за реабілітуючими обставинами, дорівнювала 396317 (–7,5 %) (2016 р.: +0,7 %; 2017 р.: –1,0 %; 2018 р.: –18,7 %). Їх частка серед всіх посягань, інформація щодо яких зареєстрована до ЄРДР, становила у звітному році 47,2 % (2016 р.: 47,3 %; 2017 р.: 50,1 %; 2018 р.: 46,8 %).

¹ Тут аналізуються дані щодо реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про вчинені злочини та інші події, що надійшли до органів поліції, отримані з відомчих статистичних звітів МВС за вказані роки (форма 1-ЄО).

Таблиця № 1. Відомості про кримінальні правопорушення, зареєстровані до ЄРДР, та наслідки їх розслідування

	Донецька область				Луганська область			
	Зареєстровано до ЄРДР (без врахування знятих з обліку)	Кількість КП, за якими особи встановлені		Розслідувано кримінальних продажень	Зареєстровано до ЄРДР (без врахування знятих з обліку)	Кількість КП, за якими особи встановлені		Розслідувано кримінальних продажень
		із числа зареєстрованих у поточному році	всього враховуючи минулі роки			із числа зареєстрованих у поточному році	всього враховуючи минулі роки	
2014 рік	50393	13124	14473	15160	25969	7513	8862	7205
2015 рік	32031	9243	10206	9887	11187	3075	3415	3296
2016 рік	27414	8987	9979	10182	10593	3573	4141	4123
2017 рік	23227	9360	10176	10091	10019	4642	5132	5062
2018 рік	22319	9839	10642	10570	9602	4333	4665	4628
2019 рік	21480	9015	9869	9988	7502	3714	4050	4059
Всього	176864	59568	65345	65878	74872	26850	30265	28373

Впродовж 2014–2019 років на території Донецької області зареєстровано до ЄРДР 176864 кримінальні правопорушення, а на території Луганської області – 74872, з них – 16344 кримінальні правопорушення корисливо-насильницької спрямованості відповідно, а на території Луганської області за аналогічний період часу – 5965 таких правопорушень [369; 150; 12; 11; 426].

Потужною динамічною зброєю, інструментом і навіть технологією, яку використовують проти влади, суспільства й людства загалом став тероризм. Злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, щороку стають дедалі організованішими та жорстокішими. За останні п'ять років зареєстровано понад 10 тис. терористичних актів (ст. 258 КК України) та інших категорій кримінальних правопорушень (ст. 258-1–258-5 КК України) й виявлено на території нашої держави 75 організованих груп і злочинних організацій терористичного спрямування (2014 р. – 13; 2015 р. – 12; 2016 р. – 17; 2017 р. – 15; 2018 р. – 18).

Високий рівень стійкості та конспірації, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження міжнародних зв'язків

очолюваних ними організованих груп і злочинних організацій є системоутворювальними факторами, що нині обумовлюють відтворення на території України позицій організованої злочинності, сприяють ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації.

Найбільша кількість вбивств на території Донецької області спостерігалася у 2014 р. (2377) та 2015 р. (1418), однак зростання відбулося за рахунок вбивств, пов'язаних з проведенням АТО.

Аналогічна ситуація, згідно зі статистичними даними, спостерігається і по реєстрації вбивств на території Луганської області, а саме у 2014 р. (280) та 2015 р. (74).

Таблиця № 2. Стан розслідування вчинених вбивств за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Вбивства (ст. 115 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	2377	190	194	280	84	84
2015	1418	163	159	74	46	50
2016	230	139	163	59	51	51
2017	126	112	131	45	39	43
2018	93	84	86	25	24	29
2019	106	98	89	26	24	25
Всього	4350	786	647	509	246	282

Починаючи з 2016 р. (230), спостерігається значний спад реєстрації вбивств на території Донецької області. Ця тенденція спостерігається у 2017 р. (126) та 2018 р. (93). Однак, у 2019 р. (106) відмічаємо зростання реєстрації вбивств до ЄРДР, порівнюючи з 2018 р. (93), на 13 або на 13,9 % більше.

На території Луганської області у 2016 р. (59), 2017 р. (45), 2018 р. (25) також згідно із статистичними даними відмічаємо зменшення зареєстрованих до ЄРДР вбивств.

Підрозділами поліції Головного управління Національної поліції (далі – ГУ НП) в Донецькій області розкрито з числа зареєстрованих у поточному році впродовж 2014–2019 років – 786 кримінальних проваджень. У 2014 р. (190), 2015 р. (163), 2016 р. (139), 2017 р. (112), 2018 р. (84) розкриття вбивств знижується, однак у 2019 р. (98) показник знову зростає. Найнижчий показник розкриття – у 2018 р. (84). У 2019 р. (98) розкриття вбивств, порівнюючи з 2016 р. (139), на 41 або на 29,4 % менше.

Підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області розкрито з числа зареєстрованих у поточному році впродовж 2014–2019 років – 246 кримінальних проваджень. У 2014 р. (84), 2015 р. (46), 2016 р. (51) показники розкриття вбивств із числа зареєстрованих у поточному році є найвищими, а у 2017 р. (39), 2018 р. (24), 2019 р. (24) кількісний показник щодо розкриття знижується. У 2019 р. (24) розкриття вбивств, порівнюючи з 2016 р. (51), на 27 або на 52,9 % менше.

Розслідувано кримінальних проваджень про умисні вбивства за 2014–2019 роки на території Донецької області – 647. Починаючи з 2016 р. (163), спостерігається зменшення кількості розслідуваних проваджень у 2017 р. (131), 2018 р. (86), 2019 р. (89).

На території Луганської області розслідувано 282 кримінальних провадження. Починаючи з 2016 р. (51), спостерігається зменшення кількості розслідуваних проваджень у 2017 р. (43), 2018 р. (29), 2019 р. (25).

Таблиця № 3. Стан розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини (ст. 146 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	890	8	6	459	19	10
2015	229	34	11	120	11	14
2016	75	12	22	49	9	19
2017	50	5	7	38	9	12
2018	77	5	5	34	14	16
2019	51	6	6	30	10	10
Всього	1372	70	57	730	72	81

Протягом 2014–2019 рр. підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області зареєстровано 1372 кримінальних правопорушення, передбачених ст. 146 КК України, а за аналогічний період часу, згідно зі статистичними даними, підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області зареєстровано лише 730 кримінальних правопорушень. Розкрито на території Донецької області з числа зареєстрованих у поточному році 70 кримінальних проваджень. Підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області розкрито 72 провадження, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини. Так, упродовж 2014–2019 рр. на території Донецької області розслідувалося 57 кримінальних проваджень, а за аналогічний період часу на території Луганської області – 81 кримінальне провадження, що на 24 або 29,6 % менше.

Найбільша кількість зареєстрованих правопорушень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини на території Донецької області, спостерігається у 2014 р. (890) та 2015 р. (229), як і на території Луганської області – у 2014 р. (459), 2015 р. (120), що пояснюється збільшенням таких фактів з проведенням у вказаний період АТО.

Зменшення кількості зареєстрованих до ЄРДР правопорушень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини відмічаємо на території Донецької області у 2016 р. (75) та 2017 р. (50). Зменшення кількості зареєстрованих до ЄРДР правопорушень фіксуємо на території Луганської області, згідно зі статистичними даними, у 2016 р. (49), 2017 р. (38), 2018 р. (34), найнижчий показник – у 2019 р. (30). Однак у 2018 р. (77) на території Донецької області відзначаємо зростання, порівнюючи з 2017 р. (50), на 27 або 54 % більше. У 2019 р. (51) реєстрація вказаних правопорушень, у порівнянні з 2018 р. (77), на 26, або 50,9 % менше. На території Луганської області у 2019 р. (30) реєстрація правопорушень за фактами незаконного позбавлення волі або викрадення людини, порівнюючи з 2016 р. (49), на 19 або 38,7 % менше. Так, підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області у період 2014 р. (6), 2015 р. (11), 2016 р. (22) збільшено кількість розслідуваних проваджень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини. В період: 2017 р. (7), 2018 р. (5), 2019 р. (6) – простежується зменшення. Аналогічна ситуація із розкриттям правопорушень, пов'язаних із незаконним позбавленням волі або викраденням людини із числа зареєстрованих у поточному році. Найвищі показники спостерігаємо у 2015 р. (34), 2016 р. (12), а починаючи з 2017 р. (5), 2018 р. (5), 2019 р. (6), відбувається зниження розкриття проваджень вказаної категорії. Що стосується розслідування кримінальних проваджень на території Луганської області, то, згідно зі статистичними даними, у 2014 р. (10), 2015 р. (14), 2016 р. (19), 2018 р. (16) спостерігається збільшення їхньої кількості. Найнижчий показник – у 2017 р. (12), 2019 р. (10).

Таблиця № 4. Стан розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильницьким зникненням (ст. 146-1 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0
2018	1	0	0	0	0	0
2019	25	0	0	1	0	0
Всього	26	0	0	1	0	0

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області зареєстровано 26 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146-1 КК України, а за аналогічний період підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області – 1.

Так, упродовж 2014–2019 років на території як Донецької області, так і Луганської області кримінальні провадження зазначеної категорії не розкривалися та не розслідувалися.

Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за вказаний період збільшується на території Донецької області – 2018 р. (1) та 2019 р. (25).

На території Луганської області зареєстровано до ЄРДР лише 1 кримінальне правопорушення, пов'язане з насильницьким зникненням.

*Таблиця № 5. Стан розслідування кримінальних правопорушень,
пов'язаних із торгівлею людьми (ст. 149 КК України) за 2014–2019 роки
в Донецькій та Луганській областях*

Торгівля людьми (ст. 149 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	1	1	2	0	0	2
2015	2	0	0	0	0	0
2016	4	3	2	3	1	1
2017	10	6	5	7	4	4
2018	11	5	8	5	2	3
2019	11	10	9	3	1	2
Всього	39	25	29	18	8	12

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області зареєстровано 39 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, а за аналогічний період підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області – 18 правопорушень.

У період 2014–2019 років підрозділами ГУ НП в Донецькій області розкрито 25 проваджень за фактом торгівлі людьми з числа зареєстрованих у поточному році, за аналогічний період на території Луганської області – 18 кримінальних проваджень, що на 7 або 38,8 % більше.

Так, упродовж 2014–2019 років на території Донецької області розслідувалося 29 кримінальних проваджень, а за аналогічний період на території Луганської області – 12 проваджень.

Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за вказаний період зростає на території Донецької області, а саме у 2016 р. (4), 2017 р. (10), 2018 р. (11), 2019 р. (11). Порівнюючи з 2016 р. (4), кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень вказаної категорії у 2019 р. (11) на 7 або 175 % більше.

На території Луганської області, згідно зі статистичними показниками, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за цей період зростає у 2017 р. (7), 2018 р. (5), а у 2016 р. та 2019 р. є однаковою (по 3).

Вбачається чітка тенденція щодо збільшення кількості розкритих кримінальних проваджень із числа зареєстрованих у поточному році на території Донецької області, а саме у 2016 р. (3), 2017 р. (6), 2018 р. (5), 2019 р. (10). А от на території Луганської області, навпаки, спостерігається зниження кількості розкритих проваджень – 2017 р. (4), 2018 р. (5), 2019 р. (3).

На території Донецької області у 2019 р. (10) розкриття проваджень вказаної категорії, порівнюючи з 2016 р. (3), на 7 або 233 % більше.

Також спостерігається чітка тенденція щодо збільшення кількості розслідуваних кримінальних проваджень підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області, а саме 2016 р. (2), 2017 р. (5), 2018 р. (8), 2019 р. (9).

На території Луганської області, згідно зі статистичними показниками, спостерігаємо зниження кількості розслідуваних кримінальних проваджень, а саме у 2017 р. (4), 2018 р. (3), 2019 р. (2).

Таблиця № 6. Стан розслідування грабежів (ст. 186 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Грабежі (ст. 186 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	1610	608	636	783	282	298
2015	804	323	339	187	101	101
2016	549	318	348	175	112	125
2017	458	311	315	110	86	94
2018	386	288	314	88	71	77
2019	332	259	280	75	65	71
Всього	4139	2107	2232	1418	717	766

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області зареєстровано 4139 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 186 КК України, а за аналогічний період підрозділами поліції Луганської області, згідно зі статистичними показниками, зареєстровано до ЄРДР – 1418 правопорушень.

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області розкрито грабежів із числа зареєстрованих у поточному році – 2107 кримінальних проваджень, а на території Луганської області за аналогічний період часу – 717, що на 1390, або 193,8 % більше.

Так, упродовж 2014–2019 років на території Донецької області розслідувалося 2232 кримінальні провадження, а за аналогічний період часу підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області – 766 проваджень.

Найбільша кількість грабежів на території Донецької області спостерігалася в 2014 р. (1610) та 2015 р. (804), аналогічна ситуація спостерігається і на території Луганської області – у 2014 р. (783), 2015 р. (187), однак зростання відбулося за рахунок вчинення грабежів, пов'язаних із проведенням АТО.

Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень на території Донецької області за 2014–2019 рр. зменшується, починаючи з 2016 р. (549). Найбільше зниження кількості зареєстрованих правопорушень, передбачених ст. 186 КК України, спостерігається у Донецькій області в 2019 р. (332).

На території Луганської області кількість зареєстрованих до ЄРДР фактів вчинення грабежів за аналогічний період часу також зменшується, а саме у 2016 р. (175), 2017 р. (110), 2018 р. (88). Найбільше зниження кількості зареєстрованих правопорушень, передбачених ст. 186 КК України, у 2019 р. (75).

Є чітка тенденція до зменшення кількості розкритих та розслідуваних кримінальних проваджень як на території Донецької області, так і на території Луганської області.

*Таблиця № 7. Стан розслідування розбійних нападів (ст. 187 КК України)
за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях*

Розбійні напади (ст. 187 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	909	222	225	481	87	85
2015	389	142	151	203	54	55
2016	162	117	147	79	34	43
2017	98	69	81	37	22	24
2018	91	70	73	32	30	28
2019	84	69	75	12	10	8
Всього	1733	689	752	844	237	243

Протягом зазначеного періоду, 2014–2019 роки, на території Донецької області зареєстровано 1733 розбійних напади, а за аналогічний період на території Луганської області, згідно зі статистичними показниками, зареєстровано до ЄРДР – 844.

Впродовж 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області розкрито розбійних нападів із числа зареєстрованих в поточному році – 689, а за аналогічний період підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області – 237 проваджень, що на 452 або 190,7 % більше.

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області розслідувалося 752 провадження про розбої, а на території Луганської області – 243.

Найбільша кількість розбійних нападів на території Донецької області спостерігалася у 2014 р. (909) та 2015 р. (389), аналогічна ситуація відзначається і на території Луганської області – у 2014 р. (481), 2015 р. (203), однак зростання відбулося за рахунок розбійних нападів, пов'язаних із проведенням АТО.

Однак упродовж 2016 р. (162), 2017 р. (98), 2018 р. (91), 2019 р. (94) кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень на території Донецької

області починає зменшуватися. Схожа тенденція відзначається і на території Луганської області, а саме у 2016 р. (79), у 2017 р. (37).

У 2018 р. (32), згідно зі статистичними показниками, вбачаємо підвищення кількості зареєстрованих правопорушень, однак у 2019 р. (12) реєстрація знижується.

Найбільше розкрито розбійних нападів на території Донецької області у 2014 р. (222), 2015 р. (142), 2016 р. (117). При загальному зменшенні кількості зареєстрованих розбійних нападів зменшується, відповідно, і їхнє розкриття. Найменше розкрито кримінальних проваджень у 2017 р. (69), 2018 р. (70), 2019 р. (69). У 2019 р. (69) реєстрація вказаних правопорушень, порівнюючи з 2016 р. (117), на 48 або 41 % менше.

Підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області найбільше розкрито розбійних нападів у 2014 р. (87), 2015 р. (54), 2016 р. (34), 2018 р. (30). Найменше розкрито кримінальних проваджень у 2017 р. (22), 2019 р. (10).

Також на території Донецької області спостерігається чітка тенденція до зменшення кількості розслідуваних кримінальних проваджень, починаючи з 2017 (81), 2018 (73), 2019 (75). У 2019 (75) розслідування вказаних проваджень, у порівнянні з 2016 (147), на 72, або 48,9 % менше.

На території Луганської області розслідування кримінальних проваджень за фактами розбійних нападів знижується, починаючи з 2016 (43), 2017 (24), 2018 (28), 2019 (8). У 2019 (8) розслідування вказаних проваджень, порівнюючи з 2016 (43), на 35 або 81,3 % менше.

Таблиця № 8. Стан розслідування вимагань (ст. 189 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Вимагання (ст. 189 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	90	23	18	38	4	4
2015	15	10	6	7	1	1
2016	11	5	7	14	2	2
2017	22	12	10	14	0	0
2018	25	10	9	19	5	10
2019	30	5	7	3	0	2
Всього	193	65	47	95	12	19

Протягом зазначеного періоду, 2014–2019 рр., зареєстровано на території Донецької області 193 вимагання, а згідно зі статистичними показниками, за аналогічний період часу на території Луганської області зареєстровано до ЄРДР 95 фактів вимагання.

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області розкрито 65 кримінальних проваджень за фактами вимагань із числа зареєстрованих в поточному році, а за аналогічний період на території Луганської області – 12 кримінальних проваджень, що на 53 більше.

Розслідувано кримінальних правопорушень за 2014–2019 роки на території Донецької області – 47, а на території Луганської області – 19.

Найбільше фактів вимагання зареєстровано в період 2014–2019 років у Донецькій області у 2014 р. (90), а на території Луганської області за аналогічний період часу у 2014 р. (38), адже вказане зростання відбулося за рахунок вимагань, пов'язаних з проведенням АТО в той період. Згідно зі статистичними показниками, зростання фактів реєстрації до ЄРДР відмічається на території Донецької області у 2019 р. (30), 2018 р. (25), 2017 р. (22). Однак у 2015 р. (15) і 2016р. (11) помітне зменшення кількості зареєстрованих до ЄРДР

правопорушень. Враховуючи статистичні показники, у 2019 р. (30) реєстрація проваджень вказаної категорії, порівнюючи з 2016 (11 – найменша кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень), на 19 або 172,7 % більше.

На території Луганської області, згідно зі статистичними показниками, зростання фактів реєстрації до ЄРДР відмічається у 2016 р. (14), 2017 р. (14), 2018 р. (19). Найнижчий показник реєстрації до ЄРДР у Луганській області у 2019 р. (3).

Найбільше розкрито вимагань на території Донецької області у 2014 р. (23), 2015 р. (10), 2017 р. (12), 2018 р. (10). Найменше розкрито вимагань - у 2016 р. (5), 2019 р. (5). З наведених статистичних даних бачимо, що при зростанні кількості зареєстрованих вимагань, кількість розкритих кримінальних проваджень знижується.

На території Луганської області найбільше розкрито підрозділами поліції ГУНП в Луганській області у 2014 (4), 2018 (5), а найменше розкрито вимагань у 2016 (2), 2015 (1).

Найбільше за період 2014-2019 років розслідувалося підрозділами ГУНП в Донецькій області у 2014 (18), 2017 (10), 2018 (9) кримінальних проваджень про вимагання, а підрозділами поліції ГУНП в Луганській області – у 2014 (4), 2018 (10). Найменше розслідувалося на території Донецької області у 2015 (6), 2016 (7), 2019 (7), а на території Луганської області у 2015 (1), 2016, 2019 – по 2.

*Таблиця № 9. Стан розслідування бандитизму (ст. 257 КК України)
за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях*

Бандитизм (ст. 257 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	1	0	0	0	0	0
2015	2	1	1	1	1	1
2016	2	2	3	1	1	1
2017	2	2	1	0	0	0
2018	1	1	1	0	0	0
2019	1	1	1	0	0	0
Всього	9	7	7	2	2	2

Протягом зазначеного періоду, 2014–2019 рр., зареєстровано на території Донецької області 9 фактів бандитизму, а за аналогічний період на території Луганської області – 2.

У період 2014–2019 рр. розкрито 7 кримінальних проваджень за фактами бандитизму, а за аналогічний період на території Луганської області – 2.

Розслідувано за 2014–2019 роки на території Донецької області 7 кримінальних проваджень, а на території Луганської області – 2.

Однакову кількість фактів бандитизму зареєстровано в Донецькій області в 2015 р., 2016 р., 2017 р. – по 2 та у 2014 р., 2018 р., 2019 р. – по 1. Однак розкрито кримінальних проваджень за фактами бандитизму в період 2014–2019 рр. лише 7, стільки ж було розслідувано кримінальних проваджень.

Підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області зареєстрованих до ЄРДР 2 факти вчинення бандитизму було розкрито та розслідувано.

Таблиця № 10. Стан розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами (ст. 289 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій та Луганській областях

Незаконне заволодіння ТЗ (ст. 289 КК України)	Донецька область			Луганська область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП	Зареєстровано до ЄРДР	Розкрито із числа зареєстрованих в поточному році	Розслідувано КП
2014	2662	239	210	1474	116	113
2015	842	155	146	440	60	68
2016	400	131	171	216	50	60
2017	221	108	115	111	58	72
2018	201	100	112	64	30	31
2019	157	77	80	43	31	34
Всього	4483	810	834	2348	345	378

Протягом зазначеного періоду, 2014–2019 рр., зареєстровано на території Донецької області – 4483 незаконних заволодінь транспортними засобами, а за аналогічний період часу, згідно зі статистичними даними, на території Луганської області – 2348.

У період 2014–2019 років на території Донецької області розкрито незаконних заволодінь транспортними засобами з числа зареєстрованих в поточному році 810 кримінальних проваджень, а на території Луганської області – 345, що на 465 або 134,7 % більше.

Розслідувано кримінальних проваджень за 2014–2019 роки на території Донецької області – 834, а за аналогічний період підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області – 378, що на 456 або 120,6 % більше.

Зростання кількості зареєстрованих угонів як на території Донецької області, так і на території Луганської області не зафіксовано, а навпаки, спостерігається суттєве зниження їхньої кількості.

Найбільша кількість незаконних заволодінь транспортними засобами спостерігалася на території Донецької області у 2014 р. (2662) та 2015 р. (842), аналогічна ситуація відмічається і на території Луганської області у 2014 р.

(1474), 2015 р. (440), однак зростання відбулося за рахунок незаконних заволодінь транспортними засобами, пов'язаних із проведенням АТО.

На території Донецької області, починаючи з 2016 р. (400), спостерігається значний спад реєстрації незаконних заволодінь транспортними засобами. Ця тенденція простежується в 2017 р. (221), 2018 р. (201), 2019 р. (157). У 2019 р. (157) реєстрація фактів незаконних заволодінь транспортними засобами до ЄРДР, порівнюючи з 2016 р. (400), на 243 або на 60,7 % менше.

Схожу ситуацію відмічаємо і на території Луганської області, а саме в 2016 р. (216), 2017 р. (111), 2018 р. (64), 2019 р. (43). У 2019 р. (43) реєстрація фактів незаконних заволодінь транспортними засобами до ЄРДР, порівнюючи з 2016 р. (216), на 173 менше.

Найвища кількість розкриття угонів на території Донецької області була у 2014 р. (239), 2015 р. (155), 2016 р. (131), 2017 р. (108), 2018 р. (100). При загальному зменшенні кількості зареєстрованих незаконних заволодінь транспортними засобами, вбачається тенденція до зниження їх розкриття. У 2019 р. (77) розкриття незаконних заволодінь транспортних засобів, порівнюючи з 2016 (131), на 54 або 41,2 % менше.

Найвища кількість розкриття угонів на території Луганської області відмічається у 2014 р. (116), 2015 р. (60), 2016 р. (50), 2017 р. (58), 2018 р. (30).

Найбільше за період 2014–2019 років розслідувалося підрозділами ГУНП в Донецькій області у 2014 р. (210), 2015 р. (146), а у 2016 р. (171) фіксується найбільше зростання розслідуваних кримінальних проваджень вказаної категорії. У 2017 р. (115), 2018 р. (112), згідно зі статистичними даними, спостерігається зменшення кількості розслідуваних проваджень за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами. Найменше розслідувалося у 2019 р. (80) у порівнянні з 2016 р. (171), що на 91 або 53,2 % менше.

На території Луганської області найбільше розслідувалося проваджень у 2014 р. (113), 2017 р. (72). Починаючи з 2015 р. (68), відмічаємо зменшення кількості розслідуваних проваджень у 2016 р. (60), 2018 р. (31), 2019 р. (34).

Відповідно до правил підслідності, передбаченими ч. 2 ст. 216 КПК України, злочини, пов'язані з терористичною діяльністю (передбачені ст.ст. 285 — 285-5 КК України) розслідуються слідчими Служби безпеки України. Заяви та повідомлення про скоєння терористичних актів реєструються Національною поліцією України з подальшою передачею за підслідністю.

Таблиця № 11

Терористичний акт (ст. 258 КК України)	Донецька область (зареєстровано зі зняттям з обліку)											
	ч. 1 ст. 258 КК України	ч. 2 ст. 258 КК України	ч. 3 ст. 258 КК України	Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України)	ч. 1 ст. 258-1 КК України	ч. 2 ст. 258-1 КК України	Створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України)	ч. 1 ст. 258-3 КК України	Фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України)	ч. 1 ст. 258-5 КК України	ч. 2 ст. 258-5 КК України	ч. 3. ст. 258-5 КК України
З 01.04.2014 до 31.12.2014	533	343	236	З 01.04.2014 до 31.12.2014	0	0	З 01.04.2014 до 31.12.2014	5	З 01.04.2014 до 31.12.2014	1	0	0
2015	664	443	0	2015	0	1	2015	60	2015	8	1	1
2016	443	453	148	2016	0	0	2016	7	2016	0	0	1
2017	426	372	122	2017	0	0	2017	1	2017	0	0	0
2018	249	231	76	2018	0	0	2018	1	2018	1	0	0
2019	158	150	67	2019	0	0	2019	0	2019	0	0	0
Всього го	2473	1992	649	Всього	1	1	Всього	74	Всього го	10	1	2

Сплеск терористичної активності у 2014 році та в наступні роки слід пов'язувати зі створенням у квітні 2014 року і подальшою діяльністю на території окремих районів Донецької та Луганської областей (далі – ОРДЛО) терористичних організацій «Донецька народна республіка» (далі – «ДНР») і «Луганська народна республіка» («ЛНР»).

Відповідно до отриманих нами в ході дослідження даних статистичної звітності, у період з 01.04.2014 до кінця 2019 зареєстровано (зі зняттям з обліку)

5114 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (з них за ч.1 ст. 258 КК України – 2473, ч. 2 ст. 258 КК України – 1992, ч. 3 ст. 258 КК України – 649); **2** кримінальних правопорушення, передбачених ст. 258-1 КК України (з них за ч. 1 ст. 258-1 КК України – 1, ч. 2 ст. 258-1 КК України – 1); **74** кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 258-3 КК України; **13** кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258-5 КК України (з них за ч. 1 ст. 258-5 КК України – 10, за ч. 2 ст. 258-5 КК України – 1, за ч. 3 ст. 258-5 КК України – 2). Зазначаємо, що з 01.04.2014 по 30.04.2018 – це період проведення АТО, і саме в цей час реєструється зі зняттям з обліку найбільше кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (за 9 міс. 2014 – 1112, 2015 – 1107, 2016 – 1044, 2017 – 920); ст. 258-1 КК України (за 9 міс. 2014 – 1); ст. 258-3 КК України (2014 – 5, 2015 – 60, 2016 – 7, 2017 – 1), ст. 258-5 КК України (за 9 міс. 2014 – 1, 2015 – 10, 2016 – 1), а з 30.04.2018 – початок заходів ЗНБОВС (проведення ООС) відповідно до Закону 2268-VIII і тут ми спостерігаємо зниження реєстрації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (2018 – 556, 2019 – 375); ст. 258-3 КК України (2018 – 1); ст. 258-5 КК України (2018 – 1).

Таблиця № 12

Терористичний акт (ст. 258 КК України)	Луганська область (зареєстровано зі зняттям з обліку)											
	ч. 1 ст. 258 КК України	ч. 2 ст. 258 КК України	ч. 3 ст. 258 КК України	Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України)	ч.1 ст. 258-1 КК України	ч. 2 ст. 258-1 КК України	Створення терористичної групи чи терористичної організації (ст. 258-3 КК України)	ч. 1 ст. 258-3 КК України	Фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України)	ч. 1 ст. 258-5 КК України	ч. 2 ст. 258-5 КК України	ч. 3. ст. 258-5 КК України
З 01.04.2014 до 31.12.2014	245	262	216	З 01.04.2014 до 31.12.2014	0	0	З 01.04.2014 до 31.12.2014	27	З 01.04.2014 до 31.12.2014	3	0	0
2015	396	367	130	2015	0	0	2015	36	2015	1	1	0
2016	516	137	48	2016	0	0	2016	4	2016	2	0	0
2017	98	180	38	2017	0	1	2017	1	2017	1	0	0
2018	64	137	19	2018	0	0	2018	0	2018	0	0	0
2019	58	130	21	2019	0	0	2019	2	2019	0	0	0
Всього	1319	1213	472	Всього	0	1	Всього	70	Всього	7	1	0

Відповідно до отриманих нами в ході дослідження даних статистичної звітності, у період з 01.04.2014 до 2019 зареєстровано зі зняттям з обліку **3004** кримінальних правопорушення, передбачених ст. 258 КК України (з них за ч.1 ст. 258 КК України – 1319, ч. 2 ст. 258 КК України – 1213, ч. 3 ст. 258 КК України – 472); **1** кримінальне правопорушення, передбачене ст. 258-1 КК України; **70** кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 258-3 КК України; **8** кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258-5 КК України (з них за ч. 1 ст. 258-5 КК України – 7, за ч. 2 ст. 258-5 КК України – 1). З 01.04.2014 по 30.04.2018 реєструється зі зняттям з обліку найбільше кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (за 9 міс. 2014 – 723, 2015 – 893, 2016 – 701, 2017 – 416); ст. 258-1 КК України (2017 – 1); ст. 258-3 КК України (2014 – 27, 2015 – 36, 2016 – 4, 2017 – 1), ст. 258-5 КК України (за 9 міс. 2014 – 3, 2015 – 2, 2016 – 2, 2017 – 1), а з 30.04.2018 ми

спостерігаємо зниження реєстрації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (2018 – 220, 2019 – 209); ст. 258-3 КК України (0); ст. 258-5 КК України (0).

Загроза тероризму в нашій країні є очевидною, про що однозначно свідчить офіційна статистика реєстрації цієї категорії злочинів.

Таблиця № 13

Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України)	Донецька область (зареєстровано без зняття з обліку)						
	Всього по ст. 260 ККУ	ч. 1 ст. 260 КК України	ч. 2 ст. 260 КК України	ч. 3 ст. 260 КК України	ч. 4 ст. 260 КК України	ч. 5 ст. 260 КК України	ч. 6 ст. 260 КК України
З 01.04.2014 до 31.12.2014	56	0	53	0	3	0	0
2015	408	4	235	1	4	164	0
2016	314	1	308	1	0	4	0
2017	266	2	260	0	4	0	0
2018	294	3	291	0	0	0	0
2019	246	2	240	0	1	3	0
Всього	1584	12	1387	2	12	171	0

Починаючи з 01.04.2014 до 2019 на території Донецької області зареєстровано без зняття з обліку 1584 кримінальних правопорушення, передбачених ст. 260 КК України.

Аналіз кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (без зняття з обліку), передбачених ст. 260 КК України, свідчить про динаміку їх збільшення протягом 2014-2017, тобто існували умови для створення і діяльності НЗФ, однак, починаючи з 2018, відмічаємо зниження реєстрації. Відмітимо, що з 01.04.2014 по 30.04.2018 реєструється зі зняттям з обліку найбільше кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України (за 9 міс. 2014 – 56, 2015 – 408, 2016 – 314, 2017 – 266), а з 30.04.2018 ми спостерігаємо зниження реєстрації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України (2018 – 294, 2019 – 246).

Таблиця № 14.

Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України)	Луганська область (зареєстровано без зняття з обліку)						
	Всього по ст. 260 ККУ	ч. 1 ст. 260 КК України	ч. 2 ст. 260 КК України	ч. 3 ст. 260 КК України	ч. 4 ст. 260 КК України	ч. 5 ст. 260 КК України	ч. 6 ст. 260 КК України
З 01.04.2014 до 31.12.2014	262	20	215	15	3	9	0
2015	359	19	338	1	1	0	0
2016	356	7	248	1	0	0	0
2017	112	3	107	2	0	0	0
2018	82	3	77	1	0	1	0
2019	49	1	47	1	0	0	0
Всього	1220	53	1032	21	4	10	0

Починаючи з 01.04.2014 до 2019 на території Луганської області зареєстровано без зняття з обліку 1220 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України.

Аналіз кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (без зняття з обліку), передбачених ст. 260 КК України, свідчить про їх велику кількість протягом 2014-2017, однак, починаючи з 2018, помітне зниження реєстрації. З 01.04.2014 по 30.04.2018 реєструється зі зняттям з обліку найбільше кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України (за 9 міс. 2014 – 262, 2015 – 359, 2016 – 356, 2017 – 112), а з 30.04.2018 - зниження реєстрації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України (2018 – 82, 2019 – 49).

Таблиця № 15. Порівняння значень показників реєстрації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (інформація за регіонами)

Регіон/область	Всього зареєстровано кримінальних правопорушень за ст.258 ККУ (в регіоні з 01.04.2014 по 2019)	Проміжок часу, за який надається інформація про кримінальні правопорушення					
		за період з 01.04.2014 по 31.12.2014	2015	2016	2017	2018	2019
АР Крим	2	2	0	0	0	0	0
Вінницька	12	8	3	0	0	0	1
Волинська	0	0	0	0	0	0	0
Дніпропетровська	327	128	156	3	3	8	29
Донецька	5114	1112	1107	1044	920	556	375
Житомирська	9	5	0	0	0	1	3
Закарпатська	1	0	0	0	0	0	1
Запорізька	45	35	7	0	0	0	3
Івано-Франківська	0	0	0	0	0	0	0
Київська	2	0	0	0	0	2	0
місто Київ	91	5	5	2	3	0	76
Кіровоградська	0	0	0	0	0	0	0
Луганська	3004	723	893	701	416	220	209
Львівська	47	1	1	0	0	22	23
Миколаївська	16	0	0	0	0	0	16
Одеська	16	4	12	0	0	0	0
Полтавська	18	0	0	0	0	0	18
Рівненська	5	2	1	0	0	0	2
місто Севастополь	0	0	0	0	0	0	0
Сумська	3	1	0	0	0	0	2
Тернопільська	0	0	0	0	0	0	0
Харківська	54	0	1	1	1	0	51
Херсонська	0	0	0	0	0	0	0
Хмельницька	0	0	0	0	0	0	0
Черкаська	33	0	1	0	0	0	32
Чернігівська	0	0	0	0	0	0	0
Чернівецька	1	0	0	0	0	0	1
Всього по Україні	8800	2026	2187	1751	1343	809	841

Аналізуючи наведені дані в таблиці, стверджуємо про суттєві зміни динаміки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України (терористичний акт). За вказаний період з 01.04.2014 до 2019 в нашій державі відмічається безпрецедентне зростання кількості та збільшення інтенсивності терористичних загроз: 2014 (2026), 2015 (2187), 2016 (1751), 2017 (1343), 2019 (841). Найнижчі показники зафіксовані у 2018 (809).

Якщо не враховувати воєнний конфлікт у Донецькій та Луганській областях, загалом по Україні зареєстровано кримінальних правопорушень,

передбачених ст. 258 КК України: 2019 (257), 2014 (191), 2015 (187), 2018 (33). Найнижчі показники зафіксовані у 2017 (7), 2016 (6).

За даними таблиці, показники зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 258 КК України у 2014 становили в Донецькій (1112), Луганській (723), Дніпропетровській (128), Запорізькій (35), Вінницькій (8), Житомирській (5) областях, м. Києві (5), Одеській області (4), Рівненській області (2), в АР Крим (2), Львівській та Сумській областях (по 1); у 2015 становили в Донецькій (1107), Луганській (893), Дніпропетровській (156), Одеській (12), Запорізькій (7) областях, м. Києві (5), Вінницькій області (3), Львівській, Рівненській, Харківській, Черкаській областях (по 1); у 2016 становили в Донецькій (1044), Луганській (701), Дніпропетровській (3) областях, м. Києві (2), Харківській області (1); у 2017 становили в Донецькій (920), Луганській (416), Дніпропетровській (3) областях, м. Києві (3), Харківській області (1); у 2018 становили у Донецькій (556), Луганській (220), Львівській (22), Дніпропетровській (8), Київській (2), Житомирській (1), областях; у 2019 становили в Донецькій області (375), Луганській (209), м. Києві (76), Харківській (51), Черкаській (32), Дніпропетровській (29), Львівській (23), Полтавській (18), Миколаївській (16), Запорізькій та Житомирській (по 3), Рівненській та Сумській (по 2), Вінницькій, Закарпатській та Чернівецькій (по 1) областях.

Оцінка обсягів реєстрації кримінальних правопорушень зазначеної категорії на території України дозволяє виділити стійку тенденцію найбільшого ураження східної частини країни, а саме Донецької (5114), Луганської (3004), Дніпропетровської (327) областей, при найменшому поширенні явища на території західних: Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська (по 0), а також м. Севастополь (0).

*Таблиця № 16. Визначення рівня
коефіцієнту злочинності (за ст. 258 КК України, за регіонами)
у період з 01.04.2014 по 2019¹*

Регіон/область	2014			2015			2016			2017		
	Кримінальні правопорушення, зареєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності	Кримінальні правопорушення, зареєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності	Кримінальні правопорушення, зареєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності	Кримінальні правопорушення, зареєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності
АР Крим	2	-----	----	0	-----	-----	0	---	---	0	---	---
Вінницька	8	1610,6	49,7	3	1602,2	18,7	0	1590,4	0	0	1575808	0
Волинська	0	1042,9	0	0	1042,7	0	0	1041,0	0	0	1038457	0
Дніпропетровська	128	3276,6	390	156	3254,9	470	3	3230,4	9,28	3	3231140	92800
Донецька	1112	4297,0	2587,8	1107	4265,1	2594	1044	4244,0	2459,9	920	4200461	2,19
Житомирська	5	1256,0	39,8	0	1247,5	0	0	1240,5	0	0	1231239	0
Закарпатська	0	1259,6	0	0	1259,2	0	0	1258,8	0	0	1258155	0
Запорізька	35	1765,9	198,1	7	1753,6	39,9	0	1739,5	0	0	1723171	0
Івано-Франківська	0	1382,6	0	0	1382,3	0	0	1379,9	0	0	1377496	0
Київська	0	1729,2	0	0	1732,2	0	0	1734,5	0	0	1754284	0
місто Київ	5	2888,0	17,3	5	2906,6	17,2	2	2925,8	6,83	3	2934522	10220
Кіровоградська	0	980,6	0	0	973,1	0	0	965,8	0	0	956250	0
Луганська	723	2220,0	3256,7	893	2205,4	4049,1	701	2195,3	3193,1	416	2167802	1,91
Львівська	1	2537,8	3,94	1	2534,2	3,94	0	2534,0	0	0	2529608	0
Миколаївська	0	1164,3	0	0	1158,2	0	0	1150,1	0	0	1141324	0
Одеська	4	2396,4	16,69	12	2390,3	50,2	0	2386,5	0	0	2383075	0
Полтавська	0	1449,0	0	0	1438,9	0	0	1426,8	0	0	1413829	0
Рівненська	2	1161,2	17,22	1	1161,8	8,6	0	1162,7	0	0	1160647	0
місто Севастополь	0	----	----	0	----	----	0	----	----	0	----	----
Сумська	1	1123,4	8,9	0	1113,3	0	0	1104,5	0	0	1094284	0
Тернопільська	0	1069,9	0	0	1065,7	0	0	1059,2	0	0	1052312	0
Харківська	0	2731,3	0	1	2718,6	3,68	1	2701,2	3,7	1	2694007	37710
Херсонська	0	1067,9	0	0	1062,4	0	0	1055,6	0	0	1046981	0
Хмельницька	0	1301,2	0	0	1294,4	0	0	1285,3	0	0	1274409	0
Черкаська	0	1251,8	0	1	1243,0	8,04	0	1231,2	0	0	1220363	0
Чернігівська	0	1055,7	0	0	1045,0	0	0	1033,4	0	0	1020078	0
Чернівецька	0	910,0	0	0	909,9	0	0	908,1	0	0	906701	0

* Сайт Державної служби статистики (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя. Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання).

Таблиця № 17

Регіон/область	2018			2019		
	Кримінальні правопорушення, зарєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності	Кримінальні правопорушення, зарєстровані за вказаний проміжок часу	Населення регіону(тис. осіб)*	Коефіцієнт злочинності
АР Крим	0	-----	-----	0	-----	-----
Вінницька	0	1560394	0	1	1545416	64700
Волинська	0	1035330	0	0	1031421	0
Дніпропетровська	8	3206477	24940	29	3176648	91910
Донецька	556	4165901	1,334	375	4131808	90700
Житомирська	1	1220193	81950	3	1208212	24830
Закарпатська	0	1256802	0	1	1253791	79750
Запорізька	0	1705836	0	3	1687401	17770
Івано-Франківська	0	1373252	0	0	1368097	0
Київська	2	1767940	11310	0	1781044	0
місто Київ	0	2950819	0	76	2967360	25610
Кіровоградська	0	945549	0	0	933109	0
Луганська	220	2151833	1,022	209	2135913	97800
Львівська	22	2522021	87230	23	2512084	91555
Миколаївська	0	1131096	0	16	1119862	14280
Одеська	0	2380308	0	0	2377230	0
Полтавська	0	1400439	0	18	1386978	12970
Рівненська	0	1157301	0	2	1152961	17340
місто Севастополь	0	-----	-----	0	-----	-----
Сумська	0	1081418	0	2	1068247	18720
Тернопільська	0	1045879	0	0	1038695	0
Харківська	0	2675598	0	51	2658461	19180
Херсонська	0	1037640	0	0	10 ²⁷⁹ 13	0
Хмельницька	0	1264705	0	0	1254702	0
Черкаська	0	1206351	0	32	1192137	26840
Чернігівська	0	1005745	0	0	991294	0
Чернівецька	0	904374	0	1	901632	11091

Таблиця № 18. Стан розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) за 2014–2019 роки в Донецькій області

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України)	Донецька область		
	Зареєстровано до ЄРДР	Кількість КП, за якими особи встановлені (із числа зареєстрованих в поточному році)	Кількість осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину (із зареєстр. у поточному році)
з 01.04.2014	436	147	149
2015	810	427	424
2016	730	480	462
2017	589	494	480
2018	507	427	409
2019	497	429	401
Всього	3 569	2 404	2 325

Впродовж 2014–2019 років на території Донецької області зареєстровано до ЄРДР 3569 кримінальних правопорушень.

Найбільша кількість незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами на території Донецької області спостерігалася у 2015 (810), 2016 (730), 2017 (589), 2018 (507) роках.

Однак, аналізуючи дані, відзначаємо значне зростання з 01.04.2014 (436), яке пов'язане з проведенням АТО.

Починаючи з 2016 (730), спостерігається значний спад реєстрації кримінальних правопорушень зазначеної категорії на території Донецької області. Ця тенденція помітна у 2017 (589), 2018 (507), 2019 (497) роках.

Що стосується кількості КП, за якими особи встановлені (із числа зареєстрованих в поточному році) впродовж 2014–2019 (2404), зазначимо, що у 2019 (429), 2016 (480) та 2017 (494) – показники були найвищими. Найнижчими – у 2014 (147), 2015 та 2018 (по 427) роках.

Впродовж 2014–2019 років на території Донецької області 2325 особам повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ст. 263 КК України

(із зареєстр. у поточному році). У 2017 (480), 2016 (462) та 2015 (424) роках – показники були найвищими. Найнижчими ж - у 2014 (149) та 2019 (401) роках.

Таблиця № 19. Співвідношення кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 263 КК України, та кількості встановлених осіб, які їх вчинили

Рік	Зареєстровано	Встановлено осіб
з 01.04.2014	436	149
2015	810	424
2016	730	462
2017	589	480
2018	507	409
2019	497	401

Якщо порівняти кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень і осіб, виявлених за їх вчинення, передбачених ст. 263 КК, протягом останніх років, то простежується певна тенденція, відповідно до якої кількість осіб, яким повідомлено про підозру, значно менша ніж кількість виявлених кримінальних правопорушень. Так, у 2014 році кількість зареєстрованих злочинів на 65,8 % перевищувала кількість осіб, що їх вчинили; у 2015 – на 47,6 %; у 2016 – на 36,7 %; у 2017 – на 18,5 %; у 2018 – на 19,3 %; у 2019 – на 19,3 %.

Таблиця № 20. Інформація щодо вилучень вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин упродовж 2014–2019 рр. на території Донецької області

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України)	Донецька область														
	Вилучено														
	Вогнепальна зброя								Боєприпаси						Вибухові речовини
	Гранатомети	Кулемети	Автомати	Карабіни, гвинтівки	Пістолети, револьвери	Артилерія	Обріз	Всього	Гранатомети	Гранати	Інші боєприпаси	Вибухові пристрої	Набої	Всього	
2014								410						39820	144
2015		3	122	23	63	26	0	237	336	3034	1827	270	284158	289625	348,5
2016		9	34	41	45	47	0	176	260	2909	2362	8	523538	529077	96,8
2017		4	40	56	35	72	0	207	87	1373	2405	5	227822	231692	218,6
2018	44	6	55	40	44	47	0	236	28	932	2854	288	114682	118784	197,5
2019	16	8	24	35	29	40	0	152	105	2028	11800	1270	259636	274839	88,4
Всього	60	30	275	195	216	232	0	1418	816	10276	21248	1841	1409836	1483837	1093,8

Майже кожного дня в різних регіонах країни правоохоронні органи звітують про затримання перевізників зброї, перекриття каналів постачання і продажу зброї та боєприпасів, вивезених із району проведення ООС, виявлення схованок зброї й боєприпасів, їх вилучення, викриття складів із озброєнням. Територіальні підрозділи поліції області проводять заходи щодо вилучення нелегальної зброї і результати цих заходів іноді вражають увагу.

На нелегальному ринку автомат можна придбати і за 300 доларів США. Хоча до конфлікту на Донбасі ця ж бойова зброя коштувала близько 1 500 доларів.

Гранати до конфлікту на «чорному» ринку коштували близько 20 доларів за штуку, зараз можна придбати за ціною до 10 доларів, іноді траплялися пропозиції і по 100 грн за гранату.

Вартість патронів на нелегальному ринку залишилася приблизно тією ж – 1,5 дол. за патрон для автомата та 1 дол. за патрон для пістолета.

Треба зауважити, що на початку конфлікту на Донбасі деяка частина вогнепальної зброї та боєприпасів переміщалася навіть через поштові сервіси, наприклад «Новою поштою». Зараз контроль такого обороту через поштові фірми значно посилюється [317].

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області вилучалося вогнепальної зброї – 1 418 одиниць, боєприпасів – 1 483 837, вибухових речовин – 1 093,8.

Найбільша кількість вилучень вогнепальної зброї була у 2014 (410), у 2015 (237), у 2018 (236), у 2017 (207), у 2016 (176) роках, що пояснюється збільшенням таких фактів із проведенням у вказаний період АТО та ООС, а найменша фіксувалася у 2019 (152).

Найбільша кількість вилучень боєприпасів була у 2016 (529 077), у 2015 (289 625), у 2019 (274 839) та 2017 (231 692) роках, а найменша – у 2018 (118 784) та 2014 (39 820) роках.

Що стосується вилучень вибухових речовин, відмічаємо, що найбільша їх кількість була у 2015 (348,5), у 2017 (218,6), у 2018 (197,5), у 2014 (144) роках. Найменша ж фіксувалася у 2016 (96,8) та 2019 (88,4) роках.

Таблиця № 21. Стан розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України) за 2014–2019 роки в Луганській області

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами ст. 263 КК України)	Луганська область		
	Зареєстровано у ЄРДР	Кількість КП, за якими особи встановлені (із числа зареєстрованих в поточному році)	Кількість осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину (із зареєстр. у поточному році)
2014	696	327	323
2015	436	235	250
2016	386	211	216
2017	550	462	455
2018	464	376	368
2019	329	272	257
Всього	2 861	1 883	1 869

Впродовж 2014–2019 років на території Луганської області зареєстровано у ЄРДР 2861 кримінальне правопорушення.

Аналізуючи дані, відзначаємо значне зростання 2014 року (696). Зменшення кількості зареєстрованих таких правопорушень на території Луганської області, порівнюючи з попереднім періодом минулого року, спостерігається у 2015 (436), 2016 (386), 2018 (464) та 2019 (329) роках.

Що стосується кількості КП, за якими особи встановлені (із числа зареєстрованих в поточному році) впродовж 2014-2019 (1883), зазначимо, що у 2017 (462), 2018 (376) та 2014 (327) роках – показники були найвищими. Найнижчими – у 2016 (211), 2015 (235) та 2019 (по 272) роках.

Впродовж 2014-2019 років на території Луганської області 1869 особам повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ст. 263 КК України (із зареєстрованих у поточному році). У 2017 (455), 2018 (368) та 2014 (323) роках – показники були найвищими. Найнижчими ж – у 2016 (216) та 2015 (250).

Таблиця № 22. Співвідношення кількості зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 263 КК України, та кількості встановлених осіб, які їх вчинили

Рік	Зареєстровано	Встановлено осіб
2014	696	323
2015	436	250
2016	386	216
2017	550	455
2018	464	368
2019	329	257

Якщо порівняти кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень і осіб, виявлених за їх вчинення, передбачених ст. 263 КК, протягом останніх років, то простежується певна тенденція, відповідно до якої кількість осіб, яким повідомлено про підозру, значно менша ніж кількість виявлених кримінальних правопорушень. Так, у 2014 році кількість зареєстрованих злочинів на 53,6% перевищувала кількість осіб, що їх вчинили; у 2015 – на 42,7%; у 2016 – на 44%; у 2017 – на 17,3%; у 2018 – на 20,7%; у 2019 – на 21,9%.

Таблиця № 23. Інформація щодо вилучень вогнепальної зброї, боєприпасів та вибухових речовин упродовж 2014–2019 рр. на території Луганської області

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України)	Луганська область														
	Вилучено														
	Вогнепальна зброя								Боєприпаси						Вибухові речовини
	Гранатомети	Кулемети	Автомати	Карабіни, гвинтівки	Пістолети, револьвери	Артилерія	Обріз	Всього	Гранатомети	Гранати	Інші боєприпаси	Вибухові пристрої	Набої	Всього	
2014							0	35	22	87			20000	20 109	40000
2015	203						0	393	50	625	1229	410	249658	251 972	360,3
2016	94		8	5	16	98	3	232	38	1510	150	51	139180	140 929	73
2017	122	3	22	12	28	17	3	207		488	1307	180	52594	54 569	29
2018	75	0	8	13	27	9	25	157	678	536	487	21	70100	71 822	17,6
2019	68	0	14	2	25	13	18	140	143	1704	1204	49	71700	74797	19,8
Всього	562	3	52	32	96	137	49	1164	931	4950	4377	711	603 232	614 198	4 499,7

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області вилучалося вогнепальної зброї – 1 164 одиниць, боєприпасів – 614 198, вибухових речовин – 4 499,7.

Найбільша кількість вилучень вогнепальної зброї була у 2015 (393), у 2016 (232), у 2017 (207), у 2018 (157) роках, а найменша фіксувалася у 2019 (140).

Найбільша кількість вилучень боєприпасів була у 2015 (251 972), у 2016 (140 929), у 2019 (74 797) та 2018 (71 822) роках, а найменша – у 2017 (54 569) та 2014 (20 109) роках.

Що ж стосується вилучень вибухових речовин, то відзначаємо, що найбільша їх кількість була у 2014 (40 000), у 2015 (360,3), у 2016 (73), у 2018 (29) роках. Найменша ж фіксувалася у 2018 (17,6) та 2019 (19,8) роках.

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області всього зареєстровано в провадженнях, передбачених ст. 115 КК України, безвісти зниклих осіб – 2625. Найбільша кількість безвісти зниклих осіб на території Донецької області в провадженнях, передбачених ст. 115 КК України, спостерігається у 2014 (637), 2015 (417), 2016 (374), 2018 (540), 2019 (394). Найменша кількість – у 2017 (263). Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУНП в Луганській області всього зареєстровано у провадженнях, передбачених ст. 115 КК України, безвісти зниклих осіб – 1848.

Таблиця № 24

Донецька область												
Ст.115 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020
	637	82	417	85	374	62	263	36	540	176	394	81

Найбільша кількість безвісти зниклих осіб на території Луганської області у провадженнях, передбачених ст. 115 КК України, спостерігається у 2014 (810), 2016 (262), 2015 (236), 2017 (200), 2018 (198). Найменша кількість – у 2019 (142).

Таблиця № 25

Луганська область												
Ст.115 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020
	810	240	236	43	262	47	200	35	198	24	142	33

Відзначимо, що таке зростання кількості безвісти зниклих осіб пов'язане з проведенням АТО та ООС. Усі ці дані стосуються підконтрольної території. Надати оцінку кількості зниклих в окремих районах Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) не є можливим. Така кількість, на думку деяких дослідників, обумовлена відсутністю єдиної методології визначення зниклих безвісти, а також відсутність координації між різними державними органами, що і призвело до появи різних даних щодо їх числа.

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Донецькій області всього зареєстровано у провадженнях, передбачених ст. 146 КК України, безвісти зниклих осіб – 744. Найбільша кількість безвісти зниклих осіб на території Донецької області у провадженнях, передбачених ст. 146 КК України, спостерігається у 2014 (429), 2015 (119), 2018 (127), 2019 (43). Зазначимо, що у 2016 (17) та 2017 (9) зафіксовано найменшу кількість безвісти зниклих осіб.

Таблиця № 26

Донецька область												
Ст.146 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020
	429	54	119	12	17	1	9	3	127	52	43	26

Протягом 2014–2019 років підрозділами поліції ГУ НП в Луганській області всього зареєстровано в провадженнях, передбачених ст. 146 КК України, безвісти зниклих осіб – 716. Найбільша кількість безвісти зниклих осіб на території Луганської області в провадженнях, передбачених ст. 146 КК України, спостерігається у 2014 (450), 2015 (110), 2016 (52), 2018 (39), 2017 (37). Зазначимо, що у 2019 (28) зафіксовано найменшу кількість безвісти зниклих осіб.

Таблиця № 27

Луганська область												
Ст.146 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020	Всього	Залишок станом на 01.05.2020
	450	354	110	84	52	35	37	21	39	22	28	16

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 125 осіб, а на території Луганської області – 23 особи за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 115 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 115 КК України, підрозділами поліції Донецької області у 2014 (30), 2015 (35), 2016 (28), 2017 (16), а підрозділами поліції Луганської області у 2016 (7), 2014 (5), 2015 (4), 2018 (3). Найменша кількість на території Донецької області – у 2018 (8) та у 2019 (8), а на території Луганської області – у 2017 та 2019 (по 2). Зазначимо, що таке зростання кількості оголошених у розшук осіб пов'язане з проведенням АТО/ООС.

Таблиця № 28

Донецька область												
Ст.115 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020
	30	19	35	14	28	19	16	5	8	3	8	4

Таблиця № 29

Луганська область												
Ст.115 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020
	5	3	4	1	7	4	2	2	3	3	2	2

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 62 особи, а на території Луганської області – 28 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 146 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 146 КК України, підрозділами поліції Донецької області у 2014 (23), 2015 (21), 2016 (8), 2017 (5), а підрозділами поліції Луганської області – у 2014 (15), 2015 (5), 2016 (6), 2017 (2). Найменша кількість – у 2018 (2) та у 2019 (3). В 2018 та 2019 особи за вчинення таких злочинів підрозділами поліції Луганської області у розшук не оголошувались.

Таблиця № 30

Донецька область												
Ст.146 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020
	23	16	21	16	8	7	5	0	2	2	3	2
Луганська область												
Ст.146 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020
	15	14	5	3	6	3	2	2	0	0	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 6 осіб, також на території Луганської області – 6 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України.

Таблиця № 31

Донецька область												
Ст.149 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020
	2	0	0	0	1	1	2	1	1	1	0	0
Луганська область												
Ст.149 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020
	5	5	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 323 особи, а на території Луганської області – 46 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 186 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених підрозділами поліції Донецької області в розшук за ст. 186 КК України, у 2014 (60), 2015 (76), 2016 (49), 2017 (43), 2018 (55). Найменша кількість – у 2019 (40). Найбільша кількість осіб, оголошених підрозділами поліції Луганської області в розшук за ст. 186 КК України, у 2014 (14), 2015 (11), 2018 (8), 2016 (6), 2017 (5). Найменша кількість – у 2019 (2).

Таблиця № 32

Донецька область												
Ст.186 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020
	60	31	76	23	49	14	43	12	55	14	40	7
Луганська область												
Ст.186 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020
	14	8	11	5	6	3	5	2	8	1	2	1

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 215 осіб, а на території Луганської області – 41 особу за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 187 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених підрозділами поліції Донецької області в розшук за ст. 187 КК України, у 2014 (51), 2015 (55), 2016 (38), 2017 (31), 2018 (25). Найменша кількість – у 2019 (15). Так, особи оголошувались підрозділами поліції Луганської області в розшук за ст. 187 КК України у 2014 (17), 2015 (11), 2016 та 2017 (по 5), 2018 (3). У 2019 році особи в розшук не оголошувалися.

Таблиця № 33

Донецька область												
Ст.187 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	51	25	55	32	38	20	31	11	25	12	15	3
Луганська область												
Ст.187 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	17	11	11	4	5	2	5	2	3	1	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 29 осіб, а на території Луганської області – 6 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 189 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених підрозділами поліції Донецької області в розшук за ст. 189 КК України, у 2014 (9), 2015 (4), 2016 (7), 2019 (6). Найменша кількість – у 2017 (1), 2018 (2). Оголошувались особи підрозділами поліції Луганської області в розшук за ст. 189 КК України, у 2014 (3), 2015 (2) та 2018 (1). У 2016, 2017 та 2019 особи в розшук не оголошувались.

Таблиця № 34

Донецька область												
Ст.189 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	9	2	4	2	7	5	1	1	2	1	6	4
Луганська область												
Ст.189 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	3	2	2	2	0	0	0	0	1	1	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 14 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 257 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 257 КК України, у 2016 (7), 2017 (4), 2014 (2). Найменша кількість – у 2018 (1). Не оголошувалися в розшук особи у 2015 та 2019 роках.

Протягом 2014–2019 років на території Луганської області оголошено в розшук 11 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 257 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 257 КК України, у 2016 (3), 2015 (2). Найменша кількість – у 2017 (1). Не оголошувалися в розшук особи у 2014, 2018 та 2019 роках.

Таблиця № 35

Донецька область												
Ст.257 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020
	2	2	0	0	7	6	4	4	1	1	0	0
Луганська область												
Ст.257 КК України	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020	Всього розшукувано	Не розшукувано на 01.05.2020
	0	0	2	2	3	3	1	0	0	0	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 17 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 258 КК України, у 2017 (7), 2014 (4), 2018 (4). Найменша кількість – у 2015 (2). Не оголошувалися в розшук особи у 2016 та 2019 роках. Протягом 2014–2019 років на території Луганської області не оголошувались особи в розшук за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 258 КК України.

Таблиця № 36

Донецька область												
Ст.258 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	4	4	2	2	0	0	7	7	4	4	0	0
Луганська область												
Ст.258 КК України	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 1263 особи за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 260 КК України, у 2015 (618), 2014 (460), 2016 (104), 2017 (48), 2018 (25). Найменша кількість – у 2019 (8). Протягом 2014-2019 років на території Луганської області оголошено в розшук 423 особи за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 260 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 260 КК України, у 2015 (115), 2014 (99), 2016 (71), 2018 (66), 2017 (54). Найменша кількість – у 2019 році (17).

Таблиця №37

Донецька область												
Ст. 260 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	460	404	618	505	104	78	48	37	25	22	8	0
Луганська область												
Ст. 260 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020	Всього розшукано	Не розшукано на 01.05.2020
	99	8	115	4	71	2	54	1	66	2	18	17

Протягом 2014–2019 років на території Донецької області оголошено в розшук 219 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 289 КК України, у 2014 (54), 2016 (53), 2017 (32), 2015 (31), 2018 (31). Найменша кількість – у 2019 (18). Протягом 2014-2019 років на території Луганської області оголошено в розшук 46 осіб за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 289 КК України. Найбільша кількість осіб, оголошених в розшук за ст. 289 КК України, у 2014 (16), 2016 (15), 2017 (8), 2015 (6), 2018 (1). У 2019 році особи в розшук не оголошувалися.

Таблиця № 38

Донецька область												
Ст. 289 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020
	54	42	31	17	53	24	32	15	31	7	18	8
Луганська область												
Ст. 289 КК України	2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано	Всього	розшукувано
	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020	Не розшукувано на 01.05.2020	на 01.05.2020
	16	9	6	4	15	8	8	4	1	1	0	0

Таким чином, корисливо-насильницькі злочини, які вчиняються в районі проведення ООС, є одними з найпоширеніших видів злочинів. Ця група злочинних діянь характеризується корисливою мотивацією й насильницьким способом вчинення. Характерними особливостями механізму вчинення корисливо-насильницьких злочинів у районах проведення ООС є:

- 1) злочинці, які, використовуючи військово-політичну ситуацію в державі у відповідних регіонах, намагаються отримати матеріальну наживу;
- 2) злочини вчиняються непоодинокі, а в поєднанні з іншими насильницькими злочинами та (або) злочинами майнового спрямування, злочинами проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності тощо. В структурі таких злочинів можна виділити основні та допоміжні, які виступають способами вчинення чи приховання основних злочинів або потрібними умовами їх вчинення;

3) у вчиненні злочинів досить часто беруть участь особи, які несуть військову службу або входять до складу незаконних військових формувань.

Способи вчинення корисливо-насильницьких злочинів у районі проведення ООС характеризуються застосуванням різних видів насильства для заволодіння чужим майном. Насильство, яке застосовується під час вчинення таких злочинів, може бути фізичним (нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, позбавлення чи обмеження волі, позбавлення життя) або психічним (погроза фізичним насильством, пошкодженням або знищенням майна, розголошення відомостей, що ганьблять потерпілого чи близьких йому осіб).

З огляду на те, що в зоні проведення ООС на сьогодні існує проблема контролю за використанням вогнепальної зброї, то на руках у громадян перебуває значна кількість такої зброї, яка використовується для вчинення, зокрема й корисливо-насильницьких злочинів. Тому спосіб учинення значної частини корисливо-насильницьких злочинів включає застосування вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і речовин. Крім того, застосування насильства чи його погрози відбувається також і способом використання холодної зброї, предметів побутового призначення, пристосованих для нанесення ударів.

Значна частина корисливо-насильницьких злочинів у районі проведення ООС вчиняється з попередньою підготовкою та надалі прихованням злочинної діяльності. Для цього злочинці вчиняють такі дії: а) обирають особу потерпілого; б) отримують інформацію про потерпілого, його майно, характер діяльності, зв'язки, спосіб життя тощо; в) обирають спосіб злочину, знаряддя злочину; г) підшукують співучасників; д) у разі потреби обирають засоби маскування злочинців (форма одягу, балаклави, транспортні засоби); є) обирають час та місце вчинення злочину; є) обирають місця збуту злочинно здобутого майна тощо.

Предметом злочинних посягань виступають як грошові кошти, так і матеріальні цінності різного характеру. Найчастіше - це ювелірні вироби, мобільні телефони, планшети, ноутбуки, побутова техніка, цінні предмети одягу

та носильні речі, банківські картки, товари, продукти харчування, транспортні засоби (мотоцикли, мопеди, автомобілі, трактори, велосипеди) тощо. Час вчинення злочинів найчастіше припадає на вечірній та нічний час.

Типовими місцями вчинення корисливо-насильницьких злочинів є: 1) квартири, житлові будинки чи інші помешкання потерпілого; 2) офісні приміщення, склади, магазини, аптеки, гаражі чи інші приміщення, які належать потерпілому; 3) під'їзди житлових будинків; 4) подвір'я або двори житлових будинків; 5) погано освітлені вулиці, дороги; 6) розважальні заклади; 7) лінія розмежування з тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей (далі – лінія розмежування).

Треба враховувати, що злочинці можуть: активно впливати на обстановку для створення сприятливих умов щодо здійснення задуманих злочинів; використовувати певні сприятливі умови й пристосовувати свої дії до тих умов, що склалися; знаходити знаряддя й засоби подолання перешкод до вчинення злочину. Загалом злочинці прагнуть використати обстановку, яка б відповідала умовам раптового, швидкого нападу й безпечного відходу з місця вчинення злочину, а також можливостям створення, підтримання або посилення психологічного тиску на потерпілого під час нападу або вимагання.

Незважаючи на проведенне дослідження Б. М. Головкіним [114], за результатами якого визначено, що природна латентність групи корисливих насильницьких злочинів становить 54 %, коефіцієнт латентності – 1,174, на сьогодні, варто констатувати, що на території Донецької та Луганської областей фактичні розміри корисливо-насильницької злочинності менші ніж удвічі показників реєстрації цієї категорії злочинів. Цьому значною мірою сприяла цьому нова система реєстрації кримінальних правопорушень у Єдиному реєстрі досудових розслідувань [373] та висвітлення цих подій в ЗМІ, а також позначилося масовим зверненням потерпілих до органів Національної поліції України з приводу вчинених проти них найпоширеніших корисливо-насильницьких злочинних посягань проти власності, які не супроводжувалися заподіянням фізичної шкоди.

Водночас, проаналізувавши статистичні дані Офісу Генерального прокурора України, доводиться констатувати той факт, що у 2016 р. внесено 1104 фактів приховування заяв чи повідомлень про кримінальні правопорушення від реєстрації до Єдиного реєстру досудових розслідувань, у 2017 р. – 1332, 2018 р. – 1319, з 6 місяців 2019 р. – 563. Упродовж 2015–2018 рр. спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості задоволених скарг судом на рішення, дії, бездіяльність органів досудового розслідування, прокуратури. Так, у 2015 р. судами було розглянуто 12035 скарг на рішення, дії, бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування злочинів, з яких 3874 було задоволено (тобто 32,2%), 2016 р. – 12361 скарга, з яких задоволено – 4922 (39,8%), 2017 р. – 10316 скарг, з яких задоволено – 4654 (45,1%), 2018 р. – 9488 скарг, з яких задоволено – 4402 (46,4%). Наведена статистика є тим індикатором, котрий наочно вказує на дефекти правового регулювання досудового розслідування, що, звісно, негативно позначається на досягненні завдань кримінального провадження. Водночас, завдання кримінального провадження можуть бути належним чином виконані, а права, свободи та законні інтереси його учасників надійно захищені лише за умови, що кожному факту порушення закону надаватиметься належна правова оцінка шляхом встановлення відповідності обставин події, що містить ознаки кримінального правопорушення, фактичним даним. Чітка правова регламентація процесуальної діяльності саме на першому етапі досудового провадження є передумовою законності й обґрунтованості подальшого розслідування та судового розгляду справи.

Проблема вимірювання матеріальної шкоди від корисливо-насилювальних злочинів стоїть вельми нагально, зважаючи на статистичну неврахованість суми цих збитків. Єдиним джерелом інформації можуть служити узагальнені матеріали судової практики. Аналіз останніх засвідчив досить невтішну картину судового забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної корисливо-насилювальними злочинами. Розмір шкоди, заподіяної злочинами особі, суспільству та державі, щороку зростає. За вивченими матеріалами

582 кримінальних проваджень у 17 % не було заявлено цивільного позову, в основному з причин часткового або повного добровільного відшкодування обвинуваченим (його законними представниками) матеріальних збитків у процесі досудового розслідування, а також у зв'язку із поверненням безпідставно набутого злочинним шляхом майна власнику, внаслідок чого потерпілі не мали матеріальних претензій до злочинців. Мотивами незаявлення цивільних позовів із боку потерпілих напевно була й очевидна неплатоспроможність злочинців, а також юридична неврахованість їх інтересів на досудовому слідстві та під час судового розгляду. За 7,1 % кримінальних проваджень суди при постановленні вироку залишали цивільний позов без розгляду з причини неявки цивільного позивача або його представника у судові засідання, а також через ненадання доказів розрахунку суми матеріальних збитків. Чи скористалися потерпілі можливістю заявити позовні вимоги у порядку цивільного судочинства, залишається невідомим. Нерідко суди зменшують розмір відшкодування заподіяних матеріальних збитків від суми, заявленої у цивільному позові по кримінальній справі. За даними офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, лише у 2019 р. державі та територіальним громадам заподіяно шкоди на суму понад 7,03 млрд грн, а відшкодовано збитків лише на 1,9 млрд грн (у 2018 р. – 1,43 млрд грн) [369]. Розрахунки цієї суми включили вартість викраденого майна, відшкодування вартості зіпсованих або знищених речей, витрати на стаціонарне лікування, ліки і протезування, витрати на поховання [114, с. 111-112].

За матеріалами кримінальних проваджень не можливо встановити обсяг матеріальних та моральних збитків від корисливо-насильницьких злочинів, які були стягнуті в порядку цивільного судочинства. Успішне вивчення цієї проблеми залежить від належного статистичного забезпечення, чого, на жаль, нині не існує. Звичайно, ті мільйонні матеріальні та моральні збитки, що вдалося підрахувати, й орієнтовані коефіцієнти латентної віктимності потерпілих можна розцінювати лише як окремий фрагмент реальної кримінальної дійсності. Однак навіть така фрагментарність дослідження вражає

уяву про «соціальну ціну» вчинюваних таких злочинів для суспільства і держави, що включає обсяг людських втрат, пошкодженого здоров'я, не говорячи вже про розмір матеріальної чи моральної шкоди. Зрозуміло, що обсяги та розміри наслідків корисливо-насильницьких злочинів причинно залежать від їх рівня та динаміки з урахуванням показників латентності [114, с. 113].

У поєднанні фізичної і матеріальної шкоди завжди наступає і моральна, наприклад, вчинення розбою поєднаного з насильством (ст. 187 КК України), в якому основний наслідок є майнова шкода, а тілесна та моральна як додаткова. В такому злочині наявне поєднання способів негативного впливу на об'єкт посягання і наслідки прямо вказані у диспозиції статті, напад на особу з метою заволодіння чужим майном поєднаним із насильством.

«Ціна» злочинності у кримінології сьогодні є ключовим елементом характеристики самої злочинності та складовою інформаційної моделі злочинності. Під «ціною» злочинності слід розуміти прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава і суспільство внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, спрямовані на подолання наслідків протиправних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи, та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань та їх витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [447, с. 95].

Поняття «ціни» злочинності варто використовувати не у меркантильному розумінні, оскільки це умовне поняття, що має збірний характер і відображає як вартісний вираз злочинного потенціалу суспільства, так і соціальні наслідки злочинності для суспільства. «Ціна» злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого і непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, яких завдає злочинність суспільству (із перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати) [243, с. 25]. Прямий збиток майнового (матеріального) характеру обчислюється у грошовому виразі. Сюди належать кількість летальних наслідків, настання інвалідності потерпілих, виплати їм за лікарняними

листками, додаткові витрати на їх лікування, страхові виплати, проведення психологічної реабілітації. До непрямого збитку від злочинності належать кошти, що витрачаються державою на боротьбу зі злочинністю, і вартісний вираз її негативних соціальних наслідків (дезорганізація сім'ї, зниження продуктивності праці, додаткове навантаження на інститути соціалізації і ресоціалізації тощо), утримання правоохоронної системи, різноманітних охоронних, податково-ревізійних структур, витрати на навчання і підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, витрати на наукові розробки (дослідження), вартість захисних систем, матеріальні витрати, пов'язані із розслідуванням і розглядом кримінальних справ. Також до непрямого збитку від злочинності варто включати зловживання із боку представників правоохоронних і судових органів, а також тіньову економіку. І це ще неповний перелік прямого і непрямого збитку, адже вичерпного переліку цих збитків не існує у кримінологічній науці, а можливість підрахунку зазначених збитків у грошовому еквіваленті в певних випадках носить лише штучний характер [447].

2.2 Детермінанти, що впливають на вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення операції Об'єднаних сил

Феномен криміналізації суспільства на початку XXI століття є одним з визначальних в процесі загально-цивілізаційного розвитку, вносячи до нього корективи, що ставлять під сумнів етичну основу багатьох державних та міждержавних конгломератів, окремих елементів позитивного права, руйнують моральний фундамент як базовий елемент колективної безпеки окремого суспільства й людства в цілому. За слушним зауваженням О. П. Дубнова, криміналізація суспільства стала рівномасштабною з мегатенденціями світового розвитку в XX–XXI столітті, з глобальними загрозами світовій спільноті, його міжнародним і національно-державним системам [157 с. 8]. Дійсно,

кримінальна загроза сьогодні стоїть в одному ряду з екологічною в лінійці найбільш суттєвих чинників обструкції виживання і розвитку біологічного виду *homo sapiens*. У зв'язку з цим, одним з першочергових завдань наукового співтовариства видається всебічне вивчення детермінаційного комплексу злочинності й вироблення на цій підставі ефективних, сучасних, системних та перспективних заходів запобігання [310, с. 114-115]. Тому запобігання злочинам в будь-якій сфері пов'язане зі з'ясуванням джерел злочинів та інших правопорушень.

Неможливо запобігти корисливо-насильницьким злочинам, не вивчивши їх природу, сутність, закономірності розвитку, причини, що їх відтворюють та негативні наслідки. Успішне проведення запобіжної роботи можливе лише на основі науково обґрунтованих уявлень про причини злочинності, глибокого розкриття умов, з якими пов'язана злочинність у тій чи іншій сфері. Детермінація вивчення корисливої насильницької злочинності була започаткована Б. М. Головкіним (2011 р.), однак складові детермінаційного комплексу не піддавалася самостійному вивченню, а тому якихось вагомих наукових напрацювань за цим напрямом у галузі кримінологічних знань поки що немає. Натомість, існує значна кількість кримінологічних теорій, окремих суджень та ідей, за допомогою яких можна спробувати надати поняття детермінації корисливої насильницької злочинності й визначити її складові.

Як зазначив О. М. Джужа, злочинність воєнного часу та в зоні АТО має певні особливості. Війна й бойові дії радикально впливають на всі соціальні процеси, у тому числі криміногенні [146]. Досліджуючи цю проблему, А. А. Герцензон встановив, що в тилу рівень загальнокримінальної злочинності різко знижується і через певний період (зазвичай через кілька місяців) починає неухильно зростати. Зниження злочинності в тилу пояснюється підйомом патріотизму, а також призовом до армії значного контингенту чоловіків найбільш криміногенного віку. Згодом складне економічне становище спричиняє зростання злочинності, особливо жіночої та неповнолітніх [96]. Під час війни чи АТО значно зростає кількість ухилянь від призову на військову

службу та активізується незаконний обіг зброї в суспільстві. У поєднанні з погіршенням постачання, товарним дефіцитом, зниженням розкриття злочинів цей фактор сприяє зростанню корисливо-насильницьких злочинів, збільшенню найбільш небезпечних їх форм. Закономірністю розвитку злочинності у воєнний час є зміна структури, підвищення суспільної небезпеки злочинності, посилення її латентності; неухильне збільшення рівня фактичної злочинності [461; 146, с. 30].

У кримінології існують різні підходи до класифікації причин і умов злочинності. Найбільш поширеним є поділ цих детермінант за такими критеріями, як рівень дії, сфера дії та її характер [430]. Враховуючи викладене, доцільним видається поділ *детермінантів, що впливають на вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення операції Об'єднаних сил, на три рівні:*

- макрорівень (у суспільстві загалом) – це ті соціальні явища і процеси, які обумовлюють корисливо-насильницьку злочинність та є похідними від причин й умов злочинності загалом у країні;

- мікрорівень (в окремих соціальних групах), які притаманні саме корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються в суспільстві та продукують вчинення інших злочинів;

- особистісний рівень (окремих особистостей) – це безпосередні причини й умови конкретної злочинної поведінки.

Варто зазначити, що детермінанти макрорівня та мікрорівня, з огляду на процес становлення української державності та значні перетворення в економічній, політичній, соціальній, ідеологічній та правовій сферах, вплинули на загострення суперечностей у суспільстві та пригнітили майже усі сфери суспільного життя. Загалом, у своїй взаємодії вони сприяли морально-соціальній дезорганізації суспільства, викликали емоційно-психологічне напруження серед населення, зумовили зростання суспільної деструктивності й конфліктності, негативно позначилися на погіршенні криміногенної ситуації в

державі. На цьому рівні детермінанти корисливо-насильницької злочинності обумовлені середньостроковими та довгостроковими чинниками.

Середньострокові чинники діють протягом певного етапу трансформації суспільства. Ці етапи тривають приблизно сорок років. За цей період відбуваються суттєві зміни у функціонуванні економіки.

Довгострокові чинники існування корисливо-насильницької злочинності коріняться у соціально-економічних суперечностях розвитку суспільства, у змінах форм власності, проблемах інтеграції країни у світовий ринок, традиціях життя, характері правового та інформаційного забезпечення діяльності тощо.

Отже, причинний комплекс корисливо-насильницької злочинності на території Донецької та Луганської областей охоплює досить широке коло детермінантів як за власним походженням, так і за механізмом впливу на злочинність. За останньою ознакою їх доцільно розподілити на загальні (опосередкованого впливу) і спеціальні (чинники безпосередньої дії). Загальні фактори впливають на кримінальну ситуацію у цілому.

Загалом, об'єднавши рівні детермінації корисливо-насильницької злочинності, на їх основі проведено дослідження та виокремлено такі групи причин та умов, що сприяють їх вчиненню, зокрема: *політичні, соціально-економічні, організаційно-правові* (макро-, мікрорівень) *та морально-психологічні* (особистісний рівень).

Політичні. Продовжується стримання військової агресії РФ на території Донецької та Луганської областей, яке негативно впливає на політичну, економічну, соціальну, соціально-психологічну сфери життя країни. Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних в міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах (як це намагається зробити Росія за допомогою своєї реваншистської політики) виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес

розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз.

Військова агресія РФ проти України стала довгостроковим чинником впливу на національну безпеку нашої країни в усіх її сферах. Віднині – це частина української політичної, економічної, воєнної та соціальної реальності. Внаслідок анексії Криму й тимчасової окупації РФ окремих районів Донецької та Луганської областей за підтримки та безпосередньої участі РФ протягом 2014 року було не тільки порушено територіальну цілісність нашої держави, а й піддано істотній деформації всю систему глобальної та регіональної безпеки, поставлено під сумнів систему міжнародного права. Майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема і в межах Будапештського меморандуму) виявилися марними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів безпеки, постійний член Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (далі – РБ ООН) – Російська Федерація [152, с. 98].

За весь період конфлікту станом на 15.11.2019 загальна кількість смертей цивільних осіб становила щонайменше 3344 (1807 чоловіків, 1055 жінок, 98 хлопчиків, 49 дівчаток). Цей показник стосується загиблих або поранених внаслідок артилерійських обстрілів і вогню зі стрілецької зброї та легких озброєнь, на противагу тим, які постраждали від мін і вибухонебезпечних пережитків війни. За оцінками кількість поранених цивільних осіб перевищує 7000. Протягом 15.08.–16.11.2019 Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) задокументувало 42 жертви серед цивільного населення, 6 з яких загинули, а 36 отримали поранення, що на 38,2 % відсотка менше порівняно з попереднім звітним періодом. Двадцять одна людина стала жертвою бойових дій, з яких 17 жертв (12 чоловіків і 5 жінок) на території, що контролюється самопроголошеною «Донецькою народною республікою», ймовірно внаслідок дій ВС України. На території, яка контролюється Урядом, було зафіксовано 2 цивільні жертви, ймовірно внаслідок дій збройних формувань «Донецької народної республіки». Продовжують гинути військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях у зоні ООС. За приблизними даними, оприлюдненими у Вікіпедії, за період 01.07.–31.12.2019 в

зоні ООС через різні причини загинуло близько 95 представників різних підрозділів Збройних Сил України та Національної гвардії України [87; 88]. Позитивним фактором, який може оцінюватися як початкові дії щодо припинення активних бойових дій, є розведення військових формувань на окремих ділянках лінії зіткнення, а саме у Станиці Луганській, Золотому та Петрівському. Планується у найближчі місяці здійснити також розведення військ біля Богданівки та ще у чотирьох пунктах [499].

Україна, зіткнувшись хоч і з обмеженою територіально, однак чітко спрямованою збройною агресією РФ, продемонструвала надзвичайні результати, зберігши свій суверенітет в умовах боротьби зі значно потужнішою армією та загалом більш підготовленим противником, хоча і втратила тимчасово контроль над Кримом та окремими районами Донецької та Луганської областей.

Ескалація збройного конфлікту на Донбасі, участь у ньому кадрових військовослужбовців ЗС РФ, активна й системна воєнна та фінансова підтримка сусідньою державою бойовиків на території України змусила органи державної влади нашої країни вжити адекватних заходів у межах правового поля щодо стримування збройної агресії, захисту конституційного ладу України, цілісності її території, охорони громадського порядку, захисту й охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян.

Найбільш високою є ймовірність переходу до довготривалої латентної форми протистояння з РФ, метою якої є дестабілізація соціально-політичної обстановки в Україні, економічне виснаження останньої, зрив реформ в економічній, соціальній та інших сферах діяльності держави та створення перешкод на шляху України до ЄС та активізації співпраці з НАТО [152, с. 99].

Активна підривна діяльність спецслужб РФ в Україні та вплив російської пропаганди сприяли реалізації агресивних імперських планів РФ в Україні. Заходи, вживались нашою державою протягом усього періоду незалежності, виявились недостатніми для припинення відповідних руйнівних процесів. У період деескалації збройного конфлікту суттєво зростають невоєнні загрози

національній безпеці України, поміж яких терористичні акти і в окремих районах Донецької та Луганської областей, і в інших регіонах України. Серйозні соціальні, економічні, гуманітарні наслідки збройної агресії, з якими зіткнулася наша країна, створюють окрему потужну групу викликів національній безпеці і провокують корисливо-насильницькі злочини.

Соціально-економічні. Головними з них у нашій країні різні дослідники називають диспропорції економічного розвитку, невідповідність між економічними потребами й економічними можливостями їх задоволення, між інтересами розвитку окремих галузей економіки, між економічними інтересами окремих господарюючих суб'єктів, індивідуума і суспільства [395; 289; 256; 81a].

Соціально-економічні чинники у системі кримінологічних детермінант корисливо-насильницької злочинності є визначальними, оскільки вони обумовлюють злочинну поведінку не лише окремої особи, а й криміногенну ситуацію у суспільстві в цілому. Соціально-економічні чинники – це комплекс історично мінливих негативних явищ в економічному житті суспільства, які, з одного боку, формують певний рівень економіко-правової свідомості людей, а з іншого створюють у сфері виробництва, розподілу і обміну матеріальних благ умови для реалізації їх життєвих потреб у матеріальному забезпеченні злочинним шляхом [22]. Економічні фактори злочинності лежать, насамперед, в економічних відносинах якої завгодно соціальної системи, її протиріччях, незбалансованості господарського механізму, дефектах і недоліках економічного планування, а також в існуючій системі розподільчих відносин.

Викликає певний інтерес, проведене Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту SHADOW, який фінансується Європейською Комісією за програмою HORIZON 2020 (GA no. 778188), у березні – травні 2019 року дослідження шляхом телефонного опитування 800 власників, керівників та топ-менеджерів компаній з усієї України за виключенням АР Крим та тимчасово непідконтрольних українському уряду територій в окремих районах Донецької та Луганської областей. Опитування було проведено в усіх регіонах України, секторах

економіки та в усіх видах компаній (великих, середніх, малих та мікро) і стосувалося періоду 2017–2018 рр. За даними опитування рівень тіньової економіки країни у 2017 р. становив 46,8 %, у 2018 р. – 47,2 % від загального обсягу ВВП. За регіонами України ці показники були такими: Південь – 43,5 % та 44,7 %, Захід – 43,5 % та 47,6 %, Схід – 44,3 % та 46,1 %, Північ/Центр – 50,2 % та 45,9 %, м. Київ – 44,9 % та 45,7 %. Таким чином, опитування показало зростання рівня тіньової економіки в більшості регіонів країни, крім півночі та Центру.

Найбільш тінізованими секторами економіки виявилися роздрібна торгівля та будівництво. Основними складовими тіньової економіки є три види ухиляння від податків: приховування доходу від бізнесу (2017 р. – 60,2 % та 2018 р. – 56,7 %); приховування реальної кількості найманих працівників (у 2017 р. та 2018 р. – 21,9 %); приховування реальних розмірів виплаченої зарплати, або ж зарплата «у конвертах» (18,3 % та 21,4 %). За результатами зазначеного дослідження масштаби приховування та неповного звітування за трьома складовими тіньової економіки є такими: підприємства України залишали незадекларованими у 2017 та 2018 рр. 40 % своїх доходів; не були офіційно працевлаштованими 35 % та 32 % працівників компаній відповідно; було неофіційно виплачено 46 % та 45 % заробітної плати працівників компаній [476].

Отже, до об'єктивних соціально-економічних детермінантів корисливо-насиленої злочинності слід віднести соціально-економічну кризу в державі, втрату історичних традицій і моральних норм, в основі яких знаходяться повага до приватної власності, чесного заробітку, чесного фінансового бізнесу, досить великий податковий тиск, високий рівень тіньового сектору економіки, пасивне ставлення держави до існування кримінальної «верхівки», значний рівень корупції і хабарництва, відсутність прозорості і чесної конкуренції.

Причини вчинення корисливо-насилених злочинів мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Тому, важливим для пізнання такої злочинності є виокремлення обставин, що не лише породжують, але й підтримують її як на макрорівні, так і в конкретній сфері організаційно-корисливої діяльності, а також на індивідуальному рівні життєдіяльності

індивідів при розв'язанні особистих проблем.

Глибина диференціації населення за рівнем доходів впливає на рівень соціально-економічної напруженості в суспільстві і, відповідно, на рівень стабільності криміногенної ситуації. Таким чином, високий рівень економічної злочинності у багатьох випадках можна розглядати як причину майнової нерівності і соціально-економічної кризи, а не як її наслідок.

Загалом, як зазначає Д. О. Назаренко, серед обставин, що зумовлюють етап і тенденції соціально-негативних для злочинності явищ у сучасній Україні в економічній сфері, можна визначити такі:

1) нездатність держави забезпечити конструктивне реформування економічних відносин і сформувати цивілізовану соціально орієнтовану ринкову господарську систему; витрати і грубі прорахунки в політиці ринкового реформування;

2) необґрунтоване відсторонення держави від публічно-правового регулювання економічних відносин в умовах становлення ринку; тривале збереження в цій сфері правового вакууму;

3) правовий нігілізм у суспільстві; непідготовленість населення і господарюючих суб'єктів до цивілізованої і законослухняної діяльності в умовах формованих ринкових відносин;

4) низька ефективність роботи контролюючих органів у сфері економічної діяльності;

5) недоліки в діяльності правоохоронних органів;

6) цілеспрямовані дії злочинного світу, що переслідує в сфері економіки власні специфічні корпоративні інтереси [310, с. 274].

Економічні чинники тісно переплітаються із соціальними вадами. Перші спричиняють поглиблення матеріальної диференціації населення, збільшення прошарку обездолених громадян, загострення ситуації на ринку праці, руйнацію принципів соціальної справедливості перерозподілу матеріальних ресурсів тощо, другі - тісно пов'язані з кризовими явищами в економіці, які відіграли вирішальну роль у виникненні глибоких деформацій соціальної

сфери, багато з яких мають виражене криміногенне значення. Через економічні процеси відбулося і продовжує відбуватися соціальне і майнове розшарування базових спільнот населення нашої держави, змінилося їх місце в ієрархії майнової і соціальної структури. За даними соціологічного дослідження М. Шульги, 1 % опитаних вважали себе високозабезпеченими, 37 % – середньозабезпеченими, 62 % малозабезпеченими. Лише 8 % задоволені, так би мовити, своїм становищем у суспільстві, а 16 % назвали його чужим. Тільки 30 % вважають своїм суспільство, у якому живуть, але переважна більшість опитуваних (72 %) не погоджується із судженням «зараз переживаю кращі часи» в житті» [532]. Таким чином, при відсутності послідовної соціальної орієнтованості реформ, передусім, на їх початковому етапі, відбулося зuboжіння, люмпенізація та маргіналізація значної частини населення.

В країні спостерігаються значні потоки внутрішньої та зовнішньої міграції. Станом на 2020 рік за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 433 454 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [325].

Нелегальну міграцію, як і інші негативні соціальні явища, обумовлює ціла система факторів. У цьому зв'язку виникає закономірне і важливе в науковому та практичному плані питання про характер та роль тих чи інших чинників нелегальної міграції. Тому факторами нелегальної міграції визнають явища, процеси, інші чинники, які здійснюють будь-який детермінуючий вплив на нелегальну міграцію, обумовлюючи її як явище та породжуючи конкретні прояви.

Якщо перші переселенці з Донбасу виходили переважно з політичних міркувань, не сприймаючи порядків самопроголошених республік, розгортання воєнних дій змусило тисячі людей рятувати своє життя. Згідно з першими даними з Донбасу, оприлюдненими в червні 2014 року, внутрішньо переміщених осіб нараховувалося на той час трохи більше ніж 3 тис. осіб. Проте кожне загострення ситуації викликало нові масштабні переселення.

Найінтенсивнішими вони були в липні-серпні та в жовтні 2014 року, а також січні-лютому 2015 року. Виїзди з району бойових дій відбувалися, здебільшого спонтанно, з мінімальною кількістю особистих речей та коштів, часто з ризиком для життя [152, с. 181].

За урядовою інформацією, станом на 23 жовтня 2015 року з тимчасово окупованої території та районів проведення АТО до інших регіонів України переміщено 973120 осіб, зокрема з Донецької, Луганської областей - 951891 особу, з АР Крим і м. Севастополя – 21229 осіб, з-поміж яких 162717 дітей та 476882 інвалідів та осіб похилого віку [132].

За даними органів праці та соціального захисту населення, чисельність внутрішньо переміщених осіб є ще більшою. Станом на 25 вересня 2015 року ними взято на облік 1506 тис. осіб, з яких відповідно до відомостей, дозволяють зарахувати їх до вказаних категорій, 360 тис. осіб працездатного віку, 888 тис. пенсіонерів, 190 тис. дітей, 63 тис. інвалідів [533].

Хоча інтенсивність вимушених переселень завдяки певному прогресу мирного врегулювання знизилася, але ненадійність припинення вогню, а також руйнування місць попереднього проживання внутрішньо переміщених осіб й надалі обумовлюють зростання їх кількості. До вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб держава була неготова. Чинний Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [367] було прийнято зі значним запізненням, лише в жовтні 2014 року.

Організаційно-правові. За весь період розбудови України як суверенної держави сфера запобігання злочинам не визнавалася пріоритетним напрямом державотворчого поступу. Внаслідок цього соціальні процеси, що відбувалися в цій сфері, ставали неконтрольованими і набували антисупільних рис. Ця сфера суспільства перетворювалася на середовище, у якому так звані «фонові явища» набували масового характеру і проявлялися у криміногенних формах поведінки громадян. Відбувалася трансформація культурних взаємин у бік вседозволеності і насильства, ослаблення родинних зв'язків, плекання алкогольних традицій та насильницьких форм поведінки міжособистісного

спілкування. Недостатню роль у цьому відіграли нерозвиненість інфраструктури культурних установ, сфери послуг, відсутність цікавого і корисного відпочинку, занедбаність фізкультурно-оздоровчої роботи тощо.

На сьогодні не розроблена єдина цілісна концепція державної політики в галузі запобігання злочинності. Основоположний принцип про запобігання як головний напрям протидії злочинності не вийшов поки за межі декларативного. Негативні процеси, що відбуваються останнім часом у всіх сферах життя суспільства, позначилися і на системі запобігання злочинам, яка, фактично, зруйнована. Внаслідок цього сьогодні в країні відсутня злагоджена система органів, які здійснюють запобіжну діяльність, а також відсутній єдиний закон, що регулював би цю діяльність. Ми пропонуємо прийняття розробленого нами проєкту Закону України «Про запобігання злочинам» (див. додаток), який направлений до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Морально-психологічні. Однією з головних причин цієї групи детермінантів є корислива мотивація винних осіб, поєднана із індивідуально-психологічною схильністю до тяжких форм насильства. Вважається, що первинним джерелом мотивування виступають актуалізовані потреби та інтереси, які задовольняються у протиправний спосіб. Вони виступають джерелом будь-якої людської активності, як правомірної, так і протиправної. Психологи вважають, те, що здатне викликати активність людини, до чого вона готова докладати зусилля, становить зміст мотивації [77, с. 146]. Виходячи з наведеної думки, корисливий зміст мотивації досліджуваного нами виду злочинів зумовлюється деформованою системою потреб та інтересів винних осіб. На формування та актуалізацію потреб людини, в першу чергу, впливає загальний спосіб життя, середовище існування, коло спілкування, уявлення та рівень життєвих домагань, звички тощо. Як зазначає К. Є. Ігошев, особа злочинця несе в собі негативні умови свого існування у формі недостатньо розвинених, іноді бідних, іноді деформованих потреб [180, с. 58-59]. Як раніше зазначалося, більшість осіб засуджених за вчинення умисних вбивств із

корисливих мотивів характеризуються переважно низьким рівнем інтелекту та вузьким колом інтересів. Будучи вихідцями з депресивних районів, не маючи чітко визначених життєвих планів, вони тяжіють до беззмістовного проведення свого часу у складі вуличних груп. Очевидним є те, що потреби таких осіб відповідають їх віковим уявленням про рівень та спосіб життя. Дослідивши спосіб життя осіб, які вчинили умисні вбивства із корисливих мотивів, було з'ясовано, що для них характерні такі деформовані потреби та інтереси, як: прагнення до зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, отримання сексуальних послуг, відвідування ігрових і розважальних закладів тощо. Дійсно, вбивства з корисливих мотивів не рідко вчиняються заради придбання алкогольних напоїв. Про це свідчать результати узагальнення матеріалів кримінальних проваджень. Кожен четвертий засуджений за вбивство із корисливих мотивів підтвердив, що гроші отриманні від вчиненого злочину витратив саме на спиртні напої та розваги. Таким чином, деформації потреб та бажання підтримувати примітивний, паразитичний спосіб життя мають найбільше мотивоутворююче значення для вчинення умисних вбивств із корисливих мотивів [323].

На ґрунті погіршення психічного здоров'я населення розвиваються такі фонові явища, як алкоголізм, наркоманія, проституція, бродяжництво, жебрацтво, нелегальна міграція тощо.

Аналіз корисливо-насилюючих кримінальних проваджень на територіях Донецької та Луганської областей свідчить про те, що здебільшого їх учиняють у стані алкогольного сп'яніння, під час спільного вживання особами спиртних напоїв, при веденні аморального способу життя (64 %). Рівень уживання алкоголю молоддю не вирізняється за типом поселення та рівнем освіти.

Рівень споживання алкоголю на душу населення в Україні 13 літрів чистого спирту. У цей час алкоголізмом хворі 10 % населення, а споживання алкоголю в 1,6 разів перевищує рівень, що Всесвітня асоціація охорони здоров'я визнала особливо небезпечним для здоров'я людей. Так, нещодавно

було проведено опитування школярів у 41 країні світу, чи вживають вони спиртне. Україна в списку перша. 40 відсотків дітей заглядають у чарку. Психологічні проблеми у підлітків починаються з родини і школи, найчастіше неповнолітні просто замикаються в собі і свої проблеми вирішують алкоголем [10].

На думку науковців, поширенню пияцтва й алкоголізму серед українського суспільства сприяють такі обставини: спроба швидкого вирішення складних економічних проблем, шляхом отримання прибутків від продажу алкогольних напоїв, що виступає ефективним засобом (джерелом) накопичення; винна монополія, тобто державна торгівля горілкою, різке збільшення її виробництва і вартості; відсутність економічного фундаменту боротьби із пияцтвом та алкоголізмом, скривлений перехід до ринкової економіки; алкогольні напої, як еквівалент грошових відносин; економічна криза, безробіття; глибоко укорінені «традиції» і звичаї, як культ вживання алкогольних напоїв; слабка антиалкогольна пропаганда цього соціального зла в сім'ї, школі, при збільшенні реклами спиртних напоїв ЗМІ та із використанням постерів тощо; відсутність необхідних методик лікування, при слабкій системі виявлення й урахування алкоголіків; несприятлива ситуація у житті людини (особистою невдоволеністю, розладом у сім'ї, втратою близької людини тощо), звідси виникає бажання зняти стресові ситуації; негативний вплив батьків, що зловживають алкогольними напоями; живильним ґрунтом алкоголізму є також виготовлення міцних спиртних напоїв домашнього приготування-самогоноваріння; хибні уявлення про особливі ейфорійні властивості алкоголю; лібералізм відносно пияцтва-толерантність до пияцтва, що виявляється у деяких соціальних прошарках населення; залучення до вживання алкогольних напоїв неповнолітніх, молоді і жінок; вільний доступ до спиртних напоїв усіх прошарків населення при відсутності «культури» вжитку алкоголю [395, с. 645-646].

Наркоманія й незаконний обіг наркотиків у всьому світі впливають на ріст злочинності, насильства та корупції, уражають людей незалежно від

соціального стану, статі, релігії чи раси. Сьогодні ця проблема тією чи іншою мірою торкнулася практично всіх країн. Відповідно до Всесвітньої доповіді з наркотиків ООН у 2017 р. 29,5 млн людей у світі (0,6 % від дорослого населення Землі) страждали на фізичні або психічні розлади, пов'язані з уживанням наркотиків, включно із залежністю. Не стала винятком і Україна. За даними МВС, у нашій країні налічується близько 500 тис. наркозалежних, включно з тими, хто перебуває на обліках у Національній поліції у зв'язку з немедичним уживанням наркотиків. Із них – 171,6 тис. уживають наркотики регулярно. Близько 5 тис. наркозалежних є неповнолітніми. Отже, наркотична ситуація демонструє загальну тенденцію до погіршення, як в абсолютних, так і відносних величинах, незважаючи на скорочення території обліку на тимчасово окупованих територіях АРК та окремих районах Донецької і Луганської областей. При цьому, починаючи з 1994 р. й до 2017 р., відбулося майже триразове зростання кількості наркозалежних [100, с. 10].

Україна також демонструє невтішні показники наркотизації. За оцінювальними даними, наведеними Міністерством охорони здоров'я України, у нашій державі налічується майже 360 тис. осіб, які вживають ін'єкційні наркотики, а з урахуванням поширення нових форм наркотичних речовин кількість наркозалежних осіб, є значно більшою. Майже 70% наркозалежних – неповнолітні та особи до 30 років. У середньому на кожні 100 тис. населення припадає 141 наркозалежний громадянин. Лідерами серед регіонів України з немедичного вживання наркозасобів є Запорізька область, м. Київ, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська області. Необхідно зазначити, що за неофіційними даними понад 1 млн населення України вживає наркотики, і цей показник щорічно збільшується приблизно на 8-10%. Статистика наркотизації, динаміка її поширення вражає. Слід зазначити, що реальні дані щодо споживання наркотиків як на глобальному, так і на національному рівнях, є більшими. Огляд та аналіз наявної статистичної інформації дає можливість встановити, що в період з 2014 до 2019 р.р. на території Донецької області скоєно 620 кримінальних правопорушень наркозалежними особами. Так,

найбільша кількість таких у 2014 (176), 2018 (103), 2019 (100), 2015 (96). Найменша кількість – у 2017 (65) та 2018 (80).

У період з 2014 до 2017 р.р. фіксувалося зниження кількості вчинених кримінальних правопорушень наркозалежними особами. Однак, з 2018 року відмічається поступове зростання кількості вчинених правопорушень зазначеною категорією осіб.

Таблиця № 39

Рік	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість злочинів, скоєних на території Донецької області наркоманами	608	971	1069	1014	876	716	20	291	176	96	80	65	103	100

Огляд та аналіз наявної статистичної інформації дає можливість встановити, що в період з 2014 до 2019 р.р. на території Луганської області скоєно 155 кримінальних правопорушень наркозалежними особами. Так, найбільша кількість таких у 2014 (51), 2017 (36), 2018 (34), 2019 (25). Найменша кількість – у 2015 (2) та 2016 (7).

У 2015 фіксувалося різке зниження, порівняно з попереднім роком, кількості вчинених правопорушень наркозалежними особами. А у період 2015 – 2017 років – поступове зростання кількості вчинених правопорушень зазначеною категорією осіб. За вказаним періодом, до 2019 року включно, спостерігається поступове зменшення кількості таких злочинів.

Таблиця № 40

Рік	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість злочинів, скоєних на території Донецької області наркоманами	-	-	-	-	-	-	-	-	51	2	7	36	34	25

Важливе криміногенне значення мають культурно-виховні детермінанти вчинення корисливо-наси́льницьких злочинів. Нині цей вид державної діяльності потребує вдосконалення. Фактично, до недавнього часу держава майже не переймалася моральним здоров'ям своїх громадян. Сучасна молодіжна генерація активно залучається до загальноєвропейської та американської культурних традицій, сповідуючи ідеали демократії, свободи, соціальної справедливості, рівності можливостей, безпеки, прагматичного світосприйняття. Водночас, запозичуються негативні елементи психології й свідомості європейського та американського суспільства, світоглядні уявлення, спосіб життя, норми поведінки, які морально незріле молоде покоління прихильніше сприймає і краще розуміє, ніж абстрактні суспільні ідеали. Можна констатувати, що сьогодні спостерігаються непоодинокі випадки відкритої пропаганди усіма видами засобів масової інформації культу насильства, глуму над особистістю, аморалізму тощо. Сучасні масмедіа нерідко демонструють приклади виняткової жорстокості, зображають ватажків злочинних зграй героями сучасності, а злочинний спосіб життя наділяють ореолом романтизму. Безумовно, така діяльність засобів масової інформації сприяє створенню атмосфери страху, незахищеності буття пересічних громадян. До того ж, приклади насильницького суперменства значна група населення бере за взірці поведінки при конфліктних ситуаціях неформального характеру [423 с. 131; 111 с. 247-248; 407, с. 18-19; 334, с. 93].

Як підсумок слід зазначити, що особливостями вчинення корисливо-наси́льницьких злочинів на території ООС є груповий характер (65 %), підготовка і планування хоча б у загальних рисах (84 %), першочергова спрямованість злочинних посягань на заволодіння грошовими коштами і валютними цінностями (82 %), «знарядійний спосіб» заподіяння смерті потерпілим (68 %), вчинення у житлі жертви (65 %). Високий рівень стійкості та конспірації, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження міжнародних зв'язків очолюваних ними організованих груп і злочинних організацій є системоутворювальними факторами, що нині

обумовлюють відтворення на території Донецької та Луганської областей позицій організованої злочинності, сприяють ескалації корисливості, жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Частіше корисливо-насильницькі злочини вчиняються в темний час доби, ввечері (49 %) і вночі (20 %). Виявлено щорічне зростання кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї.

У цьому підрозділі роботи виокремлено та проаналізовано різні чинники розвитку країни, які впливають на відтворення (поширення) окремих видів (груп) корисливо-насильницьких злочинів. З огляду на запропоновані відомими кримінологами (О. М. Джужа, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов та ін.) підходи, їх диференційовано на політичні, соціально-економічні, організаційно-правові (макро-, мікрорівень) та морально-психологічні (особистісний рівень).

2.3 Характеристика осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення операції Об'єднаних сил

Найбільш важливими підструктурами особистості злочинця є такі: 1) соціально-демографічні; 2) кримінально-правові; 3) морально-психологічні; суто психологічні й біологічні особливості. Дотримуючись цієї послідовності, спробуємо дослідити особу, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС.

Соціально-демографічні ознаки. Соціально-демографічну характеристику особи злочинця, який вчинив корисливо-насильницький злочин, доцільно почати з такого критерію, як стать особи. Результати аналізу осіб, які вчиняють розглядуваний злочин (за матеріалами вивчених кримінальних проваджень, свідчать про те, що такими особами, зазвичай, є чоловіки – 80,8 %. Визначена особливість пояснюється гендерними відмінностями психології і поведінки, згідно з якими чоловіки набагато частіше від жінок намагаються самовиразитися через девіантну поведінку, субкультуру, конформізм, пов'язаний з порушенням кримінального закону. Поряд з цим необхідно

враховувати набагато вищі фізичні можливості чоловіків щодо подолання ймовірного опору потерпілих під час вчинення злочину.

Структурний розподіл корисливо-наси́льницьких злочинців такий: від 14 до 18 років – 5,7 %, 19–24 років – 56,6 %, 25–35 років – 29,7 %, 36–45 років – 4,5 %, 46–54 років – 2 %, понад 55 років – 1,2 %. За національним складом: українці – 74,7 %, росіяни – 9,5 %, білоруси – 2,4 %, вірмени – 2 %, азербайджанці – 2,8 %, інші етнічні групи – 7,1 %.

Відповідно, найвищою кримінальною активністю характеризується 19–24-річна вікова груп, за нею 25–35-річна. Кримінологічна ознака віку відображає як психофізіологічний розвиток організму, так і відповідний період негативної соціалізації та її наслідки. Особливістю досліджуваного періоду є те, що різниця в кілька років має вагоме значення для рівня кримінальної активності. Завершальний етап їхнього формування характеризується інтенсивним фізичним формуванням та набуттям певного життєвого досвіду, втім найголовніше – деформаціями особистості та відповідними їм поведінковими орієнтаціями.

Необхідно зазначити, що в сучасному суспільстві майже нормою стали видовищні бійки та знущання, їх фотографування і виставлення у соціальні мережі, а також групові побиття однолітків, відбирання особистих речей та грошей. Більшість таких випадків залишаються безкарними та поза увагою громадськості. В процесі соціалізації та розширення кола матеріальних потреб та споживацьких інтересів відбувається усвідомлення ефективності застосування насильства, що орієнтує на його вибіркове застосування здебільшого як засобу отримання матеріальних благ.

Вважається, що питома вага злочинності серед людей із широкими інтересами є значно меншою, ніж серед людей малокультурних, з низькою соціальною підготовкою. Багатьма дослідниками встановлено, що переважна більшість злочинців має низький освітній і культурний рівень [543, с. 90; 35; 61, с. 8; 507, с. 10]. У ході досліджень вибіркової групи осіб, засуджених за вчинення бандитизму, викрадення людини та вимагання, дані про їхній освітній рівень

розподілилися в такий спосіб: понад 85 % з них мають базову чи повну середню або професійно-технічну освіту (молодший спеціаліст, бакалавр), а приблизно 10 % – базову або повну вищу освіту (бакалаври та магістри).

Як свідчать результати наших досліджень, в останні роки ХХІ ст. кількісний освітній рівень злочинців, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, виріс. Це можна пов'язати із загальною обов'язковою середньою освітою, зростаючими вимогами сучасного виробництва, які висуваються до фахівців, збільшенням кількості комерційних вищих і середніх навчальних закладів.

Втім, серед осіб з базовою середньою, професійно-технічною або базовою вищою освітою якісний її рівень залишається вкрай низьким. Наприклад, при заповненні анкет 60 % засуджених припустилися значних граматичних помилок. Висококваліфіковані фахівці серед злочинців даної категорії зустрічаються вкрай рідко і складають лише 3 %. В основному це особи, які закінчили вищі військові навчальні заклади або технічні вузи.

Серед осіб, які вчиняють вимагання, відсоток кваліфікованих фахівців є вищим і складає 15 %, з яких 8 % – випускники інститутів фізкультури, а решта (7 %) – випускники інших вузів. Традиційно найнижчий освітній рівень – у злочинців із сільської місцевості.

Розраховувати на підвищення загальноосвітнього рівня передчасно. Економічна обстановка змінюється, і, можливо, з повним введенням плати за навчання у вищих навчальних закладах, відсутністю контролю за середньою та початковою освітою, швидше за все, цей показник погіршиться.

За результатами дослідження було визначено, що переважна більшість корисливо-насильницьких злочинців на момент вчинення злочину не навчалися і не працювали. Було констатовано порушення соціальної адаптації, пов'язаної з нездобуттям освіти та професійної кваліфікації. Розповсюджена серед грабіжників трудова і навчальна незайнятість свідчать про невизначеність життєвих орієнтирів, відсутність легального джерела доходів, надлишок вільного часу, який доволі часто проходить у колі спілкування з маргінальним

соціальним елементом. Про підвищену кримінальну активність осіб, які не працюють та не навчаються, свідчать результати кримінологічних досліджень, згідно з якими такі особи частіше за своїх ровесників виявляють готовність до вчинення злочинів з корисливих мотивів (43 %). Із загальної кількості досліджуваних осіб раніше не працювали і не навчались 72 %, серед них 56 % вже мали судимість. У сучасній обстановці відсутність роду занять у більшості досліджуваних пов'язана з економічною кризою, що охопила нашу країну.

Особи вікової групи від 20 до 30 років (68 %) почали трудову діяльність відразу після закінчення школи або технікуму. Роботодавцями вони характеризувалися як неретельні, такі, що несумлінно або поверхнево ставляться до своїх трудових обов'язків, більшість з них часто змінювали місце роботи. Звільнення з роботи було пов'язано з низькою заробітною платою або різними конфліктами, винуватцями яких здебільшого були досліджувані особи. Тільки двоє з даної категорії мали постійну роботу (були працівниками охоронної фірми). Засуджені вікової групи від 16 до 20 років (22 %) тільки створювали видимість трудової активності, щоб зменшити контроль з боку батьків.

Що стосується рівня матеріального забезпечення злочинців, то 81 % з них не мали постійних джерел доходу, але на обліку в службі зайнятості як безробітні не стояли. Встановлено, що більшість осіб досліджуваної категорії проживали в неповних родин. Р. Берон та Д. Річардсон справедливо звертають увагу на той факт, що «..для цих осіб характерним є походження з родин, які розпались, де батькам було не до дитини» [59, с. 94]. Їх вихованням займалися бабуся з дідусем або далекі родичі. Так, 44 % росли з матір'ю без батька, 5 % – з батьком без матері, 2 % – виховані вітчимом, 1 % – вихований мачухою.

Вивчення *кримінально-правових ознак* корисливо-насиленницьких злочинців засвідчило, що 25,1 % злочинців (розбійників, грабіжників, вбивць) на момент притягнення до кримінальної відповідальності вже мали попередню *судимість*, із них: 58,3 % відповідно – за крадіжки, 20,8 % – за грабежі, 11,1 % – за розбій, решта – за інші злочини (пов'язані з незаконним обігом наркотиків,

хуліганством та інші). За характером судимості можна зробити висновок про відносно стійку корисливу спрямованість злочинної поведінки цієї частини злочинців, причому зі збільшенням значення показника судимості зростає можливість застосування насильства.

Дослідження кримінально-правових ознак особи злочинця варто доповнити даними про обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, які враховує суд, коли призначає покарання. У більшості вивчених кримінальних провадженнях визнано та враховано обставини, що пом'якшують покарання (49,1 % засуджених). У 38,2 % проваджень враховано обставини, які обтяжують покарання, та у 12,7 % – не зазначено обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання. Серед обставин, що пом'якшують покарання, найбільшу кількість становлять щире каяття особи, визнання засудженим своєї вини, активне сприяння розкриттю злочину, наявність у винуватого утриманців (неповнолітніх дітей або непрацездатних батьків), вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин.

Дослідження мотивів вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС дають такі відомості: у ході розслідування кримінальних проваджень 28,9 % опитаних злочинців пояснили вчинення злочину «терміновою потребою у грошах на особисті витрати» (як з'ясувалося, це переважно розваги, спиртні напої та наркотичні засоби), 20 % – прагнули матеріально допомогти сім'ї, ще 20 % – рівнялися на співучасників, не хотіли зганьбитися перед ними, 17,8 % – вважають, що спокусилися на «легкі гроші», 8,9 % – бажали придбати речі, які сподобались, 4,4 % – вчинили злочин через безвихідну ситуацію (повернення боргу). За цими, навіть не завжди щирими відповідями, проглядається прагнення отримати матеріальну вигоду, що й становить зміст корисливих мотивів.

Встановлено, що 33,3 % опитаних – витратили на розваги та відпочинок, 15,6 % – на азартні ігри, 8,9 % – віддали в сім'ю, 4,4 % – витратили на їжу та одяг, 6,7 % – не встигли розпорядитися. В основі корисливих мотивів лежать

потреби у матеріальному збагаченні, отриманні задоволення від розваг і беззмістовного дозвілля, володіння престижними речами.

Аналіз зібраних даних засвідчив, що до найбільш розповсюджених видів антигромадської поведінки вивчених осіб до вчинення злочинів належали: систематичне пияцтво (65 %); наркоманія (34 %); зв'язки з особами, що відрізняються антигромадською поведінкою (40 %); вчинення правопорушень, які не потягли за собою кримінальної відповідальності (57 %); дрібні розкрадання чужої власності (53 %); дрібне хуліганство (38 %); конфлікти на ґрунті сімейно-побутових відносин (29 %); інші порушення громадського порядку (18 %) й аморальні вчинки (10 %).

Більшість осіб досліджуваної категорії в період, що передував засудженню, допускали вчинки, за які до них застосовувалися заходи адміністративної відповідальності. У ході проведених бесід і вивчення матеріалів, які містять відомості про застосування таких заходів, було встановлено, що на облік в органах внутрішніх справ було поставлено 28 % таких осіб, в основному за вчинення хуліганства, знищення майна, побутові правопорушення.

Наприклад, К., 1999 року народження, перший раз був засуджений у 2015 р. (у віці 16 років) до 3 років позбавлення волі умовно за вчинення крадіжки. Перебуваючи під наглядом, що передбачає щоденні перевірки, він у квітні 2019 р. у складі банди із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я, заволодів золотими виробами гр-ки М. У травні того ж року під час чергового нападу в неприродній формі зівалтував гр-ку Т., після чого заволодів її грошима [234].

Серед засуджених осіб, що вчинили корисливо-насильницькі злочини у Донецькій та Луганській областях у віці від 20 до 30 років їх кількість раніше складає 61 %, з яких: за здійснення розкрадань засуджено 31 %; за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків – 19 %; грабежі – 11 %; хуліганство – 8 %; розбійні напади – 7 %; вимагання – 5 %; заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю – 4 %; порушення правил дорожнього руху – 2 %.

Серед досліджуваної групи одну судимість мав кожен третій (44 %), дві судимості – кожен сьомий (14 %). Примусове лікування від алкоголізму або наркоманії за вироком суду застосовувалося до 38 % засуджених.

Серед досліджуваних осіб раніше засуджувалися до позбавлення волі 59 %, з яких переважну більшість складає вікова група від 20 до 30 років (79 %); до осіб віком від 16 до 20 років частіше застосовувалось умовне засудження з відстрочкою вироку, але, на превеликий жаль, зазначене питання залишається неврегульованим й досі.

Серед засуджених до позбавлення волі звільнено через відбуття повного терміну покарання – 71 %; по амністії – 13 %, у зв'язку із заміною невідбутої частини покарання іншим покаранням – 9 %; у зв'язку з умовно-достроковим звільненням від відбуття покарання – 5 %.

Наведені дані дають можливість припустити, що особи, засуджені за вчинення агресивних корисливо-насильницьких злочинів, які раніше відбували покарання, перебуваючи у виправних установах, погано піддавалися виправленню, не заслуговували на дострокове звільнення.

Наприклад, О., 1969 року народження, був засуджений до 7 років позбавлення волі. Вчинив такі порушення режиму: у слідчому ізоляторі (СІЗО) – 10 діб карцеру за суперечки з адміністрацією; у колонії – сувора догана за незаконне пронесення листів та порушення форми одягу; 10 діб дисциплінарного ізолятора за зберігання грошей, виявлення і вилучення одноразового шприца, суперечки з адміністрацією [168].

К., 1967 року народження, був засуджений до 11 років позбавлення волі за вчинення вимагання у складі організованої злочинної групи. Порушення: у СІЗО – поміщений у карцер за знищення майна сокамерників; поміщений повторно в карцер за сперечання з конвоєм; поміщений у карцер за переслідування сокамерників; у колонії – поміщений у карцер за опір працівникові установи; переведений у дисциплінарний ізолятор за напад на працівника установи [307].

Таким чином, незважаючи на те, що серед досліджуваної категорії осіб раніше засуджені складали менше половини і більшість з них було засуджено

тільки один раз, значна їх кількість характеризується стійкими негативними якостями [263].

Для одержання повних кримінально-правових характеристик особистості корисливо-насильницького злочинця усі кримінальні провадження досліджуваної групи осіб було вивчено за допомогою спеціальної методики.

У ході проведеного кримінологічного аналізу кримінальних проваджень було встановлено, що рішення про вчинення злочину у 73 % осіб було заздалегідь обдуманим; 11 % – постійно готові до вчинення злочинів; 10 % – прийняли рішення раптово, без участі ситуації; 4 % – у зв'язку із ситуацією, що склалась. Намір щодо вчинення суспільно небезпечних дій виник під впливом оточення у 38 % осіб; самотійно – у 19 %; під впливом тяжкого збігу обставин – у 16 %; під впливом інших факторів – у 7 %; не змогли (відмовилися) відповісти – 19 %.

Крім того, вивчення кримінальних проваджень показало, що 80 % досліджуваних систематично вчиняли тривалі однорідні злочини, не потрапляючи в поле зору правоохоронних органів. Більшість осіб мали злочинну спеціалізацію, тобто володіли спеціальними технічними навичками або знаннями, отриманими від співучасників або раніше засуджених осіб.

Мотиви вчинення злочинів в осіб досліджуваної групи є такими: бажання мати гроші, заробіток (45 %); самоствердження в групі (32 %); прагнення до відчуття ризику (10 %); бажання купити речі й продукти, необхідні для себе або родини (5 %); придбати спиртні напої або наркотики (5 %); віддати борги (4 %).

Так, у кримінальному провадженні колегія суддів Апеляційного суду Донецької області (м. Маріуполь) засудила Д. за створення банди, а інших членів групи – за участь у ній, незважаючи на те, що банда була знешкоджена, так і не встигнувши вчинити жодного нападу. Події розвивались так. Д. вирішив погасити заборгованість у 3 тис. доларів США, одержавши необхідну суму шляхом нападу на водіїв вантажівок на трасі Донецьк-Ростов. До участі в нападах він залучив своїх знайомих: двох колишніх охоронців та одного спортсмена. Злочинці придбали мотузки, лейкопластир, у невстановлених

слідством осіб – автомат Калашникова з бойовими набоями, пістолет Макарова, поліцейську форму, гумові кийки, поліцейський жезл із підсвічуванням, виготовили нагрудний знак працівника патрульної поліції. У ході досудового розслідування було з'ясовано, що Д. власноруч розробив план дій банди у разі вчинення нападу, розподілив обов'язки між членами групи. Протягом декількох днів члени групи неодноразово виїжджали на трасу, підшукали місце для засади, поблизу сховали зброю та амуніцію. У результаті здійснення оперативно-розшукових заходів про плани банди стало відомо працівникам ГУ НП в Донецькій області, які затримали підозрюваних осіб у засідці, де вони, переодягнувшись, узявши зброю й інше спорядження, чекали на вантажівки [233].

Аналіз наявної емпіричної бази засвідчує, що домінуючою рисою морально-психологічного портрету осіб, які вчиняють злочини в розглядуваній сфері, є їх корисливо-споживацька орієнтація та прагнення до наживи. У системі їхніх ціннісних орієнтацій ключове місце посідають егоїстичні та корисливі спонукання, забезпечення власного благополуччя будь-якою ціною.

Відштовхуючись від несприятливих умов особистісного розвитку переважної більшості злочинців, під впливом яких формувалася відповідна система цінностей та еталонів поведінки, перейдемо до аналізу їхніх ціннісних орієнтацій і правосвідомості. Ціннісні орієнтації характеризують моральну сторону свідомості особистості та являють собою сукупність уявлень особи про цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення [48].

Більше того, аналіз психології поведінки злочинців даної категорії дозволяє переконливо стверджувати, що паралельно з корисливою та іншими видами мотивації самостійного значення набуває агресія [408]. Цими особами рухає не тільки прагнення заволодіти чужим майном, але й бажання покарати, принизити, фізично знищити його власників, найчастіше представників вищого соціального рівня, відповідно – людей забезпеченіших, щасливих.

Так, наприклад, за безпосередньою вказівкою лідера банди, раніше засудженої В., інші учасники твартували потерпілих жіночої статі у

присутності близьких їм людей, у тому числі й у неприродній формі, або ж за допомогою холодної зброї наносили їм ушкодження спеціально, як наказувала В., на обличчі. У результаті потерпілим було спричинено різаних ран щічних областей, які призвели до тілесних ушкоджень, які спотворюють обличчя і, відповідно до висновку експертизи, належать до тяжких тілесних ушкоджень. Як було встановлено в ході допитів, причиною цього була патологічна озлобленість В. стосовно інших жінок [235].

Зазначені уявлення поділяються на дві категорії: 1) цінності-цілі (уявлення про ідеали, на які варто рівнятися) і 2) цінності-засоби (уявлення про пріоритетні способи досягнення цілей та життєвого успіху загалом). Сучасні кримінологічні дослідження уявлень правопорушників про цінності-цілі життєдіяльності фіксують їх орієнтованість на корисливий спосіб життя і повну свободу дій – 44,7 %, високооплачувану роботу – 39,8 %, матеріальну забезпеченість і багатство – 37,7 %.

Правосвідомість як характеристику морально-психологічної ознаки можна проаналізувати за допомогою результатів дослідження ставлення корисливо-наси́льницьких злочинців до права власності та його кримінально-правової охорони [301, с. 171]. Проведене дослідження засвідчило, що корисливі злочинці добре обізнані про кримінально-правову охорону відносин власності, формально із цим згодні, однак не сприймають її як особисту цінність, непорушне табу, а тому цілком нормально ставляться до незаконного наси́льницького заволодіння чужим майном.

Виявлені деформації сфери свідомості злочинців корелюють із відхиленнями в дозлочинній поведінці. Передусім це проявляється у дозлочинному способі життя у складі малої соціальної групи. У кримінологічній літературі під способом життя розуміється сукупність типових для цього суспільства форм життєдіяльності людей, способів задоволення ними своїх матеріальних і духовних потреб та інтересів [318, с. 44].

Особи, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, уміють переконувати й входити в довіру, справляють приємне враження надійної або потрібної людини, спроможні продумати все до найменших дрібниць, схильні до ризику, урівноважені, здатні до самоконтролю та терпіння, а коли необхідно, проявляють настійливість. Їх вирізняє зневажливе ставлення до інших членів суспільства, поведінка за принципом «моральним є все, що вигідно». У цілому таким особам властиві такі загальні етично-психологічні ознаки, як одностороння примітивно-споживча орієнтація, перебільшене уявлення про значення матеріальних благ, негативне ставлення до інтересів суспільства та громадян, заперечення загальновизнаних цінностей.

Особи, які вчиняють, наприклад, розбійні напади, з великою зневагою ставляться до соціальних норм й етичних цінностей, за психологічною характеристикою та мірою виявлення особистих властивостей найбільш близькі до осіб, що вчиняють насильницькі злочини. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що розбійні напади завжди характеризуються насильством, яке застосовується не лише до конкретної особи, а й до будь-кого, хто заважає злочинцю заволодіти грошовими коштами. Такі розбійні напади нерідко пов'язані із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або вбивствами потерпілих. Це свідчить про те що, особи, які вчиняють розбійні напади, психологічно готові до застосування будь-якого ступеня насильства у тому випадку, якщо це необхідно для досягнення поставленої мети – заволодіння бажаними цінностями [519]. Так, наприклад, *озброєні бойовики, які пограбували декілька відділень банків у Маріуполі, виявилися боржниками банківських установ. Про це повідомила пресслужба ПриватБанку з посиланням на результати розслідування нападу на відділення в Маріуполі, проведеного службою безпеки банку. У ході розслідування обставин нападу встановлено особи всіх зловмисників, у тому числі ватажка бойовиків, який називав себе «воєнним комендантом ДНР». Ним виявився Андрій Борисов, заборгованість якого, за даними банку, тільки за кредитом, узятим у ПриватБанку, становить декілька десятків тисяч гривень [53].*

Вольові властивості особи полягають у вмінні свідомо регулювати свою поведінку, здатності приймати і виконувати правильні рішення, досягати поставленої мети. Необхідно констатувати, що переважна частина злочинців має сильні вольові якості, але вони спрямовані на задоволення антисуспільних потреб та інтересів. Тому інші з них, які характеризуються слабкою волею, піддатливістю, неспроможністю протистояти цьому впливу, втягуються у спільну злочинну діяльність.

І найголовніше, варто наголосити на *груповому характері вчинених діянь*. Залежно від кількості в групі осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини, кількість учасників нападу розподілилась наступним чином: 1) група, яка складається з 2–3 осіб – 40,8 %; 2) 4–5 осіб – 20,2 %; 3) 6–7 осіб – 28,6 %; 4) 8–10 осіб – 10,4 %. Такі групи переважно мали ознаки організованої злочинної діяльності: навмисне створення з метою нападів, ієрархічну побудову, тривалі злочинні зв'язки, з розробкою злочинного плану та його реалізацією. Для учасників цих злочинних груп основним джерелом існування було заняття злочинною діяльністю. Про це свідчить те, що більше половини засуджених учасників таких злочинів не працювали, крім того, 54 % учасників таких груп були раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких та корисливих злочинів, у тому числі 24 % з них за розбійні напади.

Серед опитаних 17,6 % були лідерами (організаторами) банд, решта – учасники. Про суспільну небезпечність таких осіб можна висловлювати судження, спираючись на дані щодо вчинюваних бандами злочинів, а також визначеного судом покарання за вчинення цих злочинів. Так, наприклад, 100 % опитаних осіб, вказували, що ними у складі банди вчинювались розбійні напади з метою заволодіння майном громадян, підприємств та організацій. Поряд з розбійними нападами вчинювались й такі злочини, як вбивства (30,2 % опитаних), грабежі (62 %), крадіжки (58 %), злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї (47 %), викрадення людей (3 %), напади на автотранспортні засоби (7 %) тощо. За мірою покарання, визначеною судом, опитувані розподілились

наступним чином: до 10 років – 17,3 %, від 10 до 15 років – 42,6 %, від 15 до 20 років – 19,6 %, до довічного позбавлення волі – 20,5 %.

Зазначимо, що майже 30 % опитаних вказали, що у них було бажання вийти зі складу банди, але реалізували це бажання лише близько 7 %. Серед причин, чому особи не вийшли зі складу банди називались такі: побоювався розправи з боку інших членів банди чи лідера банди; не встиг – був заарештований; мав фінансові проблеми, які намагався вирішити. Решта опитаних (70 %) вказали, що у них не було бажання вийти з банди. Близько 63 % опитаних вказали на те, що вони розраховували на безкарність своїх дій, 12 % – не замислювались над питанням відповідальності за свої вчинки (їм було байдуже), а 25 % – готові були понести покарання за свої вчинки.

Так, наприклад, за даними статистики, злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, здебільшого (86,0 %) мають груповий характер. Як показали результати вивчення слідчої практики, особу злочинця – учасника організованих груп і злочинних організацій у вчиненні злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, можна розглядати у двох напрямках: 1) колективний суб'єкт вчинення злочинів (злочинна група як ціле); 2) лідери і члени злочинного угруповання (їхні типові й індивідуальні ознаки).

Важливою рисою аналізованих злочинів є те, що їх учиняють особи, які входять до організованої злочинної групи з наявністю певної ієрархічної побудови та розподілом функцій між окремими структурними ланками й окремими членами. Причому, в разі успішності злочинної діяльності, у формуванні переважають тенденції до консолідації, згуртованості злочинного колективу, що сприяє розвитку його внутрішніх психологічних і функціональних структур.

Водночас, для злочинних угруповань, що спеціалізуються на торгівлі людьми, властивим є такий розподіл ролей: замовник, організатор, вербувальник, перевізник, допоміжний персонал (диспетчери, бойовики-охоронці, водії, особи, які надають приміщення для експлуатації жертв торгівлі

людьми). З'ясовано, що нині існує тенденція перетворення на вербувальників колишніх жертв торгівлі людьми.

На підставі вивчення слідчої та судової практики з'ясовано, що більше половини злочинів (61,0 %), пов'язаних із терористичною діяльністю і вчинених групою осіб, було кваліфіковано за сукупністю зі статтями, що передбачають кримінальну відповідальність за інші злочини.

Проведено розподіл типових корисливо-насильницьких груп за характером внутрішньогрупових зв'язків співучасників та їх відношенням до злочинної діяльності на:

- випадкові: їх членів не пов'язує попередня домовленість; спочатку вони об'єднуються в групу з метою вчинення не тяжкого злочину (наприклад, крадіжки), а потім їх дії набувають насильницького характеру;
- епізодичні: їх члени за попередньою змовою періодично порушують публічний порядок; основа формування групи – дружні стосунки її членів;
- організовані: присутній лідер; злочини заздалегідь плануються і більш ретельно готуються, підшукуються знаряддя вчинення злочину і транспорт, розподіляються ролі.

Що стосується моральних та психологічних ознак злочинця, необхідно визначити схильність особи до вчинення того чи іншого виду злочину. Адже відомості про типові мотиви злочину, як зазначають М. В. Гончарова та І. М. Подволоцький, дозволяють окреслити в загальному потреби злочинця, що наштовхнули злочинця на вчинення злочину, і як наслідок встановити основні напрямки досудового розслідування [116].

За результатами дослідження, основними мотивами вчинення аналізованої категорії злочинів були такі: користь, агресія, хуліганський, меркантильний, націоналістичний, політико-ідеологічний, релігійний; потреба в «приналежності до групи» чи влади над людьми, ненависть до заможних людей, помста. У 88,0 % випадків у діях злочинців було виявлено поєднання мотивів. Це притаманне, насамперед, для групових злочинів, пов'язаних із тероризмом, у

яких мотив виконавця може не збігатися з мотивом організатора терористичної акції.

Виявами прямолінійно-агресивного типу відносин є непримиренність, жорстокість засобів вчинення, приховування злочинів, активність дій, спрямованих на досягнення мети насильницькими методами, кримінальна потреба у вчиненні злочинних дій. Під час вчинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, виявляється прямолінійно-агресивний тип відносин, що характеризується спрямованістю суб'єкта злочину на вчинення злочинів внаслідок домінування мотиву агресії. Із цього приводу Б. Р. Сембекова стверджує, що мотив агресії виражається в сприйнятті світу як ворожого середовища, визнанні насильства як способу дії, налаштованості на боротьбу, бій, відплату, прагненні дати відсіч або самому напасти, перешкодити, нашкодити, образити [422].

Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Суттєво впливають на безпеку життя і здоров'я громадян і такі форми організованої злочинності, як наркобізнес, сексуальна експлуатація, торгівля зброєю, кіберзлочинність (до 40 % відповідних угруповань мають транснаціональний характер, постійно розширюють масштаби і сфери злочинної діяльності).

Систематизуємо отримані дані шляхом розподілу явищ на окремі елементи (типи) за найбільш істотними критеріями та у виявленні відмінностей між ними, що є типологією. Значна більшість кримінологів вважають, що підставами (критеріями) побудови типології особи злочинців повинні бути: 1) *характер антисуспільної спрямованості особи злочинців*; 2) *ступінь глибини цієї антисуспільної спрямованості* [18; 291; 251; 14; 16; 527; 227; 248]. Названі два типологічні критерії, доповнюючи один одного, становлять підґрунтя типології особи злочинців.

За характером антисуспільної спрямованості усіх злочинців поділяють на такі чотири типи: 1) насильницькі; 2) корисливі; 3) злісні й соціально дезорганізовані; 4) необережні. За ступенем глибини антисуспільної спрямованості злочинців поділяють на: 1) випадкових; 2) ситуаційних; 3) нестійких; 4) злісних; 5) особливо злісних [247, с. 40-41; 248, с. 38]. Таким чином, виділяємо два типи особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини за характером і змістом їх мотивації: *насильницький тип і з корисливою спрямованістю*.

Насильницький тип характеризується негативним ставленням до людини, її невід'ємних прав і свобод на життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність. Така особа повністю розуміє суспільну небезпеку своєї поведінки, проте через безкарність, «вседозволеність» вчиняє злочини, «подаючи негативний приклад» власною поведінкою колегам. Тип злочинців з корисливою спрямованістю характеризується негативною мотивацією, що проявляється у злочинних намірах і діях заради матеріальної наживи, збагачення.

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що більшість осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС, за вказаним вище критерієм можна зарахувати до типу *ситуативних* злочинців, які в результаті збігу певних життєвих обставин не змогли утриматись від спокуси «додаткового заробітку», але загалом характеризуються позитивно, а також злісних і особливо злісних (професійних злочинців), частка яких є доволі значною.

Ситуативний тип характеризується слабкою схильністю до протиправної діяльності. Його злочинна поведінка зумовлена збігом життєвих обставин. Цьому типу не властиві негативні етико-психологічні якості, характерні для «справжніх» злочинців [205, с. 90]. Крім того, такій особі притаманний слабкий характер, вона не може протистояти іншим, часто не здатна заперечити або відстояти власну позицію, в більшості випадків не може відокремитися від колективу і залежна від нього, а тому робить «так як усі», навіть порушуючи

закон. Злісний тип злочинців є особливо небезпечним, оскільки неодноразово вчиняв злочини і продовжує їх скоювати. Аморальність, агресивність, конфліктність, стійка установка це робити та переконаність, що законним шляхом не можна вирішити питання або розв'язати (виконати) завдання.

Також необхідно виділити *тип нестійкого та злісного злочинця*. Перший характеризується переважно позитивно, такі особи не вчиняли правопорушення, зокрема ті, що пов'язані з насильством, жорстокістю, але були свідками такого, наприклад, в дитинстві, а тому сприймають такий спосіб вирішення справи як негативний, однак можливий, чим і виправдовують себе. Особам злісного типу характерна стійка антисуспільна поведінка. Вони неодноразово вчиняли дії, які характеризуються насильством і жорстокістю, притягалися до адміністративної відповідальності. Байдужість, хамство, відмова вирішувати проблеми гуманними та людськими способами, агресивність, жорстокість – риси, які характерні цьому типу злочинців.

У цілому, особам, що вчиняють корисливо-насильницькі злочини, властиві такі загальні етично-психологічні ознаки, як однобічна примітивно-споживча орієнтація, перебільшене уявлення про роль матеріальних благ, негативне ставлення до інтересів суспільства й окремих громадян, слабка адаптація до соціального середовища, заперечення багатьох його цінностей. За психологічною характеристикою і мірою виявлення особистих властивостей вони найбільш близькі до осіб, що вчиняють насильницькі злочини. Це пояснюється певною мірою тим, що у вчиненні таких злочинів, є елемент насильства, але це насильство застосовується не лише до конкретної фізичної особи, а до того, що заважає заволодіти майном.

Найбільш характерною властивістю корисливо-насильницьких злочинців є імпульсивність поведінки і низький самоконтроль, які можуть призводити до раптових агресивних вчинків. Усереднений психологічний портрет злочинця, який вчиняє бандитські напади, викрадення людей або вимагання, виглядає таким чином: це людина із сильними коливаннями настрою, проміжні депресивні фази короткочасні, переважає ейфорія. Спостерігається схильність

до дисфорії і тісно пов'язаної з цим афективної вибуховості. Роздратування, якщо накопичується, реалізується за наявності об'єкта, на якому зривається зло. Є схильність до садизму. У період підвищеного настрою людина може робити досить багато як гарного, так і поганого, залежно від спрямованості, тобто здатна вчинити серію злочинів «на одному диханні».

Комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто поверхнево характеризують особу, воно має бути глибоким і враховувати ознаки у їх взаємодії, що є гарантією повного виявлення чинників генезису особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення ним нових злочинів. Успішне запобігання корисливо-насильницьким злочинам можливе лише в тому випадку, якщо увагу буде сконцентровано на особі злочинця, оскільки саме особистість є носієм причин вчинення таких злочинів.

Розглянемо більш детально характеристику осіб які вчиняли різні види корисливо-насильницьких злочинів.

Таблиця № 41. Порівняння значень показників

кількості вчинених злочинцями кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115, 146, 146-1, 149, 186, 187, 189, 257, 289 КК України, зареєстрованих на території Донецької області впродовж 2014–2019 років

Вбивства (ст. 115 КК України)	Донецька область																	
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																	
	Раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами										
								громадянами СНД										інші країни
								всього	всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	
2014	102	1	16	147	17	2	0	3	2	2	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	53	2	18	120	17	0	0	5	4	3	0	0	1	0	0	0	0	1
2016	48	6	21	112	25	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	48	4	7	82	13	0	0	3	2	1	0	0	0	0	0	0	1	1
2018	22	0	6	54	16	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2019	32	2	3	57	12	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Всього	305	15	71	572	100	3	0	14	11	7	0	1	2	0	0	0	1	3

Дані таблиці добре ілюструють те, що у період 2014–2019 років скоєні вбивства раніше судимими особами мають тенденцію до зниження. Так, у 2014 р. (102) найбільше вчинено вбивств цією категорією, а починаючи з 2015 р. (53), 2016–2017 р. (по 48), відзначаємо зменшення кількості вказаних осіб. Найнижчий рівень спостерігаємо у 2018 (22). А у 2019 (32) відмічаємо незначне збільшення раніше судимих осіб. Всього в період 2014–2019 років убивств вчинили 305 осіб, які раніше вчиняли злочини.

У стані алкогольного сп'яніння вчинено вбивств у 2014 (147), 2015 (120), 2016 (112), 2017 (82), 2019 (57) роках.

Частка жінок у скоєнні вбивств у зазначений період становить 100 осіб. Найбільше жінки вчинили вбивств у 2016 р. (25), 2014–2015 рр. (по 17), 2018 р. (16).

Законодавчо визначена періодизація молодого покоління (14–35 років). Ми будемо виходити з того, що неповнолітній контингент злочинців обмежується періодом 14–17 повних років. Усього за період 2014–2019 рр. на території Донецької області вчинили вбивства 15 неповнолітніх. Найбільше вчинили у 2016 р. (6), 2017 р. (4).

Дані таблиці також добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ, частка ОГ та ОЗ є невисокою. Так, якщо в період 2014–2019 рр. на території Донецької області вбивства вчинили три (3) особи у складі ОГ та ОЗ, а саме у 2014 (2) та 2018 (1), то вбивства у групі скоїла 71 особа, найбільше у 2016 (21), 2015 (18), 2014 (16). Убивства вчинялися іноземцями (згідно з даними таблиці – 14 осіб), які мають громадянство РФ (7), Вірменії (2), Туркменістану та Молдови (по 1), а також громадянами інших країн, не членів СНД (3).

Таблиця № 42

Вбивства (ст. 115 КК України)	Луганська область																		
	3 числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	Раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД									інші країни	
всього громадянами СНД									Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан		
2014	44	13	10	66	12	1	0	3	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	17	1	6	38	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	15	0	4	36	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	12	1	3	25	3	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
2018	13	2	3	15	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	10	0	1	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	111	17	27	196	25	2	0	4	3	2	0	1	0	0	0	0	0	0	1

На території Луганської області впродовж 2014-2019 років скоєні вбивства раніше судимими особами мають тенденцію до зниження. Так, у 2014 (44) найбільше вчинено вбивств вказаною категорією осіб, а починаючи з 2015 (17), 2016 (15), 2017 (12) відмічаємо зменшення їх кількості. А у 2018 (13) – незначне збільшення. Найнижчий рівень спостерігаємо у 2019 (10).

Всього в період з 2014 р. по 2019 р. убивства скоїли 111 осіб, які раніше вчиняли злочини.

У стані алкогольного сп'яніння особами скоїно в 2014 р. (66), 2015 р. (38), 2016 р. (36), 2017 р. (25) убивств.

Частка жінок у скоєнні вбивств у зазначений період становить 25 осіб. Найбільше скоїли вбивств жінки у 2014 (12), 2016, 2018 (по 4).

Усього впродовж 2014–2019 років на території Луганської області скоїли вбивства 17 неповнолітніх. Найбільше скоїли в 2014 р. (13).

Дані таблиці також добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ, частка ОГ та ОЗ є невисокою. Так, якщо у період з 2014 по 2019 рік на території Луганської області вбивства вчинили три (3) особи у складі ОГ та ОЗ, а саме у 2014 та 2016 (по 1), то вбивства у групі скоїло 27 осіб, найбільше у 2014 (10), 2015 (6).

Вбивство вчинялося іноземцями (згідно з даними таблиці – 4 особи), які мають громадянство РФ (2), Молдови (1), а також громадянами інших країн, не членів СНД (1).

Кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Луганської області у період 2014–2019 рр. жінками та неповнолітніми не вчинялися взагалі.

У стані алкогольного сп'яніння аналізоване посягання у період 2014–2019 років учинили 9 осіб.

Так, найбільшу кількість осіб, які вчинили правопорушення, передбачене ст. 146 КК України, у стані сп'яніння відмічаємо в 2014 р. та 2016 р. (по 3), 2018 р. (2), а найменше – у 2015 р. (1).

Частка ОГ та ОЗ у вчиненні таких злочинів відсутня взагалі. За даними таблиці, незаконне позбавлення волі або викрадення людини вчинило 32 раніше судимі особи, найвищий показник – у 2015 (10), 2017 (9), 2014 (7).

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини вчинялося іноземцями (згідно з даними таблиці – 4 особами), які є громадянами інших країн, у тому числі РФ (1), країн – не членів СНД (4).

Зазначимо, що скоїли незаконне позбавлення волі або викрадення людини особи, які раніше вчиняли злочини, у період 2014–2019 на території Донецької області (16) менше на 50 %, ніж на території Луганської області (32).

Частка осіб, які вчиняли незаконне позбавлення волі або викрадення людини у групі, у зазначений період, на території Донецької області (35) менша на 35,19%, ніж на території Луганської області (54).

Частка іноземних громадян, які скоїли незаконне позбавлення волі або викрадення людини, у зазначений період часу, на території Донецької області (1) менша на 75%, ніж на території Луганської області (4).

Частка осіб, які скоїли незаконне позбавлення волі або викрадення людини у стані алкогольного сп'яніння у період 2014–2019 рр., на території Донецької області (17) більша на 88,89 %, ніж на території Луганської області (9).

Таблиця № 45

Торгівля людьми (ст. 149 КК України)	Донецька область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								громадянами СНД										інші країни	
								всього	всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	
2014	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	2	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	4	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	9	0	2	2	0	7	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1	0	16	0	11	3	0	8	8	7	0	0	1	0	0	0	0	0	0

З даних таблиці видно, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Донецької області у період 2014–2019 рр. неповнолітніми та у стані алкогольного сп'яніння – не вчинялися взагалі. Однак вчинялися жінками, кількість яких становить – 11. Найбільше торгівлею людьми займалися жінки у 2017, 2018 (по 3), 2016, 2019 (по 2), а найменше – у 2014 (1).

На території Донецької області у період 2014–2019 рр., торгівлю людьми скоїло у групі 16 осіб. Так, найбільшу кількість таких осіб зафіксовано у 2019 (9), 2018 (4), а найменшу – у 2017 (2), 2014 (1). Частка ОГ та ОЗ є доволі невисокою, згідно з даними таблиці вчинили правопорушення вказаної категорії лише 3 особи, найбільше – у 2019 (2), 2017 (1). Така ж невисока частка вчинення правопорушення раніше судимими особами у 2014 (1).

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини вчинялося іноземцями (згідно з даними таблиці – 8 особами), які є громадянами країн СНД, а саме громадянами РФ (7), Вірменії (1).

Таблиця № 46

Торгівля людьми (ст. 149 КК України)	Луганська область																		
	3 числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								громадянами СНД											інші країни
								всього	всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	
2014	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	1	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	3	0	4	0	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Із даних таблиці відмічаємо, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Луганської області у період 2014–2019 рр. неповнолітніми та у стані алкогольного сп'яніння – не вчинялися взагалі.

Однак вчинялися жінками, кількість яких становить – 5. Стан такої злочинності серед жінок доволі стабільний, протягом 2014, 2016–2019 років зареєстровано по 1 такому злочину, жодного злочину не реєструвалося в 2015 році.

На території Луганської області у період 2014–2019 рр. торгівлю людьми скоїло у групі 4 особи. Так, найбільшу кількість таких осіб зафіксовано у 2017 (2), 2018 та 2019 (по 1). Жодного такого злочину у групі не вчинено у 2014–2016 роках. Частка ОГ та ОЗ є доволі невисокою, згідно з даними таблиці, скоїли правопорушення вказаної категорії лише 3 особи у 2017–2019 роках (по 1). Така ж невисока частка скоєння правопорушення особами, які вчиняли раніше злочини, всього 3 злочини, які вчинені у 2016–2018 роках (по 1).

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини іноземцями не вчинялося.

Зазначимо також те, що частка осіб, які вчиняли торгівлю людьми у групі, у зазначений період, на території Донецької області (16) більша на 300%, ніж на території Луганської області (4).

Таблиця № 47

Грабежі (ст. 186 КК України)	Донецька область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД									інші країни	
									всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан		Узбекистан
2014	423	62	104	198	21	0	0	10	8	5	0	0	0	1	0	0	0	2	2
2015	212	38	38	128	14	0	0	4	3	3	0	0	0	0	0	0	0		1
2016	195	30	43	105	15	0	0	7	7	1	0	0	0	1	0	0	0	5	0
2017	188	21	36	98	16	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2018	170	38	31	80	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	162	34	18	67	14	0	0	2	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
Всього	1350	223	270	676	91	0	0	24	21	9	0	0	1	3	0	0	1	7	3

Дані таблиці добре ілюструють те, що у період 2014–2019 років вчинили грабежі 1350 раніше судимих осіб і в період з 2014 (423), 2015 (212), 2016 (195), 2017 (188) до 2018 (170) спостерігається тенденція до зниження, а у 2019 (162) кількість злочинців, які скоїли грабежі, – найменша.

Відзначимо, що найбільше осіб у стані алкогольного сп'яніння вчинили грабежі у 2014 (198), 2015 (128), 2016 (105), 2017 (98), 2018 (80) роках, а найменше – у 2019 (67). Усього вчинили грабежі 676 злочинців.

Частка жінок у скоєнні грабежів у зазначений період становить 91 особа. Найбільше вчинили кримінальних правопорушень жінки у 2014 (21), 2017 (16), 2016 (15), 2015, 2019 (по 14), а найменше – у 2018 (11).

Усього за період 2014–2019 рр. на території Донецької області вчинили грабежів 223 неповнолітні. Найбільше вчинили грабежів неповнолітні у 2014 (2), 2015 та 2018 (38), 2019 (34), 2016 (30), а найменше вчинили в 2017 (21 особа).

Дані добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ. Так, у групі вчинили грабежі 270 осіб, причому добре

виражена тенденція до зменшення кількості злочинців у період з 2014 (104), 2015 (38), 2016 (43), 2017 (36), 2018 (31). Найменше злочинців зафіксовано у 2019 (18). Грабежі на території Донецької області у період 2014–2019 рр. не вчинялися у складі ОГ та ОЗ.

З числа грабежів, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися правопорушення іноземними громадянами. Грабежі вчинялися 21 громадянином країн-учасниць СНД (РФ – 9, Узбекистану – 7, Азербайджану – 3, Вірменії та Туркменістану – по 1) та 3 громадянами інших країн.

Таблиця № 48

Грабежі (ст. 186 КК України)	Луганська область																	
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																	
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами										
								всього	громадянами СНД									інші країни
									всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	
2014	259	34	37	90	11	0	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	72	16	13	36	4	0	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	77	9	17	27	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	59	10	11	26	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	41	2	10	27	5	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	51	2	4	14	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	559	73	92	220	37	0	0	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0

Дані таблиці добре ілюструють те, що в період 2014–2019 років скоїли грабежів 559 раніше судимих осіб. Найбільше злочинів такими особами вчинено у 2014 (259), 2016 (77), 2015 (72) роках, а найменше у 2018 (41).

Відзначимо ту обставину, що найбільше осіб у стані алкогольного сп'яніння скоїли грабежі у 2014 (90), 2015 (36), 2016 та 2018 (по 27), 2017 (26) роках, а найменше – у 2019 (14).

Частка жінок у скоєнні грабежів, у зазначений період, становить 37 осіб. Найбільше скоїли кримінальних правопорушень жінки у 2014 (11), 2016 (8), 2017 (7), 2018 (5), 2015 (4), а найменше – у 2019 (2).

Всього за період 2014–2019 рр. на території Луганської області скоїли грабежів 73 неповнолітні. Найбільше скоїли грабежів неповнолітні в 2014 (34), 2015 (16), 2017 (10), 2016 (9), а найменше скоїли у 2018 та 2019 (по 2).

В групі скоїли грабежі 92 особи, найбільше у 2014 (37), 2016 (17), 2015 (13), 2017 (11) , 2018 (10), а найменше – у 2019 (4). Грабежі на території Луганської області у період 2014-2019 не вчинялися у складі ОГ та ОЗ.

З числа грабежів, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися правопорушення іноземними громадянами (5). Грабежі вчинялися 5 громадянами країни-учасниці СНД (РФ).

Всього в період 2014–2019 рр. грабежі скоїли 1350 осіб, які раніше вчиняли злочини (Донецька область), що на 141,5% більше, ніж скоєно грабежів зазначеною категорією на території Луганської області (559 осіб).

Частка жінок у скоєнні грабежів, у зазначений період, на території Донецької області (91) більша на 145,95%, ніж на території Луганської області (37).

Частка іноземних громадян, які скоїли грабежі у зазначений період часу, на території Донецької області (24) більша на 380%, ніж на території Луганської області (5).

Частка неповнолітніх, які скоїли грабежі у 2014–2019 рр., на території Донецької області (223) більша на 205,48 %, ніж на території Луганської області (73).

Зазначимо також те, що частка осіб, які вчиняли грабежі у групі, у зазначений період, на території Донецької області (270) більша на 193,48 %, ніж на території Луганської області (92).

Частка осіб, які вчиняли грабежі у стані алкогольного сп'яніння у період 2014–2019 рр., на території Донецької області (676) більша на 207,27 %, ніж на території Луганської області (220).

Таблиця № 49

Розбійні напади (ст. 187 КК України)	Донецька область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД								інші країни		
всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан		Туркменістан	Узбекистан									
2014	168	13	85	111	4	3	0	7	3	1	0	0	0	1	0	0	0	1	4
2015	91	15	64	51	17	13	0	2	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2016	66	24	62	45	2	31	14	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2017	48	7	28	30	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	36	10	26	28	3	2	0	3	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2019	45	12	23	25	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	454	81	288	290	32	51	14	13	8	4	0	0	1	1	0	0	0	2	5

Дані таблиці добре ілюструють те, що в період 2014–2019 років вчинили розбійні напади 454 раніше судимі особи й у період з 2014 (168), 2015 (91), 2016 (66), 2017 (48) до 2018 (36) спостерігається тенденція до зниження, однак у 2019 (45) знову кількість осіб зросла. Відзначимо, що найбільше осіб у стані алкогольного сп'яніння скоювали розбійних нападів у 2014 (111), 2015 (51), 2016 (45), 2017 (30), 2018 (28) роках, а найменше – у 2019 (23). Всього вчинили розбійних нападів 290 осіб. Частка жінок у скоєнні розбійних нападів у зазначений період становить 32 особи. Найбільше вчинили кримінальних правопорушень жінки у 2015 (17), 2014 (4), 2017, 2018, 2019 (3), а найменше – у 2016 (2).

Усього за період 2014–2019 рр. на території Донецької області вчинено розбійних нападів 81 неповнолітнім. Найбільше вказаних кримінальних правопорушень скоювали неповнолітні у 2016 (24), 2015 (15), 2014 (13), 2019 (12), 2018 (10), а найменше – у 2017 (7 осіб). Дані добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ. Так, адже в групі вчинили розбійних нападів 288 осіб, причому добре виражена тенденція до зменшення кількості злочинців у період з 2014 (85), 2015 (64),

2016 (62), 2017 (28), 2018 (26). Найменше злочинців зафіксовано у 2019 (23). Розбійні напади вчинено у складі ОГ та ОЗ – 51 особою.

З числа розбійних нападів, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися вказані правопорушення іноземними громадянами. Розбійні напади вчинялися 8 громадянами країн-учасниць СНД (РФ – 4, Узбекистану – 2, Молдови та Азербайджану – по 1) та 5 громадянами інших країн.

Таблиця № 50

Розбійні напади (ст. 187 КК України)	Луганська область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД									інші країни	
									всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан		Узбекистан
2014	68	5	34	33	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	41	10	22	28	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	15	3	17	7	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	15	0	8	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	14	3	9	5	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	5	0	1	2	0	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Всього	158	21	91	81	7	8	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Дані таблиці добре ілюструють те, що в період 2014–2019 років скоїли розбійні напади 158 раніше судимих осіб і в період з 2014 (68), 2015 (41), 2016 (15) спостерігається зниження, у 2017 році кількість таких осіб залишилася на рівні попереднього періоду (15), а далі – знову зниження: 2018 (14), 2019 (5).

Відзначимо, що найбільше осіб у стані алкогольного сп'яніння скоювали розбійних нападів у 2014 (3), 2015 (28), 2016 (7), 2017 (6), 2018 (5) роках, а найменше – у 2019 (2).

Частка жінок у скоєнні розбійних нападів у зазначений період становить 7 осіб. Найбільше скоїли кримінальних правопорушень жінки у 2014 (3), протягом 2015–2018 років зареєстровано по 1 правопорушенню, а у 2019 – жодного.

Усього за період 2014–2019 рр. на території Луганської області скоїли розбійних нападів 21 неповнолітній. Найбільше вказаних кримінальних правопорушень скоювали неповнолітні у 2015 (10), 2014 (5), 2016 та 2018 (по 3), жодного такого злочину неповнолітніми не вчинялось у 2017 та 2019 роках.

Дані добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ. Так, адже в групі скоїли розбійних нападів 8 осіб. Таки випадки мали місце лише у 2015 (3) та 2016 (5) роках.

З числа розбійних нападів, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися вказані правопорушення іноземними громадянами лише 2. Розбійні напади вчинялися 1 громадянином країн-учасниць СНД (РФ) та 1 громадянином іншої країни – не учасника СНД.

Усього в період 2014–2019 рр. розбійні напади скоїли 454 особи, які раніше вже вчиняли злочини (Донецька область), що на 120 % більше, ніж скоєно розбійних нападів зазначеною категорією на території Луганської області (158 осіб).

Частка жінок у скоєнні розбійних нападів, у зазначений період, на території Донецької області (32) більша на 357,14 % ніж на території Луганської області (7).

Частка іноземних громадян, які скоїли розбійні напади у зазначений період часу на території Донецької області (13), більша на 550 %, ніж на території Луганської області (2).

Частка неповнолітніх, які скоїли розбійні напади у 2014–2019 рр., на території Донецької області (81) більша на 285,71 %, ніж на території Луганської області (21).

Зазначимо також те, що частка осіб, які вчиняли розбійні напади у групі, у зазначений період, на території Донецької області (288) більша на 216,48 %, ніж на території Луганської області (91).

Частка осіб, які вчиняли розбійні напади в стані алкогольного сп'яніння у період 2014–2019 рр., на території Донецької області (290) більша на 258,02 %, ніж на території Луганської області (81).

Таблиця № 51

Вимагання (ст. 189 КК України)	Донецька область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД										інші країни
всього громадянами СНД									Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан		
2014	7	10	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	6	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	5	0	9	3	0		0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	2	0	3	2	0	3	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	4	0	3	1	1		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Всього	19	10	23	9	1	8	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1

За даними таблиці 19 раніше судимими особами скоїно вимагання, найвищий показник – у 2014 (7), 2017 (5), 2019 (4), а найменший – у 2015 (1).

На території Донецької області у період 2014–2019 років вимагання вчинило у групі 23 особи. Так, найбільшу кількість тих осіб, які скоїли вимагання, зафіксовано у 2017 (9), 2016 (6), 2018 та 2019 (по 3), а найменшу – у 2014 та 2015 (по 1). Згідно з даними таблиці, скоїли правопорушення у складі ОГ та ОЗ – 8 осіб (у 2016 – 5, 2018 – 3).

Аналізуючи дані таблиці, відзначаємо, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Донецької області у період 2014–2019 рр. жінками скоювалися у 2019 (1). Неповнолітні вчиняли вимагання лише в 2014 р. (10).

У стані алкогольного сп'яніння аналізоване посягання у період 2014–2019 років вчинили 9 осіб. Так, найбільшу кількість осіб, які вчинили правопорушення, передбачене ст. 189 КК України, відмічаємо в 2017 (3), 2014 та 2018 (по 2), а найменше – у 2015 та 2019 (по 1). Скоїла вимагання на території Донецької області у 2019 лише одна жінка.

Вимагання вчинялося іноземцями (згідно з даних таблиці – 2 особами).

Таблиця № 52

Вимагання (ст. 189 КК України)	Луганська область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД										інші країни
									всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	
2014	4	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	8	0	8	0	0	3	0	7	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	1	1	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	13	2	9	1	1	3	0	7	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0

За даними таблиці 13 раніше судимими особами скоїно вимагання, найвищий показник – у 2018 (8), 2014 (4), 2015 (1), жодного не вчинено – у 2016, 2017 та 2019 роках. Вимагання вчинялося іноземцями (згідно з даними таблиці – 7 особами).

Відмічаємо, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Луганської області у період 2014–2019 рр. жінками скоювалися у 2014 (1). Неповнолітні вчиняли вимагання лише у 2014 та 2019 (по 1), особи у стані алкогольного сп'яніння лише у 2014 (1) році.

Скоїла вимагання на території Луганської області у 2014 лише одна жінка. На території Луганської області у період 2014–2019 років вимагання вчинило у групі 9 осіб. Так, найвищий показник зафіксовано в 2018 (8), у 2019 (1). Протягом 2014–2017 років такі злочини групами осіб не вчинялися. Згідно з даними таблиці, скоїли правопорушення у складі ОГ та ОЗ – 3 особи (у 2018).

Усього у період 2014–2019 рр. вимагання скоїли 19 осіб, які раніше вчиняли злочини (Донецька область), що на 46,15 % більше, ніж скоєно вимагань зазначеною категорією на території Луганської області (13 осіб).

Частка іноземних громадян, які скоїли вимагання у зазначений період часу, на території Донецької області (2) менша на 71,43 % ніж на території Луганської області (7).

Частка неповнолітніх, які скоїли вимагання у 2014-2019, на території Донецької області (10) більша на 400% ніж на території Луганської області (2).

Частка осіб, які скоїли вимагання у складі ОГ та ОЗ у зазначений період часу, на території Донецької області (8) більша на 166,67 %, ніж на території Луганської області (3).

Зазначимо також те, що частка осіб, які вчиняли вимагання у групі, у зазначений період, на території Донецької області (23) більша на 155,56 %, ніж на території Луганської області (9).

Частка осіб, які вчиняли вимагання у стані алкогольного сп'яніння у період 2014–2019 рр., на території Донецької області (9) більша на 800 %, ніж на території Луганської області (1).

Таблиця № 54

Бандитизм (ст. 257 КК України)	Донецька область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього	громадянами СНД										інші країни
									всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1	0	7	0	1	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

На території Донецької області у період 2014–2019 рр., бандитизм скоїло у групі 7 осіб. Так, найбільшу кількість таких осіб зафіксовано у 2016 (3), 2015, 2017, 2018 та 2019 (по 1). У складі ОГ та ОЗ скоїли правопорушення вказаної категорії 7 осіб, найбільше у 2016 (3), 2015, 2017, 2018 та 2019 (по 1).

Таблиця № 55

Бандитизм (ст. 257 КК України)	Луганська область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								всього громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	інші країни	
2014	0	0	0	0	0	0	0												0
2015	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Узявши до уваги дані таблиці, зможемо відмітити, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Луганської області у період 2014–2019 рр. неповнолітніми у стані алкогольного сп'яніння та жінками не вчинялися взагалі. Однак вчинялися раніше судимими особами у 2015 (1).

На території Луганської області у період 2014–2019 у складі ОГ та ОЗ зареєстровано 2 правопорушення вказаної категорії у 2015 та 2016 (по 1).

Зазначимо те, що частка осіб, які скоїли вимагання у складі ОГ та ОЗ у зазначений період часу, на території Донецької області (7) більша на 600 %, ніж на території Луганської області (1).

Також відмітимо, що частка осіб, які вчиняли вимагання у групі, у зазначений період, на території Донецької області (7) більша на 250 %, ніж на території Луганської області (2).

У той же час ризик стати жертвою бандитського нападу, у цілому, більше у чоловіків, ніж у жінок (приблизно дві третини до однієї). Пік віктимного віку потерпілих – 25–39 років. Ці показники практично не змінюються останніми роками. Отже, якщо говорити про загальну тенденцію, то, згідно з одержаними даними, слід зазначити, що ризик стати жертвою посягання даного виду в цілому більше у молодих чоловіків у віці до 40 років.

Доволі поширені (приблизно кожен третій) випадки вчинення бандитських нападів стосовно відразу декількох осіб. Жертви злочину в 70 % випадків характеризувалися позитивно. Разом з тим, 8 % потерпілих мали від однієї до трьох судимостей за вчинення насильницьких, корисливих і корисливо-насильницьких злочинів.

Мешканці великих міст стають частіше жертвами бандитських нападів, ніж жителі малих міст, а тим більше селищ міського типу, сіл.

Слід відмітити, що 80 % бандитських нападів мають місце відносно підприємців, працівників комерційних структур (менеджерів, комерційних директорів, адміністраторів, тощо), їх близьких родичів з метою заволодіння майном та цінностями, що їм належать, повернення дійсного або уявного боргу тощо. При цьому потерпілі, як правило, є громадянами України (78 %), значно рідше – громадянами інших держав СНД (12 %) або далекого зарубіжжя – 8 %.

Таблиця № 56

Незаконне заволодіння ТЗ (ст. 289 КК України)	Донецька область																	
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																	
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами										
								громадянами СНД										інші країни
								всього	громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	
2014	128	44	61	88	1	3	0	3	2	2	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	69	41	40	61	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	59	27	50	58	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	43	16	23	49	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	39	12	23	31	0	1	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
2019	31	12	15	33	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	369	152	212	320	4	19	0	10	2	2	0	0	0	0	0	0	0	8

Дані таблиці добре ілюструють те, що в період 2014–2019 років вчинили незаконне заволодіння транспортними засобами 369 раніше судимих осіб і у період з 2014 (128), 2015 (69), 2016 (59), 2017 (43) до 2018 (39) спостерігається тенденція до зниження, у 2019 (31) зафіксована найменша кількість осіб, які вчинили вказане кримінальне правопорушення.

Відзначаємо, що найбільше осіб в стані алкогольного сп'яніння вчинили незаконне заволодіння транспортними засобами у 2014 (88), 2015 (61), 2016 (58), 2017 (49), 2018 (31) роках і можна відмітити спад кількості осіб, а найменше – у 2019 (33). Всього вчинили незаконних заволодінь транспортними засобами на території Донецької області – 320 осіб.

Частка жінок у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України, у зазначений період становить – 4 особи. Всього за період 2014–2019 рр. на території Донецької області вчинили незаконні заволодіння транспортними засобами 152 неповнолітні. Найбільше вчинили правопорушення неповнолітні у 2014 (44), 2015 (41), 2016 (27), 2017 (16), а найменше вчинили у 2018 та 2019 (по 12).

Варто відмітити переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ. Так, у групі вчинили незаконні заволодіння транспортними засобами 212 осіб, причому відмітимо те, що у 2014 (61) та у 2016 (50) було різке збільшення кількості осіб. У період 2015 (40), 2017 та 2018 (по 23) кількість осіб, що скоїли незаконне заволодіння транспортними засобами – найбільша. Найменше осіб зафіксовано у 2019 (15). Незаконне заволодіння транспортними засобами у складі ОГ та ОЗ скоїло 19 осіб. Найбільше осіб – у 2016 (11), а найменше – у 2015 та 2018 (по 1).

Незаконні заволодіння транспортними засобами на території Донецької області вчинялися в тому числі і за участю 152 неповнолітніх. Відмітимо те, що з 2014 спостерігається тенденція до зниження кількості осіб. Якщо у 2014 (44), 2015 (41), 2016 (27), 2017 (16) кількість осіб була високою, то у 2018 та 2019 (по 12) – показник найнижчий. З числа незаконних заволодінь транспортними засобами, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися правопорушення іноземними громадянами. Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 289 КК України, вчинялися 10 громадянами, з яких громадянами країн-учасниць СНД лише 2 особи (РФ) та 8 осіб інших країн.

Таблиця № 57

Незаконне заволодіння ТЗ (ст. 289 КК України)	Луганська область																		
	З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, вчинено:																		
	раніше судимими	неповнолітніми	в групі	в стані алкогольного сп'яніння	жінками	ОГ та ОЗ	у т.ч. за участю неповнолітніх	іноземними громадянами											
								громадянами СНД										інші країни	
								всього	громадянами СНД	Російської Федерації	Білорусь	Молдова	Вірменія	Азербайджан	Казахстан	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан	
2014	75	25	27	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	42	20	24	16	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	15	16	23	10	2	3	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	26	22	21	15	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	13	7	5	7	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2019	19	8	6	7	2	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Всього	190	98	106	88	5	7	0	4	3	2	0	0	0	1	0	0	0	0	1

Дані таблиці добре ілюструють те, що у період 2014-2019 років скоїли незаконне заволодіння транспортними засобами 190 раніше судимих осіб і у період з 2014 (75), 2015 (42), 2016 (15) спостерігається тенденція до зниження, у 2017 кількість зростає до (26), а потім знову йде на спад у 2018 (13), у 2019 (19) відмічається зростання порівняно з попереднім роком.

Відмітимо, що найбільше осіб в стані алкогольного сп'яніння скоїли незаконне заволодіння транспортними засобами у 2014 (33), 2015 (16), 2017 (15), 2016 (10), а найменше – у 2018 та 2019 (по 7).

Частка жінок у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 289 КК України, у зазначений період становить 5 осіб.

Всього за період 2014-2019 на території Донецької області скоїли незаконні заволодіння транспортними засобами 98 неповнолітніх. Найбільше скоїли правопорушень неповнолітні у 2014 (25), 2017 (22), 2015 (20), 2016 (16), 2019 (8), а найменше – у 2018 (7).

Дані добре ілюструють переважання груп (домінування простої форми співучасті) над ОГ та ОЗ. Так, в групі скоїли незаконні заволодіння транспортними засобами 106 осіб, причому відмітимо те, що протягом

2014-2018 років йде поступовий спад кількості таких злочинів 2014 (27), 2015 (24), 2016 (23), 2017 (21), 2018 (5), а у 2019 – зростання).

Незаконне заволодіння транспортними засобами у складі ОГ та ОЗ скоїло 7 осіб. Найбільше кількість цих осіб – у 2015 та 2016 (по 3), у 2017 – 1, в останні роки такі злочини організованими групами та злочинними організаціями не вчинялись.

З числа незаконних заволодінь транспортними засобами, за якими закінчено досудове розслідування, вчинялися правопорушення іноземними громадянами. Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 289 КК України, вчинялися 4 іноземцями, з яких громадянами країн-учасниць СНД – 3 злочинцями (РФ – 2, Азербайджан - 1) та 1 громадянином іншої країни.

Всього у період 2014-2019 років незаконні заволодіння транспортними засобами скоїли 369 раніше судимих осіб (Донецька область), що на 94,21% більше ніж скоєно кримінальних правопорушень вказаної категорії на території Луганської області (190 осіб). Частка жінок у скоєнні незаконного заволодіння транспортними засобами, у зазначений період, на території Донецької області (4) менша на 20% ніж на території Луганської області (5).

Частка іноземних громадян, які скоїли незаконні заволодіння транспортними засобами, у зазначений період часу, на території Донецької області (13) більша на 550% ніж на території Луганської області (2). Частка неповнолітніх, які скоїли незаконні заволодіння транспортними засобами у 2014-2019, на території Донецької області (152) більша на 55,1% ніж на території Луганської області (98).

Зазначимо також те, що частка осіб, які вчиняли незаконні заволодіння транспортними засобами у групі, у зазначений період, на території Донецької області (212) більша на 100% ніж на території Луганської області (106).

Частка осіб, які вчиняли незаконні заволодіння транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння у період 2014-2019, на території Донецької області (320) більша на 263,64% ніж на території Луганської області (88).

А також частка осіб, які вчиняли незаконні заволодіння транспортними засобами у складі ОГ та ОЗ у період 2014-2019, на території Донецької області (19) більша на 171,43% ніж на території Луганської області (7).

Таким чином, сформульовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС: це громадянин України чоловічої статі (81 %), віком від 19 до 35 років (86,3 %), який отримав базову вищу освіту (71 %), на момент вчинення злочину не навчався і не працював взагалі (56 %); брав участь у воєнних діях на території Донецької та Луганської областей (АТО, ООС) (73 %); періодично вживає спиртні напої (55,6 %); його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій (44,7 %) та високооплачувану роботу (39,8 %), матеріальну забезпеченість і багатство (37,7 %); це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням, порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб (90 %), судимий (25,1 %), з корисливою мотивацією (98 %), який здатен на групове вчинення злочину (65 %). У діях досліджуваних осіб зазначається все більше ознак професіоналізму, зв'язків з організованою злочинністю та злочинною субкультурою.

2.4 Віктимологічні ознаки та властивості жертв корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил

Як засвідчують результати спеціальних досліджень, рівень віктимізації в Україні залишається доволі високим, а саме – щороку лише від зареєстрованих злочинів страждає понад 340 тис. осіб, що у розрахунку на 10 тис. населення становить 75 осіб [369; 150]. Як у зв'язку з цим зазначив О. В. Туляков, рівень віктимізації в середньому у 2–2,5 рази перевищує рівень зареєстрованої злочинності в Україні [481].

Цікавою є й така інформація – жертвами загальнокримінальних злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв, умисних вбивств) найчастіше стають громадяни із середньостатистичними доходами, а подекуди – навіть безробітні, які мають у своєму розпорядженні лише майно широкого господарського вжитку [251, с. 133; 115]. Значною мірою це пояснюється тим, як встановив Б. М. Головкін, що злочинці та їхні жертви – вихідці з одного соціального середовища та ведуть схожий спосіб життя, а також мають загальні уявлення про матеріальний достаток. Крім цього, злочинців і жертв об'єднують соціальне неблагополуччя, статус маргіналів, периферійне місце, яке вони займають у соціальній структурі суспільства [251, с. 133].

Результати спеціальних наукових досліджень свідчать також про те, що жертвами злочинної діяльності організованих злочинних груп та злочинних організацій, в основному, стають приватні підприємці, учасники тіньових актів, а також корумповані чиновники, що володіють коштами, валютними коштами і валютними цінностями незаконного походження. Поряд з цим, варто зауважити, що досі в Україні, крім часткового дослідження цього питання А. О. Джужею [137, с. 295-311] та Б. М. Головкіним [114], віктимологічні аспекти корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил на доктринальному рівні взагалі не були розглянуті. Заповнимо цю прогалину у кримінологічній науці [434].

Корисливо-насильницькі злочини, у разі вчинення, характеризуються значною специфікою причинного комплексу, який обумовлює своєрідність діяльності щодо запобігання цим злочинам; користь – це базова мотивація цих злочинів, а насильство – спосіб їх вчинення. Встановлення інформації про жертву злочину у процесі виявлення та розслідування злочинних діянь дозволяє слідчому Національної поліції України:

- по-перше, зрозуміти, чому злочин було вчинено саме у певній обстановці, чому злочинцем було обрано саме такі знаряддя та засоби,

спосіб, місце та час його вчинення, правильно інтерпретувати слідову картину злочину;

– по-друге, висунути версії про особу невідомого злочинця, про властиві йому певні риси та характеристики, мотиви вчинення злочину, його зв'язок із жертвою злочину. Це допомагає визначити коло осіб, серед яких необхідно шукати злочинця, планувати заходи із розшуку доказів у кримінальному провадженні [403, с. 61].

Передовий світовий досвід запобігання злочинам доводить, що у механізмі злочинної поведінки певна і важлива роль належить особистісним якостям жертв злочинів. Особливо у певних видах кримінальних правопорушень – корисливо-насильницької спрямованості, де шкода заподіюється життю, здоров'ю та майновим цінностям потерпілого. Непоодинокі випадки, коли злочин вчиняється внаслідок необачної поведінки потерпілого, яка привернула увагу злочинця. Якби можлива жертва поводитися інакше чи, у разі необхідності, зчинила належний опір правопорушнику, злочину могло б не бути.

Без урахування ролі жертви у механізмі злочину неможливо повною мірою зрозуміти причини та умови, які сприяли його вчиненню. Злочинець, жертва і ситуація настільки тісно пов'язані поміж собою, що становлять єдину систему, яка може існувати лише за наявності усіх вказаних компонентів.

Потерпілий та особа, яка вчиняє злочин, складають взаємозалежні частини одного явища. Взаємозв'язок протікає на психічному рівні за участю підсвідомості осіб, будучи при цьому елементом саморегуляції поведінки сторін. Для того, щоб з'ясувати роль жертви корисливо-насильницьких злочинів у злочинному прояві, потрібно встановити осіб, які мають схильність ставати жертвами такого виду злочинів, виявити типові життєві ситуації, унаслідок розгортання яких особа перетворюється на жертву, розкрити вплив фізіолого-психологічних особливостей на поведінку людей.

Приводом до злочинного посягання й умовами, що полегшують його вчинення, іноді стає поведінка потерпілого, яку в кримінології називають віктимною. Загалом, під віктимною поведінкою розуміють безпосередню поведінку майбутньої жертви злочину, а віктимність трактують як здатність певних осіб унаслідок суб'єктивних та об'єктивних обставин ставати «мішенню» для злочинних посягань [335; 406; 483; 481; 350; 351; 302; 139].

На віктимну поведінку насамперед впливають психологічні, біологічні, економічні, соціально-політичні та інші чинники. Об'єктивним фактором виступають соціальні суперечки, що мають економічне підґрунтя та прямо не залежать від свідомості й волі людини. Суб'єктивною детермінантою віктимної поведінки є свідомість, звички, ціннісні орієнтації, мораль, право, політичні погляди, традиції тощо, а також позасвідомі елементи, психічне здоров'я людей, спадковість. Ці характеристики породжуються саме тими негативними моральними і психологічними явищами та особистісними якостями, що спричинили злочинність [241, с. 85].

Рівень віктимізації залежить від показників економічного й соціального розвитку країни та значно збільшується в тих випадках, коли економічні й соціальні фактори поєднуються з дисфункцією та руйнуванням сімейних стосунків. Не менш важливу роль у процесі віктимізації відіграють й індивідуальні особливості людини.

Віктимологічну характеристику жертв злочинів розглядають як систему рис, що характеризують потерпілих. Ця характеристика являє собою кримінологічну структуру особистості й має різні складові. Найбільш оптимальною є диференціація, згідно з якою до основних підструктур особистості належать: соціально-демографічна (вік, стать, соціальне походження, сімейне та службове становища, національна приналежність); культурно-освітня (знання, уміння, рівень освіти, професійні навички); моральна (погляди, інтереси, потреби, орієнтація); психологічна (емоції, воля); кримінально-правова (наявність судимості, спрямованість злочинних посягань, види й кількість вчинених злочинів).

Таблиця № 58

Вбивства	Донецька область																	
	Потерпілих						Працівників											
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців
2014	3386	1212	356	48	249	108	0	0	0	16	1	0	0	2	0	0	8	1089
2015	2194	429	135	20	84	8	0	0	0	6	0	0	0	0	1	0	0	1658
2016	273	164	38	3	29	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	74
2017	34	1	6	1	4	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
2018	77	1	7	2	2	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	9
2019	116	87	28	1	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Всього	6080	1894	570	75	389	130	2	0	0	25	1	1	0	2	1	0	8	2836
																		3
																		8

На період 2014–2019 на території Донецької області потерпілих від убивств – 6080 осіб, із них загинуло 1894 (або 31,1 %). Найбільша кількість потерпілих від убивств на території Донецької області спостерігалася у 2014 (3386) та 2015 (2194), однак зростання відбулося за рахунок вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії, пов'язаних з проведенням АТО/ООС.

Починаючи з 2016 (273) та у 2017 (34), відмічається значне зменшення потерпілих на території Донецької області. Проте, у 2018 (77) та 2019 (116), кількість потерпілих осіб знову-таки збільшилася. Наведені значення показників потерпілих серед військовослужбовців на території Донецької області у період 2014–2019 рр. є найвищими – 2836 осіб, або 46,6 %. По вбивствах виділилась категорія жінок (570, або 9,3 %) та пенсіонерів (389, або 6,4 %) і такий високий процент людей із незахищеної категорії, викликає занепокоєння. Також відмітимо високий показник потерпілих серед іноземців

(130, або 2,1 %), неповнолітніх (75, або 1,23 %) та поліцейських (25, або 0,4 %) на території Донецької області у період 2014–2019 рр.

Таблиця № 59

Вбивства	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	355	261	55	2	17	0	0	0	1	1	0	1	2	1	0	0	1	16	0	0
2015	88	65	24	3	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6	2	0
2016	77	69	15	1	7	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0		6	0	0
2017	62	46	13	1	4	0	1	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	7	1	0
2018	25	21	3	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
2019	31	19	8	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	638	481	118	7	33	3	2	2	1	2	0	2	2	1	0		2	38	3	0

На період 2014–2019 рр. на території Луганської області потерпілих від убивств – 638 осіб, з них загинуло 481 (або 75,4 %). Найбільша кількість потерпілих від вбивств на території Луганської області спостерігалася у 2014 (355) та 2015 (88), однак зростання відбулося за рахунок вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії, пов'язаних з проведенням АТО.

Починаючи з 2016 (77) та у 2017 (62), 2018 (25) відмічається значне зменшення потерпілих на території Луганської області. Проте, починаючи з 2019 (31), кількість потерпілих осіб трохи збільшилася. По вбивствам виділилась категорія жінок (118, або 18,5%), та пенсіонерів (33, або 5,2%) і такий високий процент людей із незахищеної категорії, викликає занепокоєння. Також, відмітимо високий показник потерпілих серед військовослужбовців 38 (або 6,0%) на території Луганської області у період 2014–2019 рр..

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від вбивств серед працівників центральних органів державної влади та СБУ (по 1), органів місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації, нацполіції, суддів, адвокатури, та прикордонної служби (по 2).

Таблиця № 60

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральних органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	703	1	62	29	32	12	4	5	0	17	4	0	0	1	0	0	0	123	2	11
2015	167	3	25	3	2	2	0	0	0	9	1	1	1	0	0	0	0	3	0	2
2016	64	2	14	1	4	0	0	0	0	1	2	1		0	0	0	0	3	0	0
2017	137	96	30	6	28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0
2018	110	82	26	3	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0
2019	43	1	6	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0
Всього	1224	185	63	42	84	14	4	5	0	28	7	2	1	1	0	0	0	159	2	13

На період 2014–2019 рр. на території Донецької області від незаконного позбавлення волі або викрадення людини постраждали 1224 особи, з них загинуло 185 (або 15,1 %). Згідно з даними таблиці, потерпілими від вказаного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 КК України, найчастіше стають жінки (163, або 13,3 % від всіх потерпілих), яких можна віднести в окрему групу потерпілих, військовослужбовці (159, або 12,9 %), пенсіонери (84, або 6,8 %), неповнолітні (42, або 3,4), поліцейські (28, або 2,28 %), іноземці (14, або 1,14 %), представники засобів масової інформації (далі – ЗМІ) (13, або 1,06 %). Варто зазначити, що військовослужбовці, іноземці та представники

ЗМІ складають окрему групу, адже їх використовують не для викупу, а для обміну на виконання визначених вимог.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення людини на території Донецької області спостерігалася у 2014 (703) та 2015 (167), однак зростання відбулося за рахунок вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії, пов'язаних з проведенням АТО/ООС. Також відмічається зростання потерпілих від вказаного кримінального правопорушення у 2017 (137) та 2018 (110). Найнижчий показник потерпілих – у 2019 році (43).

Таблиця № 61

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	378	3	37	1	6	2	6	3	0	16	1	4	4	0	0	0	5	29	0	10
2015	97	2	9	0	2	4	0	0	0	9	1	0	0	0	2	0	0	4	0	0
2016	47	0	12	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	1	0	0	0	1	1	1
2017	27	0	3	3	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2018	36	0	4	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2019	29	0	1	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	614	5	66	8	12	6	6	3	0	29	2	5	4	1	2	0	5	38	1	11

На період 2014–2019 рр. на території Луганської області від незаконного позбавлення волі або викрадення людини постраждали 614 осіб, із них загинуло 5 (або 0,8 %). Згідно з даними таблиці, потерпілими від вказаного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 КК України, найчастіше стають жінки (66, або 10,5% від всіх потерпілих), яких можна віднести в окрему групу потерпілих, військовослужбовці (38, або 6,2%), поліцейські (29, або 4,7%), пенсіонери (12, або 2,0%).

Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення людини на території Луганської області спостерігалася у 2014 (378) та 2015 (97). Спостерігається зростання потерпілих від вказаного кримінального правопорушення у 2016 (47) та 2018 (36). Найнижчий показник потерпілих – у 2017 році (27).

Таблиця № 62

Насильницьке зникнення	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	449	0	242	11	101	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
2018	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	19	0	5	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	469	0	247	11	103	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0

На період 2014–2019 рр. на території Донецької області від насильницького зникнення постраждали 469 осіб. Потерпілими від вказаного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146-1 КК України, найчастіше стають жінки (247, або 52,6 % від усіх потерпілих), яких можна віднести в окрему групу потерпілих, пенсіонери (103, або 21,9 %), неповнолітні (11, або 2,34 %), поліцейські (2, або 0,42 %), іноземці, працівники СБУ та військовослужбовці (по 1, або по 0,21 %). Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення людини на території Донецької області спостерігалася у 2017 (449) та 2019 (19). Найнижчий показник потерпілих – у 2018 році (1).

Таблиця № 63

Насильницьке зникнення	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014																				
2015																				
2016																				
2017																				
2018	1																			
2019																				
Всього	1																			

На період 2014–2019 рр. на території Луганської області від насильницького зникнення постраждала всього 1 особа (2018 рік).

Аналіз даних показав, що на території Луганської області за період 2014–2019 рр. потерпілими від торгівлі людьми є усього 31 особа, із яких жінки (10) та неповнолітні (6). Найбільше потерпілих від торгівлі людьми на території Луганської області зафіксовано у 2017 році (17).

Наведені дані не відображають реальної картини вчинення таких злочинів, оскільки кількість виявлених у зазначений період організованих груп та злочинних організацій відповідного спрямування зменшилася на 33,0 %, а закінчених провадженням кримінальних правопорушень – на 27,0 %. Негативною також є динаміка і щодо викритих угруповань з корумпованими (– 66,0 %), міжрегіональними (– 50,0 %) і транскордонними (– 50,0 %) зв'язками. Латентність таких злочинів склала 89 %.

За віковою ознакою розподіл потерпілих-жінок такий: 7–14 років (26,5 %); 14–18 років (24,0 %); 18–25 років (46,1 %); 25–35 років (3,4 %). Як показали результати соціологічних опитувань, за кількісними показниками більшість жертв становлять мешканці східних (Луганської і Донецької – близько 20,0 %) та південних (Херсонської і Миколаївської – 15,0 %) областей, що кореспондується з даними статистики стосовно безробітних жінок (найбільший показник спостерігається саме в зазначених регіонах), а також активізацією внутрішньої міграції населення із зони конфлікту на Донбасі й окупованого Криму (за різними даними, в Україні станом на жовтень 2019 р. зареєстровано понад 1,5 млн переселенців).

Вдале географічне розташування України, «прозорі» кодони, відсутність жорсткого митного й паспортного контролю та сусідство з країнами-членами Європейського Союзу зумовило появу ще одного статусу України – «країни транзиту живого товару», що здійснюється з азійських країн до Європи. Так, наприклад, протягом 2018 року члени організованої злочинної групи здійснювали підбір осіб жіночої статі на території Узбекистану, Киргизстану й незаконно переміщували їх через державний кордон України з метою їх подальшого продажу в Турецьку Республіку [79].

Жінки й дівчата, які зайняті в секс-індустрії своєї країни, мають більші шанси стати жертвами торгівлі людьми з метою їх подальшої комерційної сексуальної експлуатації, оскільки сутенери різних держав «співпрацюють» між собою з метою отримання максимальної вигоди від експлуатації залежних від них осіб.

Жінки-заробітчани, які намагаються знайти роботу за кордоном, але внаслідок зловмисних дій торгівців людьми потрапляють до місць розпусти. Так, потерпілим Ж. та К. запропонували працевлаштування на сезонні роботи в Чеській Республіці, пообіцявши оплатити дорогу та допомогти в оформленні закордонних паспортів. Потерпілі, залишивши дітей під опікою сестри, поїхали на заробітки до Чехії, де й потрапили до будинку розпусти [80].

Таблиця № 66

Грабежі	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	1347	0	826	38	261	6	0	0	0	1	1	0	0	2	1	0	0	1	0	1
2015	721	0	426	24	155	3	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2016	535	0	289	19	117	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	449	0	242	11	101	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0
2018	378	0	192	14	88	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2019	320	0	156	13	62	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Всього	3750	0	2131	119	784	13	1	0	0	8	2	0	0	3	1	0	0	5		2

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області від грабежів постраждали 3750 осіб. Потерпілими категоріями осіб, які найбільш постраждали від грабежів – є жінки (2131, або 56,8 % від загальної кількості потерпілих), пенсіонери (784, або 20,9 %) та неповнолітні (119, або 3,17 %).

Аналізуючи дані, зазначимо, що як потерпілі від вказаного кримінального правопорушення на території Донецької області виступають представники

таких груп: іноземці (13, або 0,34 %), працівники поліції (8, або 0,21 %), військовослужбовці (5, або 0,13 %), працівники СБУ (3, або 0,08 %), працівники прокуратури та ЗМІ (2, або 0,05 %), працівники державної податкової служби та органів місцевого самоврядування (по 1, або по 0,02 %), однак відсоток потерпілих указаних категорій значно нижчий.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення людини на території Донецької області спостерігалася у 2014 (1347) та 2015 (721). Починаючи з 2016, відмічається значне зниження потерпілих від вказаного кримінального правопорушення у 2016 (535), 2017 (449) та 2018 (378). Найнижчий показник потерпілих – у 2019 році (320).

Таблиця № 67

Грабежі	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	718	0	455	14	72	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
2015	165	0	87	7	28	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2016	163	1	90	7	18	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	102	0	43	0	11	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	87	0	50	4	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	79	0	38	1	6	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1314	1	763	33	147	4	0	0	0	4	2		2		0	0		1	0	2

У період 2014–2019 рр. на території Луганської області від грабежів постраждали 1314 осіб. Згідно з даними таблиці, потерпілими категоріями осіб, які найбільше постраждали від грабежів, – є жінки (736, або 56,0 % від загальної кількості потерпілих), пенсіонери (147, або 11,2 %) та неповнолітні (33, або 2,5 %).

Аналізуючи дані, зазначимо, що як потерпілі від вказаного кримінального правопорушення на території Луганської області виступають представники таких груп: іноземці та працівники поліції (по 4 або 0,3 %), працівники прокуратури, адвокатури та ЗМІ (по 2, або 0,2 %), військовослужбовці (1 або 0,08 %).

Найбільша кількість потерпілих від грабежів на території Луганської області спостерігалася у 2014 (718), 2015 (165) та 2016 (163). Починаючи з 2017, відмічається значне зниження потерпілих від вказаного кримінального правопорушення у 2017 (102) та 2018 (87). Найнижчий показник потерпілих - у 2019 (79).

Під час вчинення грабежів однією з головних детермінантів виступає віктимна поведінка потерпілих, які поводять себе необачливо й легковажно. Таким чином, до питань, що стосуються вивчення грабежів, належить і віктимна поведінка жертв даних злочинів. Аналіз такої поведінки жертв надає можливість з'ясувати причини вчинення грабежів, вивчити осіб взаємовідносин між злочинцем і жертвою. За даними проведеного дослідження, у 25,0 % випадків вчинення грабежів було повністю пов'язано з віктимною поведінкою потерпілого, але більша частина грабежів учиняється відносно осіб, поведінка яких не віктимізована 61,0 %. У процесі дослідження встановлено, що серед потерпілих від грабежів було визначено категорії осіб, які стають ними найчастіше, а саме: жінки – 52,1 %, особи похилого віку – 21,2 %, неповнолітні – 13,3 %, особи, які зловживають спиртними напоями чи наркотичними речовинами – 9,7 % та ін. Пояснення цього в тому, що дані категорії жертв зазвичай є фізіологічно слабші за злочинців та не можуть самотійно «протистояти» злочинному посяганню.

Результати дослідження свідчать про те, що грабежі, як правило, вчиняються на вулиці – 46,4 %, у парках, а також у метро, на ринках, у під'їздах (зокрема у ліфтах) та на сходах житлових будинків – 35,7 %. Предметами грабежів найчастіше є сумки, гаманці, одяг на прилавках (ринках), мобільні телефони, які мають «високий» грошовий еквівалент.

Залежно від часу, грабежі найчастіше вчиняються з 16.00 до 22.00 год – 41,0 %, з 10.00 до 16.00 год – 28,6 %, з 6.00 до 10.00 год – 1,8 %. Предметом злочинного посягання у 77,2 % були гроші (як гривні, так і іноземна валюта), золоті та інші коштовні вироби – 22,3 %, цінні папери – 1,2 %, верхній одяг (дублянки зі шкіри та хутра, ін.) – 0,8 %, гаджети (мобільні телефони, планшети, тощо) – 27,6 %, аудіо-, відеотехніка, телевізори – 17,3 % [423, с. 120].

Таблиця № 68

Розбійні напади	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	614	3	239	5	83	3	0	0	0	3	2	0	0	1	0	0	0	0	1	1
2015	276	3	108	6	39	2	1	0	0	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2016	170	7	83	4	43	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	103	6	50	1	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2018	101	2	47	2	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2019	78	0	27	2	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1324	21	554	20	233	6	1	0	0	6	3	0	0	1	1	0	0	1	2	1

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області потерпілих від розбійних нападів – 1342 особи, із них загинуло 21 (або 1,58 %). Найбільша кількість потерпілих від розбійних нападів на території Донецької області спостерігалася в 2014 (614) та 2015 (276). Починаючи з 2016 (170) та у 2017 (103), 2018 (101) характеризується значним зменшенням потерпілих на території Донецької області. Найменша кількість потерпілих від розбійних нападів зафіксована у 2019 (78). За соціальним становищем потерпілими від розбійних нападів (зафіксовано найвищі показники) є жінки (554, або 41,2 %), пенсіонери (233, або 17,3 %), неповнолітні (20, або 1,49 %).

Таблиця № 69

Розбійні напади	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	335	4	105	1	10	0	0	0	0	5	3	1	0	0	0	0	0	1	1	1
2015	139	4	35	6	9	0	1	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2016	79	3	21	3	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1
2017	35	0	13	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	36	2	16	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	11	0	6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	635	13	196	12	23	0	1	0	0	11	3	2	0	0	0	0	0	3	5	2

У період 2014–2019 рр. на території Луганської області потерпілих від розбійних нападів – 635 осіб, із них загинуло 13 (або 2,1 %). Найбільша кількість потерпілих від розбійних нападів на території Луганської області спостерігалася у 2014 (335) та 2015 (139).

Починаючи з 2016 (79) та у 2017 (35), 2018 (36) відмічається значне зменшення потерпілих на території Луганської області. Найменша кількість потерпілих від розбійних нападів зафіксована у 2019 (11).

За соціальним становищем потерпілими від розбійних нападів (зафіксовано найвищі показники) є жінки (196, або 30,9 %), пенсіонери (23, або 3,7 %), неповнолітні (12, або 1,9 %).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від розбійних нападів серед працівників органів місцевого самоврядування (1 або 0,2 %).

Серед осіб, потерпілих від розбійних нападів на території проведення ООС, за 2014–2019 рр. зафіксовано в середньому 38 % жінок та 62 % чоловіків. Лише у 2014 р. було помітним незначне збільшення частки потерпілих жінок (42,2 %).

Таблиця № 70

Вимагання	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполії	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	74	0	16	9	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	12	0	6	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	8	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	13	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	9	0	3		1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	20	0	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	136	0	31	12	6	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області потерпілих від вимагань було 136 осіб. Найбільша кількість потерпілих від вимагань на території Донецької області спостерігалася у 2014 (74), однак зростання відбулося за рахунок вчинення кримінальних правопорушень вказаної категорії, пов'язаних з проведенням АТО. Однак у 2019 (20), 2017 (13), 2015 (12), відмічається збільшення потерпілих на території Донецької області, порівнюючи з 2016 (8) та 2018 (9). Наведене значення показників потерпілих серед жінок на території Донецької області у період 2014–2019 рр. є найвищим – 31 особа, або 22,7 %. За фактами вимагань виділилася категорія неповнолітніх (12, або 8,8 %) та пенсіонерів (6, або 4,4 %). Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від вимагань серед іноземців (1, або 0,73 %), органів місцевого самоврядування (1, або по 0,73 %).

Таблиця № 71

Вимагання	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	30		6		2	1				1			1							
2015	1																			
2016	10		1																	
2017	11		1							1										
2018	8		2																	
2019	1					1														
Всього	61		10		2	2				1	1		1							

У період 2014–2019 рр. на території Луганської області потерпілих від вимагань було 61 особа. Найбільша кількість потерпілих від вимагань на території Луганської області спостерігалася у 2014 (30).

Однак у 2016 (10), 2017 (11), 2018 (8) відмічається збільшення потерпілих на території Луганської області, порівнюючи з 2015 та 2019 (по 1). Наведене значення показників потерпілих серед жінок на території Луганської області у період 2014–2019 рр. є найвищим – 10 осіб, або 16,4 %. За фактами вимагань виділилася категорія пенсіонерів та іноземців (по 2, або 3,3 %), поліцейських, працівників прокуратури та адвокатури (по 1, або 1,6 %).

Спираючись на дані таблиці, зможемо відзначити, що кримінальні правопорушення вказаної категорії на території Луганської області у період 2014–2019 рр. неповнолітніми та у стані алкогольного сп'яніння не вчинялися взагалі.

Однак вчинялися жінками, кількість яких становить – 1 особу (2015), та тими, хто раніше вже скоював злочини, – 1 особа (2015).

Таблиця № 72

Незаконне заволодіння транспортними засобами	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	1473	1	226		143	11	3	2		3		1	2	3				1	2	
2015	504		75	2	71	4				4					1			1		
2016	324		54		49													3		
2017	189	2	21	2	24															
2018	179		32	1	20												1			
2019	137		20		14															
Всього	2806	3	428	5	321	15	3	2		7		1	2	3	1		1	5	2	

У період 2014–2019 рр. на території Донецької області потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами – 2806 осіб, із них загинуло 3, або 0,10 %. Найбільша кількість потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами на території Донецької області спостерігалася у 2014 (1473), 2015 (504), 2016 (324). Починаючи з 2017 (189), у 2018 (179), у 2019 (137) констатуємо значне зменшення потерпілих на території Донецької області.

За фактами незаконних заволодінь транспортними засобами виділилася категорія жінок (428, або 15,2 %), пенсіонерів (321, або 11,4 %), і такий високий відсоток людей із незахищеної категорії викликає занепокоєння. Також відмітимо високий показник потерпілих серед іноземців (15, або 0,53 %), поліцейських (7, або 0,24 %), неповнолітніх та військовослужбовців (по 5, або по 0,17 %) на території Донецької області у період 2014–2019 рр.

Таблиця № 73

Незаконне заволодіння транспортними засобами	Луганська область																
	Потерпілих						Працівників										
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби
2014	1005		134	3	10	8		1		9	5	1	5	2			2
2015	291		53	1	21	6	1	1		4		1					1
2016	168		30		9	1				1						1	1
2017	95		16		3					1							
2018	54		13		3					1							
2019	40		5		3					1							
Всього	1653		251	4	49	15	1	2		17	5	2	5	2			3

У період 2014–2019 рр. на території Луганської області потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами – 1653 особи.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами на території Луганської області спостерігалася у 2014 (1005), 2015 (291), 2016 (168). Проте, починаючи з 2017 (94) та у 2018 (54), 2019 (40) кількість потерпілих осіб зменшується. По незаконних заволодіннях транспортними засобами виділилась категорія жінок (251, або 15,2 %), пенсіонерів (49, або 3,0 %).

Також показник потерпілих серед поліцейських (17, або 1,0 %), іноземців (15, або 0,9 %), працівників прокуратури (5, або 0,3 %).

Нерідко незаконне заволодіння транспортними засобами є способом учинення інших злочинів [420, с. 105], тобто власники цих засобів стають жертвами випадково, оскільки особи, які вчиняють такі злочини, як крадіжки, розбійні напади, вбивства, інші тяжкі та особливо тяжкі злочини (ст. 12 КК України), незаконно заволоділи їх транспортом для досягнення саме цих

протиправних цілей. При цьому, більшість таких злочинів вчиняється у містах (ознака так званої географії віктимізації).

Таблиця № 74. Кількісні показники потерпілих від вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115,146,146-1, 149,186,187,189, 257, 289 КК України, скоєних на тимчасово окупованих територіях та зареєстрованих на території Донецької та Луганської областей з 01.04.2014 до 2019 р.р.

Вбивства	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нашоліції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	725	317	53	6	24	93	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	307	0	0
2015	220	21	4	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	200	0	0
2016	8	6	3	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	953	344	60	6	28	95	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	507	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від убивств було 953 особи, із них загинуло 344. Найбільша кількість потерпілих від убивств, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, спостерігалася у 2014 р. (725) та в 2015 р. (220).

Починаючи з 2016 р. (8), простежується значне зменшення кількості потерпілих на території Донецької області. Наведені значення показників потерпілих серед військовослужбовців у період з 01.04.2014 (307 осіб) є найвищими, також високий показник у 2015 (200). По вбивствах, що скоєні та тимчасово окупованих територіях Донецької області, виділилася категорія іноземців (95, або 9,97%), жінок (60, або 6,3) та пенсіонерів (28, або 2,94%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від вбивств, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Донецької області, серед працівників нацполіції (3, або 0,31%) та серед неповнолітніх (6, або 0,63%)

Таблиця № 75

Вбивства	Луганська область																		
	Потерпілих						Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральної державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів
2014	242	181	23	0	17	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	4	0
2015	12	10	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
2016	22	22	4	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	4	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	283	219	29	1	19	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	6	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від вбивств – 283 особи, із них загинуло 219. Найбільша кількість потерпілих від убивств, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, спостерігалася у 2014 р. (242) та в 2016 р. (22).

Найменша кількість потерпілих зафіксована в 2018 році (1). Серед наведених значень показників потерпілих серед військовослужбовців у період з 01.04.2014 – 6, більшість із яких відмічається у 2014 році (14). По вбивствах, що скоєні та тимчасово окупованих територіях Луганської області, виділилась категорія жінок (29, або 10,25%), пенсіонерів (19, або 6,71%) та іноземців (4, або 1,41%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчі показники потерпілих від убивств, що скоєні на тимчасово окупованих територіях

Луганської області, серед неповнолітніх та працівників нацполіції (по 1, або 0,35%).

Таблиця № 76

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	102	1	13	25	4	4	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	4	0	0
2015	16	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1
2016	18	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2017	8	0	3	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	19	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
2019	18	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	181	1	23	25	9	5	1	0	0	3	1	2	0	1	0	0	0	6	0	2

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення – 181 особа, із яких загинула 1 особа.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, спостерігалася в 2014 (102), 2018 (19), 2016 та 2019 (по 18), 2015 (16).

Найнижчий показник – у 2017 році (8).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, були серед категорій

неповнолітніх (25, або 13,81%), жінок (23, або 12,71%), пенсіонерів (9, або 4,97%), військовослужбовців (6, або 3, 31%), іноземців (5, або 2,76%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Донецької області, у категорії працівників НП України (3, або 1,66%), судів, ЗМІ (по 2, або 1,1%) та серед категорій СБУ, прокуратури, органів місцевого самоуправління (по 1, або 0,55%).

Таблиця № 77

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	Луганська область																			
	Потерпілих							Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	292	1	0	0	10	1	1	0	0	7	11	2	0	0	0	0	0	16	0	10
2015	45	0	0	0	0	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	23	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1
2017	16	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2018	20	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
2019	15	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	411	3	0	0	12	3	1	0	0	11	11	2	0	2	0	0	0	20	0	11

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення – 411 осіб, із яких загинуло 3 особи.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, спостерігалася у 2014 (292), 2015 (45), 2016 (23), 2018 (20), 2017 (16)

Найнижчий показник – у 2019 році (15).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на

тимчасово окупованій території Луганської області, були серед категорій військовослужбовців (20, або 4,87%), пенсіонерів (12, або 2,92%), нацполіції та прокуратури (по 11, або 2,68%), іноземців (3, або 0,73%), судів та СБУ (по 2, або 0,49%).

З даних, наведених у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від незаконного позбавлення волі або викрадення, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Луганської області, у категорії працівників органів місцевого самоуправління (1, або 0,24%).

Таблиця №78

Насильницьке зникнення	Донецька область																		
	Потерпілих						Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральної державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	9	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	9	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від насильницького зникнення – 9 осіб, із них з категорії жінок – 3 особи (або 33,33%), пенсіонерів – 1 (або 11,11%).

Таблиця № 79

Насильницьке зникнення	Луганська область																		
	Потерпілих						Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральної державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів
2014	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2015	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від насильницького зникнення лише 1 особа жіночої статі.

Таблиця № 80

Грабежі	Донецька область																		
	Потерпілих						Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральної державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів
2014	158	0	91	3	28	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2015	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	166	0	92	3	28	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від грабежів – 166 осіб.

Найбільша кількість потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області спостерігалася у 2014 (158), а починаючи з 2016 (5), показники знижувалися, а саме 2015, 2017, 2019 (по 1)

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, були серед категорій жінок (92, або 55,42%), пенсіонерів (28, або 16,87%), неповнолітніх (3, або 1,81%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Донецької області, у категорії працівників СБУ, Національної поліції (по 1, або 0,6%).

Таблиця № 81

Грабежі	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	629	0	0	0	130	2	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	2
2015	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	640	0	0	0	130	2	0	0	0	0	2	0	2	1	0	0	0	0	0	2

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від грабежів – 640 осіб.

Найбільша кількість потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, спостерігалася у 2014 (629), а починаючи з 2015 (7), показники знижувалися, а саме 2016 (3), 2017 (1).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, були серед категорій пенсіонерів (130, або 20,31%), іноземців, працівників прокуратури, адвокатури та ЗМІ (по 2, або 0,31%).

З даних, наведених у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від грабежів, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Луганської області, у категорії працівників СБУ (1, або 0,17%).

Таблиця № 82

Розбійні напади	Донецька область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітніх)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	84	0	31	0	9	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2015	6	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	95	0	33	0	10	1	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від розбійних нападів – 95 осіб.

Найбільша кількість потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, спостерігалася у 2014 (84), а починаючи з 2015 (6), 2016 (4), 2019 (1) показники знижувалися. Найнижчий показник – у 2017 р., 2018 р. (по 0).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, були серед категорій жінок (33, або 34,74%), пенсіонерів (10, або 10,53%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Донецької області, у категорії іноземців, працівників СБУ, Національної поліції (по 1, або 1,05%).

Таблиця № 83

Розбійні напади	Луганська область																			
	Потерпілих						Працівників													
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполіції	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів	засобів масової інформації
2014	289	1	0	0	39	3	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1
2015	71	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2016	15	1	1	0	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	382	3	1	0	45	3	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	1

На період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованій території Луганської області потерпілих від розбійних нападів – 382 особи.

Найбільша кількість потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, спостерігалася у 2014 (289), а починаючи з 2015 (71), 2016 (16), 2017 (6) показники знижувалися. Найнижчі показники – у 2019 р. (1), у 2018 р. (0).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, були серед категорій пенсіонерів (45, або 11,78 %), іноземців (3, або 0,79 %).

З даних, наведених у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від розбійних нападів, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, у категорії жінок, іноземців, працівників СБУ, Національної поліції, прокуратури, суду та ЗМІ (по 1, або 0,26%).

Таблица № 84

[illegible]

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від вимагання – 5 осіб, із них з категорії жінок – 2 особи (або %), пенсіонерів – 1 (або 11,11%).

Таблица № 85

[illegible]

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від вимагання – 21 особа, більшість із яких відмічається у 2014 (20). Також такі потерпілі були у 2017 (1). У 2015, 2016, 2018, 2019 потерпілі від таких злочинів відсутні.

Із загальної кількості потерпілих від вимагань, учинених на окупованій території Луганської області, 2 або 9,52 % відносяться до категорії іноземців.

Таблиця № 86

Незаконне заволодіння транспортними засобами	Донецька область																		
	Потерпілих						Працівників												
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполії	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців	депутатів усіх рівнів
2014	299	0	61	0	39	4	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
2015	52	0	14	0	7	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2016	36	0	11	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	7	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	17	0	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2019	13	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	424	0	94	0	53	7	0	0	0	1	0	0	0	2	0	0	1	0	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Донецької області потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами – 424 особи.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами, що скоєні на тимчасово окупованій території Донецької області, спостерігалася у 2014 (299), а починаючи з 2015 (52), 2016 (36), 2018 (17), 2019 (13) показники знижувалися. Найнижчий показник – у 2017 році (7).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами, що скоєні на

тимчасово окупованій території Донецької області, були серед категорій жінок (94, або 22,17%), пенсіонерів (53, або 12,5%), іноземців (7, або 1,65%)

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Донецької області, у категорії працівників СБУ (2, або 0,47%), Національної поліції, Прикордонної служби (по 1, або 0,24%).

Таблиця № 87

Незаконне заволодіння транспортними засобами	Луганська область																	
	Потерпілих						Працівників											
	усього потерпілих	з них загинуло	жінок	неповнолітніх (у т.ч. малолітні)	пенсіонерів	іноземців	органів місцевого самоврядування	місцевої державної адміністрації	центральных органів державної виконавчої влади	нацполії	прокуратури	судів	адвокатури	С Б У	податкової міліції та органів державної податкової служби	митної служби	прикордонної служби	військовослужбовців
2014	773	0	0	0	83	10	0	0	0	9	4	1	2	2	1	0	2	0
2015	110	1	0	0	11	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0
2016	54	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2017	18	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2018	11	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2019	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього	968	1	0	0	104	12	0	0	0	11	4	1	2	2	1	0	1	0

У період з 01.04.2014 до 2019 на тимчасово окупованих територіях Луганської області потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами – 968 осіб.

Найбільша кількість потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області спостерігалася в 2014 (773), а починаючи з 2015 (110), 2016 (54), 2017 (18), 2018 (11) показники знижувалися. Найнижчий показник – у 2019 році (2).

Аналізуючи дані, наведені в таблиці, зазначимо, що найвищі показники потерпілих від незаконного заволодіння транспортними

засобами, що скоєні на тимчасово окупованій території Луганської області, були серед категорій пенсіонерів (104, або 10,74%), іноземців (12, або 1,24%), Нацполіції (11, або 1,14%), прокуратури (4, або 0,41%).

Аналізуючи дані, наведені у таблиці, зазначимо найнижчий показник потерпілих від незаконного заволодіння транспортними засобами, що скоєні на тимчасово окупованих територіях Луганської області, у категорії працівників адвокатури та СБУ (по 2, або 0,21%), судів, військовослужбовців, податкової міліції та органів державної податкової служби (по 1, або 0,10%).

Як підсумок, слід зазначити, що при розробці кримінологічної типології жертв цих злочинних посягань не можна не враховувати характер їх зв'язків зі злочинцем. За цією ознакою можна виділити чотири групи потерпілих:

- 1) особи, відносини яких зі злочинцем виникають у момент вчинення злочину (40 %);
- 2) особи, відносини яких зі злочинцем розвивалися в рамках випадкового знайомства (28 %);
- 3) особи, відносини яких зі злочинцем формувалися в рамках особистого знайомства (20 %);
- 4) особи, що знаходились зі злочинцем у подружніх, родинних та інших близьких відносинах (12 %).

За даними кримінологічних досліджень, розподіл потерпілих від корисливо-насильницьких злочинів у Донецькій та Луганській областях за віковими групами такий: 7 % потерпілих мали вік до 18 років; 14 % – від 19 до 25 років; 25 % – від 26 до 35 років; 30 % – від 36 до 45 років; 23 % – старше 45 років. Наведені дані свідчать про підвищену віктимність людей середнього віку, більшість потерпілих належать до вікової групи від 36 до 45 років. Крім того, вікові характеристики потерпілих і злочинців зазвичай збігаються, вони, як правило, мають одну вікову групу. Виняток становлять потерпілі віком від 46 років і старше, які через певні якості, а саме: фізична

слабкість, пасивність, боязливість, бажання ні в що не втручатися, невміння захистити себе, стають жертвами злочинців різного віку.

Висновки до розділу 2

1. Найбільша кількість вбивств на території Донецької області спостерігалася у 2014 р. (2377) та 2015 р. (1418), однак таке зростання відбулося за рахунок вбивств, пов'язаних з проведенням АТО. Аналогічна ситуація, спостерігається і по реєстрації вбивств на території Луганської області, а саме у 2014 р. (280) та 2015 р. (74). Починаючи з 2016 р. (230), спостерігається значний спад реєстрації вбивств на території Донецької області. Ця тенденція спостерігається у 2017 р. (126) та 2018 р. (93). Однак, у 2019 р. (106) відмічаємо зріст реєстрації вбивств до ЄРДР у порівнянні з 2018 р. (93) на 13, або на 13,9 % більше. Така ж тенденція відмічається і в Луганській області.

Протягом 2014–2019 рр. підрозділами поліції ГУНП в Донецькій області зареєстровано 1372 кримінальних правопорушення, передбачених ст. 146 КК України (розкрито – 70), а за аналогічний період підрозділами поліції ГУНП в Луганській області внесено відомості до ЄРДР за 730 правопорушеннями (розкрито – 72); насильницьких зникнень (ст. 146¹ КК України) – 26 та 1 (не розкривалися взагалі); торгівля людьми (ст. 149 КК України) – 39 (розкрито – 25) та 18 (розкрито – 18); грабежів (ст. 186 КК України) – 4139 (розкрито – 2107) та 1418 (розкрито – 717); розбійних нападів (ст. 187 КК України) – 1733 (розкрито – 689) та 844 (розкрито – 452); вимагання (ст. 189 КК України) – 193 (розкрито – 65) та 95 (розкрито – 12); бандитизму (ст. 257 КК України) – 9 (розкрито – 7) та 2 (розкрито – 2); незаконних заволодінь транспортними засобами (ст. 289 КК України) – 4483 (розкрито – 810) та 2348 (розкрито – 345).

2. Особливостями вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території ООС є груповий характер (65 %), підготовка і планування хоча б у

загальних рисах (84 %), першочергова спрямованість злочинних посягань на заволодіння грошовими коштами і валютними цінностями (82 %), «знарядійний спосіб» заподіяння смерті потерпілим (68 %), вчинення у житлі жертви (65 %). Високий рівень стійкості та конспірації, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження міжнародних зв'язків очолюваних ними організованих груп і злочинних організацій є системоутворювальними факторами, що нині обумовлюють відтворення на території Донецької та Луганської областей позицій організованої злочинності, сприяють ескалації корисливості, жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Частіше корисливо-насильницькі злочини вчиняються в темний час доби, ввечері (49 %) і вночі (20 %). Виявлено щорічне зростання кількості злочинів із застосуванням вогнепальної зброї.

3. Виокремлено та проаналізовано різні чинники розвитку країни, які впливають на відтворення (поширення) окремих видів (груп) корисливо-насильницьких злочинів. З огляду на запропоновані відомими кримінологами (О. М. Джужа, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов та ін.) підходи, їх диференційовано на політичні, соціально-економічні, організаційно-правові (макро-, мікрорівень) та морально-психологічні (особистісний рівень).

4. Сформовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС, зокрема: це громадянин України чоловічої статі (81 %), віком від 19 до 35 років (86 %), який отримав базову вищу освіту (71 %), на момент вчинення злочину не навчався і не працював взагалі (56 %); брав участь у воєнних діях на території Донецької та Луганської областей (АТО, ООС) (73 %); періодично вживає спиртні напої (55,6 %); його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій (44 %) та високооплачувану роботу (39 %), матеріальну забезпеченість і багатство (37 %); це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням,

порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб (90 %), судимий (25 %), з корисливою мотивацією (98 %), який здатен на групове вчинення злочину (65 %). У діях досліджуваних осіб зазначається все більше ознак професіоналізму, зв'язків з організованою злочинністю та злочинною субкультурою.

5. За характером антисуспільної спрямованості усіх корисливо-насильницьких злочинців розподілено на насильницький (негативне ставлення до людини, її невід'ємних прав і свобод на життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність; особа повністю розуміє суспільну небезпеку своєї поведінки, проте через безкарність, «вседозволеність» вчиняє злочини, подаючи приклад іншим власною поведінкою) та корисливий (негативна мотивація, що проявляється у злочинних намірах і діях заради матеріальної наживи, збагачення) типи.

Проведено розподіл типових корисливо-насильницьких груп за характером внутрішньогрупових зв'язків співучасників та їх відношенням до злочинної діяльності на: випадкові (їх членів не пов'язує попередня домовленість; спочатку вони об'єднуються в групу з метою вчинення не тяжкого злочину, а потім їх дії набувають насильницького характеру) (23 %); епізодичні (їх члени за попередньою змовою періодично порушують публічний порядок; основа формування групи – дружні стосунки її членів) (35 %); організовані (присутній лідер; планування, готування, підшукування знарядь вчинення злочину і транспорту, розподіл ролей) (42 %).

6. За характером взаємозв'язку «злочинець–жертва» виокремлено чотири групи потерпілих: особи, відносини яких зі злочинцем виникають у момент вчинення злочину (40 %); особи, відносини яких зі злочинцем розвивалися в рамках випадкового знайомства (28 %); особи, відносини яких зі злочинцем формувалися в рамках особистого знайомства в зоні проведення ООС (20 %); особи, що знаходились зі злочинцем у подружніх, родинних та інших близьких відносинах (12 %). Встановлення інформації

про жертву корисливо-насильницького злочину в процесі виявлення та розслідування таких діянь дозволяє слідчому НП України: по-перше, зрозуміти обставини вчинення протиправного діяння, причин обрання знарядь та засобів, способів, місця та часу вчинення, а по-друге, висунути версії про особу невстановленого злочинця, властиві йому певні риси та характеристики, мотиви вчинення злочину, його зв'язок із жертвою злочину. Це допомагає запобігти рецидиву вчинення злочинів такими особами.

РОЗДІЛ 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

3.1 Запобігання органами та підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил як засіб забезпечення національної безпеки держави

Державна політика України щодо забезпечення національної безпеки ставить перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження. Побудова демократичної правової держави неможлива без запобігання злочинам у всіх сферах суспільного життя. Руйнівні процеси, які взяли гору в період переходу до ринкової економіки нашої країни, військова агресія РФ проти України, різко посилили процес соціальної незахищеності населення, про що свідчить зростання злочинності у 2014-2015 рр.

Різні погляди на безпеку по-різному збігаються чи не збігаються з цілями сталого розвитку. Свобода завжди створює динамічні умови для розвитку, але ці умови можуть містити небезпеку. Безпека також формує певні умови для розвитку, але ці умови здебільшого є статичними, а отже, такими, що стримують або навіть гальмують розвиток. Навіть якщо розглядати безпеку як певну міру свободи, такі обмеження можуть бути своєрідними «блокпостами» розвитку, які, на жаль, не убезпечують його від бар'єрів та перешкод. Проте, безпека і свобода, безпека і розвиток не протиставляються категорично одна одній, а розглядаються в єдності, з виявами «спалахів» боротьби в окремі

періоди. Один із таких сучасних «спалахів» зробив для України споконвічні питання безпеки і свободи кульмінаційними [428].

Відповідно до Закону України «Про Національну безпеку» (2018 р.) [382], національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Не вдаючись до наукових дискусій, а підтримуючи С. А. Мозоля, зазначимо, що забезпечення кримінологічної безпеки – це діяльність держави, суспільства в цілому та їх інститутів, що ґрунтується на принципах комплексного програмування та планування, мета якої полягає у досягненні та підтримці соціально прийнятного рівня захищеності основних прав і свобод особи та суспільства, законних інтересів держави від злочинних посягань. Стратегія забезпечення кримінологічної безпеки є складовою частиною більш глобальних стратегій; її мета полягає в недопущенні прояву криміногенних (стимулюючих злочинність) і, власне, кримінальних (проявів злочинності в конкретних кримінально караних діяннях) загроз національному та міжнародному спокою [306, с. 431].

Водночас, як зазначив Ю. В. Нікітін, сучасні статистичні дані підтверджують вагомий вплив злочинності на поглиблення кризи в державі. Нагальність розробки нової концепції протидії злочинності засвідчують соціально-політичний, економічний, культурологічний, психологічний стани в державі та негативна тенденція криміналізації нашого суспільства. Тому створення такої концепції, а також кримінологічної моделі внутрішньої безпеки суспільства є стратегічною метою сучасної системи протидії злочинності в Україні [319].

У квітні 2014 року в регіоні розпочалася ескалація насильства, коли озброєні групи проросійських активістів почали захоплювати адміністративні будівлі та відділи міліції в містах Донбасу, зокрема у Слов'янську, Артемівську (Бахмуті) та Краматорську. Водночас, на кордоні з Україною фіксувалося накопичення підрозділів російських військових (близько 50 тис. осіб із великою

кількістю важкої техніки), а дії незаконних збройних формувань свідчили про те, що ними командують професійні військовослужбовці та представники іноземних спецслужб, а їхні наміри мають на меті зміну територіальної цілісності України (у спосіб створення «самостійних держав» або приєднання Донбасу до РФ) або отримання такого статусу, який надавав би їм змогу мати вагомий вплив на прийняття державних рішень у зовнішньополітичній сфері та сфері національної безпеки України. Такі дії з боку бойовиків в умовах загрози відкритої зовнішньої агресії змусили *органи державної влади вжити адекватних заходів у межах законодавства України та міжнародного права* задля забезпечення національної безпеки, зокрема щодо стримування збройної агресії проти України та відсічі їй, захисту конституційного ладу України, цілісності її території від спроб змінити їх у насильницький спосіб, охорони публічного порядку, захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян, боротьби зі злочинністю, а особливо з корисливо-насильницькими проявами, у тому числі й тероризмом тощо [152, с. 84-85].

Специфіка нинішньої безпекової кризи значною мірою полягає в тому, що вона розгортається в умовах глобалізації, тобто кардинального підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики. Це вимагає підвищення рівня відповідальності від учасників системи міжнародних відносин. Натомість, нехтування міжнародними зобов'язаннями, особливо з боку впливових світових держав та їх об'єднань, призводить до небезпечних наслідків на регіональному та глобальному рівнях, підриваючи можливості сталого економічного й соціального розвитку у світі.

Під загрозою кримінологічній безпеці (кримінологічною загрозою) в умовах збройної агресії на території проведення ООС варто розуміти не лише саму злочинність, але і систему криміногенних детермінантів, що створюють потенційну або реальну небезпеку для об'єктів кримінологічної безпеки на цих територіях та України загалом. Наразі вирішення завдань з утримання злочинності на соціально прийнятному рівні, її зменшення, захисту суспільства, особи й держави від злочинних посягань не зводиться до заходів,

адресованих тільки самій лише злочинності та її суб'єктам, а передбачає і вплив на жертви злочинів, надання їм необхідної допомоги з боку суспільства та держави. Необхідно своєчасно виявляти суб'єктивні й об'єктивні чинники, що впливають на виникнення злочинів і на зміну кількісних і якісних характеристик злочинності. Безперечно, найдієвішим є комплексний підхід до розуміння соціальної практики, яка прагне мінімізувати масштаби та шкідливі наслідки злочинності. Саме тому особливого значення набуває проблема побудови адекватної системи кримінологічної безпеки [306, с. 157].

У зв'язку з вищевикладеним, потребує дослідження питання боротьби зі злочинністю й у контексті її окреслення проблеми запобігання злочинам органами та підрозділами Національної поліції України на території проведення ООС як дієвий засіб забезпечення національної безпеки держави.

Боротьба зі злочинністю – це особливий вид взаємодії двох протилежних сторін. Термін «війна із злочинністю», здавалося б, відображає зазначену непримиренну суперечність суспільства, заснованого на законі, і злочинності. Але якщо цю війну ототожнювати з війною не на життя, а на смерть, то вона не вкладається в рамки останньої. У боротьбі зі злочинністю наголос робиться на попередження, утримання осіб від вчинення злочинів, а якщо виявляється їх злочинна діяльність, то перш за все має вирішуватися питання про її мотиви, причини, про те, чи не доцільніше спочатку застосувати кримінальне покарання пом'якшуючого характеру та надання за необхідності соціальної допомоги.

На нашу думку, боротьба зі злочинністю – це активна діяльність держави, що спрямована на злочинність, з метою забезпечення верхованства права, дотримання прав і свобод громадянина, виявлення й усунення причин та умов, що їй сприяють, створення необхідних заходів захисту від злочинних посягань.

Тематика запобігання злочинам у державі постійно привертає увагу науковців та практиків. Зумовлено це не тільки тим, що злочинність завжди визнавалась особливо небезпечним соціально деструктивним феноменом, але й тим, що питання запобігання є однією з важливих проблем сучасної

кримінологічної політики держави. З урахуванням цього, особливого значення набуває всебічне та повне дослідження всіх взаємопов'язаних між собою аспектів злочинності, на основі яких можуть бути розроблені дієві механізми запобігання. У нормативно-правових актах, науковій літературі та практичній діяльності поряд із терміном «запобігання» часто вживаються й такі, як «боротьба», «попередження», «профілактика», «припинення», «превенція», «протидія». В одних випадках ці терміни використовуються як синоніми, в інших – як різні за змістом. Так, у результаті підрахунку й аналізу законодавчої та нормативно-правової бази України, що визначає заходи запобігання злочинам, кримінологи в сучасній науці кримінології дійшли висновку, що використання терміна «запобігання» паралельно з терміном «попередження» є обґрунтованим та доцільним [328].

Враховуючи вищерозглянуте, слід визнати доцільність використання терміна «запобігання», що фактично в контексті запобігання злочинам частіше за все зустрічається в текстах законодавчих актів. Немає потреби наполягати на вживанні суто цього терміна, адже й сам КК України у ч.1 ст. 1 серед завдань передбачив саме «запобігання злочинам» [237].

Під запобіганням злочинів слід розуміти систему заходів економічного, соціально-культурного, виховного та правового характеру, що здійснювалися державними органами та громадськими організаціями з метою боротьби зі злочинністю та усунення її причин. Складовою частиною цих заходів було законодавство та практична діяльність правоохоронних органів, безпосередньо суду, який застосовував специфічні заходи боротьби зі злочинністю – кримінальне покарання [536, с. 343]. Однак, враховуючи тенденції щодо змін кримінально-правової та кримінальної процесуальної політики держави, відсутності у діючому КПК України статті, яка передбачала б виявлення причин та умов, що сприяли вчинення злочинів, що суперечить положенням ч. 1 ст. 1 КК України в контексті реалізації одного із завдань КК України – запобігання злочинам. Отже, здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним за умов виявлення

детермінантів злочинів, встановленню механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що можуть усувати подальше вчинення злочинів та виявляти їх на стадії готування чи замаху [328].

Діяльність Національної поліції України в сучасних умовах вимагає принципово нового підходу щодо своїх основних функцій, при цьому концептуальним є рівень реалізації головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави. Крім цього, серед суб'єктів запобігання злочинам особливої уваги потребує визначення місця Національної поліції України, її служб та підрозділів, які безпосередньо ведуть боротьбу зі злочинністю, а також удосконалення правових та організаційних основ запобіжної діяльності [473, с. 157]. Як з цього приводу зауважив Г. В. Форос, запобігання злочинам в сучасних умовах – це найбільш реальний внесок правоохоронних органів у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням у країні [501].

Саме тому значення діяльності щодо запобігання злочинам у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не рух слідами вчинених злочинів. Як у зв'язку з цим зробив висновок В. Б. Авер'янов, принципово новий погляд на суспільну цінність запобігання злочинності полягає в тому, що воно розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави [3].

У Законі України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VII [383], чітко передбачено завдання Національної поліції України щодо запобігання злочинам, зокрема: здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення та ін.

Поряд із цим необхідно констатувати, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з органами: 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю

(Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які здійснюють правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів цієї групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких здійснення діяльності по боротьбі зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України та ін.); б) органи, які здійснюють таку діяльність лише у процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з боротьбою зі злочинністю (Національний банк України, Міністерство фінансів України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, а також інші міністерства та відомства, що мають контрольні повноваження у межах покладених на них обов'язків щодо взаємодії зі спецпідрозділами по боротьбі зі злочинністю); 4) які здійснюють контролюючу та інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [473; 501].

Тільки за такого підходу та за умови усунення правових прогалин можна створити належні правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта запобігання злочинам в Україні й корисливо-насиленницьких на території проведення ООС.

Підсумовуючи цей підрозділ, зазначимо, що кримінологічна безпека в цей історичний момент є одним із провідних напрямків у системі забезпечення безпеки, яка є системою заходів, здійснюваних державними та іншими органами, організаціями й установами, а також окремими громадянами з метою захисту важливих інтересів особи, суспільства та держави. Головну роль у здійсненні цих заходів відіграють правоохоронні органи.

На сьогодні доводиться констатувати, що злочини стають дедалі жорстокішими, добре спланованими та організованими, а новий КПК України (2012 р.) так і не став надійним і належним інструментом запобігання злочинам.

Тому головною метою забезпечення кримінологічної безпеки суспільства, особи та держави є своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізація й відображення. Характер і вид загрози впливає на вибір заходів із забезпечення кримінологічної безпеки, визначає напрями забезпечення безпеки та сприяє виявленню можливих об'єктів злочинних посягань. Їх конкретизація допомагає координації діяльності різними державними та громадськими структурами.

Під кримінологічним забезпеченням національної безпеки на території проведення ООС варто розуміти комплекс наукових знань про практичні заходи забезпечення динамічно-стійкої системи захисту прав і свобод, інтересів і цінностей людини й суспільства від криміногенних загроз та злочинних посягань на сході України. Тому національна безпека залежить від ефективної кримінологічної політики держави. Загальними цілями системи забезпечення кримінологічної безпеки є своєчасне виявлення вже існуючих і прогнозування можливих негативних тенденцій у стані злочинності та її проявах, які можуть загрожувати життєво важливим інтересам об'єктів кримінологічної безпеки, вироблення та здійснення комплексу заходів щодо запобігання, припинення й локалізації дії цих загроз.

Найбільш універсальна сукупність заходів щодо виявлення, теоретичного осмислення та практичного усунення причин і умов вчинення злочинів, а також пов'язаних з ними правопорушень входить до кримінологічного запобігання в межах кримінологічної політики. Діяльність із запобігання злочинам повинна стати самостійним елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, що тісно пов'язана з іншими елементами – кримінально-правовою, кримінальною процесуальною, кримінально-виконавчою діяльністю, та знайшло своє відображення у Концепції кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей, сутність якої полягатиме у захисті прав і свобод кожної людини на цих територіях, як кінцева мета та найвищий сенс правоохоронної політики і передбачатиме розв'язання проблем забезпечення національної безпеки у регіонах (див. додаток).

Зменшення криміногенних загроз національній безпеці суспільства полягає в усвідомленні необхідності демократичних змін в країні, неухильного впровадження комплексу заходів з удосконалення політичної, соціально-економічної та правоохоронної системи в інтересах забезпечення соціально-політичної стабільності, законності та правопорядку.

Таким чином, військова агресія РФ проти України, фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних у міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» у міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз.

Зона бойових дій на сході України залишається одним з основних джерел надходження у незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Злочини стають дедалі жорстокішими, добре спланованими та організованими, а новий КПК України (2012 р.) так і не став надійним і належним інструментом запобігання злочинам. Тому, кримінологічна безпека в цей історичний момент є одним із провідних напрямів у системі забезпечення безпеки, спрямована на своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізацію й відображення, провідну роль у реалізації якої відіграють правоохоронні органи, зокрема НП України.

Під кримінологічним забезпеченням національної безпеки на території проведення ООС варто розуміти комплекс наукових знань про практичні заходи забезпечення динамічно-стійкої системи захисту прав і свобод, інтересів і цінностей людини й суспільства від криміногенних загроз та злочинних посягань на сході України. Загальними цілями системи забезпечення кримінологічної безпеки є своєчасне виявлення вже існуючих і прогнозування можливих негативних тенденцій у стані злочинності та її проявах, які можуть загрожувати життєво важливим інтересам об'єктів кримінологічної безпеки,

вироблення та здійснення комплексу заходів щодо запобігання, припинення й локалізації дії цих загроз. Тому національна безпека залежить від ефективної кримінологічної політики держави.

3.2 Нормативно-правове забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

Наявні законодавчі та інші нормативно-правові акти, на думку окремих авторів, представляють систему нормативно-правового забезпечення запобігання злочинам, зокрема й Національною поліцією України [273, с. 6]. Дійсно, головні передумови для формування такої системи вже існують. Вони закладені, по-перше, у соціально-демократичних змінах, що відбуваються в нашому суспільстві, а по-друге, у сучасному загальному законодавчому просторі. Перша із зазначених передумов визначає державну правову політику в сфері боротьби зі злочинністю, зокрема кримінально-правову (а в більш широкому розумінні – гуманітарну), що, зрозуміло, цілком відноситься й до проблеми запобігання злочинам. Друга передумова зводиться до правового насичення основного змісту законотворчої діяльності¹ щодо запобігання злочинам. Належний рівень законотворчої діяльності, головною метою якої є створення закону, у найбільшій мірі сприяє зміцненню законності та правопорядку в країні.

Щоб краще пізнати проблемність питання, порушеного в цьому підрозділі, варто зупинитися на характеристиці закону та його специфічних рис.

¹ Для позначення процесу створення законів поряд із терміном «законотворча діяльність» часто використовуються терміни «законотворчий процес», «законодавчий процес», «законодавча діяльність». Оскільки офіційне тлумачення цих термінів не надається, це призводить до плутанини, адже термінів багато, іноді вони вживаються як тотожні, іноді – навпаки. Лінгвісти пропонують своє бачення, юристи-правознавці – своє. На нашу думку, розмежування цих понять є дуже складною проблемою, яка потребує окремого дослідження. Тому, звернемо увагу лише на деякі змістовні акценти, які не збігаються. Так, наприклад, якщо у терміні «законодавчий» на перший план виходять офіційні, владно-політичні моменти, то у терміні «законотворчий» проявляється інтелектуальний, науково-творчий початок.

Закон – це нормативно-правовий акт представницького вищого органу державної влади (або громадянського суспільства /безпосередньо народу/), який регулює найбільш важливі питання суспільного життя, встановлює права та обов'язки громадян, має вищу юридичну силу та приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури [443, с. 342]. Закон наділяється специфічними рисами, що підкреслюють його особливе місце серед інших нормативних актів, а саме:

- а) закон завжди є нормативним і характеризується ознаками нормативності;
- б) закон є результатом законодавчої діяльності парламенту і приймається за встановленою процедурою;
- в) закон регулює найважливіші суспільні відносини;
- г) закон має вищу юридичну силу порівняно з іншими актами (у разі невідповідності останніх закону, вони можуть бути визнані недійсними) [529, с. 15].

Таким чином, на відміну від закону, у якому закріплюється загальна воля громадян, що мають право брати участь у законотворчості або особисто, або через своїх представників – депутатів парламенту, усі інші нормативно-правові акти є вираженням волі або окремих посадових осіб, або державних органів, у тому числі й судових, органів місцевого самоврядування тощо [346].

Законотворчість, як головний різновид правотворчості, є складним процесом, який поєднує взаємодію об'єктивних та суб'єктивних чинників. Об'єктивними чинниками є реальні специфічні умови життя того чи іншого суспільства та закономірності його розвитку, які повинні враховуватися в процесі створення законів. Крім того, на думку С. В. Павлича, у цьому процесі істотну роль відіграють і правові принципи, які сформульовані історичним досвідом людства і втілюють у собі уявлення про справедливість, гуманність, організацію та порядок суспільної життєдіяльності [197, с. 119]. Суб'єктивними чинниками у такому разі буде визначення в процесі законотворчості тих суспільних відносин, які потребують правової регламентації, їхнє найбільш

оптимальне та раціональне правове опосередкування відповідно до потреб суспільства та цілям державної політики. Тому на законотворчість впливає велика кількість чинників: економічних, політичних, етнічних, моральних, психологічних та ін. [197, с. 119-120].

Вищевказане має велике значення і для характеристики нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинам. Саме необхідність поєднання об'єктивних та суб'єктивних чинників в їх органічній взаємодії й обумовлює складність законотворчості щодо запобігання злочинам, яка ускладнюється ще й тим, що в ній повинні втілюватися загальні інтереси, думки, погляди, переконання і воля різних соціальних груп населення країни.

Таким чином, розглянуті вище загальнотеоретичні положення, а також охарактеризоване сучасне кримінологічне бачення проблеми, на наш погляд, можуть слугувати вихідним методологічним підґрунтям для розробки державної законодавчої (нормативно-правової) системи регулювання запобігання злочинам в Україні.

Вважаємо, що нормативно-правове забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил характеризується такими специфічними ознаками:

– по-перше, кримінологічне законодавство повинно працювати у випереджувальному режимі, тобто державними органами, які займаються законотворчою діяльністю, повинно здійснюватися глибоке прогнозування розвитку соціально-економічної ситуації в країні, особливо на Сході країни в умовах проведення ООС. Законодавчі акти мають позитивно впливати на розвиток різних суспільних відносин, сприяти підвищенню ролі кримінологічного запобігання. Це, так би мовити, ідеальна модель. Але на практиці спостерігається зовсім інша ситуація, про що свідчить аналіз сучасного законодавства, де, наприклад, Закон України «Про запобігання злочинам» й досі не прийнятий;

– по-друге, повинен здійснюватися постійний моніторинг (вивчення, аналіз) законодавчих актів, що приймаються, у різноманітних сферах через призму можливості їх впливу на кримінологічний процес із метою розробки ефективних та адекватних заходів, мінімізації негативних процесів тощо.

Отже, багатогранність і глибока соціальна обумовленість проблем запобігання злочинам ставить перед законотворчістю ряд послідовних системних завдань, а саме необхідність:

– дослідження різних соціальних факторів, що обумовлюють потребу в законодавчому (нормативно-правовому) регулюванні суспільних відносин, що відбуваються (мають відбуватися) у сфері запобігання злочинам;

– виявлення й ретельного обліку при формуванні законів щодо запобігання злочинам загальних інтересів держави, суспільних груп і суспільства в цілому;

– використання в процесі створення зазначених законів відповідних досягнень кримінологічної науки й практики;

– проведення порівняльного аналізу проєктованих законів не тільки з нині діючими, але й з аналогічними законодавчими актами минулих часів, у тому числі й із відповідними законодавчими системами інших держав;

– визначення зв'язку, відповідності й взаємодії проєктованого закону з існуючою правовою системою в цілому й, насамперед, з Конституцією України.

Проведена змістовна характеристика компонентів правового забезпечення запобігання злочинів дозволяє логічно перейти безпосередньо до аналізу системи відповідних законодавчих актів і провести їх класифікацію за окремими параметрами. Початковий момент такої класифікації – диференціація засобів декларування державних інтересів у вказаній сфері і основних форм і методів діяльності системи суб'єктів з їх реалізації на різних рівнях.

У рамках правовстановлення у сфері запобігання злочинам можна виділити законодавчі акти загального характеру, які є загальними щодо базової діяльності, а також ті акти, що нормують конкретні напрями діяльності, зокрема і Національної поліції України. За юридичними формами законодавчі акти щодо

запобігання злочинам можна розділити на процесуальні (юрисдикційні) і матеріальні; реалізовувані в рамках контрольно-наглядової або виконавчо-розпорядчої діяльності поліції.

Вихідне правове регулювання відносин у сфері запобігання злочинам здійснюється, в першу чергу, нормами Конституції України. Вона визначає загальні напрями всієї державної політики та функціонування системи державної влади: організацію та здійснення правосуддя (розділ VIII), контрольно-наглядової діяльності (розділ VII), повноваження органів влади та взаємовідносини між ними (розділи IV-VI). Поряд з цим, вона містить орієнтири соціальної справедливості, прерогативи прав людини та громадянина, їх захисту від обмежень, порушень та протиправних посягань тощо.

Таким чином, Конституція України у формі основних засад визначила курс держави та її правову політику, направлену на запобігання злочинам. У цьому й полягають вихідні конституційні передумови попереджувальної спрямованості діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. Саме тому Конституція України є основним джерелом розробки та прийняття відповідних законодавчих і підзаконних актів (державних програм, Указів Президента України тощо).

Обравши за мету розгляд у цьому підрозділі основних чинних законодавчих актів України, що безпосередньо спрямовані на запобігання корисливо-насильницьким злочинам Національною поліцією України на території проведення операції Об'єднаних сил вважаємо доцільним розробити класифікацію зазначених актів за деякими критеріями структурно-діяльнісного характеру, поділивши їх на чотири групи:

1. Закони, що визначають статус Національної поліції України як суб'єкта запобігання злочинам на території ООС.
2. Кодифіковані законодавчі акти.
3. Закони, що регулюють запобігання окремим видам злочинів та правопорушень.

4. Закони, що визначають особливий статус на територіях у Донецькій та Луганській областях.

Нині розвиток української державності відбувається через новий іспит на національну ідентичність, міцність та єдність громадянської позиції, патріотизм і відданість державі, її традиціям і багатовіковій історії. Виклики національній безпеці, передусім гібридні війни, стали не лише випробуванням на міцність правоохоронної системи безпеки, а й спонукали до її оновлення, і фактично, що трапляється нечасто, практика в окремих аспектах випередила теорію.

До першої групи відноситься в першу чергу Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VII [383]. Новоутворений орган влади, відповідно до ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону та Положення «Про Національну поліцію» [375], є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Загострюється питання взаємодії та порядку налагодження взаємодії поліцейських підрозділів з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ. І хоча на сьогодні діють відповідні підвідомчі нормативно-правові акти, зокрема Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС від 07.07.2017 № 575 [370], варто наголосити на тому, що важливим показником ефективності виконання органами поліції покладених на них обов'язків є наявність дієвого механізму взаємодії органів та підрозділів, що входять до їх структури. Дії усіх органів та підрозділів повинні бути узгоджені за своєю метою, місцем та терміном проведення відповідно до компетенції кожного суб'єкта, оскільки «конструктивно налагоджена взаємодія суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави як невід'ємна функція процесу управління є необхідною передумовою забезпечення правопорядку в державі та її окремих регіонах» [415, с. 20-21].

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [384], який відносить, серед іншого, до головних завдань оперативно-розшукової діяльності пошук і фіксацію фактичних даних про злочинні діяння окремих осіб та груп з метою їх припинення та в інтересах кримінального судочинства (ст. 1), заклав, водночас, чіткі правові засади щодо реалізації оперативними підрозділами, у тому числі Національної поліції України, функції запобігання злочинам.

Зокрема, статтею 7 зазначеного закону до обов'язків цих підрозділів віднесено проведення необхідних оперативно-розшукових заходів щодо запобігання, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

Виходячи з того, що оперативно-розшукова діяльність за визначенням, даним вказаним законом, являє систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2), можливості оперативних підрозділів щодо запобігання злочинам, особливо на стадії підготовки до них слід визнати значними.

За таких умов здійснення ефективного правового регулювання відносин у сфері запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС стане можливим не шляхом множення підзаконних нормативних актів, а завдяки формуванню системно-концептуальних правових засад регулювання цієї сфери, передусім ухвалення *Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей*.

В межах цієї Концепції інтегровано весь комплекс проблем і напрямів їх розв'язання стосовно запобігання злочинам, зокрема і корисливо-насильницьким. Визначені завдання, поряд з удосконаленням організаційної та функціональної структури не лише державних, а й недержавних організацій, мають стосуватися законодавчого закріплення та легітимації нової структури системи суб'єктів реалізації зазначеної політики.

До другої групи відноситься КК України [237], у ст. 1 якого – запобігання злочинам уперше в історії вітчизняного кримінального законодавства віднесено до одного з основних завдань цього кодексу, у чому, насамперед, закріплюється відповідна державна кримінальна політика. Для реалізації цього завдання КК України передбачає кримінальну відповідальність за готування до злочину (ст. 14) та замах на злочин (ст. 15). Цим затверджується правова норма щодо запобігання злочинам шляхом своєчасного їх виявлення, цілеспрямованого переривання та застосування кримінально-правового впливу щодо осіб на момент, коли вони тільки готують злочини, або вже реально розпочали, але ще не закінчили злочинні дії. КК України визнає також закінченими злочинами певні умисні дії зі створенням умов, які сприяють вчиненню злочинів, наприклад, фінансування чи приховування злочинної діяльності організованої групи (ч. 3 ст. 27), координація дій інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28) тощо.

Крім того, КК України містить й інші норми щодо кримінально-правового забезпечення запобігання злочинам, а саме: ч. 1 ст. 43 («Виконання спеціального завдання з запобігання чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації») передбачає, що не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою запобігання чи розкриття їх злочинної діяльності; ч. 2 ст. 50 («Поняття покарання та його мета») передбачає, що покарання має на меті не тільки кару, але й запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами; ч. 2 ст. 65 («Загальні засади призначення покарання») вказує, що особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та запобігання нових злочинів; п. 9 ч. 1 ст. 66 («Обставини, які пом'якшують покарання») встановлює норму, згідно з якою при призначенні покарання обставиною, що його пом'якшує, визнається виконання спеціального завдання із запобігання чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину та інші.

Отже, кримінально-правові норми, по-перше, надають легітимні підстави для здійснення конкретної, цілеспрямованої діяльності правоохоронних органів, зокрема поліції, щодо запобігання злочинам, які готуються, припинення злочинів у стадії замаху на них, а також профілактики злочинів, стосовно яких проводяться певні організаційні дії щодо створення умов, які сприяють їх вчиненню, а по-друге, ці норми містять у собі зміст потенційної превенції, стримуючи окремих осіб під страхом кримінальної відповідальності від злочинних дій та створення певних умов, які сприяють їх вчиненню.

Таким чином, КК України слід визнати вихідним джерелом запобіжної діяльності поліції України.

Кримінальний процесуальний кодекс України [238] закладає дійові процесуальні механізми реалізації норм кримінально-правового запобігання злочинам, визначаючи, по-перше, суб'єктів цієї діяльності, по-друге, форми запобігання злочинам, по-третє, процесуальний порядок його здійснення в процесі кримінального судочинства.

Водночас, у ст. 91 КПК України визначено предмет доказування у кримінальному провадженні, але у ній не йдеться про те, що підлягають доказуванню причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Необхідно також визнати, що через відсутність у КПК окремої норми про обов'язок сторони обвинувачення доказувати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, виникла проблема з реалізацією ч. 1 ст. 1 КК України, згідно з якою одним із його основних завдань є запобігання злочинам. Коментуючи цю норму, М. І. Мельник та М. І. Хавронюк зазначають, що законодавець вказує на запобіжне завдання кримінального закону. Його норми мають застосовуватись так, щоб не лише карати винних осіб за вчинені злочини, а й запобігати вчиненню нових злочинів [314, с. 12].

Якщо КПК України 1960 р. в ст.ст. 23, 23-1 прямо передбачав виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів та правопорушень, то КПК України 2012 р. взагалі не передбачає такої функції в органів досудового

розслідування. На жаль, вкотре думки вчених-процесуалістів залишилися за межами законодавчого процесу при прийнятті КПК, що не відповідає логіці соціального розвитку та науковим засадам реформування кримінального процесуального законодавства України.

Очевидно, що без виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, не можна вести мову про всебічність та повноту проведеного досудового розслідування. У деяких випадках ці обставини спроможні навіть розкрити механізм події кримінального правопорушення, охарактеризувати особу підозрюваного, свідчити про наявність або відсутність обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання, тобто мають пряме відношення до предмету доказування, визначеного у ст. 91 КПК України.

Враховуючи зазначене, можна погодитись з висновком В. М. Юрчишина [538, с. 157] про необхідність віднесення причин й умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обставин, які підлягають доказуванню, тобто доповнення цим положенням ст. 91 КПК, якою встановлено предмет доказування у кримінальному провадженні. Таке доповнення цієї статті, без сумніву, сприятиме подальшій активізації запобіжної діяльності прокурора й одночасно – зміцненню законності та правопорядку в державі. Поряд з цим, іншої думки дотримується А. А. Десятник, який вважає, що включення причин і умов вчинення кримінального правопорушення до предмета доказування недоцільне, навіть шкідливе для правоохоронної діяльності, тому що:

- 1) причини і умови вчинення злочину ніколи не входили до предмета доказування, визначеного у ст. 64 КПК 1960 р. як предмет доказування, а тільки виявлялися, встановлювалися відповідно до статей 23, 23¹ цього Кодексу;
- 2) включення причин і умов вчинення кримінального правопорушення до предмета доказування в прямій постановці надасть можливість учасникам кримінального процесу пред'явити стороні обвинувачення претензії, що вони не в повному обсязі довели вказані причини та умови. Тим самим буде затягуватися досудове провадження та судовий розгляд. Пояснюється це тим, що вказані причини та умови включають у себе багато обставин та фактично

безмежні. У повному обсязі їх довести практично неможливо в обмежені строки досудового провадження. Тому автор висловив пропозицію передбачити в окремих статтях КПК норму про те, що причини та умови вчинення кримінального правопорушення встановлюються, а не доказуються [136].

Як відомо, на слідчого відповідно до доктрини кримінального процесу, покладені дві основні функції: розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням. Процесуальна діяльність слідчого із запобігання злочинам нами визначається як система заходів, які вживає слідчий з метою стримування зростання злочинності і за можливості зниження її реального рівня шляхом усунення та нейтралізації причин і умов, що їй сприяють, а також через недопущення та припинення окремих конкретних злочинів [396, с. 15, 23-24].

Заслуговує на підтримку думка В. І. Шакуна про те, що вкрай потрібна Національна стратегія запобігання злочинам, яка ґрунтувалася б на глибокому аналізі стану злочинності, відповідала реаліям нашого життя і незмінність якої не залежала б від політичної кон'юнктури [518].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що доцільним і обґрунтованим вбачається доповнення глави 4 КПК України двома статтями: 91-1 «Обставини, що підлягають встановленню при доказуванні причин кримінального правопорушення» та 91-2 «Подання слідчого, прокурора в кримінальному провадженні».

Стаття 91-1 «Обставини, що підлягають встановленню при доказуванні причин кримінального правопорушення і умов, які сприяли його вчиненню.

1. При доказуванні безпосередніх причин кримінального правопорушення необхідно встановити: 1) несприятливі умови формування особи підозрюваного, що зумовили виникненню в нього антигромадських поглядів та звичок; 2) обставини життя підозрюваного, в яких він знаходився перед вчиненням кримінального правопорушення, під впливом яких у нього виник намір його вчинити.

2. При доказуванні безпосередніх умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, слід встановити недоліки у діяльності

підприємств, установ, організацій, службових, посадових та інших осіб, внаслідок яких стало можливим його вчинення та заподіяння шкоди»

Стаття 91-2 «Подання слідчого, прокурора в кримінальному провадженні

1. Слідчий, прокурор, встановивши в ході досудового розслідування причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію, установу, підприємству незалежно від форм власності або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

2. Не пізніше місячного строку за поданням має бути вжито необхідних заходів і про результати поінформовано особу, яка надіслала подання.

3. У разі залишення подання без розгляду, слідчий, прокурор зобов'язаний ужити заходів, передбачених статтями 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення».

Кримінально-виконавчий кодекс України [240] (далі – КВК України) у ст. 1, крім іншого, відносить до мети виконання покарань запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також профілактику асоціальної поведінки.

Реалізації цих приписів, зокрема, підкорені ст. 151 КВК України, яка передбачає заходи виховного впливу на осіб, засуджених до позбавлення волі, та щодо запобігання вчиненню ними нових злочинів, а також ст. 163 КВК України, що регламентує проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, за місцем проживання (покладається на органи поліції).

До третьої групи відноситься Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [385], ст. 1 якого першим із переліку його основних завдань визначає «створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з організованою злочинністю, сприяння її попередженню та ліквідації». А стаття 6 до основних напрямів боротьби з організованою злочинністю відносить: виявлення й усунення або нейтралізацію негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану

злочинність та сприяють їй; запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі; запобігання виникненню організованих злочинних угруповань; припинення й запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності; запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність; запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів.

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [358] визначає її як діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності (ст. 1). Відповідно до ст. 4 Закону до суб'єктів боротьби з тероризмом відноситься, поряд з іншими суб'єктами, Національна поліція України, яка відповідно до ст. 5 цього закону організовує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Стаття 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» вживає термін «район проведення антитерористичної операції» «як визначені керівництвом антитерористичної операції ділянки місцевості або акваторії, транспортні засоби, будівлі, споруди, приміщення та території чи акваторії, що прилягають до них і в межах яких проводиться зазначена операція».

На нашу думку, з урахуванням викладеного, доречнішим є вживання поняття «зона проведення антитерористичної операції», яке має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, в тому числі в частині забезпечення реалізації прав внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, донедавна не законом, а постановою Верховної Ради України від 17 березня 2015 р. [361] окремі райони, міста, селища й села Донецької та Луганської областей визнавались тимчасово окупованими територіями. При цьому зазначена

постанова їх не перераховувала, а містила в п. 1 відсилочну норму на ст. 1 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування», де вказується, що окремі райони Донецької та Луганської областей, міста, селища, села «визначаються тимчасово окупованими територіями рішенням Верховної Ради України» [386]. І лише в додатку до постанови Верховної Ради України «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» [360], вказувався спосіб, за яким можна визначити такі райони та окремі населені пункти – вони мають бути на території від кордону України з Російською Федерацією до умовної лінії. При цьому, військова агресія є динамічним явищем, і з часу прийняття зазначеної постанови умовна лінія між безпечними і небезпечними територіями (лінія розмежування) постійно змінювалась. Тому внутрішньо переміщені особи зі сходу України мають проблеми навіть на найпершому етапі – юридичного закріплення свого статусу й постановки на облік, оскільки спочатку мають довести наявність обставин, що спричинили їхнє внутрішнє переміщення, саме за місцем свого покинутого проживання.

До четвертої групи віднесено Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 19.09.2019 № 113-IX [387], яким з метою забезпечення життєво важливих інтересів суспільства і держави під час відсічі збройної агресії у зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій працівники Національної поліції України залучені до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, відповідно до Конституції та законодавства України мають право застосовувати у разі крайньої необхідності зброю і спеціальні засоби до осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення чи інші дії, що перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної

агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, або дії, пов'язані з несанкціонованою спробою проникнення в район здійснення зазначених заходів.

Згідно з узгодженими домовленостями 17 березня 2015 року Верховна Рада України прийняла постанову № 252-VIII «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» [361], якою було визначено, які саме окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей відносяться до тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 18.01.2018 № 2268-VIII визначає організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій, що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування.

У зазначених районах було запроваджено особливий порядок місцевого самоврядування, а тому виникнення такого територіального та геополітичного феномену на українських землях одразу обумовило масштабний науковий інтерес до різноманітних питань, пов'язаних із порушенням принципів верховенства права на цих територіях. Із самого початку збройної агресії проти Української держави на окупованих територіях фіксуються різноманітні порушення прав людини: викрадення, незаконні арешти, катування, вбивства, зникнення безвісти тощо, які в сучасних умовах проблематично вирішити мирним шляхом. Однією із категорій громадян України, чиї права порушуються, є особи, які на момент початку збройної агресії і до сьогодні відбували та відбувають покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. В цих окремих районах під управління окупаційної

адміністрації перейшли установи виконання покарань разом із засудженими, які перебували в них. Внаслідок цього, всіма тими правами та гарантіями, які були надані засудженим Україною, було по суті знехтувано, адже бойовики не визнають дію українського законодавства на захоплених територіях.

Також варто згадати і Закон «Про Національну безпеку» від 04 березня 2020 року № 522-IX [382], у ст. 18 якого Міністерство внутрішніх справ України є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг; захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності, а Національна поліція України – центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги, забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг.

З метою відновлення територіальної цілісності України та захисту її суверенітету Міністерство внутрішніх справ України в 2018 році розробило Стратегію відновлення цілісності України та деокупації Донбасу «Механізм малих кроків». Стратегія передбачає – на окремо обраній ділянці окупованих територій створюється демілітаризована зона безпеки. Всі військові формування з обох сторін відводяться за обумовлену лінію. Державна прикордонна служба України, за підтримки спеціальної міжнародної

миротворчої місії, беруть під свій контроль зазначену ділянку території і її межі. Правопорядок і законність забезпечується силами Нацполіції, Нацгвардії України і моніторингової місією. Завданнями працівників поліції в межах реалізації цієї Стратегії є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності з огляду на свою вину, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодний житель окупованих територій не був підданий необґрунтованому процесуальному примусу й до кожного була застосована належна правова процедура. Вказана Стратегія прописує 11 поетапних кроків, необхідних для відновлення української правоохоронної системи на окупованих територіях.

Основна роль правоохоронних органів, у тому числі і органів Національної поліції, полягає у створенні умов розвитку безпечного середовища життєдіяльності, як основи безпеки на території України, а також сучасної системи внутрішньої безпеки, як чинника стримування поширення російської агресії.

У процесі реалізації «Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року № 1118-р, визначені нові пріоритети подальшої роботи створення безпечного середовища для життєдіяльності кожної людини і громадянина, підтримання публічної безпеки та порядку, протидія злочинності, дотримання прав людини, інтегроване управління кордонами, якість і доступність послуг, ефективне врядування, прозорість і підзвітність та розвиток кадрового потенціалу та соціальний захист працівників. Перед правоохоронними органами стоїть завдання відновлення контролю над державним кордоном у межах Донецької і Луганської областей, а також забезпечення готовності до його охорони після відновлення на вказаній території конституційного ладу України.

Необхідність протидії гібридній війні Російської Федерації проти України вимагала принципово нових підходів і стратегій до забезпечення національної безпеки і оборони України, вибору ефективних механізмів захисту національних інтересів від нинішніх та потенційних загроз воєнного характеру. Враховуючи це, у 2018 році було розпочато новий формат відбиття збройної агресії РФ та запроваджено операцію Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (далі – ООС). Президент України – Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України видав накази «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей» та «Про затвердження положення про Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України», відповідно до яких у державі з 14.00 30 квітня 2018 року було розпочато ООС, а також визначено функції, основні завдання та повноваження Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил України. Проведення ООС передбачено в умовах правового режиму мирного часу з можливістю введення правового режиму воєнного стану у разі розширення збройної агресії РФ. Зазначені документи створили необхідні нормативно-правові, організаційні, кадрові та інші підстави для запровадження ООС у Донецькій та Луганській областях. Ця операція стала принципово новою для ЗС України за цілями, складом учасників, формою та організацією керівництва й управління. Головними цілями такої операції є здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони на Донбасі, відсічі і стримування російської збройної агресії, посилення захисту українських громадян у цьому регіоні, а у перспективі і відновлення територіальної цілісності України.

Для досягнення зазначених цілей ООС було вперше сформовано міжвідомче угруповання – Об'єднані сили (далі – ОС) у складі двох оперативно-тактичних угруповань «Північ» та «Схід» із відповідним

комплектом військових частин (підрозділів) та резервів. До їх складу увійшли сили й засоби (особовий склад та спеціалісти окремих підрозділів, військових частин, зброя, бойова техніка, спеціальні і транспортні засоби, засоби зв'язку та телекомунікацій, інші матеріально-технічні засоби) ЗС України, інших військових формувань, розвідувальних та правоохоронних органів, а також працівники закладів охорони здоров'я України. Специфічною для ОС стала система координації дій військових та правоохоронних структур, їхня співпраця з військово-цивільними адміністраціями. Гібридною, військово-безпеково-правоохоронною є і форма проведення ООС. Крім виконання ЗС України та іншими військовими формуваннями завдань з оборони держави на Донбасі (стримування і відсічі російської збройної агресії), угруповання ОС виконує функцію із забезпечення національної безпеки, у т.ч. громадської, інформаційної протидії російській пропаганді, цивільного захисту населення, контролю за в'їздом осіб, переміщенням товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїздом осіб, переміщенням товарів із цих територій через пункти в'їзду-виїзду тощо. У разі необхідності ОС виконуватимуть також завдання з деокупації відповідних районів Донецької та Луганської областей.

Питання охорони громадського порядку та зменшення кількості правопорушень є одним із ключових питань діяльності Національної поліції України.

Розуміння зниження правопорушень повинно міститися не в окремому процесі чи факті, а в комплексному та системному підході поліції до вирішення завдань з підтримання правопорядку, розкритті скоєних та недопущенню майбутніх кримінальних правопорушень.

Так, вважаємо за доцільне додати до вже існуючих критеріїв оцінки ефективності діяльності поліції ще один – критерій кількості правопорушень, яких вдалося запобігти, тобто наскільки результати профілактичної діяльності відповідають цілям, які були поставлені. Критерії – це мірило оцінки, під час такої оцінки визначається: чи досягнута мета попередження злочинів – які саме,

в якому обсязі, в чому конкретно виражаються результати, які використані ресурси. Стосовно до досягнення конкретних цілей попереджувальної діяльності, можна запропонувати, наприклад, зіставлення кількості скоєних кримінальних правопорушень до кількості тих, яких вдалося запобігти.

Критерій кількості правопорушень, яких вдалося запобігти, повинен формуватися на підставі ідентифікації та попередженні конкретних правопорушень в залежності від специфіки регіональних, місцевих та інших умов (громадських пріоритетів у сфері громадського порядку).

По суті, запропоноване співвідношення скоєних і тих кримінальних правопорушень, яких вдалося запобігти, цілком кореспондується із запропонованим раніше критерієм, яким є позитивна динаміка злочинності не за рік, що виражається в зниженні коефіцієнта злочинності, а також позитивні зміни в її структурі.

Розроблено Державну цільову програму з відновлення та розбудови миру у Східних регіонах України (2017 рік) та інші.

Таким чином, проведене нами дослідження сучасного чинного законодавства України щодо регулювання запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС органами і підрозділами Національної поліції України дає підстави констатувати, що воно дійсно може служити вихідною правовою основою щодо регулювання відповідної сфери суспільних відносин.

Певні з названих законів мають предметну регулятивну силу щодо здійснення поліцією заходів запобігання злочинам та іншим правопорушень. Як видно з аналізу, дані заходи цілком ґрунтуються на положеннях Конституції України. Проте, у правовому полі, про яке йдеться, виявляються ще суттєві вади. Безпосередня роль законодавства в запобіганні злочинам полягає як у превентивній функції правових норм, так і в реальному їх застосуванні у правоохоронній діяльності. Адже такі норми містяться в кримінально-правовому, кримінальному процесуальному, оперативно-розшуковому та в інших галузевих законодавчих джерелах.

Існуючі закони, як показує їх класифікація та змістовний аналіз, не вирішують ще всієї проблеми правового регулювання діяльності Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні. Зокрема, за своєю видовою спрямованістю щодо правового та іншого впливу на певні об'єкти вони охоплюють лише частку з них, реагуючи на вимоги окремих сучасних політичних, міжнародних чи вкрай загострених ситуацій у суспільстві. Не охопленими ще залишається багато криміногенних сфер соціально-економічного, організаційно-управлінського, морального, культурного, виховного походження. Значна кількість законодавчих норм, на жаль, має непослідовний та декларативний характер.

На тлі неповного та недостатньо чіткого визначення суб'єктів запобіжної діяльності виявляється також і розшарованість їх повноважень. Чинні законодавчі акти часто містять у собі нечітке й непослідовне визначенням завдань і функцій суб'єктів запобігання злочинам, відповідні норми іноді підміняються їх загальним описом без жодних пояснень.

До того ж у чинних нормативно-правових актах нерідко виявляються протиріччя між затвердженою на сьогодні державою правовою політикою в сфері запобігання злочинам та праворегулюючим інструментарієм втілення її в життя. Зокрема, недосконалою виявляється ретрибутивна забезпеченість законів, тобто наявність у законодавстві юридичних санкцій за невиконання правових норм. Законодавство без дії санкцій втрачає свій практичний зміст.

Отже, вважаємо, що складність застосування законодавства щодо регулювання системи запобігання злочинам, за нашими висновками, полягає в тому, що передбачені в них приписи не мають під собою достатнього вихідного кримінологічного підґрунтя.

Неодмінною вимогою до посилення ролі правових норм у запобіганні злочинам є безумовна їх відповідність сучасним позитивним зрушенням у реформуванні суспільства, зокрема щодо підвищення рівня його демократизації, соціального й правового захисту громадян тощо. Увесь цей процес має цілком

відповідати державному курсу на підвищення загальносоціального запобігання злочинам.

Основними закономірностями процесів правового регулювання запобігання корисливо-насильницьких злочинів Національною поліцією України на території проведення ООС є:

- наявна система, в основному, сформована, структурована, логічно побудована за окремими напрямками комплексної діяльності, відповідає сучасній нормотворчій практиці та стандартам;

- застосовані під час правотворчості юридичні засоби є типовими та уніфікованими, що дозволяє оптимізувати роль усіх елементів системи та надалі працювати над усуненням недоліків та прогалин у законодавстві, забезпечення його відповідності Конституції України;

- сформовані правові механізми базової діяльності за окремими напрямками сприяють захисту найбільш вразливих сфер життєдіяльності, налагодженню співпраці різних суб'єктів запобігання злочинам, активній підзаконній нормотворчості, у тому числі в рамках спеціальних програмних документів.

У системі правового регулювання запобігання злочинам поліцією України існують також певні недоліки, а саме:

- зазначена діяльність не досить чітко та не повною мірою врегульована чинним законодавством. Зокрема, законодавчі акти характеризуються не конкретним визначенням поняття «запобігання злочинам», завдань, об'єктів і суб'єктів запобігання злочинам, функцій і повноважень цих суб'єктів;

- для окремих законодавчих актів характерними є безсистемність, непослідовність та недостатня адаптованість до сучасних соціальних реалій; вони не мають під собою достатньо адекватного інформаційно-кримінологічного підґрунтя та недостатньо спираються на потенційну запобіжну функцію різних галузей права, нерідко є суперечливими;

– відсутність комплексного нормативного акту загального плану щодо вирішення питань організації та здійснення запобігання злочинів, ускладнює формування цілісної системи антикриміногенного впливу на злочинність.

Вважаємо, що подальшу правотворчість щодо запобігання злочинам поліцією України слід організовувати за схемою, яка включає регламентацію:

1) питань організації відповідної діяльності, тобто її основних завдань, принципів, структури, напрямків, системи суб'єктів реалізації, правових основ, тощо;

2) параметрів функціонування механізму здійснення діяльності, які включають: права та обов'язки суб'єктів при здійсненні управлінської, правозастосовчої і контрольно-наглядової діяльності; порядок використання суб'єктами відповідних форм і методів діяльності; порядок застосування окремих заходів, спрямованих на вирішення поставлених завдань; порядок взаємовідносин з іншими державними і недержавними установами, що не входять до цієї системи.

3.3 Організаційне забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

Відповідно до законодавства Національна поліція не є правонаступницею органів внутрішніх справ та міліції як їх частини, значний об'єм її функцій тепер покладений на департаменти та підрозділи Національної поліції. За часи незалежності України робилося дев'ять спроб модернізувати систему органів внутрішніх справ, однак, як правило, процес реформування щораз переводився в режим «ручного управління» і використовувався для реалізації особистих цілей [200, с. 5]. Сучасний етап реформування структури вказаних правоохоронних органів, на нашу думку, справедливо можна назвати революційним з огляду на кардинальність запроваджених реформ, необхідність яких назривала вже довгі роки. Так, зокрема, Стратегія розвитку органів системи

Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року була розроблена за участю міжнародних партнерів, увібрала себе як національні традиції, так і апробований зарубіжний досвід.

Реформування органів внутрішніх справ розпочалося 7 листопада 2015 р. з моменту набуття чинності закону України «Про Національну поліцію» [383], яке не тільки встановило правові основи діяльності зазначеного органу, а й визначило засади нової системи запобігання злочинам. Зокрема, у Законі визначені принципи діяльності поліції, її система, компетенція в питаннях охорони публічного порядку та безпеки, запобігання злочинам. Закон «Про Національну поліцію» зміщує пріоритет завдань поліцейських органів із запобігання злочинам до надання поліцейських послуг: якщо за Законом «Про міліцію» 1990 р. основними завданнями міліції були, серед 9-ти пунктів, запобігання правопорушенням та їх припинення, охорона і забезпечення громадського порядку, виявлення кримінальних правопорушень, участь у розкритті кримінальних правопорушень та захист власності від злочинних посягань, то вже за новим Законом «Про Національну поліцію» одним із її завдань, які викладені лише у 4-х пунктах, мова йде про надання поліцейських послуг щодо запобігання злочинам та охорону прав і свобод людини [24].

Головна роль в роботі щодо виявлення та припинення корисливо-насильницьких злочинів відводиться слідчим, дізнавачам та оперативним підрозділам. Враховуючи організаційне забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам, актуальним є питання про роль співробітників оперативних підрозділів у виконанні завдань і досягненні мети досудового розслідування. Справа у тому, до визначення поняття «сторони кримінального провадження», у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України не включено оперативні підрозділи до числа учасників провадження з боку сторони обвинувачення. Хоча стаття, якою регламентовані загальні повноваження оперативних підрозділів (ст. 41 КПК), включена до параграфу 2 «Сторона обвинувачення» глави 3 КПК «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження».

Така правова регламентація дозволяє зробити припущення про те, що мета і завдання діяльності оперативних підрозділів, з одного боку, і слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора – з іншого, у стадії досудового розслідування є спільними. А якщо це так, то виникає питання - чи не виконує оперативний підрозділ під час ОРД, здійснюваного на підставі оперативно-розшукового законодавства, завдання, що є однаковими з завданнями, що виконує слідчий в перебігу кримінальної процесуальної діяльності. Відсутність відповіді на це питання у фонді наукових юридичних знань свідчить про наявність не лише теоретичної, а й практичної проблеми.

Завдання оперативно-розшукової діяльності регламентовані у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [384]. Згідно з цією нормою до числа її завдань, серед іншого, належать: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій в інтересах кримінального судочинства.

Законом встановлено, що співробітники оперативних підрозділів здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 41 КПК). Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41 КПК). Таке правове регулювання відносин між зазначеними суб'єктами означає, що співробітники оперативних підрозділів позбавлені права на оскарження вказівок, наданих їм на підставі норм кримінального процесуального права. Водночас, закон встановлює, що співробітники оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора, а під час виконання доручень слідчого, прокурора користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК). Тому оперативні підрозділи за законом можуть мати права слідчого, але не всі. У них, наприклад, відсутнє право самостійно

здійснювати слідчі (розшукові) дії, оскаржувати вказівки прокурора та ін. Уже в цьому проявляється суттєва нерівність слідчого і оперативника у виконанні завдань та досягненні мети досудового розслідування, які для них є спільними.

У той же час процесуальний порядок надання доручень не сприяє підвищенню ефективності виконання завдань щодо запобігання злочинам з причини того, що містить елементи формалізму. І тут не йдеться про те, що практика досудового розслідування виробляє вкрай заформалізовані процедури. Справа у тому, що сам законодавець закладає у норми кримінального процесуального права такі формальні процедури. Л. М. Лобойко нарахував дванадцять етапів виконання доручень слідчого органом дізнання за КПК 1960 р. (ч. 3 ст. 114 КПК): 1) складання доручення слідчим; 2) направлення його до відділу документального забезпечення органу дізнання; 3) направлення доручення із відділу документального забезпечення до начальника органу дізнання; 4) розгляд цього документа начальником органу дізнання і визначення ним виконавця; 5) направлення доручення до відділу документального забезпечення; 6) отримання і виконання доручення особою, якій воно доручено начальником; 7) підготовка матеріалів на виконання доручення і супровідного листа від імені начальника органу дізнання на ім'я слідчого; 8) спрямування матеріалів і листа до відділу документального забезпечення; 9) спрямування їх із відділу документального забезпечення до начальника; 10) розгляд матеріалів начальником і підпис листа; 11) направлення листа і матеріалів до відділу документального забезпечення; 12) отримання слідчим матеріалів виконання доручення [283, с. 41].

І це при тому, що термін виконання доручення складає до десяти днів. Цілком зрозуміло, що в оперативних працівників не вистачає часу на належне виконання доручення. Тому і з'являються у кримінальних справах формальні відписки слідчому про те, що встановити обставини чи осіб, що вимагав слідчий у своєму дорученні, «неможливо» [283, с. 41]. Із набранням чинності КПК 2012 р. в етапності виконання оперативними підрозділами доручень слідчих нічого не змінилося.

Викладена негативна ситуація співпраці слідчого (прокурора) і оперативних підрозділів може мати такі шляхи вирішення: законодавчо позбавити слідчого права надавати вказівки співробітникам оперативних підрозділів, а останніх, відповідно, – здійснювати слідчі (розшукові) дії; наділити оперативних співробітників повноваженнями здійснювати досудове розслідування у повному обсязі; об'єднати статуси слідчого і оперативного співробітника в один. Враховуючи сучасне значне навантаження на слідчі та оперативні підрозділи у з'ясуванні обставин кримінального правопорушення слідчими та, відповідно, оперативно-розшуковими засобами, лише третій шлях вирішення означеної проблемної ситуації може задовольнити потреби практики протидії злочинності кримінальними процесуальними засобами.

Процеси реформування органів та підрозділів Національної поліції України сприяли створенню детективних підрозділів [435], Департаменту стратегічних розслідувань, Департаменту кіберполіції, Департаменту карного розшуку, Департаменту кримінального аналізу, Департаменту боротьби з наркозлочинністю, Департаменту захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції, підрозділів дізнання органів Національної поліції, інституту соціальних перемовників, дільничних офіцерів громади.

З метою проведення експерименту з впровадження нових форм і методів роботи («детективи») та утворення експериментального підрозділу з розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, що набули суспільного резонансу, наказом Національної поліції України від 29.12.2017 № 1342 «Про організаційно-штатні зміни в Національній поліції» у структурі слідчих управлінь створено відділи з розслідування особливо тяжких злочинів.

Підрозділ детективів створено для швидкого та якісного розкриття особливо тяжких злочинів. До його складу залучено найбільш досвідчених слідчих та оперуповноважених.

Специфіка роботи детектива – в одночасному поєднанні функцій слідчого та оперативника. Як розшуковець, він може швидко збирати інформацію,

розкривати злочини по «гарячих слідах», затримувати злочинця. Як слідчий – приймати процесуальні рішення, формувати доказову базу та відразу направляти справу до суду.

Тобто, детектив має право самостійно, за власною ініціативою проводити всі необхідні слідчі та процесуальні дії, без будь-якої бюрократичної тяганини. Це дозволяє працювати більш оперативно та ефективно.

Згідно із Законом України від 22.11.2018 № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» з 01 липня 2020 року запроваджено інститут кримінальних проступків, досудове розслідування яких буде здійснюватися в формі дізнання.

Крім того, згідно з вимогами вказаного наказу, у кожному територіальному підрозділі визначено уповноважених працівників поліції, які в межах компетенції, передбаченої КПК України, можуть здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Департамент реалізує повноваження Національної поліції України в частині боротьби з організованою злочинністю, злочинністю в органах державної влади та місцевого самоврядування, протидії корупції, захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктів права власності від протиправних посягань.

Відповідно до наказу Національної поліції України від 15.04.2020 № 297 «Про затвердження Положення про Департамент захисту інтересів суспільства і держави», структурним підрозділом центрального органу управління поліції у складі кримінальної поліції, який здійснює оперативно-розшукову діяльність із виявлення, попередження та припинення правопорушень, які посягають на

громадську безпеку та порядок, права і свободи людини і громадянина, є Департамент захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України (далі – ДЗІСД).

Основні завдання ДЗІСД:

– організація та участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

– здійснення оперативно-розшукової діяльності з попередження, виявлення та припинення правопорушень, у тому числі вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій.

Сутність кримінального аналізу полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються кримінальних правопорушень, і будь-якими іншими даними, які використовуються в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки, а також розроблення тактичних заходів із протидії правопорушенням. З методологічної точки зору, кримінальний аналіз – це комплекс методів, які використовуються для збирання, оцінки, аналізу та реалізації інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень, а також з метою їх використання у розробленні тактичних та стратегічних засад у протидії злочинності [333, с. 7-8].

З метою ефективного забезпечення публічної безпеки і порядку, взаємодії з учасниками та організаторами масових заходів, керівництвом Національної поліції України прийнято рішення щодо створення штатних *підрозділів превентивної комунікації*. Таким чином, наказом Національної поліції України від 12 березня 2019 р. № 221 «Про затвердження Переліку змін у штатах Національної поліції» створено сектори превентивної комунікації.

Зазначені групи створено з метою апробації в Україні європейських стандартів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в публічних місцях у зв'язку з проведенням мирних зібрань та інших масових заходів. Працівник превентивної комунікації покликаний, перш за все, налагодити взаємодію з організаторами масових заходів від початку до кінця їх проведення. Поліцейські, які працюють у цьому підрозділі, намагаються попередити будь-які конфліктні ситуації, роз'яснюють дії поліції та зупиняють агресивних громадян не силовими методами, а словом.

З метою реалізації принципу «Community policing», налагодження співпраці дільничних офіцерів поліції з територіальними громадами, а також для побудови безпечного простору в громадах, надання якісних поліцейських послуг та постійної поліцейської присутності, Національною поліцією України у 2020 році впроваджується проєкт «*Поліцейський офіцер громади*».

На цей час, з метою організації роботи поліцейських офіцерів громади, наказом Національної поліції України від 09 квітня 2020 р. № 289 «Про затвердження Переліку змін у штатах Національної поліції» у структурі управління превентивної діяльності створено сектор взаємодії з громадами чисельністю три одиниці. Впровадження проєкту здійснює управління превентивної діяльності.

Поліцейський офіцер громади – це наступний крок у реформі Національної поліції. Його основна мета – забезпечити кожному територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Головне завдання такого поліцейського – орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт з мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень.

З березня 2020 року на території Луганської області вже стартував проєкт «Поліцейський офіцер громади». В проєкті приймає участь 10 ОТГ, для яких планувалось введення 27 посад поліцейських офіцерів громади. За результатами відбору до проведення конкурсу було допущено 69 кандидатів, з яких станом на

01.07.2020 відібрано 14, які успішно пройшли співбесіди та навчання у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ. З 19 жовтня 2020 року поліцейські офіцери громади приступили до виконання своїх обов'язків в 10 ОТГ Луганської області.

Для налагодження якісної комунікації між громадою, наприкладі ОСББ, і поліцейськими для досягнення єдиного результату – безпеки у будинках та дворах, поліція Луганщини підтримує діяльність «Сусідської варти». Починаючи з листопада 2018 року на постійній основі в трьох населених пунктах області (м. Рубіжному, м. Лисичанську та м. Кремінна) працюють 6 спільнот «Сусідської варти». Вказаний проєкт започатковано спільно з Благодійною організацією «Благодійний фонд «Восток-СОС»» за сприянням ПРООН. В рамках проєкту розроблено типові Положення співпраці поліції та громади «Сусідська варта», виготовлено 4 000 листівок «Сусідська варта» та 48 інформаційних знаків «Сусідська варта». Проводиться широка інформаційна компанія серед населення щодо можливості створення на базі ОСББ спільнот «Сусідська варта». Спільноти «Сусідської варти» вже успішно працюють серед 6-ти об'єднаних співвласників багатоквартирних будинків, є перспективи залучення інших ОСББ.

Взаємодія поліції і громади на засадах партнерства є одним із ключових напрямів діяльності Програми ООН із відновлення та розбудови миру в зоні проведення ООС. Для визначення потреб окремих громад Луганщини проведено 56 робочих зустрічей (засідань «Груп з безпеки») за участю поліцейських, органів місцевої влади, активних громадських організацій, окремих представників громад Новопсковського, Біловодського, Новоайдарського, Марківського, Старобільського, Попаснянського, Кремінського, Білокуракинського, Станично-Луганського, Сватівського, Міловського районів, м. Щастя, м. Сєверодонецька, м. Лисичанська.

Як правило, робочі групи з безпеки проводять засідання щокварталу та у разі необхідності збираються частіше. На вказаних заходах керівники відділів поліції та дільничні офіцери поліції:

- звітують про проведену роботу за формою, що запропонована Харківським інститутом соціальних досліджень та вже знайшла позитивні відгуки серед населення та поліцейських в Луганській області;

- визначають потреби й вимоги до публічної безпеки, які виражає громада;

- розробляють спільні з іншими органами державної влади та активними громадськими організаціями заходи, направлені на покращення публічної безпеки в конкретних громадах (із застосуванням індивідуального підходу до вирішення місцевих проблем у взаємодії з населенням та відповідальними органами влади).

Проведення засідань Робочих груп з громадської безпеки в окремих населених пунктах області стає дієвим додатковим плацдармом для вирішення проблемних питань з безпеки, що турбують громадян та сприяє налагодженню діалогу між поліцією та громадою.

У 2016 році на території проведення ООС було створено Єдиний аналітичний сервісний центр (далі – UASC) та з 24 грудня 2016 р. запроваджено його діяльність [552]. Робота Центру спрямована на забезпечення безпеки громадян усієї Донецької та Луганської областей з використанням прогресивного технічного обладнання та інноваційних інтелектуальних комплексів програмного забезпечення.

У системі UASC працюють: служба 102 та диспетчерський центр, система інтелектуального відеоспостереження, мобільні додатки «Поліція 102» та «My Pol». Вказані сервіси допомагають контролювати оперативний стан та підвищувати безпеку громадян.

Система відеоаналітики Єдиного аналітичного сервісного центру має наступні можливості: розпізнавання номеру автомобіля та перевірка, чи знаходиться автомобіль у розшуку (чорний список), визначення відповідності автомобіля та державного номеру згідно з реєстраційною документацією на автомобіль; індексування подій в умовах дорожнього руху (щільність потоку, затори, масове скупчення автотранспорту), в тому числі в зонах паркування;

детектор фактів перетину забороненої зони (проїзд, прохід); реагування на прохід людей в заданому напрямку (входи, виходи, переходи, коридори тощо); поява людини або автомобіля в зоні спостереження (вулиці, площі, перехрестя, парки); переслідування автомобіля; переслідування автомобіля в реальному часі; розпізнавання кольору, типу транспорту, моделі та марки; розпізнавання обличчя (розпізнавання статі, віку, етнічного походження, наявності окулярів, вираз обличчя); розпізнавання обличчя з різних ракурсів з відеоматеріалу, відзнятого з різних джерел (он-лайн потік, файли), пошук відповідності у розшуковій базі даних; розпізнавання одягу по кольору; виявлення скупчення людей, в тому числі в несанкціонованих місцях; детектор залишених предметів і їх власників.

У контексті організаційного забезпечення варто згадати й мобільні додатки «*Поліція 102*» та «*Му Рол*». 17 травня 2017 року в рамках системи UASC запроваджено мобільний додаток для населення Донецької та Луганської областей «*Активний громадянин*» на платформі операційних систем Android та iOS. Головною функцією додатку є «виклик поліції в один «клік», що дає змогу якнайшвидше отримати допомогу поліцейських в екстремальних ситуаціях, коли важлива кожна хвилина.

За допомогою мобільного додатку «*Поліція 102*» надійшло 442 повідомлення від громадян, з них у 2017 році – 109, 2018 – 155, 2019 – 178. На цей час користувачами мобільного додатку стали 4500 громадян.

З жовтня 2019 року функціонує мобільний додаток «*МуРол*», який діє на території всієї України. За допомогою цього додатку у 2019 році до поліції надійшло 3 повідомлення. На сьогодні користувачами додатку є 1456 громадян.

Сервіси пристосовані для користування людей з інвалідністю, зокрема – порушеннями слуху.

З метою підвищення ефективності забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підвищення якості і доступності поліцейських послуг, розвитку та захисту кадрового потенціалу, розбудови та підтримки безпечного середовища у ГУ НП в Донецькій області у 2018 р. створено

Експертну раду ГУ НП в області з втілення інноваційних ідей (далі – Експертна рада).

До складу Експертної ради входять заступники начальника ГУ НП, а також керівники таких структурних підрозділів ГУ НП в області: управління карного розшуку, управління превентивної діяльності, управління кадрового забезпечення, управління інформаційно-аналітичної підтримки, управління режиму та технічного захисту інформації, управління протидії наркозлочинності, управління логістики та матеріально-технічного забезпечення, управління фінансового забезпечення та бухгалтерського обліку, слідчого управління, відділу організаційного забезпечення діяльності місць тимчасового тримання осіб, відділу міжнародного поліцейського співробітництва, відділу документального забезпечення, управління патрульної поліції в Донецькій області Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, начальники Центрального відділу поліції, Лівобережного відділення поліції, голови професійної спілки атестованих працівників та ветеранської організації, на яких покладаються обов'язки з вивчення та впровадження передового досвіду в службову діяльність поліції Донеччини.

До роботи Експертної ради можуть залучатися додатково представники органів та підрозділів ГУ НП в області, науковці, міжнародні партнери, представники громадських організацій, експерти, тощо.

Завданням Експертної ради є напрацювання з урахуванням світового досвіду концепцій, проєктів, спрямованих на підвищення ефективності службової діяльності підрозділів ГУ НП в області, з подальшим їх впровадженням у практичну діяльність.

Протягом 2019–2020 року проведено 10 засідань Експертної ради, із них – 3 розширених, на які було запрошено експертів та представників громадських організацій Донецької області.

Серед результатів роботи Експертної ради за 2019 рік слід відзначити:

1. Запровадження форми звітності керівника територіального підрозділу поліції перед населенням, яку було розроблено спільно з Харківським

інститутом соціальних досліджень. Звіт містить 12 розділів, кожен з яких коротко окреслює проблему та фіксує досягнення в роботі поліції.

2. Запровадження таких проєктів:

– проєкт «Формування гендерної культури в Головному управлінні Національній поліції в Донецькій області» (передбачає дослідження стану гендерного балансу та здійснення профілактики гендерної дискримінації серед поліцейських.

– проєкт «Безпечний будинок» (передбачає налагодження дієвої комунікації поліції та об'єднаних співвласників багатоквартирних будинків для ефективного вирішення локальних проблем. Мета – створення безпечних міст шляхом збільшення «безпечних осередків» та консолідації зусиль поліції та громадськості. Проєкт стартував на початку 2018 року та продовжує реалізовуватися (на території Донецької області функціонує 164 «Безпечних будинки»));

– проєкт «Приєднуйся» (мета – зміцнення кадрового потенціалу та підвищення ефективності виконання поставлених перед поліцією завдань шляхом зменшення некомплекту посад в підрозділах Головного управління Національної поліції в Донецькій області. Планом реалізації проєкту на 2020 рік передбачені заходи, покликані вирішити два основних завдання кадрового забезпечення: популяризувати службу в поліції та провести ефективну роботу із залучення цивільної молоді до служби в поліції та навчання у відомчих закладах вищої освіти МВС України, а також створити дієвий кадровий резерв);

– проєкт «Відновні практики: прості рішення складних питань» (реалізується в рамках виконання плану заходів щодо реалізації Регіональної програми профілактики правопорушень серед дітей Донецької області на 2019–2022 роки, затвердженої розпорядженням голови Донецької облдержадміністрації, керівника обласної державної військово-цивільної адміністрації № 1410/5-18 від 23.11.2018 (далі – Програма). Мета - зниження рівня злочинності серед неповнолітніх; здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист прав і свобод дітей, розвиток їх творчих здібностей,

удосконалення морального, патріотичного виховання, підвищення правосвідомості; організація змістовного дозвілля підлітків; захист від криміногенних факторів і шкідливих звичок);

– проєкт «Ефективна комунікація поліції з населенням» (мета – досягнення ефективної співпраці поліції з населенням. Підвищення рівня довіри населення до поліції. Якісне та своєчасне інформування населення про стан безпеки);

- проєкт «Стратегія взаємодії поліції Донецької області з організаціями громадянського суспільства (далі – ОГС) до 2025 року» (передбачає покращення стандартів прав затриманих осіб; зменшення навантаження на працівників, відповідальних за перебування затриманих, внаслідок переходу на електронний документообіг; підвищення стандартів захисту прав працівників поліції від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях).

Як підсумок, слід зазначити, що на основі аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року вбачається доцільною подальша спеціалізації підрозділів НП України у сфері запобігання корисливо-насильницьким злочинам (підтримали 79 % опитаних респондентів).

Серед інших заходів інституційного забезпечення запобігання корисливо-насильницькій злочинності на території проведення ООС, за даними опитувань, запропоновано визначити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби зі злочинністю з урахуванням сучасних загроз (39 %); здійснення постійного моніторингу судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками злочинної діяльності на території проведення ООС та підготовки на постійній основі відповідних рекомендацій (23 %); розроблення критеріїв та запровадження системи оцінки ефективності діяльності НП України (20 %); упровадження нових принципів добору, комплектування та підготовки

співробітників спеціальних та інших оперативних підрозділів НП України, а також підвищення їх матеріального стимулювання та зміцнення гарантій соціального захисту (18 %).

Головними напрямками удосконалення організаційного забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил повинно стати:

1. Визначення чіткої кримінологічної політики у сфері запобігання злочинам на територіях проведення ООС. Прийняття Закону України «Про запобігання злочинам», а також низки державних комплексних цільових програм запобігання злочинам.

2. Завершення реформи системи запобігання злочинам в Україні. Досягнення системності організаційного забезпечення протидії злочинності можливо досягти лише шляхом формування ефективної системи суб'єктів запобігання злочинам з розвинутими комунікативними зв'язками між останніми. Завершення реформування системи суб'єктів є критичним фактором формування ефективного організаційного забезпечення запобігання корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС.

3. Інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання злочинам. Розширення використання технічних інновацій під час фіксації, розслідування й оформлення правопорушень (планшетів, підключених до загальних інформаційних правоохоронних систем, портативних банківських терміналів, сканерів відбитків пальців, дронів, натільних і стаціонарних камер тощо) спростить зазначені процедури та стане превентивним засобом щодо вчинення корисливо-насильницьких правопорушень. Мінімізація бюрократичних процедур, яка дозволить практичним працівникам більш професійно й незалежно виконувати свої службові обов'язки.

Таким чином, варто констатувати, що в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики теоретичні, правові й праксеологічні основи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на

території проведення ООС та загалом боротьби зі злочинністю, зокрема у новоствореній і багаторівневій структурі діяльності Національної поліції, набули особливого цільового значення та потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних проблем реалізації невід'ємної специфічної функції запобігання злочинам у кримінальному законодавстві, кримінальному процесі та удосконалення відповідних положень оперативно-розшукового законодавства.

Висновки до розділу 3

1. Військова агресія РФ проти України, фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних у міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» у міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз.

Зона бойових дій на сході України залишається одним з основних джерел надходження у незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Злочини стають дедалі жорстокішими, добре спланованими та організованими, а новий КПК України (2012 р.) так і не став надійним і належним інструментом запобігання злочинам. Тому, кримінологічна безпека в цей історичний момент є одним із провідних напрямів у системі забезпечення безпеки, спрямована на своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізацію й відображення, провідну роль у реалізації якої відіграють правоохоронні органи, зокрема НП України.

2. Під кримінологічним забезпеченням національної безпеки на території проведення ООС варто розуміти комплекс наукових знань про практичні заходи

забезпечення динамічно-стійкої системи захисту прав і свобод, інтересів і цінностей людини й суспільства від криміногенних загроз та злочинних посягань на сході України. Загальними цілями системи забезпечення кримінологічної безпеки є своєчасне виявлення вже існуючих і прогнозування можливих негативних тенденцій у стані злочинності та її проявах, які можуть загрожувати життєво важливим інтересам об'єктів кримінологічної безпеки, вироблення та здійснення комплексу заходів щодо запобігання, припинення й локалізації дії цих загроз. Тому національна безпека залежить від ефективної кримінологічної політики держави.

3. Виокремлені основні закономірності процесів нормативно-правового регулювання запобігання корисливо-насильницьким злочинам НП України на території проведення ООС, а саме: діюча система, в основному, сформована, структурована, логічно побудована за окремими напрямками комплексної діяльності, відповідає сучасній нормотворчій практиці та стандартам; застосовані під час правотворчості юридичні засоби є типовими та уніфікованими, що дозволяє оптимізувати роль усіх елементів системи і надалі працювати над усуненням недоліків й прогалин у законодавстві, забезпечення його відповідності Конституції України; сформовані правові механізми базової діяльності за окремими напрямами сприяють захисту найбільш уразливих сфер життєдіяльності, налагодженню співпраці різних суб'єктів запобігання злочинам, активній підзаконній нормотворчості, у тому числі в рамках спеціальних програмних документів.

4. На основі аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року аргументовано доцільність подальшої спеціалізації підрозділів НП України у сфері запобігання корисливо-насильницьким злочинам (підтримали 79 % опитаних респондентів).

Серед інших заходів інституційного забезпечення запобігання корисливо-насильницькій злочинності на території проведення ООС, за даними опитувань,

запропоновано визначити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби зі злочинністю з урахуванням сучасних загроз (39 %); здійснення постійного моніторингу судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками злочинної діяльності на території проведення ООС та підготовки на постійній основі відповідних рекомендацій (23 %); розроблення критеріїв та запровадження системи оцінки ефективності діяльності НП України (20 %); упровадження нових принципів добору, комплектування та підготовки співробітників спеціальних та інших оперативних підрозділів НП України, а також підвищення їх матеріального стимулювання та зміцнення гарантій соціального захисту (18 %).

РОЗДІЛ 4

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ОРГАНАМИ ТА ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

4.1 Загальносоціальні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

Загальносоціальні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС – це сукупність юридичних норм, які регулюють відносини на території проведення ООС відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018 р.) [387], спрямовані на запобігання злочинам та мають матеріальне вираження у конкретних нормативно-правових актах (кодексах, законах, підзаконних нормативно-правових актах). Під сукупністю юридичних норм ми розуміємо масив юридичних норм різних галузей права (конституційного, цивільного, трудового, адміністративного, кримінального тощо).

Загальносоціальне запобігання корисливо-насильницьким злочинам спрямовано на розв'язання найгостріших суперечностей в суспільстві, прогресивний його розвиток, воно здійснюється у формі великомасштабних заходів економічного, політичного, соціального та іншого характеру, тобто практично у всіх сферах життя суспільства. Специфічною якістю загальносоціального запобігання є те, що воно не має своєю основною метою запобігання злочинності. Його заходи забезпечують антикриміногенний запобіжний ефект, поряд з вирішенням основних завдань, оскільки знижують

дію криміногенних факторів, створюють можливості позитивного розвитку людей, тощо.

Військова агресія РФ кардинально змінила воєнно-політичну обстановку як довкола України та на Європейському континенті загалом, так і всередині нашої країни. Анексія Криму, окупація окремих районів Донецької й Луганської областей, а також утримання під російським контролем Придністров'я сформували «трикутник» реальних загроз Україні. Кожна з його «вершин» відіграє свою специфічну роль в антиукраїнській політиці Кремля. Їх сукупність може забезпечити Росії довготривалий негативний вплив на формування та реалізацію внутрішньої й зовнішньої політики України, передусім щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. У разі ж реалізації намірів Росії розмістити свою авіабазу на території Білорусі «геометрія» воєнних загроз Україні доповниться північною «вершиною» [152, с. 64].

У результаті агресії Росії проти України, діяльності створених нею незаконних збройних формувань, бойовиків і найманців окремі райони Донецької та Луганської областей опинилися під окупацією. Під контроль окупаційних сил потрапило близько 14,6 тис. км² території України, що складає 27,4 % загальної площі Донецької й Луганської областей. За час конфлікту загинуло понад 8 тис. українців, з яких близько 6 тис. – мирні мешканці. Понад 1,5 млн жителів Донбасу були змушені залишити свої оселі та переїхати до інших, безпечних регіонів України [152, с. 71].

Боротьба зі злочинністю на територіях проведення ООС може бути ефективною тільки у тому випадку, якщо вона ґрунтується та реалізується на міцній правовій основі, що відповідає об'єктивним закономірностям воєнного періоду, в якому перебуває наша країна. Розвиток законодавства, спрямованого на запобігання злочинам, повинен бути тісно пов'язаний з реформами в економіці, політичній і соціальній сферах, з міжнародними зобов'язаннями країни, з потребами суспільства в обмеженні негативних явищ, що порушують його нормальну життєдіяльність.

До 2014 р. фактично не існувало нормативно-правової бази розробки, прийняття й реалізації саме державних програм запобігання злочинам в Україні. Відсутність національної стратегії запобігання злочинам є однією з причин, що зумовлює негативні тенденції в існуванні, поширенні та відтворенні окремих видів злочинів на транснаціональному, загальнодержавному та регіональному рівнях.

У кримінологічній літературі за радянських часів пропонувалися міркування і концептуальні моделі стосовно основних положень, структури, змісту заходів щодо таких програм [1; 55; 465]. Актуальність державного програмування боротьби зі злочинністю змушувала практику рухатися шляхом «спроб і помилок», а то й запозичення досвіду їх складання у деяких держав (наприклад, у США). Тому державні програми в цій сфері, започатковані в Україні з 1993 р., мали різні назви, преамбули, підрозділи, спрямованість та зміст. Заходи були розраховані на різні строки, затверджували і контролювали різні державні суб'єкти та інше.

Перша програма мала назву «Державна програма боротьби зі злочинністю», і була прийнята Законом України від 25 червня 1993 р. строком на три роки. У преамбулі цієї Програми підкреслювалось, що гострота криміногенної обстановки в країні вимагає вжиття комплексних заходів з боку держави, що мали б забезпечити її стабілізацію у найближчі три роки. Пріоритетна увага за цих умов мала бути приділена питанням правового забезпечення правоохоронної діяльності, удосконаленню системи запобігання правопорушенням, посиленню боротьби з організованою злочинністю, забезпеченню охорони громадського порядку та громадської безпеки. Цей документ став прообразом інших подібних документів. Його прийняття – це вагомий внесок у розвиток кримінологічної політики нашої держави. Програма передбачала комплексний підхід до боротьби зі злочинністю [110].

У вересні 1996 р. Указом Президента України було затверджено другу програму. Вона мала іншу назву – «Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки» [211], контроль за виконанням якої покладался

на Кабінет Міністрів України та вже ліквідований Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України.

23 березня 2000 р. прийнято Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [364]. Цим Законом встановлювався загальний порядок розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування й розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Однак, цим Законом безпосередньо не регламентувались розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм боротьби зі злочинністю.

Тому і третю програму з назвою «Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки» [209] також було затверджено Указом Президента України від 25 грудня 2000 р., в якій контроль щодо процесу її виконання було покладено на Кабінет Міністрів України.

18 березня 2004 р. прийнято Закон України «Про державні цільові програми» [365], яким визначено основні засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм.

Відомо, що для боротьби зі злочинністю недостатньо одних лише заходів кримінально-правового впливу і правоохоронної діяльності. При всій важливості вдосконалення та реформування останніх, очевидно, що вони мають обмежений характер, оскільки не впливають на корінні криміногенні явища й процеси, що породжують злочинність. Виникло (ще з давніх часів) розуміння, що для більш-менш ефективної боротьби зі злочинністю потрібні, окрім кримінально-правових, інші запобіжні заходи, тобто заходи, спрямовані на вдосконалення та реформування у сфері суспільних відносин з метою поступового витіснення різноманітних за природою походження і полем дії криміногенних явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві і які породжують або сприяють нарощуванню криміногенного потенціалу в суспільстві та його проявам у вигляді злочинів – загальносоціальне запобігання.

Отже, головну роль у поступовому витісненні та усуненні причин і умов негативних явищ взагалі (наприклад, бездоглядність дітей, насильство в сім'ї, алкоголізм, наркоманія, проституція, конфліктність, соціальні суперечності, бідність, небезпечне майнове розшарування людей та ін.) і злочинності зокрема, відіграє, насамперед, комплекс перспективних різнопланових заходів, тобто загальносоціальне запобігання злочинності.

Загальносоціальне запобігання злочинності є, таким чином, найважливішою і невід'ємною складовою соціальної політики, соціальною реакцією держави і суспільства на злочинність як соціальне явище. Суспільство та його представники в законодавчих і центральних органах влади та управління повинні зрозуміти важливі положення кримінологічної політики, що державна цільова програма запобігання злочинності є складовою частиною системи державного планування і соціального розвитку і має належати до загальнодержавних програм соціального розвитку України (ч. 3 ст. 1 Закону України «Про державні цільові програми»), а не до «інших» державних цільових програм. Зміна класифікаційного статусу такої програми спричиняє суттєві нормативні і соціальні наслідки – програми стануть Законом України і матимуть його силу. І тоді ініціатором розроблення концепції державної цільової програми запобігання злочинності і її виконавцем буде Кабінет Міністрів України, що підвищить його відповідальність за виконання запланованих заходів перед Верховною Радою України.

У 2006 р. розроблено і затверджено четверту за рахунком, але структурно і змістовно відмінну від попередніх, Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007–2009 роки [210], якою було передбачено незрозумілий «каскадний» контроль за виконанням цієї програми. Однак 29 вересня 2010 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року [391]. Порівняння концепцій попередніх Комплексних програм профілактики правопорушень (наприклад, на 2007–2009 рр. та на 2011–2015 рр.) свідчить про

те, що їх директивні приписи дуже схожі, навіть повторюють один одного. І це не випадково, адже проблеми залишаються невирішеними.

У 2015 р. прийнято Стратегію національної безпеки України [389], метою якої є утвердження прав і свобод людини та громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку та інтеграції України до Європейського Союзу й формування умов для вступу в НАТО.

Викликають певний інтерес: прийнята Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки [133], у якій зазначено, що необхідність повноцінного розвитку та самореалізації молоді є однією з суспільних цінностей, а її соціальна підтримка - одним із основних пріоритетів державної політики; схвалена Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 р. (2018 р.) [392] запобігання злочинам, що вчиняються дітьми, у тому числі й корисливо-насильницьким. Цією програмою визначено ряд заходів, спрямованих на запобігання правопорушень серед дітей, зокрема: запровадити механізм міжвідомчої координації дій з метою профілактики правопорушень серед дітей, що передбачатиме, зокрема, процедуру інформаційного обміну; узгодити завдання з профілактики правопорушень серед дітей між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; розробити рекомендації для територіальних громад щодо необхідності створення такого благоустрою територій населених пунктів, який сприятиме створенню безпечного середовища та зниженню рівня злочинності; збільшити кількість заходів з профілактики правопорушень під час розроблення програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на забезпечення працевлаштування, розвитку освіти, охорони здоров'я, надання соціальних послуг, благоустрою, подолання бідності; запровадити проведення оцінки ризиків вчинення правопорушень дітьми та корекційних програм, орієнтованих на усунення факторів, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, які схильні до протиправної поведінки, перебувають у складних життєвих обставинах, тощо.

Також було затверджено план заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 року № 1335-р.

Сьогодні основою національної стратегії та запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС є відновлення територіальної цілісності України, контролю держави над окупованими територіями Донбасу і Криму. Це зумовлено таким: окуповані території володіють значною часткою економічного, інтелектуального, природного, демографічного ресурсу країни; відновлення територіальної цілісності знаменуватиме повну перемогу Української держави над внутрішньою кризою та зовнішньою агресією; подолання кризи надасть змогу розпочати в країні масштабні економічні й політичні інтеграційні та інвестиційні проєкти [152, с. 251-252].

Для побудови успішної стратегії повернення неконтрольованих територій до складу України, необхідно, передусім, чітко визначити вихідні умови цього процесу і визначитися щодо понять. Зокрема, потрібно розрізняти фактичний стан справ і його політико-правове тлумачення, що є вже інструментом впливу на ситуацію, який виконується сторонами конфлікту з метою досягнення їхніх інтересів. Фактично на Донбасі має місце збройна агресія (інтервенція) Російської Федерації щодо України, в якій ініціатор конфлікту приховує участь своїх збройних сил, здійснює воєнні дії та контроль захопленої території за участю громадян України, які перейшли на бік ворога. З метою легалізації цього контролю створено маріонеткові режими ДНР/ЛНР, які є лише інструментом досягнення політичних цілей РФ у цьому конфлікті.

07 червня 2018 року на IX Національному експертному форумі Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков презентував Стратегію відновлення цілісності України і деокупації Донбасу: «Механізм малих кроків» [454].

Стратегія – це один із варіантів вирішення найважливішої проблеми для нашої країни, що має стати основою для суспільної дискусії та відпрацювання чіткого, зрозумілого плану дій, яка передбачає:

1. *Відведення військ* (обирається та узгоджується окрема ділянка (район) окупованих територій Донбасу, на яку супротивні військові формування відводяться за межі обумовленої лінії – створюється демілітаризована зона безпеки).

2. *Миротворчу місію* (спеціальна міжнародна миротворча місія і Державна прикордонна служба України беруть під свій контроль зазначену ділянку території та її межі).

3. *Місцеві вибори* (в межах звільненої території силами органів юстиції України проводиться підготовка до виборчого процесу і подальших місцевих виборів відповідно до українського законодавства).

4. *Державні інституції* (на території реінтегрованої ділянки відновлюється робота всіх державних інституцій і правоохоронних органів України).

5. *Реінтеграцію* (починається процес реінтеграції).

6. *Гуманітарне розмінування* (проводиться процедура гуманітарного розмінування раніше окупованої території).

7. *Усунення екологічних ризиків* (негайно проводяться роботи з усунення техногенних і екологічних ризиків).

8. *Відновлення паспортів* (запускається термінова програма перевірки і відновлення українських документів для всіх громадян, які проживали ці роки на окупованій території).

9. *Відновлення інфраструктури* (починається процес відновлення соціально-економічної інфраструктури: доріг, мостів, установ, підприємств).

10. *Повернення переселенців* (проводиться робота щодо повернення вимушено переміщених осіб – внутрішньої міграції населення до покинутих через воєнні дії райони).

11. *Участь у державних виборах* (відновлюється участь громадян, які проживають на раніше окупованих територіях у виборах до центральних органів влади України, але не раніше ніж через 3–5 років).

Підготовка до організації деокупації територій Донецької та Луганської областей та відновлення територіальної цілісності України є комплексним процесом, який охоплює залучення сил та засобів усіх військових та правоохоронних органів України відповідно до визначеної законодавством компетенції.

У зв'язку з тим, що перші кроки за ухваленною Стратегією деокупації Донбасу є виключно військово-розвідувальними, а в деяких питаннях мають явно політичний характер (погодження території відведення військ, забезпечення режиму тиші тощо), то сили та засоби Національної поліції стають «включеними» до цього процесу в разі наявності можливості до реалізації визначених законодавством повноважень.

З 2017 року поліцією Донеччини та Луганщини розроблені та реалізуються підготовчі проєктні заходи, спрямовані на реалізацію Стратегії відновлення цілісності України і деокупації Донбасу «Механізм малих кроків».

Після проведення відповідних військових операцій Збройними силами України та Національною гвардією України (далі – НГУ), ГУ НП в Донецькій та Луганській областях, в межах компетенції та відповідно до Плану заходів із підготовки системи МВС до відновлення публічної безпеки та порядку в окремих районах Донецької та Луганської областей, варто здійснювати організаційні та практичні заходи, зокрема:

- проводити планові та позапланові перевірки технічного стану спеціального транспорту, оснащення та майна для комплектування органів управління та підрозділів на звільнених територіях;

- визначити потреби та підготувати пропозиції щодо необхідності закупівлі спеціального транспорту, оснащення та майна для комплектування органів управління та підрозділів на звільнених територіях відповідно до штатів та норм належності, у тому числі за рахунок вивільнення з інших

територіальних органів у зв'язку з оновленням та проведенням організаційно-штатних змін;

- забезпечувати постійне несення служби працівниками поліції на контрольних пунктах виїзду-виїзду між звільненою територією та підконтрольною Україні територіями;

- організовувати проведення навчальних семінарів для представників ЗМІ щодо висвітлення питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки, правопорядку, цивільного захисту на звільнених територіях, із метою дотримання стандартів журналістської діяльності;

- проводити соціологічне опитування особового складу ГУНП в Донецькій та Луганській областях щодо виявлення чинників формування сепаратистських та проросійських настроїв;

- розробляти необхідну інформаційну продукцію (буклети, листівки, білборди із запобігання інформаційній агресії Росії та антиукраїнській пропаганді), яка повинна бути готова для друку у разі необхідності;

- налагоджувати взаємодію з піротехнічними підрозділами Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій (далі – ГУ ДСНС) в Донецькій та Луганській областях, розробляти спільні плани роботи та забезпечувати їх виконання;

- забезпечувати постійне отримання оперативної інформації про негативні процеси, які відбуваються на звільненій території;

- визначити працівників, які щоденно здійснюватимуть моніторинг Інтернет-ресурсів та ЗМІ, у тому числі звертати увагу на виявлення сепаратистських та проросійських настроїв та «фейкових» повідомлень з боку проросійських і сепаратистських інтернет-ресурсів;

- надання для розповсюдження працівникам, які несуть службу на КПВВ та до територіальних підрозділів поліції областях, наближених до лінії розмежування інформаційних видань, в якому розмістити текст та графічний банер з інформацією про надану державою можливість звільнитися від

покарання ексучасникам НЗФ та з закликом залишати їх і добровільно здаватись правоохоронним органам України;

– проводити заходи щодо збільшення аудиторії читачів офіційної сторінки ГУ НП у соціальних мережах, сайту ГУ НП в областях, розширення співпраці із ЗМІ та громадськими організаціями.

Сьогодні у ГУ НП в Донецькій та Луганській областях постійно реалізуються такі організаційно-практичні заходи, як:

1. *Проведення конференцій, круглих столів щодо місця України у світі, цивілізаційного вибору, а також із проблем, пов'язаних з відновленням державного суверенітету України на звільнених територіях.*

2. *Проводяться навчання, тренування, командно-штабні та польові навчання з відпрацювання взаємодії під час виконання завдань зі звільнення території.*

3. *Проводяться навчальні стрільби.*

4. *На базі Тренінгових центрів ГУ НП із залученням фахівців Державної прикордонної служби України проводяться тренінги з практичної апробації моделей здійснення пропускних операцій у пунктах пропуску на лінії розмежування та вироблення єдиного підходу до їх застосування під час заходів зі звільнення території.*

5. *Проводяться додаткові навчання поліцейських, які залучатимуться до виконання завдань на деокупованих територіях ОРДЛО щодо особливостей несення служби на звільнених територіях.*

6. *Проводяться додаткові навчання поліцейських, які залучатимуться до виконання завдань на деокупованих територіях ОРДЛО щодо особливостей несення служби на звільнених територіях та розроблено Тренінговим центром ГУ НП Програму підготовки працівників поліції, які будуть залучені до відновлення державного суверенітету України на території ОРДЛО.*

7. *Постійно ведеться направлення поліцейських на навчальні курси та тренування з питань забезпечення безпеки територіальних громад та запобігання гендерно-обумовленому насильству.*

8. Підвищується кваліфікація поліцейських з вивчення норм та вимог міжнародних актів та національного законодавства з питань недопущення катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження із затриманими особами.

9. У системі службової підготовки проводяться заняття з вивчення міжнародних актів та національного законодавства щодо недопущення катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження із затриманими особами.

10. Проводяться додаткові навчання з особовим складом Національної поліції, який залучається до несення служби з охорони громадського порядку на території Донецької та Луганської областей щодо виявлення та попередньої ідентифікації вибухонебезпечних предметів (з використанням напрацьованого досвіду).

11. Проводиться психологічна підготовка поліцейських з питань стресостійкості та комунікації (у тому числі до виконання завдань на деокупованих територіях) у ході службової підготовки та підвищення кваліфікації, зокрема шляхом проведення додаткових практичних та тренінгових занять.

12. Регулярно проводяться під час брифінгів та пресконференцій роз'яснення для представників ЗМІ щодо висвітлення питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки, правопорядку, цивільного захисту на звільнених територіях із метою дотримання стандартів журналістської діяльності.

13. Постійно проводяться заходи зі школярами та їх батьками, де їм роз'яснюються правила поводження з вибухонебезпечними предметами, роздаються відповідні пам'ятки та буклети.

14. Постійно розміщується та оновлюється на сайті ГУ НП в Донецькій та Луганській областях відповідна інформація.

Можна дійти висновку, що в результаті реалізації Плану на звільненій території відновиться системна робота органів влади, підвищиться якість життя людей, забезпечиться безпека і правопорядок, нормалізується всі процеси

життєдіяльності. До виснажених війною міст і сіл Донеччини приходить нормальне мирне життя. Варто очікувати, що процес деокупації і реінтеграції буде йти з наростаючою інтенсивністю, буде більш ефективним і менш ресурсовитратним, ніж миттєва операція на всій тимчасово окупованій території України. Усі ці заходи сприяють запобіганню вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС.

Варто зауважити, що істотний компонент загальносоціального запобігання складають заходи, що створюють умови для повної реалізації громадянами їх політичних і особистих прав, свобод і законних інтересів. Очевидно, що незадоволеність інтересів у цій сфері, як наслідок, перешкоджає встановленню атмосфери стабільності в суспільстві, громадянської активності, довіри населення до влади, готовності підтримати її зусилля з охорони правопорядку і законності. У той же час успіх заходів запобігання в соціальній сфері – найефективніший шлях до встановлення і підтримання відносин співпраці органів влади та населення у запобіганні, виявленні та припиненні злочинів.

У той же час, відсутність єдиної національної концепції запобігання злочинам, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє запобіганню корисливо-насильницькій злочинності в країні. Таке становище не відповідає проголошеним конституційним положенням про соціальну, демократичну та правову державу, оскільки ситуація, що склалася, не враховує реалій сучасності, адже боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру [74, с. 7].

Сьогодні запорука ефективної боротьби зі злочинністю у державі, протистояння зовнішнім і внутрішнім загрозам, які можуть вплинути на криміногенний стан, виховання дітей та молоді залежить від якісного програмування цієї діяльності на всіх рівнях. Актуальним є питання щодо

розробки *Державної комплексної програми боротьби зі злочинністю*, яка станом на 2020 рік ще не розроблена. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на монографію О. О.Титаренка «Державне програмування протидії злочинності в Україні», в якій запропоновано проєкт концепції Державної комплексної програми протидії злочинності в Україні на період до 2023 року.

На жаль, сьогодні ще відсутні вагомі підстави наголошувати на суттєві зміні у цій сфері. Проведення вищевикладеного аналізу дало можливість встановити, що програмні документи, в яких відображається державна політика у сфері боротьби зі злочинністю, носили здебільшого декларативний характер, в окремих випадках ще залишається формалізм їх реалізації, проте однією з суттєвих проблем є відсутність середньострокової державної комплексної програми боротьби зі злочинністю. Зростаюче використання програмно-цільового методу запобігання злочинам свідчить про тенденцію зміни усталеної наукової парадигми, перехід до більш змістовної й ефективної форми знань про програмування запобігання злочинності [472].

Водночас, відсутність такої програми обумовлено багатьма економічними, соціальними, політичними, правовими й іншими особливостями та суперечностями розвитку ринкових відносин у країні: не завершено створення системи кримінальної юстиції; триває реформування правоохоронних органів; продовжується розбудова національного законодавства; впроваджуються державні інституції, які повинні відповідати кращим європейським і світовим стандартам у цій сфері суспільних відносин. Також їй відсутність знімає з Уряду обов'язок звітувати про проведену роботу з вказаного напрямку, а це позбавляє Верховну Раду України, Президента України, та й народ України, як єдине джерело влади, можливості реально оцінити роботу вищого органу виконавчої влади з питань організації, координації та контролю щодо запобігання злочинам. З певною мірою умовності можна говорити про неефективну організацію державної політики у сфері запобігання злочинам, а отже, і про невиконання державними органами покладених на них Конституцією України обов'язків щодо захисту найвищої

соціальної цінності – людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності й безпеки [421]. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на монографію О. О. Титаренка «Державне програмування протидії злочинності в Україні», в якій запропоновано проєкт концепції Державної комплексної програми протидії злочинності в Україні на період до 2023 року, цілі якої спрямовані на:

- 1) зниження негативних тенденцій загальнокримінальної злочинності (злочинів проти власності та насильницьких злочинів);
- 2) зменшення криміногенності молодіжного середовища;
- 3) сприяння потерпілим від злочинів (забезпечення віктимологічної профілактики);
- 4) забезпечення громадського порядку та безпеки в публічних містах;
- 5) сприяння участі громадськості в профілактиці кримінальних правопорушень та фонових явищ;
- 6) підвищення довіри громадян до правоохоронних органів та судових органів.

У першу чергу загальносоціальні заходи запобігання повинні бути спрямовані на дітей та молодь. Загальнозапобіжний ефект мають заходи з підтримки і розвитку освіти та культури в суспільстві, збереження духовно-моральної спадщини, оскільки достовірно встановлено, що освітній і культурний рівень людей, їх вихованість, духовність, відданість кращим народним традиціям, правова освіченість і, не тільки, утримують людей від вчинення злочинів. Також, одним із дієвих напрямків є розробка та реалізація цільової комплексної програми виховання, яка може принципово вплинути на вирішення проблеми формування позитивної правосвідомості дітей.

Комплекс загальносоціальних заходів з властивими йому масштабністю, різносторонністю та всеохоплюючим характером становить базу, фундамент для здійснення спеціально-кримінологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам і повинен містити такі завдання: 1) визначення індивідуальних факторів ризику та вжиття заходів, що змінюють (коригують)

поведінку особи; 2) вплив на міжособистісні стосунки та створення здорової обстановки у сім'ї (колективі); 3) нагляд за громадськими місцями – школами, гуртожитками, середніми спеціальними навчальними закладами (особливу увагу слід приділяти дитячим установам закритого типу, відбір кадрів для роботи в яких треба ретельно контролювати); 4) звернення до загальнокультурних (духовних) цінностей та впровадження їх у масову свідомість й масову культуру; 5) формування моральних стандартів поведінки, пропагування здорового способу життя, розвиток системи цінностей, спрямованих на нейтралізацію різних девіантних форм поведінки, неприпустимість їх привабливості, новизни, передусім, щодо молоді (саме на цьому рівні має ставитися питання про вплив засобів масової інформації на пропаганду насильства, жорстокості, аномальних форм сексуальної поведінки).

Молодіжні програми із запобігання корисливо-насильницьким злочинам серед молоді повинні охоплювати три рівні формування та реалізації: 1) загальносоціальні заходи запобігання; 2) удосконалення правового механізму запобігання корисливо-насильницьким злочинам серед молоді та реалізація молодіжної політики держави у цій сфері; 3) спеціально-кримінологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам.

Заходи молодіжної програми із запобігання корисливо-насильницьким злочинам серед молоді доцільно спрямовувати на подолання об'єктивних та суб'єктивних причин злочинності серед молоді. До них належать такі:

- чинники, які формують особу молодого злочинця (сімейне неблагополуччя, асоціальне оточення, недоліки морально-правового виховання, криміногенний вплив на підлітків неформальних груп молоді, утягнення неповнолітніх у злочинну діяльність дорослими особами з кримінальним досвідом, труднощі в оволодінні професією та працевлаштуванні молоді тощо);

- обставини, що сприяють вчиненню злочинів серед молоді (неналежна охорона матеріальних цінностей, недоліки організаційного характеру, які допомагають особам зі сформованою антисупільною орієнтацією реалізувати

злочинні наміри, віктимна поведінка жертви злочину тощо) [544; 111 с. 310-311];

– посилення матеріальної, економічної та психологічної залежності молоді від суспільства й батьків, труднощі одержання статусу самостійної автономної особистості, тобто досягнення стану дорослості;

– мотивація вчинення злочину (психічний стан особи, її погляди та установки, потреби й ціннісні орієнтації, які були сформовані під впливом попередніх об'єктивних причин);

– низький рівень правосвідомості та правової культури молоді;

– відсутність помітного соціального просування і зростання соціального статусу, недостатність стимулів для продовження освіти.

Заходи загальносоціального запобігання злочинам серед молоді не спрямовані на безпосереднє запобігання, але сприяють усуненню об'єктивних причин злочинності серед молоді, зниженню загального рівня кримінальної ситуації.

До загальносоціальних заходів запобігання злочинам молодіжної програми із запобігання злочинам серед молоді можна віднести такі: 1) розроблення програм соціального та економічного розвитку окремих категорій молоді (наприклад: сільської молоді, «дітей вулиць» тощо); 2) надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, адресного підходу до забезпечення прожиткового мінімуму доходів сімей, дотримання соціальних гарантій і пільг, встановлених законодавством; 3) збереження закладів освіти, створення нових видів навчально-виховних установ для дітей різного віку, організація їх дозвілля; 4) відновлення мережі спортивних клубів і секцій за місцем проживання, навчання, у сільській місцевості; 5) створення різних консультаційних центрів для молоді, надання психокорекційної допомоги підліткам, членам їх сімей для усунення сімейних конфліктів [543, с. 142]; 6) створення системи підвищення рівня працевлаштування молоді; 7) створення та реалізація соціальної реклами на загальнодержавному рівні; 8) забезпечення фінансовою підтримкою молодіжних і дитячих громадських організацій та

виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді; 9) заходи з реалізації державної політики, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності; 10) заходи з виявлення і забезпечення розвитку творчих, інтелектуальних здібностей дітей та організації їх змістовного дозвілля тощо.

Серед заходів удосконалення правового механізму запобігання злочинам серед молоді та реалізації молодіжної політики держави в цій сфері можна виокремити такі: 1) удосконалення норм законодавства щодо притягнення неповнолітніх до відповідальності не лише за злочини, а й за адміністративні, дисциплінарні проступки та порушення у сфері цивільного законодавства (наприклад: застосування різних видів суспільно-корисних робіт, спрямованих на усунення шкоди завданої неправомірними діями молодих людей); 2) проведення круглих столів з представниками молодіжних організацій при формуванні молодіжних програм із запобігання злочинам серед молоді; 3) залучення до реалізації запобіжних заходів не тільки правоохоронних органів, а й громадських організацій (у тому числі й дитячих та молодіжних), широке залучення громадян (наприклад, до громадського патрулювання при здійсненні ситуативної превенції злочинності серед молоді); 4) введення в програму загальної освіти дисциплін з правового виховання та освіти; 5) залучення до запобіжної роботи місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо.

Типова модель програми запобігання злочинам серед молоді характеризується міцним зв'язком правової системи запобігання злочинності зі сферами позаправової системи та рівновагою між соціальним і ситуативним запобіганням злочинності.

Розробка та реалізація цільової комплексної програми виховання допоможе принципово вплинути на вирішення проблеми формування позитивної правосвідомості громадян, оскільки інформація подається в потрібному напрямку за допомогою публіцистики, аналізу конкретних судових справ, статистичних відомостей і матеріалів, конкретних кримінологічних

досліджень, консультацій і телезвернень може сприяти отриманню соціального ефекту.

Розробка правових основ для здійснення контролю за поведінкою тих категорій осіб, які так чи інакше потрапляли до потенційних груп ризику, профілактична робота з ними – досить дієва міра боротьби зі злочинами. В цей час до групи ризику відносяться: особи, які тривалий час не мають постійних джерел доходу; безробітні; систематично зловживають алкоголем та наркотиками; раніше засуджені, ведуть аморальний чи протиправний спосіб життя та інші.

Сьогодні реальними кроками загальносоціального запобігання органами і підрозділами Національної поліції України корисливо-насилено-насильницьким злочинам на території проведення операції ООС є:

1) *ухвалення та реалізації Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей до 2025 року* та подальший розвиток форм і методів програмно-цільового підходу на основі удосконалення відповідних процесів з тим, аби суттєво розширити арсенал правоохоронної діяльності.

Така концепція вже розроблена, проте залишається потреба в такому:

- проведення кримінологічного прогнозування стану злочинності в Україні з врахуванням можливих міжнародних загроз на наступні щонайменше 5–10 років [364; 390];

- забезпечення єдності стратегічних засад запобігання злочинності, стратегії чи кримінологічної політики у правоохоронній сфері з тактичними засадами запобігання злочинності, які повинні міститися у цьому документі;

- передбачення реального ресурсного забезпечення Концепції;

- забезпечення періодичного (етапного) контролю за реалізацією Концепції;

- унеможливлення декларативного характеру Концепції та її формування під впливом «амбіцій» окремих політичних сил [471, с. 375-376].

Також Концепція визначає основні положення політики держави у сфері запобігання злочинності та її видам, принципи планування, вимоги до організації управління і до заходів запобігання злочинності, рекомендації щодо розробки державних і регіональних планів запобігання злочинності; формулювання задач, що будуть ставитись перед суб'єктами такої діяльності, матимуть загальний директивний характер і співвідноситимуться з формулюваннями більшості заходів, що відображаються у державній та регіональних комплексних програмах профілактики злочинності та правопорушень; довгострокове прогнозування злочинності необхідно проводити на підставі об'єктивних показників кримінально-правової статистики.

Концепція має стати напрямом боротьби органів державної влади щодо недопущення розвитку кримінальної активності й розповсюдженості кримінальної зараженості в українському суспільстві. А конкретне наповнення основних напрямів діяльності доцільно здійснювати в документах нижчого рівня;

2) прийняття Державного комплексного плану запобігання злочинам в Україні. Специфічність цього плану в тому, що: він має середньостроковий характер, оскільки прийматиметься строком на 5 років; стане основою для розробки регіональних планів запобігання злочинності; у розробці плану, окрім правоохоронців, мають брати участь фахівці з теорії запобігання злочинності, кримінологи, ювенологи, віктимологи та інші спеціалісти, знання яких дозволять якісно змінити існуючі моделі таких документів, а також сприятимуть досягненню мети плану; на відміну від Стратегії боротьби зі злочинністю цей документ не повинен містити заходи із загальними формулюваннями, завданнями із декларативним відтінком на кшталт «удосконалити», «покращити», «сприяти», «забезпечити» та ін.; державний план як керівництво щодо тактики запобігання окремим видам злочинності та зменшення криміногенного впливу різних негативних соціальних явищ на державному рівні має містити конкретні й реально здійсненні заходи; у ньому має

передбачатись можливість внесення змін і доповнень залежно від зміни криміногенної обстановки в державі, на основі чого будуть корегуватися сили й засоби запобігання певним видам злочинності; державний план у загальних рисах може відбивати структуру й зміст державних програм профілактики злочинності, що діяли в нашій країні, наприклад, Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. [391; 135, с. 51-52] тощо;

3) прийняття *Комплексного цільового плану запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС.*

У районах проведення ООС (Донецькій та Луганській області) організацію виконання державних програм забезпечують обласні військово-цивільні адміністрації на підставі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» (2015 р.) [362]. В діяльності даного суб'єкта в досліджуваному нами напрямі є певні відмінності, на які ми звернемо увагу пізніше.

Регіональні програми цих областей (Донецької та Луганської) повинні містити відповідну специфіку в реалізації державних програм запобігання злочинам. Саме відсутність відображення в таких документах регіональної специфіки «розмиває» їх і вони ні чим не відрізняються від інших тотожних програм, тим паче від державної програми [470, с. 348-367].

Особливою відмінністю в реалізації державної програми протидії злочинності в Донецькій та Луганській областях є те, що на їх території відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (ст. 8) з травня 2018 року проводиться ООС для забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у цих областях [387]. Відповідно до вищезазначеного Закону (ст. 9) визначається два головних суб'єкти, які організовують проведення ООС, а саме: Командувач Об'єднаних сил (далі – Командувач ОС) реалізує свої повноваження через Об'єднаний оперативний штаб Збройних сил України (далі – ООШ ЗСУ), який через

відповідні органи військового управління здійснює планування, організацію та контроль виконання заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, спрямування, координацію і контроль за діяльністю військово-цивільних чи військових адміністрацій (у разі їх утворення) в Донецькій та Луганській областях з питань національної безпеки і оборони.

У ст. 8 Закону [387] зазначено, що на територіях проведення ООС визначаються зони безпеки та райони бойових дій. У зонах безпеки, прилеглих до району бойових дій, діє особливий порядок, що передбачає надання органам сектору безпеки і оборони, іншим державним органам України спеціальних повноважень, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ. Межі зон безпеки, прилеглих до району бойових дій, визначаються начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗСУ за поданням Командувача ОС [401]. Усі силові відомства на території проведення ООС підпорядковуватимуться саме штабу цієї операції, а не СБУ, як було раніше. Сама операція не передбачає активізації бойових дій, а спрямована на встановлення миру та подавлення російської агресії на території Луганської та Донецької областей.

Саме на цих територіях може бути реалізована регіональна програма запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Але, залежно від того, наскільки буде ускладнена бойова обстановка, та введені відповідні режими в зоні безпеки, територія реалізації такого програмного документа може бути зменшеною. Режими перебування в зоні безпеки – це визначені умови перебування громадян та спеціальні повноваження військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та осіб в районі проведення операції об'єднаних сил. Командувачем ОС встановлюються такі режими: «ЗЕЛЕНИЙ» – перебування та переміщення громадян не обмежене; «ЖОВТИЙ» – встановлюється для районів обмеженого доступу; «ЧЕРВОНИЙ» – встановлюється для районів забороненого доступу та району ведення бойових дій.

У подальшому важливо визначити певну компетенцію в організації виконання державної програми запобігання корисливо-насильницьким злочинам на регіональному рівні в умовах проведення ООС і обласних військово-цивільних адміністрації Донецької та Луганської областей.

Регіональна програма запобігання корисливо-насильницьким злочинам повинна узгоджуватись зі стратегічними документами соціально-економічного розвитку регіону. Так, аналіз змісту безпекової складової цих документів по Донецькій області показав, що в «Стратегії розвитку 2020» чітко визначено стратегічну мету – «Розбудова безпечного суспільства», яка містить такі пріоритети: підвищення рівня безпеки громадян та їхнього доступу до правосуддя, сприяння примиренню та підвищенню рівня безпеки у суспільстві, адаптація внутрішньо переміщених осіб в громадах, які їх приймають. Оперативні цілі, спрямовані на: реалізацію принципів верховенства права, збільшення можливостей доступу до правосуддя та захисту прав людини; забезпечення екологічної безпеки; доступ до медіаресурсів задля отримання неупередженої інформації про ситуацію; створення сучасної системи оповіщення та реагування на надзвичайні ситуації [456].

Основну координуючу роль в реалізації такої програми повинні відігравати ООШ ЗСУ (в частині забезпечення громадської безпеки), Обласна військово-цивільна адміністрація та органи і підрозділи Національної поліції України (в частині запобігання злочинам);

4) віднесення до повноважень Департаменту захисту інтересів суспільства і держави НП України проведення оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів у тісній взаємодії з підрозділами кримінального аналізу. Зазначена взаємодія надасть можливість випробувати ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності.

З огляду на прорахунки минулих років, цей орган доцільно наділити відповідним організаційно-владним статусом і правом видавати обов'язкові

для виконання рішення, розпоряджатися матеріально-технічними й фінансовими ресурсами з метою забезпечення єдності кримінологічної політики в масштабах держави.

Проте за відсутності таких державних структур запобіганню злочинності в Україні певною мірою має сприяти вивчення превентивної діяльності правоохоронних структур інших країн світу і запозичення їх позитивного досвіду. Це є нагальною потребою для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу;

5) відповідно до п. 7 Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного у дію Указом Президента України № 287/2015 (5/2015), затвердити розроблене Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України (див. додаток).

Це Положення регулюватиме питання здійснення органами державної влади діяльності щодо запровадження і функціонування в державі системи індикаторів (показників) стану національної безпеки, визначає керівництво цією діяльністю, перелік органів державної влади, які забезпечують запровадження і функціонування цієї системи, а також порядок виконання ними завдань та основи організації взаємодії.

Індикатори (показники) стану національної безпеки України повинні мати якнайбільш узагальнений характер й максимально об'єктивно відображати рівень певних загроз національній безпеці. Задля спрощення процесу обчислення індикаторів (показників) стану національної безпеки України, їх доцільно, за можливості, формувати на базі даних, що містяться у державних статистичних звітах Генеральної прокуратури України та відомчих статистичних звітах МВС України. Обчислення індикаторів (показників) в силу їх різноманітності неможливо здійснити за єдиною методикою. Отже, під кожний індикатор (показник) має бути розроблена індивідуальна методика обчислення з метою приведення його до уніфікованого числового значення. Відсутність єдиного підходу до обчислення індикаторів часто вимагає їх деталізації за

допомогою конкретних показників для найбільш повного розуміння. Так, наприклад, узагальнений індикатор рівня корисливо-насильницької злочинності має бути доповнений показниками, що характеризують структуру цієї злочинності. Використання лише узагальнених, не деталізованих індикаторів призведе до втрати інформації, яка може бути важливою для оцінки стану національної безпеки в Україні.

Відповідно до п. 2 проєкту «Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України» чисельне значення індикатору (показника) має характеризувати стан сукупності діючих ризиків, викликів та загроз одному або декільком спорідненим національним інтересам України у відповідній сфері державної політики. Отже, індикатори мають відноситися до однієї чи декількох сфер загроз, виписаних у Законі України «Про національну безпеку України» [382].

Індикатори мають відповідати сферам діяльності реформованого МВС України, зазначеним у п. 4.4 Рішення РНБОУ від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» – правоохоронна діяльність, охорона державного кордону, міграційна діяльність та цивільний захист.

Виходячи з викладеного, нами розроблено пропозиції щодо індикаторів (показників) оцінювання стану національної безпеки України у сфері відповідальності МВС (див. додаток).

Слід констатувати, що комплекс загальносоціальних заходів із властивими йому масштабністю, різносторонністю та всеохоплюючим характером становить базу, фундамент для здійснення спеціально-кримінологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС і повинен містити такі завдання: визначення індивідуальних факторів ризику та вжиття заходів, що змінюють (коригують) поведінку особи; вплив на міжособистісні стосунки та створення здорової обстановки у сім'ї (колективі); звернення до загальнокультурних (духовних) цінностей та впровадження їх у масову свідомість й масову культуру; формування моральних стандартів поведінки, пропагування здорового способу життя, розвиток системи цінностей,

спрямованих на нейтралізацію різних девіантних форм поведінки, неприпустимість їх привабливості, новизни, передусім щодо молоді (саме на цьому рівні має ставитися питання про вплив ЗМІ на пропаганду насильства, жорстокості, аномальних форм сексуальної поведінки); активний соціальний контроль за негативними явищами суспільного життя.

Запропоновані програмні напрями та комплекс програмних заходів, будуть реалізовуватися на територіях Донецької та Луганської областей й спрямовані на: захист прав і свобод людини і громадянина в умовах військової агресії; забезпечення верховенства права; запровадження системи запобігання злочинам та реагування на конфлікти; протидія тероризму, диверсійно-розвідувальним групам, незаконним збройним формуванням та організованим злочинності; мінімізацію незаконного обігу зброї, наркотиків; подолання криміналізації молодіжного середовища, насильства, протидія нелегальній міграції та торгівлі людьми; запровадження інноваційних запобіжних проєктів; посилення спроможності громад в умовах децентралізації у сфері надання правової допомоги та забезпечення публічної безпеки та порядку.

4.2 Спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами й підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання органами й підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил – це заходи, спрямовані на виявлення та усунення або нейтралізацію детермінантів, які формують особисту чи масову корисливу спрямованість окремих осіб або груп населення, поєднану із застосуванням чи погрозою застосування насильства на території проведення ООС, що має свою спеціальну мету – запобігання злочинам шляхом недопущення реалізації корисливо-насильницьких правопорушень окремих груп осіб.

Як правильно зазначив О. М. Джужа, військові дії можуть згодом ставати фактором післявоєнної злочинності як насильницької, так і корисливої. Зважаючи на зазначене, заходи запобігання злочинам розподілено на дві групи:

1) заходи, що розробляються і реалізуються в мирний час під час підготовки до бойових дій (економічна, матеріально-технічна, організаційна й інтелектуальна підготовка держави до можливих військових дій; розвиток у країні ідеології патріотизму, формування оборонної свідомості; підвищення престижності військової служби, стимулювання притоку кращих представників суспільства на військову службу; державна турбота про ветеранів війни, осіб, які брали участь у бойових діях, та сім'ї загиблих учасників АТО; удосконалення стратегії, оперативного мистецтва й тактики бойового застосування військ; відбір і підготовка командних кадрів усіх рівнів за принципом здатності та підготовленості до організації бойових дій; правове забезпечення бойових дій, прийняття законів та інших нормативних актів, що регулюють діяльність військ під час військових дій, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини військовослужбовців в особливий період; удосконалення організаційно-штатної структури правоохоронних органів у військах; запобігання в мирний час злочинам, що можуть суттєво знизити боєздатність військ у бойових умовах (ухилення від військової служби, порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, правил поведінки зі зброєю, правил управління й експлуатації машин); підготовка до ведення бойових дій військовослужбовців і військовозобов'язаних (моральна; психологічна; військово- професійна готовність); формування в мирний час боєздатного осередку збройних сил, здатного ефективно управляти високомобільним, високооснащеним і високопатріотичним військом, а також очищення його від корупції);

2) заходи, що здійснюються під час бойових дій (уміла організація бою, особистий приклад командира, довіра військовослужбовців командирів в бою; організація виховної роботи, виявлення та припинення злочинів, притягнення винних до відповідальності, координація цієї діяльності з правоохоронними

органами; належне матеріально-технічне забезпечення військовослужбовців, що беруть участь у бойових діях (зброєю та боєприпасами, засобами захисту, одягом відповідно до кліматичних умов, продовольством); військово-медичне забезпечення бойових дій, профілактика психічних травм; державна турбота про сім'ї військовослужбовців, що беруть участь у бойових діях (житло, матеріальне та медичне забезпечення); удосконалення прокурорського нагляду й оперативної роботи у військах під час бойових дій із метою виявлення правопорушень і злочинів (опрацювання та формування спеціальних методик і практичних навичок); створення військово-поліцейських структур, що забезпечують дисципліну й правопорядок під час ведення бойових дій) [60].

Робота оперативних підрозділів Національної поліції України щодо виявлення та припинення корисливо-насильницьких злочинів, протиправних дій організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на таких злочинах, зокрема, здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства України. Так, у ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [384] зазначено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані в межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного *виявлення і припинення злочинів* та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

Крім того, ст. 9 цього Закону передбачено, що під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятково тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою *виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину* та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства.

Зараз дуже болючим є питання захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. Розглянемо механізм їх захисту більш детальноше.

Реальна можливість здійснення та захисту основних прав людини конкретною особою забезпечується насамперед юридичними механізмами тієї або іншої держави. Забезпечення прав і свобод людини – це створення умов, необхідних для здійснення прав людини, та напрями державної діяльності – забезпечення реалізації прав людини, охорона та захист прав і свобод людини. Саме держава зобов'язана забезпечити кожному людину, якщо її права порушено, ефективними засобами правового захисту.

Юридичний механізм забезпечення прав людини – один із важливих засобів впливу, управління процесом забезпечення, який вбудований у структуру забезпечення прав людини і діє для підтримання її нормального стабільного стану, усунення дефектів, які з'являються. Водночас елементи цього механізму є проскрипцією основних параметрів процесу забезпечення та захисту прав особи, адже механізм існує у його рамках, відображаючи позитивні та негативні його якості [83, с. 39].

Найважливішим чинником реального забезпечення прав і свобод людини, поряд з їх визнанням, дотриманням і повагою, є гарантування, яке здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій, що надають усім елементам правового статусу особи реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень [315, с. 68].

З огляду на відмінності у гарантуванні (забезпеченні) права людини можна поділити на дві групи. До першої з них належать права, для здійснення яких у суспільстві, у державі вже існують необхідні загальносоціальні умови і засоби (передусім, умови економічні, матеріальні), або ж здійснення яких не вимагає відчутних матеріальних витрат з боку громадянина. До цієї групи належать здебільшого права особистісні («громадянські») і політичні. Одним із найбільш переконливих показників соціального здійснення таких прав є те, що

можна встановити реальні юридичні гарантії їх функціонування, охорони і захисту [428; 431; 315, с. 69; 331, с. 132].

Інша група – це права людини, здійснення яких потребує забезпечення, тих або інших соціальних витрат, насамперед матеріальних – речових, фінансових, «кадрових» – це права соціально-економічні, культурні. Якщо у розпорядженні суспільства, держави існують засоби, необхідні для забезпечення реальності здійснення певного права кожним громадянином, то воно може бути «обладнане» і юридичними гарантіями, а отже, може набути статусу повноцінного суб'єктивного юридичного права. У тих випадках, коли згадані засоби тимчасово відсутні і мають постати у перспективі (наприклад, права на житло, на належний рівень матеріального забезпечення), відповідне право людини може бути проголошене державою лише як намір, мета, прагнення, що спрямовуватиме її діяльність на організацію, на стимулювання поступового формування відповідних умов для здійснення конкретного права [118; 149].

На думку О. О. Баганець, однією з найгостріших проблем сьогодення є стрімке погіршення криміногенної ситуації в Україні, розгул і безкарність криміналітету, і як результат – беззахисність громадян від злочинних посягань. Як зазначено в Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Оскільки саме держава має гарантувати кожному з нас захист від злочинних посягань, виникає потреба дослідити рівень злочинності в країні, а також стан протидії їй з боку правоохоронних органів, які діють від імені держави та повинні захищати громадян [24]. Це вимагає пильної уваги до вдосконалення роботи поліції, протиставлення кримінальному свавіллю і беззаконню не тільки авторитету і сили права, але й переконання громадян у необхідності та глибокій зацікавленості у зміцненні правопорядку і законності, забезпеченні ділових відносин між працівниками поліції і громадянами. Взаємодію поліції та громади ще називають англійським

терміном Community Policing (CoP). Вона полягає у тому, що поліція працює, враховуючи думку громади щодо проблем безпеки та громадського порядку на території обслуговування. Community Policing – це постійна взаємодія поліції з населенням та місцевою владою заради спільного безпечного простору [75].

Органи Національної поліції України, порівняно з іншими правоохоронними органами, вирішують найбільш широке коло питань, пов'язаних із захистом прав, свобод і законних інтересів людини. Із сутності права випливає, що реалізація конституційних прав і свобод людини неможлива без забезпечення цих прав організаційно-виконавчою діяльністю державних органів та службових осіб, тому що діяльність останніх є свідченням реальної свободи особи, необхідним фактором переходу правових можливостей користування благами, закріпленими в Конституції України, у практику життєдіяльності кожної людини в нашій державі. Тому дуже важливо визначити роль та значення держави в цілому, окремих її органів у забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини. Тут важливу роль відіграє ефективна діяльність правоохоронних органів, зокрема органів поліції. Їх функції у механізмі реалізації прав і свобод людини, як уже зазначалося, різноманітні: від створення гарантованих умов їх реалізації у громадських місцях до захисту злочинно порушених, із застосуванням найсуворіших за законом примусових заходів [204, с. 138].

Особливості діяльності поліції щодо забезпечення прав і свобод людини виявляються також у засобах цієї діяльності, які залежать від умов життя нашого суспільства і тому можуть змінюватися і вдосконалюватися в міру його демократизації, переростання у дійсно громадянське суспільство, властиве правовій державі. Вони перебувають у тісному зв'язку, що й дозволяє ефективно впливати на поведінку людини.

Система прав і свобод людини, що гарантується Конституцією України, розроблена з урахуванням відповідних міжнародно-правових актів. У той же час у законодавчих актах практично відсутній організаційно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини. Усунення означеної прогалини необхідно

здійснювати у таких напрямках, як, по-перше, внесення відповідних змін до Конституції України як основного джерела норм, що регламентують загальні засади забезпечення прав і свобод людини; по-друге, внесення змін до чинного законодавства.

Під механізмом захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України розуміється комплексна система елементів, що пов'язані між собою (правові засоби, організаційні форми та методи діяльності відповідних державних органів), яка спрямована на створення необхідних умов для реалізації прав і свобод людини, їх безпосередню охорону та захист.

Одним із пріоритетних напрямів службової діяльності, визначено організацію роботи з недопущення порушень прав громадян під час їх розміщення та утримання в кімнатах для затриманих чергової служби територіальних підрозділів поліції.

Нами проаналізовано стан дотримання прав людини під час розміщення та утримання в кімнатах для затриманих територіальних підрозділів поліції протягом 2015–2020 рр. За результатами аналізу встановлено, що станом на 2020 рік у територіальних підрозділах поліції Донецької області функціонують 40 кімнат для затриманих. У підрозділах ГУНП Луганської області – 19. Загалом по Донецькій області впродовж останніх п'яти років кількість таких «кімнат» зменшилася на 11 % (з 44 до 39), а в Луганська області на 45,7% (з 35 до 19). Тих, що відповідають визначеним законодавством нормам та рекомендаціям Європейського Комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню та покаранню в Донецькій області на 87 % (з 23 до 3), а в Луганській області – 26,3% (з 19 до 14). Зокрема, наказом МВС від 10 липня 2018 р. № 592 «Про визнання такими, що втратили чинність, наказів Міністерства внутрішніх справ України» скасовано наказ МВС від 27 грудня 2006 р. № 1261 «Про затвердження відомчої інструкції з проєктування кімнат затриманих» внаслідок чого залишились нормативно не врегульованими питання проєктування нових та реконструкції старих.

Спостерігається значне зменшення кількості утримуваних у кімнатах затриманих (далі – КЗ) порівняно з минулими роками. Так, згідно з отриманої інформації з автоматизованих баз даних, у 2015 році в кімнатах затриманих територіальних підрозділів поліції утримувалася 251 особа, що на 57 % менше, ніж у 2016 році (107), на 66,5 % менше, ніж у 2017 році (84), на 75 % менше, ніж у 2018 році та на 93 % менше, ніж у 2019 році. З початку 2020 року особи у таких кімнатах не утримувалися¹.

Відповідно до спільного наказу МОЗ, МВС, Мін'юсту, Державної служби України з контролю за наркотиками від 22 жовтня 2012 р. № 821/937/1549/5/156 «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, слідчих ізоляторів і виправних центрів щодо забезпечення безперервності лікування препаратами замісної підтримувальної терапії» підрозділи поліції сприяють організації надання замісної підтримувальної терапії або проведення детоксикації адмінзатриманим.

Також, працівниками ГУ НП в Донецькій та Луганській областях приділяється увага стану своєчасного інформування регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги затриманим. Негайно після фактичного затримання особи, суб'єкт подання інформації повідомляє за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку на єдиний телефонний номер системи безоплатної правової допомоги (0-800-213103) та інші телефонні номери, електронної пошти або через комплексну інформаційно-аналітичну систему забезпечення надання безоплатної правової допомоги відповідному регіональному центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги відомості про затриману особу згідно з Порядком.

Повідомлення про затримання осіб приймаються та обробляються уповноваженою службовою особою регіонального центру цілодобово.

Для запобігання, виявлення та недопущення фактів порушення права осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, на захист, безоплатну правову

¹ За офіційними даними ГУ НП в Донецькій області

допомогу та дотримання гарантій адвокатської діяльності, в органах і підрозділах поліції, зокрема у приміщеннях чергових частин, кабінетах слідчих, оперативних працівників, кімнатах для затримання та доставлених чергових частин, салонах службових автомобілів, слідчих ізоляторах тощо, розміщується друкована продукція (плакати та наліпки) з інформацією про права осіб на захист та безоплатну вторинну правову допомогу.

Для забезпечення суспільної безпеки необхідно, щоб поліція мала повноваження затримувати, тимчасово утримувати під вартою і допитувати осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, та інші категорії осіб, визначені законодавством. Утім, під час здійснення цих повноважень завжди існують ризики залякування затриманих та фізичної наруги над ними. Затримані особи перебувають під контролем держави, що автоматично накладає на Україну відповідальність створити безпечні умови їх тримання, а також забезпечити добробут цих людей під час їх перебування в умовах ізоляції. Держава також зобов'язана врахувати всі загрози та небезпеки, які потенційно можуть виникнути щодо затриманих осіб, як з боку персоналу та інших осіб, так і з боку інших затриманих.

Для працівників також існують ризики. Зокрема, перебування із потенційними правопорушниками може бути ризиком для життя та здоров'я працівників поліції. В українських умовах підозрювані досить часто скаржаться на правоохоронців щодо порушення їхніх прав, наприклад, у застосуванні протиправних методів досудового розслідування (побиття, катування, психологічних тиск), щодо порушення права на захист, погіршення стану здоров'я, тощо. У той же час весь тягар доведення, що до підозрюваних не застосовували неправомірних заходів, лежить саме на поліції, тому система належного документування та фіксації всіх дій щодо затриманих осіб є важливим засобом для захисту поліцейських від необґрунтованих звинувачень.

Щоб забезпечити гарантії базових прав затриманих та унеможливити безпідставні звинувачення працівників поліції, починаючи з грудня 2017 року, було розпочато процес впровадження в діяльність Національної поліції України

нової системи обліку всіх дій щодо затриманих осіб – системи «Custody Records».

На першому етапі впровадження системи розпочалося на базі пілотних ізоляторів тимчасово тримання (далі – ІТТ) Національної поліції в містах Дніпро, Кропивницький, Сарни та Херсон. У кожному з цих ІТТ було введено посади інспекторів з прав людини, які здійснюють первинне інтерв'ю з кожною доставленою особою щодо обставин її затримання та поводження з нею з боку правоохоронців до моменту її доставлення в ІТТ, а також фіксацію всіх дій щодо цієї особи під час перебування в ІТТ у спеціальній електронній базі.

Наступний етап впровадження системи «Custody Records» має передбачати можливість забезпечення детальної фіксації всіх дій щодо цієї особи, починаючи з моменту її фактичного затримання та протягом усього періоду перебування у територіальному органі поліції до моменту звільнення цієї особи або ж до її доставлення до ізолятора тимчасового тримання.

Основні завдання системи «Custody Records»:

1) покращення стандартів прав затриманих осіб, внаслідок запровадження:

- обов'язкового інтерв'ю під час доставлення до органу поліції;
- електронної фіксації всіх дій щодо затриманої особи, починаючи з моменту її фактичного затримання;
- дистанційного зовнішнього контролю за затриманими з боку Управління забезпечення прав людини НПУ України;

2) зменшення навантаження на працівників, відповідальних за перебування затриманих, внаслідок переходу на електронний документообіг;

3) підвищення стандартів захисту прав працівників поліції від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях.

Доречно буде зауважити, що в 2016 році розпочало свою діяльність Управління дотримання прав людини Національної поліції України (далі – УДПЛ).

Відповідно до наказу Національної поліції України від 16.03.2020 № 215 «Про затвердження Положення про Управління дотримання прав людини Національної поліції України» УДПЛ здійснює та забезпечує реалізацію державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини під час надання поліцейських послуг та є уповноваженим підрозділом з питань дотримання гендерної рівності.

Основні завдання:

- забезпечення реалізації в органах (підрозділах) поліції принципу дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів;
- здійснення організаційного забезпечення діяльності та контролю за роботою ізоляторів тимчасового тримання;
- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, недопущення та усунення проявів дискримінації в діяльності органів (підрозділів) поліції;
- здійснення координації та організаційно-методичного забезпечення в органах (підрозділах) поліції протидії та запобіганню домашньому насильству.

Слід зазначити, що в окремих випадках у разі недотримання строків повідомлення регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про затримання особи наступає кримінальна відповідальність, передбачена статтею 374 КК України.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [383], на поліцію покладено завдання щодо *надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності*, а у її складі, відповідно до ст. 13 цього Закону, функціонує кримінальна поліція.

На нашу думку, запобігання корисливо-насильницьким злочинам є одним з найважливіших завдань Національної поліції, передусім, оперативних підрозділів. Метою такого запобігання є мінімізація злочинів проти власності та громадської безпеки, у зв'язку з чим правоохоронні органи вирішують такі завдання: 1) забезпечення охорони зазначених соціальних цінностей; 2) створення на основі аналізу криміногенної обстановки умов, що

об'єктивно перешкоджають вчиненню злочинів на певній території;

3) реалізація оперативно-розшукової інформації про осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочинів, для схилення до відмови від їх вчинення;

4) своєчасна ліквідація виявлених груп, які вчиняють злочини, у тому числі організованих, з метою припинення їх злочинної діяльності;

5) оперативне, з використанням усіх наявних сил і засобів, реагування на повідомлення громадян, посадових осіб, іншу інформацію, що надійшла про вчинені злочини для затримання злочинців та розкриття злочинів;

6) накопичення, систематизація та використання інформації про осіб, які вчинили злочини, з метою забезпечення своєчасного вжиття щодо них заходів, передбачених законом;

7) активне залучення громадськості до роботи із запобігання злочинам;

8) інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від злочинних посягань;

9) надання до відповідних державних органів, громадських об'єднань, посадовим особам подань про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Спільно із співробітниками інших підрозділів Національної поліції оперативні підрозділи розробляють і здійснюють комплексні оперативно-профілактичні заходи, спрямовані на перекриття каналів транспортування і збуту зброї, боєприпасів, вибухових наркотичних речовин та викраденого майна, вживають заходів щодо усунення умов, що сприяють підготовці конкретного корисливо-насильницького злочину; забезпечують безпеку осіб та майна, на яких можливе злочинне посягання; вживають інших запобіжних заходів, що унеможлиблює вчинення злочину.

Оперативно-розшукова профілактика розпочинається з моменту реалізації оперативно-розшукових даних при відкритті кримінального провадження по даній категорії злочинів, інтенсивно здійснюється в період проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і триває аж до прийняття підсумкового рішення у кримінальному провадженні. Для підвищення рівня запобігання злочинам необхідно враховувати не тільки кримінально-правову та кримінологічну характеристику, але і їх оперативно-

розшукову характеристику корисливо-насильницьких злочинів.

Оперативно-розшукова характеристика корисливо-насильницьких злочинів – варто розуміти таку їх характеристику, що включає в себе елементи інших характеристик, насамперед, кримінально-правової, криміналістичної та кримінологічної, та яка виступає інформаційною основою для роботи уповноважених оперативних підрозділів із запобігання вчинення корисливо-насильницьких злочинів, пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп у цій сфері, їх припинення, а також для забезпечення повноцінної участі оперативних підрозділів у проведенні розслідування цих злочинів та у вирішенні інших передбачених чинним законодавством завдань в інтересах кримінального судочинства.

При цьому запобіжний вплив під час здійснення заходів такої організаційно-тактичної форми може існувати на будь-яких етапах застосування даних сил і засобів під час втручання в кримінальну ситуацію. Головний запобіжний акцент застосування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) у цій організаційно-тактичній формі полягає в тому, що вона не є запобіганням у широкому розумінні загальнодержавного (економічного, ідеологічного, правового і виховного) профілактичного впливу, а є суворо регламентованим законодавством, санкціонованим компетентними органами й обмеженим у часі специфічним управлінським рішенням, від належного виконання якого залежить той чи інший запобіжний результат, який насамперед перешкоджає злочинній діяльності конкретних осіб та тих, хто має з ними спільні зв'язки. Залежно від суспільної небезпеки, кримінальної караності й винуватості цих осіб відносно них настає соціальна реакція (як їх юридична відповідальність за законом, так і індивідуальна превенція – щодо недопущення ними в подальшому протиправних дій).

У цьому напрямі відповідні сили та засоби ОРД використовуються щодо:

- 1) виявлення причин злочинів, умов, що сприяють їх вчиненню, і здійснення заходів для їх усунення або нейтралізації;
- 2) виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів з метою недопущення ними злочинів та інших

правопорушень; 3) запобігання підготовлюваних злочинів і припинення їх на стадії готування чи замаху.

Інформація, отримана з багатьох джерел, дозволяє розробляти та здійснювати різні запобіжні оперативно-розшукові заходи. Серед інформаційних першоджерел щодо злочинності найважливішими є результати аналізу оперативної обстановки на обслуговуваній території або по лінії роботи; матеріали оперативно-тактичної характеристики території (розміщення об'єктів торгівлі, місць масового відпочинку, де найчастіше можуть вчинятися злочини та інші правопорушення); матеріали кримінальних проваджень; дані адміністративної практики; оперативно-розшукова інформація; повідомлення посадових осіб, представників громадськості, а також листи і заяви громадян; публікації в засобах масової інформації.

На основі аналізу вихідної інформації проводяться заходи щодо виявлення конкретних обставин, уточнення та перевірки отриманих даних, а також усунення виявлених причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Невід'ємним організаційним елементом під час застосування сил і засобів ОРД у процесі запобігання злочинам є правильне з'ясування оперативними працівниками завдань, що виникають у зв'язку з одержаними відомостями і вимагають активних дій, заходів і операцій, основна мета яких спрямована на: недопущення вчинення завершеного злочину й настання шкідливих наслідків; затримання злочинців із виключенням будь-якої можливості настання передбачуваних небезпечних ситуацій, що можуть тягнути за собою тяжкі наслідки; забезпечення притягнення винних до відповідальності за законом; виключення можливості вчинення інших злочинів шляхом усунення умов, що сприяли протиправним діям.

У процесі застосування сил і засобів ОРД під час реалізації даної організаційно-тактичної форми у найтипівіших ситуаціях застосовуються різні апробовані тактичні прийоми запобігання злочинних дій на стадії готування до злочину та замаху на нього. При цьому, оперативні працівники завжди вживають заходів щодо забезпечення безпеки об'єкта злочинного посягання або

запланованої чи ймовірної жертви, знешкодження злочинних планів осіб, які готуються до вчинення злочину, своєчасного вилучення (або псування) не тільки зброї, а й інших предметів, спеціально пристосованих (виготовлених) для залякування громадян або маскування правопорушника в момент вчинення злочину.

У завданні конкретним силам, які виконують функцію запобігання злочину, що готується, розробляється лінія поведінки, яка дозволяє поряд із вирішенням основного завдання забезпечити надійну зашифрованість негласного апарату, а також виведення його з розробки.

Таким чином, використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів у поєднанні зі здійсненням інших заходів створює реальні можливості для ефективного запобігання злочинам на різних стадіях їх розвитку.

Правову основу виявлення та припинення злочинної діяльності організованих злочинних угруповань також становить Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993 р.) [385], у якому під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Згідно зі ст. 6, до основних напрямів боротьби з організованою злочинністю належить *виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй, а також виявлення, розслідування, припинення і протидія правопорушенням, вчинюваних учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності*. Але варто зазначити, що даний Закон є застарілим, не відображає усіх реалій боротьби з організованою злочинністю та потребує нового прийняття.

Головними організаційними напрямками запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС, що здійснюють оперативні підрозділи, органи Національної поліції є: забезпечення регулярного вивчення обставин та обмін інформацією про вчинення вказаної категорії злочинів на громадян та об'єкти усіх форм власності; здійснення обліку та

перевірки осіб, які можуть викликати оперативний інтерес щодо вчинення зазначених злочинів; ретельний облік усіх розкритих, а також аналіз усіх нерозкритих злочинів; розробка алгоритмів спільних дій з іншими правоохоронними органами, підрозділами операції Об'єднаних сил, органами місцевого самоврядування та державними органами виконавчої влади (військово-цивільними адміністраціями) з метою забезпечення запобігання корисливо-насильницьким злочинам.

Спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється і відносно окремих лідерів злочинних формувань з метою нейтралізації їхнього впливу і суспільної небезпеки, насамперед, кримінальної мотивації, необхідної для злочинної діяльності. Вона може бути організована у формі компрометації активних учасників банди. Компрометація можлива за наявності двох умов, а саме: повинна бути використана така інформація про цих осіб, що свідчить про серйозне порушення ними неформальних норм злочинного середовища; інформація повинна бути використана тактично грамотно, зокрема, прямо вказувати на допущені цими особами порушення.

Показовим є такий приклад. З метою дискредитації лідера одного з бандитських угруповань на території Донецької області, оперативні співробітники вжили заходів до оприлюднення знайдених у нього при обшуку нотаток, де він склав детальний план створення єдиної злочинної організації із зазначенням усіх кримінальних авторитетів і розподіл їх ролей у цій організації. У результаті виниклого конфлікту ця особа втратила контроль за районом, найближчим йому оточенням і кількома фірмами.

Запобігання можливе і в інших формах, застосовуваних до рядових учасників банд, а саме: притягнення цих осіб до кримінальної, адміністративної або інших видів юридичної відповідальності; нагляд за їх поведінкою; запобігання про неприпустимість порушення закону, використання інших засобів правового контролю за поведінкою; залучення їх до співробітництва із правоохоронними органами; надання їм необхідної правової допомоги, допомоги у побуті та працевлаштуванні після звільнення з місць позбавлення

волі; захист їхніх прав і законних інтересів; направлення цих осіб у необхідних випадках на примусове лікування від алкоголізму або наркоманії; використання антикриміногенного потенціалу родини, інших близьких цим особам зв'язків; надання психіатричної допомоги тим особам, які мають психічні відхилення, або направлення їх на примусове лікування; зміна їхнього світогляду за допомогою залучення з цією метою релігійних організацій.

Сьогодні гостро стоїть питання про вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС із застосуванням зброї, вибухових речовин та боєприпасів. Ефективними засобами запобігання органами і підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС є поліцейські операції, оперативно-профілактичні відпрацювання районів, проведення спеціалізованих за напрямком функціонування служб операцій.

Поліцейська операція – сукупність узгоджених і взаємопов'язаних метою, завданнями, місцем та часом проведення дій, пошукових, превентивних заходів та поліцейських заходів примусу, які проводяться органами (підрозділами) поліції самостійно або у взаємодії з військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України та, за необхідності, із залученням інших військових формувань та правоохоронних органів, спрямованих на встановлення місця перебування осіб, які втекли з-під варти, конвою, а також озброєних осіб, які погрожують застосуванням зброї та/або інших предметів або їх застосовують, та інших осіб, протиправні дії яких загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського, військовослужбовця Національної гвардії України, затримання або знешкодження таких осіб та осіб, які чинять збройний опір, та для звільнення заручників [203].

Залежно від характеру протиправних дій осіб, ступеня їх суспільної небезпеки, специфіки проведення спецоперацій, наявних сил і засобів, залучених до реалізації завдань, передбачено проведення поліцейських операцій під умовними найменуваннями «Сирена» (поліцейська операція з розшуку та затримання підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених,

які втекли з-під варти, конвою, озброєних та інших осіб, протиправні дії яких загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського, військовослужбовця Національної гвардії України, і конкретне їх місцезнаходження органам поліції невідомо); «Грім» (поліцейська операція із затримання осіб, які втекли з-під варти, конвою, які чинять збройний опір, озброєних осіб, які погрожують застосуванням зброї та/або інших предметів або їх застосовують, та інших осіб, протиправні дії яких загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського, військовослужбовця Національної гвардії України, або знешкодження таких осіб, а також для звільнення заручників, коли місце їх перебування встановлено) та «Заручник» (поліцейська операція щодо встановлення та затримання осіб, які захопили, утримують заручників, висунули ультимативні вимоги або умови їх звільнення, а також установа місця тримання заручників та їх звільнення).

Організація та порядок проведення поліцейських операцій визначається наказами МВС України.

Проведення цільових оперативно-профілактичних заходів призначається: загальнодержавних – наказом Голови Національної поліції, загальнообласних – наказом начальника ГУ НП в області, а місцевих (на території обслуговування відділу або відділення поліції) – наказом начальника територіального підрозділу поліції області. У період з листопада 2016 року до грудня 2019 року на території Донецької області проведено **8** загальнодержавних оперативно-профілактичних відпрацювань за напрямком протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухівки.

Аналогічна ситуація склалася з якістю вилучень, тобто кількості вилучених під час проведення заходів з незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухівки. Ця ситуація стала можливою у зв'язку з проведенням протягом тривалого часу на території області АТО/ООС, унаслідок чого до незаконного обігу потрапила велика кількість зброї, боєприпасів та вибухівки.

Проте можливо визначити тенденції зменшення фактів вилучення з незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухівки під час проведення комплексу превентивних заходів, а саме під час несення служби у складі

стаціонарних та мобільних блокпостів, нарядів з перекриття залізничних вокзалів і автобусних станцій, відділень поштових пересилок та перевезень та інших зовнішніх нарядів.

У той же час визначається позитивна тенденція збільшення фактів вилучення з незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухівки за наявною оперативною інформацією, яка реалізується шляхом ініціювання обшуків та проведення оперативних закупок.

Визначені тенденції свідчать про те, що організований на території ООС комплекс превентивних заходів, спрямованих на недопущення вивозу за межі зони АТО/ООС зброї, боєприпасів та вибухівки, призвів до певних результатів, як наслідок - кількість спроб вивезення значно зменшилась.

При цьому, значно покращилась організація оперативної роботи за вказаним напрямком.

Якщо йдеться про погрозу вчинення терористичних дій, то кримінологічна характеристика цього способу тероризму є:

- спосіб доведення погрози до відома осіб, яким вона адресована. Так, злочинець може використовувати технічні засоби (телефон, радіо, телебачення), письмову форму (листи, записки) і третіх осіб (здійснює погрози через сторонню людину);

- особа, якій адресовано погрозу. Злочинець може погрожувати безпосередньо тій особі чи тому органу, щодо якого погроза буде реалізована; також може скористатися ЗМІ, різними організаціями з прав людини або здійснити погрозу на адресу керівництва держави, інших держав.

Про вчинення акту тероризму, зазвичай, сповіщають широке коло осіб: представників влади, громадських або політичних діячів або певну частину населення. Насильницькі методи вчинення терористичної діяльності не обмежуються вчиненням терористичних актів шляхом вибуху і застосування вогнепальної зброї (30,8 %), а 69,2 % терористичних актів передбачають такі способи трансформаційних змін вибухових пристроїв, як самопідлив

смертника; закладка вибухового пристрою в автомобілі; мінування об'єкта нерухомості [451, с. 18].

Маючи розвинену функціональну структуру, організована група чи злочинна організація може використовувати складні способи вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю. Діяльність терористичних угруповань складається не лише з вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною відповідальністю, такі угруповання здійснюють також інформаційну, ідеологічну, політичну й інші види суспільної діяльності. Цим вони принципово відрізняються від інших злочинних груп чи злочинних організацій. Якщо злочинне угруповання зацікавлене в тому, щоб його діяльність залишалася в таємниці, вживає заходів для приховування слідів учинення злочинів для того, щоб уникнути викриття та затримання, то терористичні групи й організації, навпаки, намагаються привернути увагу до кожного терористичного акту, які вони вчиняють, довести цей факт до якомога ширшого кола людей, створити обстановку паніки та жаху. Для досягнення цієї мети їм потрібна допомога ЗМІ, доступ до різноманітних мереж зв'язку, через які вони можуть розповсюджувати необхідну їм інформацію (агітаційну, залякування тощо), звертатися до широкої аудиторії, підшукувати співучасників, організовувати фінансування тощо [127, с. 54; 404].

Результати вивчення кримінальних проваджень про злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, і думок науковців засвідчують, що більшість їх (88,0 %) вчиняють з попередньою підготовкою, яка передбачає складну систему дій, як-то:

- 1) вибір і вивчення об'єкта злочину (наприклад, підготовка до виготовлення та зберігання з метою розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення терористичного акту, підшукування спільників для створення терористичної групи чи терористичної організації, отримання попередньої інформації про розклад роботи підприємств, час проведення масових заходів з метою вчинення терористичного акту, тощо).

Так, ОСОБА_2 в період з 18 червня до кінця вересня 2015 року, перебуваючи за місцем свого постійного мешкання, у зоні проведення АТО, у місті Вугледар Донецької області, який підконтрольний силам АТО, умисно здійснював спостереження, збір і подальшу передачу учаснику терористичної організації «ДНР» відомостей про переміщення, дислокацію, місця тимчасового розташування особового складу, озброєння та військової техніки АТО. Зібрані відомості ОСОБА_2 шляхом здійснення дзвінків з телефонів стільникового зв'язку з картки оператора «МТС» та «Лайф» передавав учаснику терористичної організації ДНР ОСОБА_3 (місцеперебування – м. Донецьк) для подальшого використання цих відомостей під час проведення обстрілів позицій сил АТО, а також зриву планів бойового застосування ЗСУ та інших військових формувань і правоохоронних органів у районі проведення АТО.

Згідно з повідомленням штабу АТО на території Донецької та Луганської областей, передана ОСОБОЮ-2 інформація про переміщення, дислокацію, місця тимчасового розташування особового складу, озброєння та військової техніки сил АТО станом на час її передачі була актуальною. Така інформація належить до відомостей військового характеру та в умовах проведення АТО має обмеження в доступі. Передача або розголошення її будь-якими каналами супротивнику, може завдати шкоди інтересам держави України, зокрема її обороноздатності, та призвести до інших тяжких наслідків, а саме: загибелі мирного населення, військовослужбовців ЗСУ, інших законних військових формувань України, знищення або пошкодження військової техніки, зриву планів бойового застосування ЗСУ та інших військових формувань, правоохоронних органів у районі проведення АТО.

Вироком Приморського районного суду міста Маріуполя Донецької області ОСОБУ_2 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258³ КК України, і призначено йому покарання у вигляді восьми років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, що належить засудженому на праві власності, у дохід держави;

2) з'ясування місць і предметів безпосереднього замаху, вивчення системи охорони та забезпечення безпеки;

3) обрання найбільш сприятливого часу для вчинення терористичних дій та найоптимальнішого, з позиції безпеки, місця їх учинення; здійснення попередньої розвідки, розроблення варіантів усунення можливих перешкод, збір інформації про діяльність правоохоронних органів, передбачення шляхів відходу з місця події;

4) придбання чи виготовлення зброї, боєприпасів, вибухівки, пошук інших знарядь та інструментів, які планують застосовувати для втілення злочинного наміру, придбання чи виготовлення предметів маскування, пошук і підготовка транспортних засобів для пересування до місця вчинення терористичних дій;

5) визначення виконавців, ролі кожного з них, їх інструктаж, пошук осіб, які могли б сприяти вчиненню терористичного акту;

6) обрання способу приховування злочину (продумування заходів щодо знищення, маскування, фальсифікації слідів на місці майбутнього злочину, підготовка тайників, інших спеціальних місць для зберігання предметів, що застосовували під час учинення терористичного акту, розроблення способів забезпечення алібі, відпрацювання лінії поведінки співучасників під час розслідування в разі затримання або проведення допитів у зв'язку з підозрою в учиненні злочину, тощо).

Так, за матеріалами кримінального провадження № 42014210010000010 за ознаками вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 258-4, ч. 2 ст. 258-5, ч. 3 ст. 109, ч. 2 ст. 110, ч. 1 ст. 111, ч. 1 ст. 172, ч. 1 ст. 263 КК України, було встановлено, що на учасників політичних блоків терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР» було покладено такі обов'язки: створення, так званих, органів державної влади «ДНР» і «ЛНР» та організація їх діяльності; видача нормативно-правових актів від імені нелегітимних органів влади «ДНР», «ЛНР»; проведення агітаційної роботи серед громадян щодо діяльності терористичних організацій «ДНР», «ЛНР» з метою схилення їх до участі у цих терористичних організаціях та отримання моральної підтримки; організація збору й отримання матеріальної та фінансової допомоги від інших

учасників терористичних організацій, їхніх прихильників із числа мешканців України та Російської Федерації, а також розподіл допомоги; налагодження взаємодії між терористичними організаціями «ДНР» і «ЛНР», їхніми лідерами з метою об'єднання в незаконне державне утворення «Новоросію», координації дій, спрямованих на повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; налагодження взаємодії з прихильниками терористичних організацій, які перебувають за кордоном, для координації дій, отримання матеріальної та фінансової допомоги й озброєння, а також залучення іноземних громадян до терористичної діяльності; налагодження взаємодії з місцевими та закордонними ЗМІ з метою їх використання для агітації, вигідного висвітлення діяльності «ДНР», «ЛНР», дискредитації діяльності органів державної влади України, Збройних сил України та правоохоронних органів, задіяних у проведенні АТО, формування громадської думки про законність власних дій; надання матеріальної та організаційної допомоги учасникам бойових блоків «ДНР», «ЛНР» для забезпечення їх протиправної діяльності; забезпечення учасників «ДНР», «ЛНР» транспортом, символікою, агітаційними матеріалами.

На учасників силових блоків терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР» покладали такі обов'язки: організація, проведення терористичних актів, диверсій та ведення збройного опору, незаконної протидії, перешкоджання виконанню службових обов'язків співробітниками правоохоронних органів і військовослужбовцями Збройних сил України, задіяних у проведенні АТО; вербування нових учасників до складу силових блоків «ДНР», «ЛНР» і керівництво їхніми діями; захоплення населених пунктів, адміністративних будівель органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, військових частин на території Донецької та Луганської областей; захоплення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової техніки, транспортних засобів і будівництво укріплень з метою протидії Збройним силам України та правоохоронним органам, задіяним в АТО;

викрадення осіб, захоплення заручників з метою отримання викупу та залякування мешканців України, які підтримують дії чинних органів державної влади; організація поставок зброї, боєприпасів, вибухових речовин, військової техніки та їх розподіл серед учасників терористичних організацій.

На запобігання таких дій і спрямована діяльність оперативних підрозділів Національної поліції України.

Основним завданням працівників поліції підрозділів ювенальної превенції є проведення превентивних заходів серед неповнолітніх, а також впровадження новітніх форм та методів у роботу з дітьми.

Так, за ініціативою керівництва ГУ НП в Донецькій області, розпорядженням голови Донецької обласної державної адміністрації від 23.11.2018 № 1410/5-18 було затверджено Регіональну програму профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області на 2019–2022 роки, головною метою якої є зниження рівня правопорушень серед неповнолітніх, здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист прав і свобод дітей, розвиток їх творчих здібностей, удосконалення морального, патріотичного виховання, підвищення правосвідомості, надання можливостей для самореалізації та підвищення їх творчої активності.

Саме завдяки постійній профілактиці, за останні п'ять років вдалося зменшити кількість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами, з урахуванням ситуації, яка склалася на території Донецької області.

У 2019 році на території Донецької області неповнолітніми та за їх участю було скоєно 393 (+20) злочини, у 2014 році – 664, у 2015 – 499 (–179 у порівнянні з показниками минулого року), у 2016 – 351 (–40), у 2017 – 287 (–65) та у 2018 – 415 (+45). Таким чином, за останні 4 роки рівень злочинності неповнолітніх знизився на 2,7 %.

Сьогодні є актуальним питання протидії булінгу (цькуванню) серед дітей та інших учасників освітнього процесу. Упродовж 2019 року за булінг учасникам освітнього процесу (ст. 173-4 КУпАП) інспекторами ювенальної превенції складено 14 адміністративних протоколів.

За останні 5 років з метою профілактики злочинності серед дітей, інспекторами ювенальної превенції у різних навчальних, оздоровчих, закладах культури та спорту з дітьми проведено 7030 заходів, які висвітлено на відомчих сайтах територіальних підрозділів поліції.

У 2019 році на території Луганської області неповнолітніми та за їх участю було скоєно 123 (-20) злочини, у 2014 році – 372, у 2015 – 232 (-140 у порівнянні з показниками минулого року), у 2016 – 217 (-15), у 2017 – 227 (+10) та у 2018 – 143 (-84). Таким чином, за останні 4 роки рівень злочинності неповнолітніх знизився на 61,6 %. Упродовж 2019 року за булінг учасникам освітнього процесу (ст. 173-4 КУпАП) інспекторами ювенальної превенції складено 1 адміністративний протокол. Також, за останні 5 років з метою профілактики злочинності серед дітей, інспекторами ювенальної превенції у різних навчальних, оздоровчих, закладах культури та спорту з дітьми проведено 4687 заходів, які висвітлено на відомчих сайтах територіальних підрозділів поліції.

Великий превентивний потенціал мають молодіжні громадські організації Донеччини. Наприклад, громадська організація «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських», яка було заснована 20 листопада 2015 року дітьми-патріотами з населених пунктів на лінії розмежування (н.п. Мар'їнка, Красногорівка, Гранітне та Чермалик) за підтримки поліції Донеччини. Діяльність Ліги це новий формат взаємодії з підлітками, що дозволяє активній та талановитій молоді, яка прагне якісних змін, долучитися до становлення нової поліції та допомагає у правовому та національно-патріотичному вихованні дітей та молоді.

На території Донецької області на теперішній час діє 22 територіальні ланки «Ліги майбутніх поліцейських», у лавах яких 2000 учасників, які мають бажання сприяти діяльності Національної поліції, всіляко підтримують і допомагають у проведенні патріотичних, культурних, спортивних та інших заходів із дітьми.

У рамках впровадження Регіональної програми профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області сьогодні діють 88 шкільних служб порозуміння в закладах освіти.

У 2019–2020 роках шкільними службами порозуміння було вирішено 225 конфліктних ситуацій серед учнів. Працівниками ювенальної превенції було проведено 62 тренінги для отримання навичок медіації учнями загальноосвітніх закладів. У вказаних тренінгах взяли участь 2245 учнів і 128 дорослих осіб. Також інспекторами ювенальної превенції було проведено 139 профілактичних заходів із використанням відновних практик з дітьми та батьками.

Проведеним аналізом встановлено: у закладах освіти, де працюють шкільні служби порозуміння, повідомлення про факти незначних конфліктів серед учнів до поліції не надходять, так як вирішуються на місці дітьми-медіаторами.

Для впровадження Програми відділом ювенальної превенції Управління превентивної діяльності ГУ НП в Донецькій та Луганській областях спільно з громадськими організаціями та за підтримки Програми розвитку ООН на цей час реалізовані такі проекти:

1. *«Прості рішення складних питань»:*
2. *Інформаційний простір «Дитячий коп»:*
3. *«Діти+поліція=безпека та мир»:*
4. *«Простір миру та безпеки»*

Інші тактичні напрями запобігання органами й підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС розроблені нами у методичних рекомендаціях та впроваджені у практичну діяльність ГУ НП в Донецькій та Луганській областях, а також освітній процес Донецького юридичного інституту МВС України (див. додаток).

Таким чином, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, який безпосередньо пов'язаний із процесами державотворення, пріоритетним напрямом діяльності держави у сфері охорони прав, свобод та законних

інтересів громадян є запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК України), від ефективності якого залежить загальна системна оцінка правоохоронної діяльності держави та Національної поліції України зокрема.

Практика роботи органів і підрозділів поліції, як особливого суб'єкта запобігання злочинам, за сучасних умов потребує принципово нового підходу, зокрема, стосовно правового регулювання цієї сфери відносин, напрацювання критеріїв оцінки показників діяльності щодо виявлення, припинення та розслідування злочинів, розшуку злочинців, тощо. При цьому, визначальним є рівень реалізації головного завдання – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства й держави.

4.3 Індивідуально-профілактичні заходи запобігання органами й підрозділами Національної поліції України корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

Під індивідуально-профілактичним запобіганням корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил органами і підрозділами Національної поліції України слід розуміти комплекс різномірних заходів, що ґрунтуються на кримінологічних знаннях про специфічні антисуспільні риси осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС, індивідуальному кримінологічному прогнозуванні їхнього виникнення та розвитку і спрямовані на виявлення й припинення, упередження їхнього формування, вчасну діагностику та нейтралізацію, обмеження можливостей злочинної поведінки.

Специфічними особливостями індивідуальної профілактики є, по-перше, те, що вона як захід боротьби зі злочинністю здійснюється лише стосовно тих осіб, які не дотримуються норм соціальної поведінки (моралі та права); по-друге, вона пов'язана не тільки із заходами виховного впливу, а й із примусом; по-третє, досягнення кінцевої мети індивідуальної профілактики здійснюється за рахунок використання заходів, як правило, гласного характеру.

Обов'язковими попередніми умовами законного застосування превентивних заходів є виявлення та постановка окремих осіб на один із видів обліку (оперативно-розшукова справа, облікова справа, інформаційні системи й картотеки оперативно-розшукового та профілактичного призначення тощо).

Цей процес умовно поділяється на чотири основних етапи:

1) виявлення й постановка, згідно із законодавством, на облік осіб, від яких через їх антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення злочинів;

2) організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік;

3) організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення ними злочинів;

4) організація належного аналізу ефективності заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування оперативно-розшукових засобів і методів щодо осіб, які підлягають впливу.

Запобігання злочинам – процес творчий і під час його здійснення в даній організаційно-тактичній формі потрібна висока професійна майстерність працівників, їх глибокі знання у сфері психології, педагогіки, адаптовані до вирішення питань боротьби зі злочинністю із використанням негласних сил, засобів і методів на основі суворого дотримання вимог законності, спрямованих на недопущення продовження й завершення злочину, знешкодження злочинних дій на стадіях готування чи замаху на злочин, припинення злочину.

З цією метою працівники оперативних підрозділів кримінальної поліції завдяки цій організаційно-тактичній формі вживають термінових заходів шляхом втручання в злочинні дії щодо недопущення переростання готування злочину в замах, а замаху – у закінчений злочин; усунення умов, що сприяли попередній злочинній діяльності; забезпечення безпеки осіб, на життя і здоров'я яких можливе злочинне посягання; недопущення заподіяння матеріальної шкоди тощо.

Необхідність оперативно-розшукової профілактики й застосування в ній сил і засобів ОРД визначається якщо:

- отримані фактичні дані нерідко свідчать про готування або здійснення злочину особою (групою осіб), проте невідомо про характер цього злочину, як саме він готується або був здійснений, про факти злочинних дій розроблюваних осіб, що складає об'єктивну сторону злочину;

- оперативні відомості можуть незаперечно свідчити, що діє злочинне угруповання, а відомий лише один його учасник. Проте, необхідно зібрати достовірні дані про всіх учасників злочинного угруповання, встановити конкретну роль кожного, мотиви вчинення злочину, зафіксувати фактичні дані, що характеризують суб'єктивну сторону злочину;

- надійшли письмові доручення чи постанова слідчого, вказівка прокурора, ухвала суду, орієнтування інших правоохоронних органів про розшук осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

- отримана заява, повідомлення чи інша інформація про особу, яка безвісти зникла;

- надійшла пропозиція правоохоронних органів чи організацій інших держав про спільну розробку осіб, які переховуються, підозрюваних у вчиненні злочинів.

Основні напрями індивідуально-профілактичної роботи у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам повинні бути спрямовані щодо дітей. У рамках цієї роботи варто розглянути діяльність підрозділів ювенальної превенції ГУ НП в Донецькій та Луганській областях.

Уживаються заходи профілактичної, соціальної та іншої роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом. На базі Мелітопольського, Донецького, Маріупольського міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді впроваджено нову модель роботи «Центр відвідування для неповнолітніх, які знаходяться у конфлікті із законом», якою передбачено проведення профілактичної та реабілітаційної роботи на основі визначення потреб дітей,

рівня ризику щодо скоєння ними повторного правопорушення. Понад 76 неповнолітніх дітей отримали комплекс соціальних послуг.

Однак сьогодні не визначено спільних заходів з об'єднання зусиль усіх зацікавлених органів у сфері запобігання злочинності серед дітей та забезпечення реабілітації правопорушників. Системна роз'єднаність державних інститутів не дає змоги досягти позитивних результатів у сфері захисту дитини від криміногенного середовища та повною мірою реалізувати державну політику із запобігання злочинності серед дітей.

Саме тому в 2017 р. з метою запровадження міжінституційної платформи для системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку юстиції щодо дітей, прийняття узгоджених рішень, що відповідають найкращим інтересам дитини, утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України. До складу Ради увійшли представники Мін'юсту, Мінсоцполітики, МВС, Мінмолодьспорту, МОН, Національної поліції, Уповноважений Президента України з прав дитини, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, представники Генеральної прокуратури України, міжнародних та громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист прав дітей.

Національною стратегією реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 р. [392] для забезпечення системного підходу до профілактики злочинності серед дітей визначено ряд заходів, направлених на запобігання вчиненню правопорушень серед дітей.

Викликає певний інтерес запобігання маргінальності на території проведення ООС. Метою такого індивідуально-профілактичного запобігання є *«позитивна корекція особи»*. А для досягнення цієї мети необхідно, по-перше, виявлення цієї особи, яка веде маргінальний спосіб життя, вивчення його особистості та джерел, що негативно на неї впливають; по-друге, прогнозування його поведінки і планування заходів індивідуального запобігання, призначених для позитивного впливу на конкретну маргінальну особистість.

Як підстави для застосування індивідуально-профілактичних заходів можуть слугувати дані про неодноразове вчинення особою, яка веде маргінальний спосіб життя адміністративних правопорушень або злочинів; вчинення нею діянь, що містять ознаки складу злочину; невиконання особою своїх цивільних обов'язків (несплата аліментів, заборгованість по комунальним платежам, невиконання рішень суду тощо); невиконання особою, засудженою без призначення покарання, або з відстрочкою виконання покарання обов'язків, покладених на нього вироком суду; зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, психотропними речовинами, а також дані про осіб, які перебувають на обліку в органах охорони здоров'я у зв'язку із захворюваннями на ВІЛ/СНІД, венеричні захворювання, психічні аномалії, у тому числі громадян, до яких застосовувалися примусові заходи медичного характеру, інші дані, які свідчать про маргінальний спосіб життя конкретної особи.

У той же час, доводиться визнати, що відмічені методи індивідуально-профілактичного впливу на осіб, які ведуть маргінальний спосіб життя, більшою мірою мають лише формальний та малоефективний за своїм значенням характер. Це обумовлено об'єктивними й суб'єктивними причинами і, насамперед, тим, що серед співробітників правоохоронних органів та органів Національної поліції України вкрай недостатньо фахівців, які на високому професійному рівні могли б здійснювати цю діяльність.

Разом із тим результати застосування спеціальних профілактичних заходів до осіб, які ведуть маргінальний спосіб життя залежать також і від особистої зацікавленості та відповідальності осіб, що її здійснюють. У той час, як ведення профілактичної роботи у показниках, наприклад, органів поліції не враховуються, відсутній фактор стимулювання й заохочення цього виду діяльності, а з іншого боку службові особи, які відповідальні за здійснення цих функцій, не несуть ніякої відповідальності, що навряд чи сприяє своєчасній та ефективній запобіжній діяльності маргінального способу життя, а також вчинення злочинів особами, які його ведуть.

У системі Національної поліції основним суб'єктом, який виконує повноваження з превентивної (профілактичної) роботи є дільничний офіцер поліції. Його діяльність регламентується нормативно-правовими актами, але головними з них є Закон «Про Національну поліцію» (2015 р.) [383] та «Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» (2017 р.) [191].

Поліція у своїй діяльності застосовує різноманітні методи адміністративного нагляду, найважливішими серед них, безперечно, є:

- безпосереднє спостереження в громадських місцях за виконанням громадянами та посадовими особами загальнообов'язкових правил;
- періодичні перевірки виконання органами, посадовими особами та громадянами встановлених правил;
- виявлення порушень під час перевірки скарг, заяв, пропозицій та іншої інформації про правопорушників [4, с. 76].

Адміністративний нагляд, що здійснюється поліцією, можна поділити на загальний та спеціальний. Загальний адміністративний нагляд полягає у здійсненні нагляду за дотриманням загальнообов'язкових правил, до яких можна віднести правила перебування іноземців на території України, дотримання правил дозвільної системи, паспортної системи, тощо.

Спеціальний адміністративний нагляд поліції, який можна вважати примусовим заходом, полягає у здійсненні нагляду за поведінкою певної категорії громадян. Він встановлюється за звільненими з місць позбавлення волі відповідно до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (1994 р.) [357].

Превентивний облік – комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на території обслуговування та підлягають контролю з боку дільничного офіцера поліції. Індивідуальна превентивна робота – комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в

органах поліції, з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень [51; 131; 215; 414а; 452; 540].

Дільничний (старший) офіцер поліції ставить на облік та у межах своєї компетенції проводить превентивні заходи з особами, які перебувають на обліку органів поліції. Вносить начальникові поліції пропозиції про встановлення адміністративного нагляду за раніше судимими, здійснює контроль за додержанням такими особами правил відповідно до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та встановлених судом обмежень. Вживає заходів щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду. Виявляє на поліцейській ділянці осіб, які допускають правопорушення в сім'ях, вживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря, психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих. Вживає до зазначених осіб своєчасні превентивні заходи впливу з метою недопущення вчинення ними правопорушень. Про отриману інформацію повідомляє зацікавлені підрозділи та служби поліції, органи державної влади та місцевого самоврядування. Установлює місця збору осіб, схильних до скоєння правопорушень, осіб, які надають приміщення для вживання наркотиків і психотропних речовин, розпивання спиртних напоїв і розпусти, втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, про що інформує зацікавлені служби поліції для вжиття заходів реагування.

Перелік осіб, відносно яких дільничний офіцер поліції здійснює заходи індивідуальної превентивної роботи (індивідуальної профілактики):

1. Проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання осіб, звільнених з місць позбавлення волі, перелік яких визначено Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»:

- засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під

час відбування покарання їх поведінка свідчила, що вони вперто не бажають стати на шлях виправлення і залишаються небезпечними для суспільства;

– засуджених до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засуджених два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо вони після відбування покарання або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, незважаючи на попередження органів Національної поліції, систематично порушують громадський порядок і права інших громадян, вчиняють інші правопорушення;

– засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [357].

До загальних форм індивідуально-профілактичної роботи дільничного інспектора із засудженими особами відносяться: профілактичні бесіди; усне попередження про неприпустимість протиправних дій; роз'яснювальна робота серед зазначеної категорії осіб про наслідки протиправної поведінки, профілактичні перевірки; правова агітація та пропаганда, правове виховання, профілактична допомога засудженим (наприклад у соціальній реабілітації, працевлаштуванні, тощо); організаційна допомога громадським об'єднанням, органам соціального захисту в реабілітації засуджених осіб; інформаційна взаємодія з оперативними підрозділами, кримінально-виконавчою інспекцією.

Спеціальні форми: постановка таких осіб на профілактичний облік; притягнення їх до адміністративної чи кримінальної відповідальності; привід засуджених осіб, які ухиляються від виконання покарання; затримання і конвоювання осіб, які ухиляються від виконання покарання непов'язаного з позбавленням волі, знаходяться у розшуку [239, с. 310].

2. Проведення індивідуально-профілактичної роботи відносно осіб, які вчиняють насильство в сім'ї:

Відповідно до статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [368] уповноважені підрозділи органів Національної поліції беруть на профілактичний облік кривдників та проводять з ними

профілактичну роботу. Такий порядок визначений наказом МВС України від 25 лютого 2019 р. № 124 «Про затвердження порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» [376].

3. Проведення індивідуально-профілактичної роботи відносно осіб, які вживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря:

Відповідно до спільного наказу МОЗ України, МВС України, Генеральної прокуратури України, Мін'юсту України «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які не законно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини» (1997 р.) особи, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, направляються органами поліції на медичний огляд до лікувально-профілактичного закладу, що здійснює диспансерну наркологічну допомогу [372].

Підставою для постановки на облік таких осіб є встановлення діагнозу «наркоманія», «токсикоманія» або стану наркотичного сп'яніння. Національна поліція України веде облік усіх осіб, відносно яких встановлено, що вони незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, крім осіб, які добровільно звернулися по медичну допомогу та виконують рекомендації лікаря.

Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (1995 р.) порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, визначається спільним нормативно-правовим актом центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сферах охорони здоров'я, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України [377].

4. Проведення індивідуально-профілактичної роботи відносно психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих.

Відповідно до Закону України «Про психіатричну допомогу» (2000 р.) [388] та спільного наказу МОЗ України та МВС України «Про заходи щодо запобігання небезпечним діям з боку осіб, які страждають на тяжкі психічні розлади» [378] поліцейські зобов'язані надавати допомогу медичним працівникам, за їх зверненням, у разі надання психіатричної допомоги в примусовому порядку та забезпечувати безпечні умови для доступу до особи та її психіатричного огляду. Органи поліції повинні запобігати діям з боку особи, якій надається психіатрична допомога в примусовому порядку, що загрожують життю і здоров'ю оточуючих та інших осіб, та вживати заходи щодо забезпечення схоронності залишеного без нагляду майна та житла особи, яка госпіталізується в примусовому порядку, а в разі необхідності - проводити розшук особи, якій психіатрична допомога повинна надаватися в примусовому порядку.

Дільничний (старший) офіцер поліції, крім загальної превенції серед населення на території поліцейської дільниці, здійснює превентивні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліку в органах поліції, щодо попередження вчинення з їх боку правопорушень із широким залученням до цієї роботи населення та громадськості.

Щоб діяти в рамках законності, дільничний офіцер поліції повинен добре знати чинний порядок проведення індивідуально-профілактичних заходів; свої права й обов'язки; права й обов'язки інших суб'єктів профілактики, яких він залучає як помічників, а також права й обов'язки конкретних профілактованих осіб. Вимога безперервності полягає в тому, що виховна робота з особами, які підпадають під профілактичний вплив, не повинна проводитися час від часу, розрізнено, її необхідно здійснювати послідовно, проводячи взаємозв'язок між окремими заходами. Реалізація принципу комплексності буде мати успіх у тому разі, якщо численні форми, методи, прийоми профілактичного впливу будуть взаємозалежні й підпорядковані кінцевій меті індивідуальної профілактики.

Диференційованість означає, що профілактичний вплив здійснюється не шаблонно, а з урахуванням особливостей особи конкретного профілактованого, обставин навколишнього середовища.

Тут необхідне правильне поєднання методів переконання і примусу. Досвід свідчить, що позитивних результатів домагаються ті дільничні офіцери поліції, які спираються у своїй індивідуально-профілактичній роботі з профілактованими не на методи примусу, хоча й такі присутні в їхній практиці, а на переконання, надання всебічної допомоги для досягнення головної мети – повернення до нормального життя соціально неблагополучних осіб.

Проведене нами дослідження показало, що в роботі дільничного офіцера поліції ще багато невирішених проблем щодо індивідуальної профілактики. На нашу думку, щоб поліпшити цей напрямок роботи, необхідно вирішити чимало організаційних питань. Зокрема: підняти рівень їх взаємодії із представниками громадських формувань, адміністрацією підприємств, організацій, установ, та іншими підрозділами органів поліції; постійно проводити цілеспрямоване навчання щодо покращення форм, методів та прийомів індивідуально-профілактичної роботи; організовувати регулярне вивчення форм і методів індивідуально-профілактичної роботи кращих працівників, що дозволить досягти високих кінцевих результатів щодо запобігання злочинам та інших правопорушень з боку профілактованих осіб; удосконалювати організаторську й виховну роботу серед працівників, домагаючись формування в них необхідних ідейних, моральних і професійних якостей, високого почуття службового обов'язку, неухильного дотримання законності, вміння працювати в умовах розширення демократії й гласності.

У контексті індивідуально-профілактичної діяльності варто також розглянути діяльність інспектора ювенальної превенції Національної поліції України. Завдання індивідуальної профілактичної роботи з конкретною дитиною полягає в тому, щоб змінити її негативні ціннісні орієнтації, подолати антигромадські погляди й установки, переорієнтуванні її поведінки в соціально схвальному напрямі [397, с. 206].

Індивідуальна профілактика злочинності дітей полягає, насамперед, в організації роботи з виявлення та встановлення профілактичного обліку щодо дітей-правопорушників та батьків, які сприяють правопорушенням дітей.

Залежно від етапів здійснення індивідуальної профілактики щодо безпритульної (бездоглядної) дитини варто виокремити заходи, які можуть застосовувати щодо таких осіб.

На першому етапі: профілактична бесіда (переконання); роз'яснення законодавства; усне попередження про неприпустимість протиправних дій; постановка на профілактичний облік як безпритульної (бездоглядної) дитини; усунення причин та умов безпритульності (бездоглядності); відновлення загальноосвітнього або професійного навчання; працевлаштування; поміщення до закладу соціального захисту для безпритульних (бездоглядних) дітей; здійснення поліцейського піклування; передання дитини батькам (біологічним матері та батькові дитини) або усиновителям, опікунам, піклувальникам чи органам опіки та піклування; надання комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та іншої допомоги; влаштування дитини до стаціонарних соціально-медичних установ й інших закладів соціальної підтримки (догляду).

На другому етапі: проходження просвітницько-профілактичних чи корекційних програм; винесення заборонного припису. Щодо притягнення дитини (віком від 16-ти до 18 років) до адміністративної відповідальності такі заходи умовно можна поділити на дві групи. До першої належать заходи громадського впливу, що не пов'язані із заходами адміністративного стягнення (зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передання неповнолітнього під нагляд батьків або особам, які їх замінюють, чи нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання). Другу групу утворюють заходи, які передбачають вжиття заходів адміністративного впливу за вчинення особами окремих видів адміністративних правопорушень, що за змістом мають небезпечний характер і вимагають особливої реакції

держави на їх попередження і припинення в майбутньому: штраф, штрафні бали, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям учиненого або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація предмета, який став знаряддям учиненого або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; адміністративний арешт [207].

Третій етап характеризується безпосереднім вчиненням злочину, тому до особи (зокрема безпритульної (бездоглядної) дитини) можуть додатково застосовувати такі заходи, крім передбачених на першому етапі: кримінальне покарання, яке є основним – у виді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, арешту, позбавлення волі на певний строк, а також додатковим [237].

Четвертий етап індивідуально-профілактичних заходів щодо безпритульної (бездоглядної) дитини-правопорушника застосовують з метою запобігання рецидивним виявам з боку дитини, яка була вже засуджена. Важливим компонентом є пробація, а також соціальний патронаж безпритульної (бездоглядної) дитини після відбували покарання у вигляді обмеження волі або її позбавлення на певний строк [397, с. 204-205].

Підрозділи органу пробації щодо конкретної дитини здійснюють такі заходи: сприяння залученню дитини до навчання та здобуттю нею повної загальної середньої освіти; проведення соціально-виховної роботи із засудженою дитиною із залученням батьків або їхніх законних представників; здійснення нагляду за дитиною, звільненою від відбування покарання з випробуванням; реалізація пробаційних програм щодо дитини, звільненої від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженою дитиною, до якої застосовано пробацію; визначення криміногенних факторів, що впливають на поведінку засудженої дитини, розробка й реалізація заходів щодо їх усунення за індивідуальним планом

роботи; проведення індивідуально-виховної роботи з батьками або законними представниками засудженої дитини щодо залучення перших до соціально-виховної роботи, яка проводиться з таким засудженим; залучення волонтерів пробації до здійснення нагляду за засудженою дитиною з метою проведення з нею соціально-виховної роботи [469].

Таким чином, індивідуально-профілактичні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території ООС, що проводяться органами і підрозділами Національної поліції України містить у собі ряд послідовних, взаємозалежних стадій: виявлення осіб, від яких можна чекати вчинення протиправних дій, спостереження за ними, здійснення профілактичного впливу. Усі ці стадії важливі й необхідні, оскільки лише в їхній комплексній єдності можлива сама індивідуально-профілактична діяльність.

Висновки до розділу 4

Враховуючи специфіку Донецької та Луганської областей й важливість боротьби зі злочинністю на належному рівні в умовах постійних зовнішніх загроз, пов'язаних з активізацією бойових дій, а також підтримання готовності органів і підрозділів НП України для реалізації комплексу заходів, обумовлених процесами деокупації окремих території та забезпечення на них публічного порядку, є доцільним формування окремих програм запобігання злочинам на цих територіях у межах відповідної державної стратегії. У рамках таких заходів запропоновано: 1) ухвалення Закону України «Про запобігання злочинам», яким буде встановлено основи правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю державної системи запобігання злочинам; 2) прийняття Державного комплексного плану запобігання злочинам в Україні. Специфічність цього плану в тому, що він має середньостроковий характер та стане основою для розробки регіональних планів запобігання злочинності; 3) прийняття Комплексного цільового плану запобігання корисливо-

насильницьким злочинам на території проведення ООС. У районах проведення ООС (Донецька та Луганська області) організацію виконання державних програм забезпечують обласні військово-цивільні адміністрації на підставі Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» (2015). Регіональні програми цих областей (Донецької та Луганської) повинні містити відповідну специфіку реалізації державних програм запобігання злочинам. Саме відсутність відображення в таких документах регіональної специфіки «розмиває» їх і вони нічим не відрізняються від інших тотожних програм, як і від державної програми та форм звітування; 4) віднесення до повноважень Департаменту захисту інтересів суспільства і держави НП України проведення оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів у тісній взаємодії з підрозділами кримінального аналізу. Зазначена взаємодія надасть можливість випробувати ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції; 5) відповідно до п. 7 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 287/2015 (5/2015), затвердити розроблене автором Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України; 6) впровадження розробленої автором Концепції забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей до 2025 року; 7) впровадження розроблених автором методичних рекомендації щодо напрямів діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам.

2. Наголошено, що запобігання корисливо-насильницьким злочинам є одним з найважливіших завдань оперативних підрозділів НП, метою якого є мінімізація злочинів проти особи, власності та громадської безпеки, у зв'язку з чим вирішуються такі задачі: 1) забезпечення охорони зазначених соціальних цінностей; 2) створення на основі аналізу криміногенної обстановки умов, що об'єктивно перешкоджають вчиненню злочинів на певній території;

3) реалізація оперативно-розшукової інформації про осіб, які здійснюють підготовку до вчинення злочинів, для схилення до відмови від їх вчинення; 4) своєчасна ліквідація виявлених груп, які вчиняють злочини, у тому числі організованих, з метою припинення їх злочинної діяльності; 5) оперативне, з використанням усіх наявних сил і засобів, реагування на повідомлення громадян, посадових осіб, іншу інформацію, що надійшла про вчинені злочини для затримання злочинців та розкриття злочинів; 6) накопичення, систематизація та використання інформації про осіб, які вчинили злочини, з метою забезпечення своєчасного вжиття щодо них заходів, передбачених законом; 7) активне залучення громадськості до роботи із запобігання злочинам; 8) інформування населення про засоби і способи правомірного захисту від злочинних посягань; 9) надання до відповідних державних органів, громадських об'єднань, посадовим особам подань про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

3. Спільно із співробітниками інших підрозділів НП України оперативні підрозділи розробляють і здійснюють комплексні оперативно-профілактичні заходи, спрямовані на перекриття каналів транспортування і збуту зброї, наркотиків, викраденого, вживають заходів щодо усунення умов, що сприяють підготовці конкретного корисливо-насильницького злочину; забезпечують безпеку осіб та майна, на яких можливе злочинне посягання; вживають інших запобіжних заходів, що унеможлиблює вчинення злочину. Припинення злочинної діяльності осіб (їх груп) відповідного спрямування передбачає недопущення завершення задуманих, підготовлюваних та розпочатих організованою групою або злочинною організацією злочинів. Для цього необхідно проводити передбачені законодавством оперативно-розшукові заходи щодо документування готування до вчинення злочину, а також розслідувати кримінальні правопорушення з вжиттям усього комплексу процесуальних заходів щодо притягнення правопорушників до відповідальності. В умовах вчинення таких злочинів із застосуванням зброї, вибухових речовин та боєприпасів, ефективними засобами запобігання є поліцейські операції.

Важливою проблемою на практиці є відсутність досвіду взаємодії підрозділів слідства та оперативної служби при виконанні доручення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (62 % опитаних слідчих), де особливу увагу необхідно приділити питанням конспірації, недопущення розшифрування негласних сил, засобів, методів і витоку оперативно-розшукової інформації.

З метою розповсюдження запобіжного щодо злочинності впливу та мінімізації впливу фонових явищ на території Донецької та Луганської областей започатковано діяльність територіальних ланок «Ліги майбутніх поліцейських», а на виконання Регіональної програми профілактики правопорушень на 2016–2020 рр. впроваджено в закладах освіти 138 шкільних служб порозуміння. Працівниками ювенальної превенції у таких областях: а) проведено 62 тренінги (взяли участь 2245 учнів і 128 дорослих осіб) для отримання навичок медіації учнями загальноосвітніх закладів; б) спільно з громадськими організаціями та за підтримки Програми розвитку ООН проведено 139 профілактичних заходів із використанням відновних практик з дітьми та батьками; в) реалізовано низку проектів («Прості рішення складних питань», «Дитячий коп», «Діти+поліція=безпека та мир», «Простір миру та безпеки»).

4. Зроблено висновок, що основною формою індивідуально-профілактичного запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС є оперативно-розшукова профілактика (74 % кримінальних проваджень), яка має упереджувальну спрямованість, здійснюється з метою завчасного виявлення й усунення явищ і процесів, які потенційно можуть трансформуватись у детермінанти корисливо-насильницької злочинності, дати поштовх для розвитку корисливої спрямованості особи й насильницького прояву. Така діяльність обмежує вплив криміногенного середовища на осіб із нестійкою системою цінностей, стримує формування та розвиток корисливої спрямованості насильницького прояву, усуває недоліки захисту матеріальних цінностей, удосконалює навички особистої безпеки громадян та здійснюється на стратегіях компромісу або силового впливу (отримання інформації про

заплановані злочини, про створення нових злочинних угруповань або появу злодіїв-одинаків, «гастролерів»; відпрацювання підоблікового контингенту; встановлення кола ймовірно причетних до злочинної діяльності; відвернення можливості реалізації наміру; переконання у необхідності відмови від вчинення злочину осіб, схильних до злочинної поведінки та ін.).

Індивідуально-профілактичні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території ООС, що проводяться органами і підрозділами Національної поліції України містить у собі ряд послідовних, взаємозалежних стадій: виявлення осіб, від яких можна чекати вчинення протиправних дій, спостереження за ними, здійснення профілактичного впливу. Усі ці стадії важливі й необхідні, оскільки лише в їхній комплексній єдності можлива сама індивідуально-профілактична діяльність.

РОЗДІЛ 5
ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИМ
ЗЛОЧИНАМ НА ТЕРИТОРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

5.1 Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності
Національної поліції України щодо запобігання корисливо-
насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних
сил

У сучасному суспільстві безперервно вдосконалюються існуючі та з'являються нові інформаційні технології, в основі яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації. Вже давно інформація стала постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій і людей. Від її якості й достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях – від глави держави до громадянина. Останніми роками в глобалізованому світі відбувається розвиток інформаційних технологій, що зумовлює перехід більшості процесів у кіберпростір та призводить до формування великих масивів інформації в електронному вигляді.

Упровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем створює нові унікальні можливості для обробки та аналізу неструктурованих масивів даних, які формуються в процесі запобіжної роботи органів і підрозділів Національної поліції. Водночас спостерігається і якісна зміна кримінального світу: у своїй злочинній діяльності кримінальні структури використовують найсучасніші досягнення науки і техніки, комп'ютерні системи та новітні інформаційні технології [294, с. 48].

За таких умов діяльності органів та підрозділів Національної поліції України неможливо обійтися без інформаційно-аналітичної діяльності. Сучасні реалії потребують нових підходів до збору, зіставлення та інтерпретування інформації у повсякденній роботі поліцейського. В усьому цивілізованому світі поліція перейшла на модель Intelligence Led Policing (з англ. «поліцейська діяльність, керована аналітикою»), в основу якої покладено аналіз, оцінку та управління ризиками будь-якого виду й характеру.

Для прийняття правильного рішення необхідно володіти максимально повною та достовірною інформацією, що дасть змогу вибрати найбільш оптимальний варіант дій з існуючих. В. Д. Пчолкін обґрунтовано зазначає, що вирішальне значення для прийняття рішення в будь-якій сфері діяльності має поінформованість особи чи органу, яким це дозволено законом. Учений констатує, що інформованість в оперативно-розшуковій діяльності відіграє значну роль, оскільки саме з визначення інформації, що має значення для запобігання, викриття злочинів і пошуку різних категорій осіб, розпочинаються подальші етапи оперативно-розшукової діяльності [398, с. 102].

Актуальність проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення роботи правоохоронних органів постійно зростає, насамперед, якщо йдеться про запобігання корисливо-насильницьким злочинам, які вчиняють організовані групи. Одним із головних завдань стратегії боротьби з такою злочинністю на території проведення ООС є проведення постійного моніторингу і поглибленого аналізу стану та розвитку криміногенної ситуації в Донецькій та Луганській областях, створення коротко- та довгострокових прогнозів щодо їх розвитку.

Водночас останніми роками відбулися суттєві організаційно-правові зміни в роботі правоохоронних органів, що зумовлює важливість подальших наукових розробок у цій сфері, зокрема опрацювання комплексу проблем, пов'язаних з інформаційно-аналітичним забезпеченням діяльності органів і

підрозділів Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам.

Дослідження логічно розпочати з визначення понятійного апарату. Вчені, залежно від сфери своєї наукової діяльності, розглядають інформацію в різних аспектах. Так, одні розуміють під нею відображення предметного світу, які виявляються у вигляді сигналів та знаків [530, с. 3]. Інші розглядають її як повідомлення відомостей, даних тощо [193, с. 19-22]. Відомий математик Н. Вінер вважає інформацією позначення змісту, яке отримано із зовнішнього світу в процесі пристосування до нього наших почуттів [78, с. 31], У. Р. Ешбі – те, що усуває невизначеність [535, с. 131], а Я. Л. Шрайберг та М. В. Гончаров – відображення предметного світу, які виявляються у вигляді сигналів та знаків [530, с. 3].

Інформація в сучасному суспільстві набула такого значення, що її поняття закріплено на законодавчому рівні. Так, 2 жовтня 1992 року прийнято Закон України «Про інформацію» [379], у ст. 1 якого зазначено, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Досліджуючи правову інформацію, А. Ф. Шебанов визначає її як сукупність відомостей про право в усіх процесах і явищах, пов'язаних з ним, а залежно від джерела, з якого вона виходить, поділяє на офіційну й неофіційну [521, с. 8-9]. З позиції інформаційних процесів, характерних для пізнавальних систем, І. О. Ієрусалімов пише, що діяльність з розкриття, розслідування та запобігання злочинам – це складна організована система, кожний елемент якої має свою чітко визначену функцію, їх об'єднує єдність мети – бути засобом одержання інформації, на основі якої слідчий будує інформаційну модель події, яку розслідує [189, с. 37].

Вивченню поняття, змісту і структури кримінально-правової інформації приділяє увагу В. О. Петров. До неї він відносить інформацію, що характеризує сферу діяльності правоохоронних органів, пов'язану з правовим

реагуванням на злочини, які вчинюються, готуються або вже вчинені, і визначає її як сукупність даних, що відображають [343, с. 3-4]:

стан і тенденції явищ, для боротьби з якими застосовуються кримінально-правові норми;

обсяг, інтенсивність, структуру реалізації правоохоронними органами кримінально-правових норм та інститутів для притягнення винних до кримінальної відповідальності;

виконання покарання;

використання допоміжних заходів кримінально-правового характеру;

результати застосування кримінально-правових заходів.

Для запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами і підрозділами Національної поліції України найбільш вагомими є дослідження поняття інформації в контексті кримінологічної діяльності. Так, на думку В. В. Голіни, кримінологічна інформація стосовно спеціально-кримінологічного запобігання є сукупністю осмислених і пристосованих для потреб її суб'єктів відомостей про кримінологічні об'єкти та ефективність запобіжного впливу. Таке розуміння кримінологічної інформації можна взяти за основу при дослідженні впливу прокуратури та її запобіжних функцій на стан кримінологічної ситуації в Україні [107, с. 54].

Загальновизнаним є також й підхід, відповідно до якого кримінологічна інформація – сукупність знань (відомостей), необхідних для характеристики злочинності, її причин, кримінологічного прогнозу, розробки заходів запобігання злочину, оцінки їх ефективності та актів запобігання злочинності. При цьому, кримінологічну інформацію умовно поділяють на чотири блоки: а) дані, що характеризують злочинність як масове негативне явище. Такими відомостями є статистичні дані, що відображають рівень, структуру, динаміку та інші параметри злочинності; б) відомості (знання), що характеризують причини злочинності загалом та окремих її видів та груп. Сюди входить різна за своїм характером інформація про негативні явища, процеси та окремі обставини, що детермінують злочинність загалом і

вчинення окремих злочинів. Джерелом такої інформації є матеріали кримінальних проваджень, адміністративних та цивільних справ, акти ревізій та інші матеріали контролюючих органів, виступи у пресі, по радіо й телебаченню про обставини та умови, що сприяли вчиненню конкретних злочинів, матеріали соціологічних та кримінологічних досліджень про рівень свідомості та правосвідомості населення, вплив соціальних явищ на злочинну поведінку тощо; в) інформація про: діяльність спеціальних органів та підрозділів щодо виявлення, розслідування злочинів; реалізацію вимог закону про неминучість відповідальності за вчинений злочин; ефективність заходів із запобігання злочинам та іншим правопорушенням. Цей блок кримінологічної інформації включає в себе відомості як кількісного, так і якісного характеру; г) методичні рекомендації та практичні посібники по запобіганню злочинам, інформаційні листи, статті та інші публікації про досвід боротьби зі злочинністю та запобігання злочинам тощо. Значення цього виду кримінологічної інформації полягає у тому, що вона сприяє підвищенню професійного рівня працівників правоохоронних органів, завданням яких є боротьба зі злочинністю та запобігання їй [162, с. 67].

Як встановлено у ході цього дослідження, кожен блок кримінологічної інформації має своє призначення. Водночас усі її блоки тісно «співпрацюють» між собою, сприяючи досягненню цілей і завдань, що стоять перед органами і підрозділами Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам. При цьому за змістом та джерелами походження кримінологічну інформацію варто поділити на два види: 1) інформація у вигляді теоретичних положень, висновків, узагальнень, рекомендацій як стосовно об'єктів запобіжної діяльності, так і відносно ефективних форм та методів запобіжної роботи; 2) інформація, одержувана безпосередньо в ході запобіжної роботи, здійснення інших напрямів діяльності Національної поліції України, даних різних державних органів про реальний стан кримінологічних об'єктів. На думку М. І. Зиріна, природа відображуваних явищ та процесів є основною структурною характеристикою

інформації, що необхідна для ефективного функціонування системи запобігання [178]. За цією ознакою можна виділити три основні складові: а) інформація про стан об'єктів запобігання злочинам; б) інформація про соціальні умови запобіжної діяльності; в) інформація про стан суб'єктів запобігання злочинам.

Як видається запропонована класифікація є оптимальною і цілком може бути використана в аналізі кримінологічної ситуації на території проведення ООС органами поліції.

Однак інформація, у тому числі й кримінологічна, буде корисною, якщо не просто існуватиме та десть зберігатиметься, а забезпечуватиме певний процес, якусь діяльність, у тому числі роботу органів і підрозділів Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам.

Термін «забезпечення» також є багатоаспектним. У загальному сенсі під ним розуміють дії щодо створення надійних умов для здійснення чого-небудь [169]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «забезпечення» пояснюється через дієслово «забезпечувати», що вживається в декількох значеннях [70, с. 280-281]:

створювати надійні умови для здійснення чого-небудь;

гарантувати щось;

захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки.

Крім того, забезпечення можна розглядати як те, чим забезпечують кого-небудь, що-небудь (засоби). В Новому тлумачному словнику української мови він розглядається у двох значеннях [321]:

надання чи створення матеріальних засобів;

гарантування чогось.

В теорії управління ним позначають певну дію, а також зберігання чи виконання чогось. Тобто, коли згадують про будь-яке часткове забезпечення управління, вказуючи на його конкретний якісний аспект (інформаційний), то

мають на увазі передусім комплекс засобів, умов і дій, що гарантують проходження управлінських процесів [193, с. 38].

Поняття «забезпечення» у юридичному значенні можна розглядати в двох аспектах: як унормування певного порядку діяльності суб'єктів суспільних відносин та як передбачені законом чи вироблені практикою заходи, спрямовані на вдосконалення або покращення функціонування будь-чого за певних умов. І. О. Ієрусалімов, розглядаючи проблему використання науково-технічних досягнень у слідчій діяльності, пише, що забезпечення – це система заходів, покликаних зробити можливим, дійсним і безумовним використання науково-технічного потенціалу в судочинстві [190, с. 16].

Відповідно до логіки, забезпечення належить до загального (абстрактного) поняття, тобто такого, що має нульовий обсяг і розмитий зміст [419, с. 41]. Це поняття збірне, загальне. При використанні таких понять треба визначати, який обсяг предметів, процесів, явищ охоплюється цим збірним поняттям. Слід з'ясовувати його ознаки, призначення щодо обсягу і, відповідно, практичного застосування. Зважаючи на ці вимоги, до терміна «забезпечення» як загального поняття, а також згідно з правилами логіки щодо використання збірних понять за суттєвими, утворюючими ознаками, воно потребує конкретизації у функціональному значенні щодо тих об'єктів, про які йдеться в практичному його застосуванні.

Інформаційна потреба в запобіганні злочинам включає в себе як безпосередню інформацію, специфіка і межі якої мають враховуватися, так і безпосередньо інформаційне забезпечення (засоби та умови її виявлення, подання, переробки і зберігання, систематизації). При цьому до уваги береться об'єктивний характер інформаційних потреб, що відображують, як зазначають науковці, закономірність балансу (співвідношення) інформації і діяльності – інформації про злочин та його зв'язки з діяльністю правоохоронних органів з його розкриття [162].

Інформаційне забезпечення тлумачиться як забезпечення необхідною інформацією, організація банків даних [169]. Від такого забезпечення

залежить ефективність управління певною системою. Інформаційне забезпечення розкриття злочинів є невід'ємною частиною комплексу проблем, що пов'язані з вивченням та використанням закономірностей збирання джерел інформації для формування судових доказів [284, с. 96].

Інформаційне забезпечення є одним з основних елементів організації різних напрямів діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України. Воно необхідне для ефективного управління відповідними процесами, для прогнозування, науково обґрунтованого і предметного планування боротьби зі злочинністю, діючого контролю виконання та об'єктивної оцінки виконаного [170, с. 61-62]. Тому інформаційне забезпечення запобіжної діяльності являє собою процес створення умов для здійснення слідчої й оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення виконання завдань боротьби зі злочинністю шляхом упорядкування інформаційних потоків, діючих у її сфері [94, с. 252].

Погоджуємось з О. І. Леженіною, яка зазначає, що інформаційне забезпечення має спрямовуватися не тільки на виявлення й запобігання злочинів і розшук злочинців, а й на вирішення надзвичайно актуального завдання – об'єктивної оцінки тих загроз, які пов'язані з проникненням злочинності в різноманітні сфери соціального, економічного та політичного життя суспільства, а також вивчення основних тенденцій розвитку та нових якостей організованої і транснаціональної злочинності [269, с. 229], що сприятиме здійсненню заходів із запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС.

Проаналізувавши різні думки вчених щодо розглянутих понять, під *інформаційно-аналітичним забезпеченням запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС* пропонуємо розуміти діяльність щодо отримання, накопичення, систематизації та аналізу інформації про задум, підготовку та вчинення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС, їх причини та умови, а також про використання наявних сил та засобів у запобіганні їм.

Сучасні інформаційно-аналітичні системи з даними про злочинні організації, їх лідерів, корупційні зв'язки, бойові структури, внутрішні та міжнародні комунікації в багатьох державних органах-суб'єктах кримінологічної діяльності сформовані за різними критеріями, без урахування міжнародних стандартів. Вони не узгоджуються між собою та не дають цілісної картини про дислокацію злочинних груп, їх чисельність, озброєність, технічну забезпеченість, зв'язки в органах влади і місцевого самоврядування, контакти з фінансово-промисловими групами тощо. Різні слідчі й оперативні підрозділи створюють і використовують замкнені та несумісні один з одним банки і бази даних [198, с. 17].

Така ситуація призводить до того, що оперативні працівники під час виконання службових обов'язків щодо запобігання злочинам вимушені звертатись до інформаційно-аналітичних систем, функціонування яких забезпечується різними підрозділами та навіть правоохоронними органами. В Україні державні органи створюють та упорядковують свої інформаційні бази самостійно. Служба безпеки України, Національна поліція України, інші правоохоронні органи, які згідно із законодавством мають право на здійснення оперативно-розшукової діяльності, відчують нагальну потребу в такому державному інтегрованому банку даних, який би врешті-решт об'єднав розрізнені галузеві та відомчі інформаційно-пошукові системи [49, с. 130].

Вкрай необхідним напрямом розвитку систем інформаційного та аналітичного забезпечення запобіжної діяльності Національної поліції України є централізація та інтегрування всіх інформаційних масивів, що містять оперативно значущу інформацію. Питання про створення національної інформаційної мережі зведень щодо осіб, подій і фактів, які мають значення для проведення кримінологічної (запобіжної) діяльності, є надзвичайно актуальним для правоохоронних органів України [282]. Про необхідність утворення Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби із злочинністю йдеться в Указі

Президента України [366]. Її метою визначено поліпшення координації організаційних, оперативно-розшукових, правових та інформаційних заходів правоохоронних органів щодо боротьби зі злочинністю, підвищення рівня роботи в цій сфері. Доцільним утворення та підтримку роботи Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю вважають 62 % опитаних слідчих та оперативних працівників Національної поліції України. Протилежної думки дотримується 12 %, не визначилися з відповіддю 16 % респондентів.

Створення інтегрованої системи повинно отримати вираження не у фактичному об'єднанні існуючих відомчих інформаційних ресурсів, а бути пов'язано з переходом на принципово новий рівень інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів, що усуне існуючі негативні фактори низької ефективності взаємодії та створить умови більш ефективного спільного використання ними відомчих інформаційних ресурсів у ході виявлення, розслідування та запобігання корисливо-насильницьким злочинам.

Дослідження проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення органів Національної поліції України показало, що інтегрована інформаційно-пошукова система складається з таких баз даних (інформаційних підсистем): «Єдиний облік», «Затримані та доставлені», «Особа», «Угон», «Розшук» та «Пізнання», «Річ» (складається з підсистем «Номерна річ» та «Антикваріат»), «Зареєстрована зброя», «Кримінальна зброя», «Адміністративне правопорушення», «Мігрант» та «Корупція». Отже, окремої системи чи бази даних (підсистеми), яка б накопичувала відомості щодо корисливо-насильницьких злочинів не існує. Це свідчить про те, що відповідна інформація інтегрованою інформаційно-пошуковою системою в межах окремої підсистеми не накопичується та не аналізується. Таким чином, відсутній єдиний централізований облік наявної кримінологічної інформації щодо корисливо-насильницької злочинності на території проведення ООС, а також окремих осіб і груп, причетних до неї.

Доцільним є утворення окремої підсистеми в складі інтегрованої інформаційно-пошукової системи, яка б накопичувала наявну інформацію про корисливо-насильницьку протиправну діяльність на території Донецької та Луганської областей, у зв'язку з воєнними діями на їх території (зазначили 71 % опитаних працівників Національної поліції України, проти висловилося 14 %, не визначились з відповіддю 15 %).

Такий банк даних повинен поповнюватись не тільки слідчими й оперативними підрозділами Національної поліції України, а й іншими суб'єктами запобіжної діяльності, зокрема органами і підрозділами Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Також інформація може надходити від іноземних колег, інших правоохоронних і державних органів.

Загалом, на загальнодержавному рівні ефективна організація аналітичної роботи відсутня. Працівникові поліції надається інформація за складною системою письмових запитів, які оформлюються з дотриманням усіх вимог секретного діловодства. На оформлення та пересилання таких документів витрачається значна кількість часу, до якого додається ще й час для офіційної відповіді на запит (десять діб). За цей час багато запитів втрачають свою актуальність. Крім того, як слушно зауважує В. М. Бесчастний, при дослідженні питання вдосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності в системі МВС України важливим фактором такого забезпечення є внутрішня співпраця між структурними підрозділами поліції і територіальними органами. Стримуючим фактором в об'єднанні зусиль працівників усередині підрозділу і територіальних підрозділів (підрозділу) служби є фактично встановлена система показників розкриття злочинів як оцінки діяльності оперативних працівників. Штучною перепорою досягнення відповідної взаємодії є система показників роботи, що спрямовує на виконання роботи самостійно і відокремлено кожним підрозділом для врахування у статистичній звітності. Відповідна ситуація позначається на якості розкриття злочинів та незадовільному стані

оперативного реагування, відсутності навичок співпраці різних оперативних служб щодо спільного оперативного впливу правоохоронних органів [44].

Тому для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та запровадження поліцейської діяльності, керованої аналітикою – «Intelligence Led Policing», у структурі Національної поліції утворено Управління кримінального аналізу, працівники якого здійснюють збір, оцінку та аналіз інформації, що може бути використана в розкритті злочинів, розслідуванні корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, документуванні протиправної діяльності організованих груп та злочинних організацій, надаючи відповідну допомогу та забезпечуючи інформацією, що становить службовий інтерес, профільні підрозділи. ГУ НП в Донецькій та Луганській областях у своїй структурі мають аналітичні відділи або працівників, які виконують завдання у сфері аналізу.

У провідних країнах Європейського Союзу та США підхід ILP-моделі покладено в основу стратегії діяльності органів поліції, завдяки якій успішно розкриваються та розслідуються злочини. Основою застосування цієї моделі є глибокий аналіз великої кількості інформаційних та аналітичних джерел, власниками яких є різні державні органи та приватний сектор.

Суть такої моделі полягає в зміні філософії діяльності поліції – від реагування на злочини (фактично вчинені події) до дій на випередження з метою запобігання вчиненню протиправних діянь.

Органи поліції збирають велику кількість інформації з різних джерел та в різних формах, але для отримання якісного результату таку інформацію необхідно проаналізувати. Це дасть змогу ефективно розподіляти сили та засоби. Систематичний збір та оцінка оперативної інформації в межах чітко визначеного аналітичного процесу, отримання якісних стратегічних і тактичних аналітичних продуктів і використання їх для обґрунтованих управлінських рішень є основою ILP-моделі.

У 2008 та в 2016 рр. професор Джеррі Х. Раткліфф презентував світові свої наукові дослідження в книзі «Intelligence-Led Policing». Учений визначив

діяльність поліції на основі оперативних даних та інформації» як бізнес-модель поліцейської діяльності, що здатна охопити сфери поліцейської діяльності не пов'язані зі злочинністю як такою, але які становлять значні проблеми для суспільства та правоохоронних органів. Таким чином, поліцейська діяльність на основі оперативних даних і інформації має стати діловим підходом, спрямованим на припинення «усіх злочинів, усіх ризиків, усієї шкоди», до чого і прагнуть багато людей в правоохоронних органах [550].

О. О. Бахуринська розуміє під «поліцейською діяльністю, керованою аналітикою», систему підтримки прийняття раціональних рішень, які ґрунтуються на вивченні причин визначених стратегій і тактик, аналізі прогнозованих наслідків оперативних заходів. Упровадження та розвиток цієї концепції в світі зумовлено мінливими політичними, економічними, соціальними умовами сучасного суспільства, а також внутрішніми тенденціями правоохоронної діяльності, пов'язаними з необхідністю більш ефективного планування у сфері протидії злочинності в контексті «проактивної» моделі поліцейської діяльності, заснованої на аналітичних даних.

Як відомо, основою такої діяльності є проведення кримінального аналізу. Для проведення кримінального аналізу застосовуються сучасні аналітичні інструменти, відповідне програмне забезпечення, а також наявні інформаційні ресурси.

Кримінальний аналіз – дії, спрямовані на ідентифікацію і точне визначення взаємозв'язків між відомостями, які стосуються подій злочинного характеру, осіб, пов'язаних з ними, та даними, що походять з різних джерел, і їх використання правоохоронними органами і судами [414]. Водночас – це комплекс методів, які використовуються для збирання, оцінки, аналізу та реалізації інформації при розслідуванні кримінальних правопорушень, а також з метою їх використання в розробленні тактичних і стратегічних засад із протидії злочинності [493, с. 37].

Кримінальний аналіз є діяльністю співробітників правоохоронних органів на ґрунті використання інтелектуального програмного забезпечення та системного підходу щодо збору відповідної інформації, аналітичного вивчення певних характеристик, тенденцій з метою встановлення взаємозв'язків між фактами, подіями, явищами, суб'єктами та об'єктами, оптимізації управління правоохоронними органами на державному, територіальному рівні та під час вирішення конкретних завдань щодо протидії злочинності (профілактика – попередження – виявлення – припинення – розслідування кримінальних правопорушень – виконання покарань – ресоціалізації засуджених) [524, с. 184]. Йдеться про специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікуванні й точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформаціями (відомостями, даними), що стосуються злочину, і довільними іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, прийнятті адекватних управлінських рішень на основі їх аналітичної підтримки [524, с. 185].

У наведеному Укрбюро Інтерполу визначенні кримінального аналізу йдеться про ідентифікацію та забезпечення спостереження взаємозв'язків між даними щодо злочинів та іншими відомостями, потенційно пов'язаними зі злочинами, у практичній діяльності поліції та судових органів з метою надання допомоги особами, які приймають рішення щодо протидії злочинності, у подоланні невизначеності, а також забезпечення вчасного відвернення загроз й аналітична підтримка оперативної діяльності [546].

Міжнародна асоціація кримінальних аналітиків (International Association of Crime Analysts or IACA) наводить інше визначення поняття «кримінальний аналіз»: це не тільки професія, а й процес, у якому використовуються кількісні та якісні методи для аналізу даних, які є важливими для органів поліції та громадськості, та включає в себе такі різновиди аналізу:

запобігання злочинності;

особа злочинця чи жертви злочину;
 причини та особливості виникнення масових заворушень;
 поліцейські операції в межах кримінальних проваджень;
 діяльність патрульної служби;
 стан безпеки дорожнього руху;
 оцінка діяльності поліції;
 рівень життя населення території, що обслуговується [547].

Отже, кримінальний аналіз за визначенням Міжнародної асоціації кримінальних аналітиків охоплює широкий спектр сфер, який включає не тільки аналіз злочинних проявів, а й загальносуспільні процеси та внутрішню організацію оперативно-службової діяльності органів та підрозділів поліції. Ми погоджуємося цією точкою зору, тому що наразі в суспільстві процеси накопичення інформації відбуваються так стрімко, що виникла теорія під назвою «великі дані» (англ. Big data). Завданням цієї теорії є вирішення аналітичних завдань з опрацювання значного масиву інформації з метою отримання якісно нових знань. Про роль «великих даних» у поліцейській діяльності описано в роботі Єндрю Фергюсона під назвою «The Rise of Big Data Policing» [548]. У цій праці автор проаналізував діяльність підрозділу, на кшталт Ситуаційного центру Національної поліції України, Департаменту поліції Лос-Анджелеса (англ. Los Angeles Police Department's Real-time Analysis Critical Response (RACR) Division). За допомогою аналітичного продукту Palantir аналітики цього підрозділу здійснюють обробку інформації, яка знаходиться в обліках поліції, з автоматизованої системи зчитувань даних про місцезнаходження автомобіля в місті, повідомлень, що надходять на лінію «911», відео з публічних камер спостереження, з відкритих статистичних даних тощо. На основі такої інформації аналітик за допомогою математичних алгоритмів складає прогноз стосовно високої можливості вчинення злочинів на конкретній території шляхом складання карт із позначенням найбільш криміногенних місць. Як правило, така карта надається патрулю, який заступає на чергування.

Предметом кримінального аналізу є дослідження обставин і особливостей вчинення злочинів. Мета – виявлення неявних і прихованих зв'язків між фактами, подіями і особами з подальшим формулюванням версій і гіпотез задля розкриття злочину [493, с. 37].

Види кримінального аналізу:

1) оперативний – це робота за кримінальними провадженнями відносно конкретних осіб, злочинних угруповань, з метою перевірки гіпотез щодо їх ймовірної злочинної діяльності, встановлення зв'язків, структури злочинних груп, ролі їх окремих учасників, у тому числі їх соціального та економічного статусу, з використанням аналізу телефонних трафіків, транзакцій, потоків та маршрутів географічного переміщення об'єктів тощо.

Основними аналітичними методами (техніками), які використовуються в оперативному аналізі, є:

- порівняльний аналіз справи;
- аналіз подій;
- аналіз потоків;
- аналіз маршрутів;
- аналіз моделей/форм злочинності;
- аналіз телефонних дзвінків;

2) тактичний – аналіз криміногенної ситуації на конкретній території за невеликий проміжок часу, за певним видом злочину чи протиправної діяльності певної групи тощо з метою:

- встановлення тенденцій злочинності;
- визначення місць концентрації вчинення злочинів;
- встановлення профілю підозрюваного та потерпілого.

Тактичний кримінальний аналіз здійснюється для прийняття управлінських рішень щодо розподілу сил і засобів, а також під час проведення оперативного аналізу.

3) стратегічний – аналіз інформації, спрямований на виявлення тенденцій, закономірностей, прогнозування розвитку за великий період часу.

Здійснюється для прийняття стратегічних управлінських рішень та визначення ризиків розвитку криміногенної ситуації.

За результатами аналізу складається один із таких аналітичних продуктів:

1) аналітичний звіт (огляд, довідка), що формується на основі відібраної інформації із зовнішніх і внутрішніх джерел та містить: висновки; рекомендації, прогнози; додаткові матеріали, графіки, ілюстрації, схеми;

2) профіль (досьє) особи, об'єкта, організованої злочинної групи, що містить максимальний обсяг зібраної аналітиком інформації на об'єкт аналізу відповідно до запиту замовника;

3) інформаційне зведення, що полягає в обробленні табличних даних шляхом вибірки їх з баз даних за критеріями ініціатора;

4) витяг інформації як вибірка інформації з баз даних за критеріями інформації.

Найбільш важливими програмами, які використовує поліція для здійснення кримінального аналізу, є:

складові програми офісного пакету Microsoft Office 2019, що дозволяє використовувати автоматичні інструменти обробки та аналізу інформації (Ms Excel, дуже корисним є Microsoft Visual Basic – засіб розроблення програмного забезпечення, створений і підтримуваний корпорацією Microsoft, який складається з мови програмування і середовища розроблення, а також Power Query, Power Pivot та Power Map, Power BI);

IBM i2 Analyst's Notebook є основним аналітичним інструментом при здійсненні оперативного кримінального аналізу;

IBM i2 iBase та IBM i2 iBridge дозволяють здійснювати великомасштабні інтеграції даних та складні запити на пошук інформації;

GeoMedia та ArcGis.

Також доцільно запровадити в діяльність органів і підрозділів Національної поліції на території проведення ООС сучасні інформаційні технології для здійснення аналізу великої кількості даних та інформації, які

допомагають ефективно запобігати тяжким корисливо-насильницьким злочинам, зокрема:

1) програмне забезпечення goCASE, що дозволяє збирати, систематизувати і здійснювати аналіз інформації, отриманої в ході оперативних і досудових розслідувань. Ця програма призначена для правоохоронних органів, які здійснюють аналіз та розслідування діяльності організованих злочинних груп, а також тяжких злочинів. Таке програмне забезпечення складається з модулів, які дозволяють фіксувати отриману інформацію (наприклад, заяву або повідомлення про злочинну діяльність), здійснювати аналіз шляхом отримання інформації з інших внутрішніх або зовнішніх баз даних, систематизувати інформацію, виявляти зв'язки з іншими фактами або суб'єктами. Також у програмі є компоненти візуалізації, контролю з боку керівництва та оформлення матеріалу згідно з установленими користувачем правилами;

2) програмне забезпечення goTRACE, що дозволяє здійснювати оперативний обмін зашифрованими даними як відкритого, так і конфіденційного характеру та виявляти зв'язки між особами, адресами і контактними даними. Як свідчить практика роботи правоохоронних органів зарубіжних країн, збір і аналіз різноманітних відомостей відіграє значну роль у системі ефективного запобігання злочинної діяльності. Вимоги правових актів, а також сучасні технічні рішення, дозволяють отримувати з різних джерел значну кількість цінних відомостей, які, при кваліфікованій обробці, можуть бути основним фактором, що дозволяє виявляти і припиняти діяльність злочинних синдикатів, встановлювати злочинні активи та накладати на них арешт.

Але, розвиваючи внутрішні системи аналізу даних, треба пам'ятати, що для успішної боротьби зі злочинністю необхідно також активно здійснювати міжвідомчу співпрацю як на національному, так і на міжнародному рівні. Як свідчать приклади розслідування резонансних злочинів, що не були вчасно припинені, однією з головних причин їх вчинення є відсутність оперативного

механізму обміну інформацією між правоохоронними органами. При цьому найбільш помітних результатів у сфері запобігання корисливо-насильницьким злочинам загалом й організованій злочинності зокрема вдалося досягти в тих державах, у яких правоохоронні органи змогли подолати міжвідомчі бар'єри й організувати успішну роботу в спільних оперативно-слідчих групах або інформаційно-аналітичних центрах.

Використання системи goTRACE в роботі зазначених спільних структур може надати відчутні й позитивні результати у сфері покращення рівня безпеки суспільства, оскільки тільки наявність довіри та розуміння важливості оперативного міжвідомчого співробітництва є найважливішою умовою успішної інформаційно-аналітичної роботи компетентних органів.

Позитивні результати роботи системи можливо побачити відразу ж, оскільки goTRACE допоможе оперативно вирішити всі технічні питання щодо співпраці в сфері спільного обміну і аналізу інформації, що посилить і зробить більш ефективною систему захисту суспільної безпеки держав та їхніх громадян [161, с. 201-211].

Правоохоронна діяльність, керована аналітикою, дійсно дозволяє бачити ширшу картину, визначаючи тенденції та зразки (почерк), шляхом пов'язування між собою злочинів, об'єктів, осіб, ознак, місця через проведення кримінального аналізу. Таким чином, запровадження сучасних інформаційно-пошукових систем дає змогу ефективно обробляти значний масив інформації з подальшою його візуалізацією, допомагає оперативно вирішити всі технічні питання щодо співпраці у сфері спільного обміну й аналізу інформації.

Враховуючи те, що окрема частка корисливо-насильницьких злочинів вчиняється в умовах неочевидності та латентності, підрозділи Національної поліції України повинні постійно вживати заходів щодо пошуку фактичних даних про такі протиправні діяння. Вивчення зарубіжного досвіду свідчить про активне ведення спецслужбами розвідувальної діяльності в інформаційному середовищі на засадах широкого використання

комп'ютерних технологій. Особливого значення набуває такий напрям, як активна аналітична розвідка, яку можна визначити як розвідку в інформаційному середовищі, отримання нових знань про розвідувальний об'єкт або явища на підставі аналітичного опрацювання наявної інформації та зведень. А. В. Мовчан правильно зазначає, що застосування методів комп'ютерної розвідки істотно підвищує ефективність розвідки аналітичної, оскільки з'являється можливість здобувати інформацію з банків даних і комп'ютерних систем, що мають, зокрема, вихід в Інтернет [305].

Погоджуючись зауважимо, що така розвідка не повинна обмежуватись моніторингом глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, а також має охоплювати й інші інформаційні ресурси, у тому числі засоби масової інформації. Крім того, джерелами можуть бути повідомлення неурядових організацій, а також оприлюднені доповіді та звіти на науково-практичних конференціях, круглих столах, пресконференціях тощо.

Проведене дослідження комплексу питань, пов'язаних із забезпеченням діяльності Національної поліції України щодо запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил, дає змогу дійти таких висновків:

інформаційне забезпечення органів і підрозділів Національної поліції – це комплекс заходів організаційного характеру, що здійснюється спеціально призначеними особами зі складу цих підрозділів з метою ефективного використання усіх можливих інформаційних ресурсів у процесі виконання завдань кримінального провадження. В межах досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: 1) накопичення та систематизація інформації, одержаної підрозділами поліції у процесі виконання покладених на них функцій; 2) організація безперешкодного доступу цих підрозділів до інших інформаційних ресурсів (публічно доступної інформації та інформації з обмеженими доступом інших державних органів, а також підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності); 3) використання зазначених інформаційних ресурсів;

для інформаційно-аналітичного забезпечення роботи правоохоронних органів утворюються різні інформаційні системи, що накопичують відомості за окремими напрямками діяльності, причому їх функціонування підтримується як слідчими та оперативними, так й іншими підрозділами;

інструментальними засобами інформаційного забезпечення кримінологічної діяльності поліції є створення та використання баз і банків даних, інформаційно-пошукових систем, алгоритмів пошуку публічно доступної інформації та встановлення правових механізмів доступу до інформаційних ресурсів інших державних органів, а також підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності;

для отримання інформації, необхідної для проведення негласної роботи та оперативно-розшукової діяльності, використовується інтегрована інформаційно-пошукова система, яка складається з чітко визначених баз даних (підсистем). У її складі пропонуємо утворити окрему базу даних (підсистему), яка б накопичувала наявну інформацію про протиправну діяльність, пов'язану із корисливо-насильницькою злочинністю, що надасть можливість централізовано збирати її та аналізувати з метою використання підрозділами Національної поліції України при запобіганні цим злочинам;

нині в базах даних Національної поліції та інших органів державної влади накопичено достатню кількість даних про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, однак обробку такої інформації здійснюють переважно без використання спеціальних методів і технологій кримінального аналізу, що не дає змоги виявляти приховані зв'язки між особами та/або подіями. Такі «аналітичні процеси» можна схарактеризувати як звичайний пошук значущої для досудового розслідування інформації про особу та/або подію в базах даних;

з метою належного інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності та поліпшення координації організаційних, правових та інформаційних заходів правоохоронних органів, вважаємо необхідним докласти спільних з іншими правоохоронними й державними

органами зусиль щодо утворення та підтримки роботи Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю, у складі якої може функціонувати підсистема з інформацією про протиправну діяльність на території проведення ООС;

аналітична робота органів і підрозділів Національної поліції – це складова їх діяльності, що полягає в комплексі інтелектуальних (розумових) операцій з усіма наявними даними, зібраними в процесі пошуку, провадженнями, а також з даними, одержаними в процесі інформаційного забезпечення негласної роботи та ОРД. Мета аналітичної роботи органів і підрозділів Національної поліції збігається з метою кримінального провадження. До завдань цієї роботи належить, крім тих, що безпосередньо спрямовані на досягнення мети кримінального процесу, такі, що опосередковано сприяють їх досягненню – забезпечення ефективної організації кримінологічної діяльності органів і підрозділів Національної поліції України через заходи з прогнозування, планування та контролю;

видається за необхідне запровадити у практику інформаційно-аналітичного забезпечення Національної поліції України сучасних зразків програмного забезпечення для аналізу великих масивів даних та оперативної інформації, зокрема: 1) goCASE – програмне забезпечення, що надає можливість збирати, систематизувати та здійснювати аналіз інформації, отриманої під час оперативних і досудових розслідувань. Таке програмне забезпечення містить модулі, які дають змогу фіксувати отриману інформацію (наприклад, заяву або повідомлення про злочинну діяльність), здійснювати аналіз шляхом отримання інформації з інших внутрішніх або зовнішніх баз даних, систематизувати інформацію, виявляти зв'язки з іншими фактами або суб'єктами. Використання цієї системи сприятиме забезпеченню безпеки на території проведення ООС; 2) goTRACE – програмне забезпечення, що допомагає здійснювати обмін зашифрованими даними як відкритого, так і конфіденційного змісту та виявляти зв'язки між особами, адресами й контактними даними. Практика роботи правоохоронних органів

іноземних країн засвідчує, що збір й аналіз різноманітних відомостей відіграє значну роль у системі ефективного запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Вимоги правових актів, а також сучасні технічні рішення дають змогу отримувати з різних джерел значну кількість цінних відомостей, які за умови кваліфікованої обробки можуть бути основним фактором, що забезпечить можливість виявляти й припиняти діяльність злочинних груп на території ООС, встановлювати злочинні активи та накладати на них арешт. Така програма допоможе оперативно вирішити усі технічні питання щодо співпраці у сфері обміну й спільного аналізу інформації, що підвищить ефективність боротьби зі злочинністю на території Донецької та Луганської областей.

5.2 Взаємодія органів та підрозділів Національної поліції України з іншими органами при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення операції Об'єднаних сил

У сучасних умовах розвитку організованої та професійної злочинності для досягнення вагомих результатів у боротьбі з нею від правоохоронних органів очікується більш ефективна робота щодо запобігання злочинним виявам, що передбачає якісно новий рівень організації взаємодії органів досудового розслідування, оперативних підрозділів та інших уповноважених суб'єктів при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. Саме кримінальні процесуальні відносини таких суб'єктів в оновленому правовому полі й формують взаємообумовлений зв'язок, необхідний для виконання завдань кримінального провадження.

Сьогодення вимагає швидких кроків, що мають удосконалити діяльність Національної поліції в контексті взаємодії її структурних підрозділів, адже розбалансованість, конкуренція й ієрархічний поділ на нових і старих поліцейських призвів до негативної зміни рівня, структури та

динаміки злочинності в Україні, а також розвалу існуючої недосконалої системи запобігання злочинності та проблем здійснення профілактики злочинів. Прорахунки у профілактиці злочинів зумовлені неефективною політикою щодо кадрового забезпечення Національної поліції, корупцією в її підрозділах, недосконалою системою оцінки роботи працівників, діяльність яких спрямована передусім не на профілактику злочинів, а на їх розкриття, що неминуче призводить до збільшення кількості останніх. Тому, формуючи систему запобігання злочинності, Національній поліції необхідно використовувати досвід минулого, не допускаючи при цьому запозичення елементів, що не виправдали себе: надмірна централізація профілактичної діяльності та її спеціальне структурне забезпечення на всіх рівнях управління підрозділами поліції; використання єдиних для всієї країни форм і методів; показуха, захоплення кількісними показниками тощо. Система запобігання злочинності повинна будуватися з урахуванням нових соціально-економічних умов, характерних для криміногенної ситуації, нової ролі держави, а також відповідати існуючим демократичним цінностям та являти собою комплекс заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію або усунення причин злочинності, її окремих видів, а також умов, що її породжують, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, поведінка яких свідчить про реальну можливість вчинення ними злочинів або продовження злочинної діяльності. Обов'язком органів і підрозділів МВС України, зокрема Національної поліції, є організація запобіжної діяльності як безпосередньо, так і через підвідомчі їм структури. Пріоритетними напрямками Національної поліції у профілактиці злочинів повинні стати залучення та співробітництво представників різноманітних політичних партій і течій, релігійних конфесій, засобів масової інформації, відродження та заохочення створення громадських структур профілактичної спрямованості (добровільних народних дружин, громадських пунктів охорони порядку, рад профілактики на підприємствах), так і підтримання різноманітних наглядових рад, рад навчальних закладів, піклувальних, добродійних та інших організацій. Не

варто нав'язувати населенню готових форм участі у профілактичній діяльності, необхідно стимулювати, заохочувати й розвивати громадянську активність, основу на прагненні людей об'єднатися з метою захисту від злочинних посягань (громади, асоціації батьків і вчителів, об'єднання представників малого бізнесу тощо) [423, с. 180-181].

Важливу роль у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам відіграє взаємодія оперативних підрозділів. Так, за результатами проведеного опитування, у 78,2% випадках оперативно-розшукові заходи (далі - ОРЗ) здійснювались у взаємодії з різними оперативними підрозділами ГУНП в Донецькій та Луганській областях, у 11,8% – з оперативними підрозділами інших відомств, у 9,8% – з громадськістю. Серед опитаних оперативних працівників 59% вважають, що взаємодія з іншими оперативними підрозділами повинна здійснюватися шляхом обміну оперативною інформацією, 28,8% – спільного аналізу оперативної інформації, 18,5% – спільного плану оперативних заходів, 40,6% – спільного проведення оперативних заходів. Також 50,2% респондентів зазначають, що у відомчих нормативних актах недостатньо визначено порядок взаємодії підрозділів правоохоронних органів з метою підвищення ефективності стосовно запобігання злочинам, а 44,3%, навпаки, – достатньо і лише 5,5% – взагалі не визначають.

До того ж ефективним визнається і взаємний контроль суб'єктів взаємодії, а також безпосередній контроль з боку керівника, який організовує взаємодію. За дослідженням, підрозділи Національної поліції України найчастіше використовують тактичні прийоми контролю: перевірка планів проведених заходів – 68%; перевірка якості виконання запланованих заходів – 64,1%; заслуховування старших груп – 70,1%; заслуховування відповідальних за виконання окремих заходів – 64,1%; узагальнення результатів – 66%. Сукупність тактичних прийомів при здійсненні контролю повинна забезпечувати принципи об'єктивності, конкретності, всебічності,

системності, компетентності тощо, а також інші вимоги організації і здійснення контролю в діяльності правоохоронних органів.

Аналізуючи норми нового КПК України та відомчі нормативно-правові акти, можна виокремити декілька форм взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам, зокрема: при надходженні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них; при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами ОРД до органу досудового розслідування; у рамках роботи СОГ для розслідування кримінальних правопорушень; виконанні співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень слідчого про проведення СРД та НСРД.

Практика свідчить, що при розслідуванні складних (тяжких та особливо тяжких, багатоепізодних злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс), утворення СОГ має низку переваг порівняно з розслідуванням кримінальних правопорушень групою слідчих (слідчою бригадою), а саме: більш повно та об'єктивно досліджуються обставини справи, значно скорочуються терміни слідства, що здійснюється одночасно за декількома напрямками, ефективно здійснюється розшук осіб, коштів та майна. До складу таких СОГ доцільно залучати співробітників оперативних підрозділів, які брали участь у документуванні злочину (огляді місця події, реалізації матеріалів ОРД, розробленні фігурантів, проведенні інших оперативних заходів). В разі потреби залучаються співробітники інших державних органів та підрозділів [477, с. 141]. Незалежно від структури СОГ, до її складу можуть також включати спеціалістів, які підпорядковуються керівнику групи (слідчому) та виконують окремі завдання відповідно до положень КПК України, зокрема: фахівців у галузі комп'ютерних технологій, інженерів із засобів зв'язку та телекомунікаційного устаткування та інші.

У практиці виявлення корисливо-насильницьких злочинів на території проведення ООС, зазвичай, створюють спеціалізовані СОГ різних видів, що відрізняються за ступенем організованості, завданнями, часом

функціонування, суб'єктним складом, цільовим призначенням тощо.

У практиці розслідування злочинів деякі працівники оперативних підрозділів, незважаючи на закон, ухиляються від виконання доручень слідчого, розглядаючи це як надання допомоги слідчому у проведених СРД. Причому майже половина з опитаних оперативних працівників вважають, що слідчий і сам міг би виконати надіслані ним доручення. Водночас 30 % опитаних слідчих зазначили, що однією з ефективних форм взаємодії слідчого із суб'єктом, який здійснює ОРД, є офіційне закріплення оперативного працівника для постійної допомоги слідчому під час розслідування злочину. Така форма звільняє останнього від необхідності писати безліч доручень (чим заощаджується час), дає змогу сторонам психологічно і професійно сформувати позитивні в роботі контакти, оптимально використати методи і засоби, що є на озброєнні оперативно-розшукових апаратів. Проте ця форма не завжди знаходить належне поширення на практиці, зокрема через психологічні непорозуміння працівників цих двох структурних підрозділів. Річ у тому, що лише дотримання законодавчих приписів не достатньо для результативної співпраці, взаємодія повинна ґрунтуватися насамперед на налагоджених особистих контактах, зацікавленому спілкуванні виконавців.

Оперативна інформація, як і будь-яка інша, має своїми джерелами людей та матеріальні об'єкти – предмети, документи, інформаційні системи [151, с. 77-103]. Тому весь комплекс НСРД, що проводяться за дорученням слідчих, можна умовно поділити на дві групи: 1) заходи, які передбачають візуальне вивчення відповідних об'єктів як джерел інформації: огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); 2) заходи, які зорієнтовані на одержання інформації за допомогою засобів приватного спілкування, зокрема зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних

інформаційних систем (ст. 264); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275) [238].

Таке бачення, з урахуванням думки опитаних слідчих, потребує розширення насамперед шляхом проведення ОРЗ та НСРД, спрямованих на виявлення та встановлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (78,5%); виявлення нових епізодів злочинної діяльності (80,5%); створення належних умов для проведення СРД (50,5%); встановлення місця зберігання коштів та інших цінностей, здобутих злочинним шляхом, та шляхів їх можливого відмивання (44%); виявлення взаємозв'язків учасників злочинної групи, зв'язків між ними та особистої ролі кожного у вчиненні злочину (33%); пошук інших можливих співучасників, свідків, предметів, документів, що мають значення для кримінального провадження (81,5%); одержання даних про можливу тактику поведінки учасників кримінального судочинства на стадії досудового розслідування та в суді (13,5%) тощо.

ОРЗ запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС можна класифікувати за їх соціальним призначенням на певні групи.

1. ОРЗ запобігання, що мають інформаційно-пізнавальний характер. До них, на наш погляд, можна віднести емпіричні заходи дослідження, які відрізняються від подібних до них заходів, що застосовуються в інших галузях права та правоохоронної діяльності:

опитування осіб за їх згодою;

наведення довідок;

витребування, збір і вивчення документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, їх ототожнення, встановлення джерела та розмірів їх доходів;

проведення контрольної та оперативної закупівлі;

порушення згідно із законом питання про проведення перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій та участь у їх перевірці;

відвідування жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців, а також збір відомостей про протиправну діяльність підозрюваних осіб;

використання за згодою адміністрації службових приміщень, транспортних засобів та іншого майна підприємств, установ, організацій, а також за згодою осіб – житла, інших приміщень, транспортних засобів і майна, які їм належать.

2. ОРЗ запобігання у вигляді розвідувальних дій та операцій:

проведення операцій із проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості;

негласне виявлення та фіксація слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержання розвідувальної інформації, у тому числі шляхом проникнення оперативного працівника в приміщення, транспортні засоби, на земельні ділянки;

зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів отримання інформації;

контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень;

візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фоно-, кіно-, відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів;

установлення конфіденційного співробітництва з особами на засадах добровільності та залучення гласних і негласних штатних та позаштатних працівників до проведення дії та операцій із запобігання злочинам, що готуються;

прогнозування вчинення злочинів та планування заходів щодо їх попередження;

запобігання злочинам, що готуються, за допомогою використання легендування підприємств, організацій, виготовлення документів, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників.

Специфіка ОРЗ запобігання полягає в тому, що на відміну від кримінальних процесуальних та адміністративно-процесуальних заходів (що мають один об'єкт впливу – конкретну особу й визначену процедуру свого впливу) вони спрямовані як на фактичний захист прав та законних інтересів особи, суспільства й держави, так і на юридичний захист завдяки положенням, що регламентуються законодавством про ОРД.

Крім цього, під час проведення заходів оперативно-розшукового запобігання можуть бути одночасно захищені законні інтереси особи й попередження кримінально-правових наслідків для особи, яка мала вчинити злочин, але була своєчасно зупинена. Також можливі випадки, коли вчинення конкретного злочину виявлено завдяки ОРЗ, але під час оперативного впливу було викрито участь особи в інших злочинах, і вона повинна понести кримінальну відповідальність.

Етапом запобіжного впливу є *припинення злочинної діяльності на стадії замаху на конкретний злочин*. Сутність його полягає у визначенні запобіжних чинників із використанням оперативно-розшукових сил та засобів. Поняття самих заходів можна визначити таким чином.

До ОРЗ *припинення* відносяться передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [384], іншими законами та підзаконними актами, а також розроблені оперативно-розшуковою практикою засоби, що тимчасово обмежують визначені законом права та свободи осіб, які є учасниками оперативно-розшукового процесу, з метою перешкодити останнім продовжувати реалізацію злочинних діянь чи ухилятися від застосування до них заходів кримінально-процесуального характеру.

На наш погляд, природу ОРЗ припинення слід розглядати одночасно з двох позицій:

1) як правозастосовчі заходи, які не мають превентивного спрямування, що регламентуються Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (як певний вид правовідносин у галузі оперативно-розшукового права, яке має тенденцію до становлення та формування);

2) як суто оперативно-превентивні заходи впливу на розвиток кримінальної ситуації оперативно-розшуковими методами.

До заходів припинення злочинів згідно із Законом відносяться:

проведення операції із захоплення злочинців;

припинення розпочатої злочинної діяльності на стадії готування (що має кримінальні ознаки) та стадії замаху на злочин;

застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї на підставах і в порядку, встановлених законодавством України [384].

Крім цього, на нашу думку, можливість застосування ОРЗ не обмежується лише Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», тому допустимим є застосування заходів припинення, що напрацьовані оперативно-розшуковою практикою, яка не суперечить закону та регламентується іншими законодавчими актами України.

Крім зазначених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстав застосування ОРЗ припинення, існує низка фактичних підстав. Необхідність та можливість застосування конкретного ОРЗ припинення повинна обґрунтовуватися з урахуванням обставин, що відносяться конкретно до особи, яка вивчається під час проведення оперативних заходів, а також факторів, що впливають на оперативну ситуацію, динамізм її розвитку та інших обставин.

ОРЗ припинення можуть класифікуватися за різними критеріями і систематизуватися залежно від їх спрямованості на кінцевий результат.

По-перше, в цьому випадку можна виділити заходи припинення конкретних видів злочинів, які полягають у перериванні, перешкоджанні заборонених кримінальним законом діянь шляхом своєчасного втручання суб'єктами ОРД та здійснення ними активних дій, що унеможливають доведення до кінця злочинного наміру особою, яка вчиняє суспільно небезпечні діяння на стадії підготовки до злочину чи замаху на нього. Способи реалізації заходу припинення можуть бути різними (пастка, засідка, оперативні комбінації тощо).

По-друге, можна виділити заходи припинення дій, що становлять загрозу державній, воєнній, економічній чи екологічній безпеці України. Зокрема у випадках, що становлять:

небезпеку здійснення розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;

реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членам їх сімей та близьким родичам.

У такому разі можуть бути обмежені певні права і свободи особи: таємниця листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних та інших повідомлень, недоторканність житла (ст. 30, 31 Конституції України) [237] та ін.

Виходячи із положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відомчих нормативних актів, що регулюють ОРД, можна визначити поняття оперативно-розшукового заходу запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС як системи взаємопов'язаних запобіжних дій, спрямованих на отримання і використання оперативно-розшукової та іншої інформації, що має значення для виявлення, попередження та припинення протиправних (злочинних) діянь, а також для вирішення інших оперативно-тактичних завдань боротьби з корисливо-насильницькою злочинністю на території проведення ООС.

За своєю правовою природою ОРЗ мають визначені цілі, завдання, юридичні підстави, умови і порядок їх проведення. Здійснення таких заходів спричиняє певні юридичні наслідки щодо виникнення та припинення оперативно-розшукових правовідносин, а також наслідки, пов'язані з фактичним досягненням бажаних соціально значимих результатів.

Новий КПК України не врегулював усіх проблемних питань стосовно організації проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, зокрема потребують уточнення (деталізації) закріплені КПК загальні засади та єдині вимоги до організації проведення НСРД слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, порядок отримання дозволів на проведення НСРД, правила фіксації отриманої під час їх проведення інформації, режим засекречування (розсекречування) та знищення відомостей (матеріальних носіїв) інформації щодо факту, методів та результатів проведення НСРД, розголошення яких створює загрозу національній безпеці.

Іншим важливим чинником ефективної взаємодії слідчих та оперативних підрозділів є швидка, повна й достовірна передача оперативної інформації слідчому. Як свідчать наукові дослідження й практика, нині питання про шляхи надходження цієї інформації, форми її передачі та критерії її відбору ще належним чином не відрегульовано. Опитані нами слідчі підтвердили, що доказову інформацію вони отримують від оперативних працівників переважно: в усній формі (58,6%) або у формі рапорту чи довідки (46,6%). Ініціаторами використання у процесуальному доказуванні оперативно-розшукової інформації, зазвичай, є оперативний працівник (71,4%) чи керівництво оперативного підрозділу (26,9%). Водночас близько 75,0% опитаних оперативних працівників не повідомляють слідчим оперативно-розшукову інформацію, а 36,9% повідомляють лише ті дані, про які питає слідчий. Натомість 12,0% опитаних слідчих переконані, що оперативно-розшукова інформація, яка має значення для розслідування, до

них взагалі не потрапляє, а 64,0% вважають, що надходить запізно. Мабуть, тому майже 40,0% слідчих вважають дефіцит оперативної інформації передумовою низької ефективності виявлення та розслідування. Ці тенденції підтверджують результати вивчення кримінальних проваджень. Скажімо, лише у 15,0% кримінальних провадженнях здійснювалось ефективне оперативно-розшукове забезпечення досудового розслідування, а у 62,0% – не вжито жодних ОРЗ щодо перевірки участі фігурантів у вчиненні злочину, хоча за обставинами кримінального провадження ця необхідність була очевидною.

В загальній системі соціальної профілактики оперативно-розшукова профілактика виступає як державно-правова реакція оперативних підрозділів поліції на факти протиправної поведінки особи (індивідуальна профілактика) або криміногенну обстановку (загальна профілактика) з урахуванням особливостей, пов'язаних із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів і методів. Саме у такому випадку вплив на об'єкти профілактики має прихований вигляд: від отримання негласної інформації до комбінованого використання оперативно-розшукових можливостей, усунення протиправної поведінки, протиправної ситуації. Тому до повноважень Департаменту захисту інтересів суспільства і держави НП України доцільно віднести проведення оперативно-розшукової профілактики корисливо-насильницьких злочинів у тісній взаємодії з підрозділами кримінального аналізу. Зазначена взаємодія надасть можливість випробувати ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції.

При запобіганні корисливо-насильницьким злочинам оперативні підрозділи взаємодіють з іншими підрозділами Національної поліції, насамперед, слідчими. Враховуючи вимоги Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України [192], загальна організація взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування Національної поліції України у запобіганні таким

злочинам може забезпечуватись шляхом:

комплексного використання сил і засобів усіх підрозділів органів поліції під час досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів;

створення для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження слідчо-оперативних груп із включенням до їх складу працівників оперативних та інших підрозділів органів Національної поліції, а в разі необхідності – міжвідомчих слідчо-оперативних груп;

ефективного контролю за своєчасним та повним виконанням оперативними підрозділами доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

якісної підготовки матеріалів з проблемних питань діяльності органів досудового розслідування при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів та їх обговорення на колегіях (нарадах) МВС, Національної поліції України, ГУНП, спільних колегіях і нарадах з іншими правоохоронними та державними органами та прийняття конкретних і ефективних управлінських рішень.

Організаційні аспекти взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України при запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні розкриваються у відповідній Інструкції, у якій основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб [370].

При запобіганні корисливо-насильницьким злочинам оперативні підрозділи взаємодіють також з іншими підрозділами Національної поліції – міжрегіональними підрозділами та силами ООС. Особливої уваги потребує

взаємодія з дільничними офіцерами поліції та патрульними, яким надходить інформація щодо обставин вчинення різних злочинів. Завдання, напрями та особливості організації діяльності дільничних визначаються у спеціальній Інструкції [191]. Необхідним є залучення до запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС органів і підрозділів Національної поліції України, що не є оперативними (дільничних офіцерів, слідчих тощо), вважають 59% опитаних, у той час як проти тільки 14%, а важко відповісти 27%.

Таким чином, основою взаємодії підрозділів поліції у сфері профілактики злочинності є Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України при запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (2017 р.) [370]. Основним завданням взаємодії слідчих підрозділів ГУНП в Донецькій та Луганській областях з іншими структурними підрозділами, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Однак у відомчих наказах, що регулюють взаємодію органів і підрозділів Національної поліції, має бути прописано необхідність загальної профілактики злочинів, зокрема взаємодія в таких напрямках запобіжної діяльності поліції: аналітично-прогностична діяльність щодо криміногенної ситуації, причинності й детермінації вчинюваних на території злочинів, особливостей характеристики осіб, які вчиняють злочини, здійснюваних заходів запобіжної діяльності та оцінки їх результатів; стратегічно-програмно-планувальна діяльність; реалізація програми взаємодії органів і

підрозділів Національної поліції в боротьбі зі злочинністю, її коригування та координація діяльності щодо боротьби зі злочинністю; організація і розвиток наукових досліджень; підготовка і підвищення кваліфікації професійних кадрів Національної поліції; формування правової культури населення.

Організація взаємодії органів і підрозділів Національної поліції має базуватись на поставлених перед ними цілях і завданнях. Головними цілями такої взаємодії, з огляду на власне дослідження та опрацьовані літературні джерела, можна зазначити: обмеження впливу негативних обставин, пов'язаних з причинами та умовами злочинності; вплив на причини та умови корисливо-насильницьких злочинів; вплив на мікросередовище й осіб, спосіб життя яких свідчить про схильність до користі, насильства, організації злочинних груп та вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності громадян; вплив на осіб, які відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно.

На основі цілей сформуємо основні завдання із запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС, до яких належать: систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам; виявлення, аналіз причин та умов, що детермінують; соціальний контроль за особами, які, відповідно до своєї корисливої пристрасті і схильності до насильства, виявляють прагнення до організації вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності громадян; забезпечення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за скоєння, у тому числі всебічне й об'єктивне розслідування таких злочинів, своєчасне викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили, а також розшук злочинців, які переховуються; здійснення заходів, спрямованих на відшкодування матеріального збитку, заподіяного громадянам, підприємствам, установам й організаціям незалежно від форм власності, а також громадським об'єднанням, незалежно від форм власності, злочинними діями винних осіб; адміністративний нагляд за особами, які

відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно.

На нашу думку, для більш повного розуміння взаємодії органів і підрозділів Національної поліції із запобігання таким злочинам необхідно визначити, які з них мають першочергове відношення до їх профілактики. Отже, як зазначено вище, саме органи і служби Департаменту превентивної діяльності, Департаменту патрульної поліції також мають безпосереднє відношення до запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС. Однак у відомчих нормативно-правових актах недостатньо врегульовано питання взаємодії зазначених служб з іншими суб'єктами запобігання злочинності.

Водночас складовими відомчих наказів, що регулюють взаємодію органів і підрозділів Національної поліції, має бути спеціальна профілактика злочинів, яка включає в себе й індивідуальну, тобто внутрішню взаємодію поліції із запобігання злочинності: взаємодія поліції превентивної діяльності з кримінальною поліцією; взаємодія поліції превентивної діяльності та кримінальної з головним слідчим управлінням; взаємодія органів і структурних підрозділів поліції з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, трудовими колективами і громадянами, а також муніципальними органами охорони громадського порядку, громадянами.

Аналізуючи покладені на цю службу завдання не зовсім зрозумілим є, чим повинен займатись цей підрозділ превентивної діяльності, зокрема: загальна та індивідуальна профілактика правопорушень і включає в себе усі інші перераховані завдання. В чинному наказі є спроба прописати деякі елементи взаємодії із запобігання злочинам загалом, але вони розпорошені й не системні.

Важливим заходом щодо контролю за раніше судимими особами був адміністративний нагляд, однак нині поліція не має змоги використовувати

цей дієвий інструмент у профілактичній роботі, тепер немає підстав зобов'язувати підоблікових приходити на позначку в поліцію. Перевірки за місцем проживання можливі лише за їх згодою, прикладом слугує перелік підстав проникнення поліцейського до житла (ст. 38) [383], однак не завжди громадянин з кримінальним минулим, самогонщик, алкоголік або наркоман відкриває двері своєї квартири для представників поліції. Прикладом взаємодії у сфері здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, може слугувати Інструкція про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі [371], у якій чітко розписано алгоритм дій кожного органу і підрозділу Національної поліції України з профілактичної роботи у цій сфері. Водночас недоліком є той факт, що цей наказ не приведено у відповідність з чинним законодавством, але важливо, щоб його структура зберігалась під час зміни.

У рамках запобігання таким злочинам варто розглянути особливості взаємодії поліції та органів місцевого самоврядування, а також роботи з військово-цивільними адміністраціями (підписання меморандумів або договорів про співпрацю, запровадження безпекових проєктів, серед яких «Безпечний будинок», «Безпечне таксі» тощо, їх фінансування, запровадження програм профілактики правопорушень).

У ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію» [383] зазначено, що поліція в процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Крім того, діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб.

Взаємодія поліції з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування здійснюється з таких питань:

- забезпечення конституційних прав громадян;
- соціально-економічний розвиток країни, а також спільне виконання завдань, що впливають зі встановлених законодавством України повноважень органів виконавчої влади, реалізація державних програм, планів і окремих заходів, передбачених актами Президента України, Кабінету Міністрів України, інших центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- інші питання, які потребують врахування думок органів місцевого самоврядування у випадках, передбачених законодавством.

При цьому основними формами взаємодії є:

- планування та реалізація спільних заходів;
- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства;
- обмін інформацією, необхідною для реалізації повноважень органів виконавчої влади, та надання її в установленому порядку;
- інші форми (можливість керівників територіальних органів НПУ запрошувати керівників (представників) органів виконавчої влади для участі в роботі нарад, комісій, робочих груп тощо).

Керівники територіальних підрозділів поліції повинні не менше одного разу на два місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст і сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення.

Донеччина – це приклад для всієї України в питанні взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування, Донецькою військово-цивільною адміністрацією, міжнародними партнерами та закордонними експертами.

Підтвердженням цього є створення сучасного комплексу безпеки, побудованого на новітніх ІТ-технологіях, до складу якого також входить колл-центр «102», підсистема інтелектуального відеоспостереження,

інформаційний центр з перевірки за базами даних та аналітичний блок. Запуск зазначеного Центру став результатом тісної взаємодії між поліцією, мерією, обласною адміністрацією та міжнародними партнерами.

Протягом останніх років Центр розвивається за Програмами економічного і соціального розвитку Донецької області та підтримки Донецької обласної державної адміністрації, Маріупольської міської ради.

За допомогою інтелектуальних відеокамер тепер відсутні крадіжки елітних транспортів. Камери відеоспостереження зберігають обличчя та державні номерні знаки, залежно від ліцензійної програми, та виконують аналітичні завдання. Спостерігається покращене оперативне становище. Зниження рівня злочинності відчули й керівники територіальних громад. Вони тепер акцентують увагу на співпраці з поліцією в розбудові безпекового простору і виділяють фінансовий ресурс на створення таких систем відеонагляду.

Після Єдиного аналітичного сервісного центру (UASC) та мобільного додатку «Поліція 102», відкрито сучасний ситуаційний центр з відеостіною та можливістю виведення на екран інформації в stream-режимі, в тому числі – з камер інтелектуального відеоспостереження.

Вирішення проблеми суспільної безпеки передбачає, поряд з реформуванням поліції, утвердження в суспільній свідомості принципу соціального партнерства органів влади, громадянського суспільства і правоохоронних органів як умови створення і підтримки безпечного і комфортного соціального середовища.

Поліція Донеччини запропонувала новий формат роботи, а саме розробила алгоритм співпраці поліцейських, представників проєктного офісу Програми розвитку ООН в Україні, Донецької облдержадміністрації, ГО «Маріупольська спілка молоді», педагогів, психологів, соціологів, юристів для впровадження двох регіональних програм забезпечення публічного порядку та профілактики правопорушень.

1. Регіональна програма профілактики правопорушень серед дітей на території Донецької області на 2019–2022 роки.

Мета: зниження рівня правопорушень серед дітей, здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист прав і свобод дітей, вдосконалення морального, патріотичного виховання та підвищення правосвідомості.

Програма включає в себе здійснення постійної профілактики серед неповнолітніх за трьома рівнями:

- первинним, профілактичні заходи уповноважених служб відносно усіх категорій неповнолітніх;

- вторинним, створення, умов коли діти у навчальних закладах загальної середньої освіти навчаються самостійному розв'язуванню конфліктів при обговоренні у своїх колективах (рівний навчає рівного);

- третинним, спрямованим на роботу з дітьми, які схильні до скоєння правопорушень.

В результаті реалізації заходів Програми, серед іншого:

- зменшено рівень дитячої злочинності на території області;

- підвищено оперативність та якість реагування на заяви та повідомлення про вчинені підлітками правопорушення, вдосконалення рівня взаємодії всіх зацікавлених служб, у тому числі з громадськістю, у боротьбі з підлітковою злочинністю;

- вдосконалено роботу із соціальної адаптації неповнолітніх;

- забезпечено захист законних інтересів неповнолітніх;

- вдосконалено форми і методи профілактичної роботи з неповнолітніми категорії ризику та усунуто причини й умови, що можуть сприяти вчиненню ними правопорушень надалі.

Так, на території Донецької області станом на 2020 рік діють 108 Шкільних служб порозуміння (далі – ШСП) в закладах освіти.

З них 48 – відкриті психологічною службою закладу освіти, 33 – безпосередньо інспекторами з ювенальної превенції, 27 ШСП відкрито

спільно з психологічною службою закладами загальної середньої освіти та інспекторами з ювенальної превенції. В поточному році ШСП було вирішено 225 конфліктних ситуацій серед учнів. Працівниками ювенальної превенції було проведено 62 тренінги для отримання навичок медіації ШСП. У вказаних тренінгах взяло участь 2245 учнів і 128 дорослих. Також інспекторами ювенальної превенції було проведено 139 профілактичних заходів з дітьми та батьками з використанням відновних практик.

2. Регіональна програма профілактики правопорушень з протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Донецькій області на 2019–2021 роки.

Необхідність розроблення обласної програми зумовлена тим, що поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні за останні десять років стало однією з найгостріших суспільних проблем, невирішення якої призводить до заподіяння шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави.

Реалізація Програми надала змогу, зокрема:

- посилити тенденцію до зниження попиту на наркотики;
- зменшити обсяг вживання всіх видів наркотичних засобів та психотропних речовин;
- забезпечити запобігання організованим угрупованням, що здійснюють незаконне переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин через територію області;
- підвищити рівень поінформованості населення щодо наслідків розповсюдження та вживання не за медичним призначенням наркотичних засобів, психотропних речовин;
- сформувати у суспільстві негативне ставлення до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин не за медичним призначенням;

– активізувати міжнародне співробітництво, співробітництво між державними органами, неурядовими організаціями та громадськістю із вищезазначеного питання.

Зокрема, в грудні 2019 року Маріупольською міською радою затверджено цільову програму «Стоп наркотик на 2019–2021 роки». Такому позитивному прикладу послідували у м. Покровську, затвердивши Програму «Стоп наркотик» на 2020-2022 роки. Крім цього, Дружківською міською радою затверджено «Міську програму з профілактики правопорушень, протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у м. Дружківка» на 2020-2021 роки.

Вжитими заходами перекрито 25 межрегіональних каналів постачання наркотичних та психотропних засобів до м. Маріуполя через ТОВ «Нова пошта» з міст: Київ, Кривий Ріг, Запоріжжя, Вінниця.

За результатами проведених перевірок задокументовано злочинну діяльності 12 аптечних закладів, розташованих на території області. Вилучено 70 000 доз лікарських препаратів, які у своєму складі містять кодеїн та прекурсор псефдоефедрін на загальну суму 450 тис. грн.

Також працівниками поліції області проведено 204 профілактичних заходи з неповнолітніми у закладах загальної середньої освіти області щодо шкідливості впливу наркотиків на організм людини та відповідальності за порушення у сфері незаконного обігу наркотиків; 169 зустрічей із зазначеної тематики з батьками та особами, які їх замінюють, щодо забезпечення належних умов виховання, навчання та розвитку дітей, організації їх змістовного дозвілля; 112 рейдів місцями найбільшої концентрації дітей, громадського відпочинку, а також ймовірного вживання наркотиків із залученням громадськості та проведення відпрацювання таких місць.

Проведені зустрічі з адміністраціями закладів освіти щодо своєчасного інформування підрозділів поліції про виявлені факти вчинення

правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням наркотиків у закладах освіти.

Результати проведеної роботи 517 разів висвітлено у засобах масової інформації, на сторінках соціальної мережі «Фейсбук» та відомчих сайтах ГУНП в області.

Крім того, покращується взаємодія між поліцією та координаційною радою військової цивільної адміністрації, відроджується діяльність громадських формувань з охорони правопорядку, які діятимуть на основі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» [393]. Так, на території області зареєстровано 29 громадських формувань, з них у поточному році створено – 1 у Дружківському ВнП (ГФ «Зоопатруль», загальною кількістю 14 членів). Загальна кількість членів громадських формувань складає 400 осіб, з яких 45 – залучено у поточному році (Покровський ВП, Мирноградське, Лівобережне та Дружківське ВнП). Дійсні посвідчення мають 213 членів.

Безумовно, відроджується національно-патріотичне виховання молоді. Однією з новацій у національно-патріотичному та правовому вихованні дітей Донеччини є «Факультатив з поліцейським» та створення у загальноосвітніх навчальних закладах куточків національно-патріотичного виховання, головною метою вказаних проєктів є формування національної свідомості у дітей та молоді через збереження та примноження культурної спадщини, відродження традиційних цінностей, а також глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

На сьогодні відділи ювенальної превенції Управління превентивної діяльності ГУНП в областях спільно з громадськими організаціями «Молодіжна ліга майбутніх поліцейських», «Рада жінок Донеччини», «Азовський патріот» за підтримки ООН на території Донецької області реалізуються такі проєкти: «Прості рішення складних питань», «Дитячий коп» та «Діти +поліція=безпека та мир».

Безпека дітей для поліцейських Луганщини також є одним з найпріоритетніших напрямків роботи.

Тому для покращення умов та якості надання поліцейської соціально-психологічної та правової допомоги дітям уразливих категорій, поліцією Луганщини спільно з громадськими організаціями «Моя Новопсковщина» та Кременським центром регіонального розвитку «Наша громада» розроблено та реалізовано проєкт оснащення у 7 відділах поліції кімнат, дружніх до дитини, за методикою «зелених» кімнат. В рамках проєкту облаштовано по 2 кімнати (перша – кабінет працівників ювенальної превенції, друга – кімната для роботи з дітьми) в Северодонецькому, Лисичанському, Кременському, Новопсковському, Троїцькому, Білокуракинському, Попаснянському відділах поліції. Ідею створення таких кімнат підтримано Програмою розвитку ООН із відновлення та розбудови миру за фінансуванням урядів Данії, Швеції та Швейцарії.

Також ГУНП в Луганській області продовжується розбудова нових діалогових платформ з молоддю в рамках проєкту «Настільний хокей з поліцейськими», що впроваджується громадською організацією «Луганське обласне відділення Національного олімпійського комітету України» за програмою малих грантів, яка адмініструється ІСАР «Єднання» в межах Програми розвитку ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу. Так, у вересні та жовтні 2020 року у містах Лисичанськ, Кременна, Попасна та Щастя відбулися турніри з настільного хокею серед дітей за участю арбітрів-поліцейських та під загальним керівництвом професійного тренера з настільного хокею. Під час турнірів поліцейські за допомогою гри налагодили діалог з молоддю, підвищили довіру до поліції, використали час для профілактичних бесід. Гра в настільний хокей була поєднана з правовими вікторинами на додаткових локаціях. Такі заходи сприяли правовому вихованню дітей у невимушеній атмосфері, забезпечили якісне дозвілля молоді та інтеграцію поліції в життя громади.

Зазначені проекти направлені на забезпечення громадської безпеки, соціальну згуртованість, патріотичне виховання молоді, доступ до правосуддя та підтримку взаємодії поліції і населення на засадах партнерства у цільових громадах Донецької та Луганської областей.

Не можна не згадати і про інші проекти, які свідчать про вирішення проблем суспільної безпеки, серед яких – ексклюзивний проєкт захисту дитини від домашнього насильства «Поліна». На території Донецької області запроваджено в дію мобільну групу з реагування на повідомлення про вчинення домашнього насильства. На цей час такі групи функціонують у Слов'янському ВП, Центральному ВП та Лівобережному ВВП.

Час роботи групи з 15.00 до 23.00. Екіпаж у складі 2-х співробітників превенції (обов'язково чоловік та жінка, якщо є інформація про потерпілу дитину – співробітник ювенальної превенції). За необхідності потерпілу (потерпілих) ізолюють до Центру соціального захисту родини.

На території Луганської області, у місті Северодонецьк працює мобільна група реагування на факти вчинення домашнього насильства. Для роботи мобільної групи визначено постійний та резервний склад з числа поліцейських Северодонецького ВП ГУНП в Луганській області та Управління патрульної поліції в Луганській області ДПП НПУ. У 2020 році мобільною групою реагування здійснено виїзди на 1138 повідомлень, складено 395 протоколів про адміністративне правопорушення за ст. 173-2 КУпАП, винесено 153 термінових заборонних приписи, 335 кривдників поставлено на превентивний облік, розпочато 22 кримінальних провадження.

Ще один проєкт «Тонка синя лінія» – спрямований на популяризацію партнерських відносин між поліцією Донеччини та громадою регіону, підкреслює підтримку підприємців, небайдужих та активних громадян в діяльності підрозділів патрульної поліції, тих поліцейських, які кожного дня несуть службу на вулиці.

На сьогоднішній день на території Донецької області зазначений соціальний рух підтримало більше 130 організацій різного типу та власності,

які отримали від поліції Донецчини відповідні реквізити «логотип – Тонка синя лінія». Вказане свідчить про високий рівень відповідальності населення та довіри до поліції Донецчини.

Принципи «тонкої синьої лінії»: я намагаюсь не порушувати закон; я допоможу патрульному поліцейському, якщо це буде необхідно; я висловлюю повагу до патрульного поліцейського та очікую поваги до себе.

Основним пріоритетом у своїй діяльності ГУНП в Донецькій області визначає встановлення виключно партнерських засад взаємодії з громадами області.

Тому особливої уваги вимагає співпраця поліції та громад в розбудові безпекового простору.

І в цьому питанні поліція Донецчини також має значні успіхи. Ефективна робота поліції Донецчини сьогодні неможлива без підтримки громади, їх бажання допомагати правоохоронцям вчасним інформуванням.

Йдеться про такі проєкти, як «Безпечний будинок» та «Безпечне таксі».

Проєкт «Безпечне таксі» підвищує суспільну правосвідомість та попереджає злочинність. Проєкт став результатом співпраці поліції, обласного наркологічного диспансеру та перевізників Маріуполя. Він передбачає проходження водіями медичного огляду на вміст наркотиків та алкоголю під контролем поліції та лікарів-наркологів. Перевізники Маріуполя підтримали ініціативу поліції запровадити анкету, в якій працівник погоджується на проходження медогляду. Скринінг-тест на наркотики в медичному закладі щодня вибірково проходять від 2 до 5 водіїв, а перевірка для них є неочікуваною. Ініціатива безпечного таксі запроваджена в більшості районів Донецчини.

Проєкт «Безпечний будинок» передбачає налагодження дієвої комунікації поліції та об'єднаних співвласників багатоквартирних будинків для ефективного вирішення локальних проблем, пов'язаних з безпекою мешканців.

Завдяки співпраці дільничного офіцера поліції територіального підрозділу поліції з головою ОСББ (Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку), мешканцями багатоповерхових будинків, представниками інших органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, стало можливим залучити мешканців багатоповерхових будинків до активної участі в забезпеченні безпеки власного майна і публічної безпеки у місцях проживання; підвищення рівня правового виховання мешканців обласного центру та ролі громади щодо впливу на правопорушення; підвищення ефективності взаємодії поліції з громадою і навпаки громади з поліцією на засадах партнерських відносин; налагодження більш дієвого взаємообміну інформацією про кримінальні правопорушення, осіб, які причетні до них чи виношують наміри їх вчинити; відмова ймовірного злочинця від вчинення крадіжки майна вже на стадії готування злочину через усвідомлення власних ризиків бути затриманим в ході доступу до місця скоєння злочину.

Досягнення цієї мети неможливе без підвищення згуртованості громади, ефективної побудови партнерських відносин між поліцією та населенням.

Наявність системи відеоспостереження, ліквідація шляхів вільного доступу до будинків та їх окремих приміщень, покращення освітленості дворів та під'їздів, облаштування території, наявність інформативних табличок, згуртованість мешканців є основним важелем профілактики правопорушень, що вчиняються на територіях багатоквартирних будинків, а також здатні мінімізувати їх кількість та покращити стан розкриття.

Розвинута ланка безпечних осередків (безпечний будинок, безпечна школа, безпечний садок, безпечна вулиця, безпечне місто) дозволила сформувати розвинене безпечне середовище на території Донецької області. Адже територіальними органами поліції ГУНП в Донецькій області в ході реалізації дорожньої карти проєкту «Безпечний будинок» проведено ряд організаційно-практичних заходів. Загалом поліцейськими на території

області вже обстежено 1904 будинки. Всього по області відкрито 158 «Безпечних будинків», з них у 2020 році – 27.

З початку реалізації проєкту в цих будинках встановлено 804 відеокамери, 635 освітлювальних приладів, 415 замикаючих пристроїв, 41 паркан; входи до під'їздів, підвалів, горищ обладнано 256 дверима, заготовлено 294 вікна, обладнано 44 дитячих майданчики.

В поточному році під час проведення роботи з населенням багатоквартирних будинків та здійснення обстежень працівниками поліції, окрім надання рекомендацій щодо технічних укріплень, проведено 1093 превентивні бесіди (з них з раніше засудженими – 333, «кривдниками» – 359, батьками, які ухиляють від виконання батьківських обов'язків – 147, конфліктними особами – 183, в сім'ях зі складними життєвими обставинами – 51, дітьми-правопорушниками - 20).

В ОСББ дільничними згідно з графіком проведено 101 зустріч. Найкраще проєкт реалізується у м. Маріуполі, де відкрито 60 «Безпечних будинків».

До реалізації проєкту, звичайно ж, долучаються державні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, які в рамках Програми профілактики та протидії злочинності «Безпечне місто» на 2018 – 2022 роки, беруть участь у проєкті.

З метою реалізації принципу «Community policing» налагодження співпраці дільничних офіцерів поліції з територіальними громадами, а також для побудови безпечного простору в громадах, надання якісних поліцейських послуг та постійної поліцейської присутності, Національною поліцією України у 2020 році в ГУНП в Донецькій області впроваджено проєкт «Поліцейський офіцер громади».

На цей час, з метою організації роботи поліцейських офіцерів громади, наказом Національної поліції України від 09 квітня 2020 року № 289 «Про затвердження Переліку змін у штатах Національної поліції» в структурі управління превентивної діяльності створено сектор взаємодії з громадами

чисельністю 3 одиниці. Впровадження проекту здійснює управління превентивної діяльності.

Поліцейський офіцер громади – це наступний крок у реформі Національної поліції. Його основна ціль – забезпечити кожному територіальному громадянину окремих офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там.

Головне завдання поліцейського офіцера громади – орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт з мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень.

Ще однією важливою сходиною партнерства та співпраці є підписання меморандумів та угод, які допоможуть генерувати ідеї, спираючись на кращі практики, задля напрацювання кроків для ефективного їх впровадження в роботу поліції Донецчини та партнерів. Насамперед, це стосується захисту прав людини, протидії злочинності, якості та доступності поліцейських послуг, розвитку потенціалу та розбудови безпечного середовища.

Так, між поліцією Донецчини та громадською організацією «КАЯ Схід» був підписаний меморандум про подальшу співпрацю. Угода передбачає впровадження нових програм, які забезпечують розвиток та обізнаність суспільства.

Також поліція Донецчини та Маріупольський державний університет уклали угоду про співпрацю щодо розробки спільного плану заходів з протидії насильству над дітьми. Крім того, в рамках співпраці передбачено стажування студентів в поліції Донецчини, проведення майстер-класів, наукових семінарів, екскурсій в обласний головк тощо.

Разом з тим, поліція Донецької області, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», ДВНЗ «Маріупольський державний університет» та ДВНЗ «Донецький юридичний інститут» підписали угоду про створення Координаційної ради з питань реалізації положень Договору про співпрацю. План співпраці, затверджений керівництвом ГУНП в

Донецькій області і ректорами ВНЗ передбачає, зокрема, проведення заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації сьогодишніх поліцейських за всіма вище визначеними напрямками. Основними форматами реалізації є лекції, семінари, майстер-класи, тренінги. Успішна реалізація цього плану і подальше поглиблення співпраці між ВНЗ і ГУНП в Донецькій області сприятиме вирішенню завдань, які постають перед Національною поліцією України в непрості часи її оновлення та реформування.

Як підсумок, слід зазначити, що взаємодія органів і підрозділів Національної поліції при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС – це узгоджена за метою, місцем та часом, врегульована КПК України і відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами спільна діяльність органів і структурних підрозділів ГУНП в Донецькій та Луганській областях, інших правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування й громадськості, яка складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних заходів з пошуку і фіксації фактичних даних про злочини та осіб, які їх вчинили, які найефективніше забезпечують виконання завдань кримінального провадження силами і засобами, що є у розпорядженні суб'єктів такої взаємодії, що ґрунтується на принципах взаємоузгодженості дій та взаємодоповнення здійснюваних заходів.

На сьогодні доцільним є відтворення інститутів адміністративного нагляду у повному обсязі, спеціалізованих лікувальних закладів органів охорони здоров'я закритого типу для лікування алкоголіків і наркоманів, з поправками на сучасне суспільно-політичне та соціально-економічне становище держави, а також створення експериментальних оперативно-профілактичних підрозділів кримінальної поліції в Україні, на базі яких можна було б випробувати саму ідею оперативно-розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції.

5.3 Віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам Національною поліцією України на території проведення операції Об'єднаних сил

Головними завданнями віктимологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам є: 1) захист потенційної жертви – недопущення вчинення стосовно неї корисливо-насильницького злочину; 2) захист реальної жертви: припинення стосовно неї злочинних дій; недопущення вчинення нового злочину; допомога у відновленні її прав.

Для їх реалізації варто здійснити такі заходи.

1. Розробити комплексну цільову програму визначення нових шляхів та резервних можливостей при запобіганні злочинності. Зокрема таким резервом буде зміна традиційного підходу до проблеми запобігання злочинам як проблеми прямого впливу не тільки на злочинців, а й на потенційних і реальних жертв. Необхідно якомога повніше залучати громадян, ЗМІ до запобігання таким злочинам.

В цьому контексті необхідно інформувати все населення про способи вчинення злочину, здійснювати аналіз віктимізації за місцем, часом, вчиненням корисливо-насильницьких злочинів. З урахуванням класифікації і типології жертв важливо інформувати громадян про те, хто найчастіше й унаслідок яких обставин і ситуацій стає жертвою таких посягань.

2. Вдосконалити діяльність відповідних підрозділів Національної поліції (підрозділів кримінальної поліції, превентивної діяльності тощо). Для запобігання таким злочинам зазначені підрозділи повинні виконувати більший обсяг функцій, ніж вони виконують сьогодні. У зв'язку з цим, необхідно застосовувати такі заходи організаційного характеру, як розширення функцій підрозділів кримінальної поліції й превентивної діяльності, або створення спеціальних підрозділів з покладанням на них завдань запобігання злочинам, виявлення та проведення запобіжної роботи з потенційними жертвами. Ці

функції має бути спрямовано на випередження злочинних діянь з урахуванням оперативних можливостей кримінальної поліції.

3. Видозмінити зміст спеціальної віктимологічної підготовки працівників поліції. На практиці виникає багато проблем психологічного, правового характеру, тому інформація про осіб, які можуть стати жертвою злочину через певні обставини, дасть змогу працівникам правоохоронних органів здійснювати більш ефективну запобіжну роботу.

За результатами проведеного дослідження можна запропонувати таку методику виявлення потенційних жертв, що включає в себе напрями виявлення:

а) від особи, яка схильна до вчинення корисливо-насильницького злочину, – шляхом встановлення і вивчення її кола зв'язків слід визначити коло потенційних потерпілих (наприклад, сусід-збоченець (грабіжник, хуліган, який вже притягувався до кримінальної відповідальності, мав чи має судимість), проживає один в ізольованій квартирі (будинку), може мати зв'язки із сусідськими дітьми, підлітками, отже, існує ймовірність вчинення ним стосовно них злочину. Або раніше судимий за крадіжку, грабіж чи розбійний напад сусід, який зловживає наркотиками або спиртними напоями, товаришує із сусідами, відвідує їх у квартирі, що дає можливість за слушної нагоди вчинити крадіжку);

б) від конкретної особи – шляхом вивчення даних кримінальної статистики щодо потерпілих можна встановити конкретну особу чи групу осіб з підвищеним рівнем віктимності (наприклад, на певній території проживає раніше неодноразово засуджений за корисливо-насильницькі злочини, який вчинив низку злочинів (крадіжки, вимагання, грабежі, тероризм) у своєму та сусідніх будинках. Причому щодо деяких потерпілих злочини вчинялися два – три рази. Встановити особи потерпілих, яким чином проникав злочинець до їх приміщень, які засоби застосовував, що викрадав.

Соціальне середовище, що визначає людську поведінку, формує її світогляд та інтереси, не завжди належить головна роль у процесі детермінації. В основі причинного комплексу конкретного злочину знаходяться як криміногенна ситуація, так і негативні психологічні деформації, що прийняли

форму суспільно небезпечної установки особистості. Негативні соціальні якості та вади особистості особливо гостро проявляються під час кризових моментів розвитку суспільства.

4. З метою оцінки реальної криміногенної ситуації і необхідно організувати громадські центри допомоги жертвам та свідкам, в яких, крім правової, повинна надаватися ще й психологічна допомога потерпілим. Іншими словами, використовуючи методи психологічного тестування, необхідно визначати психологічні особливості їх особи, що, на нашу думку, дозволить певній частині населення усвідомити свою поведінку, щоб не стати потерпілими.

5. Активно ознайомлювати громадян з існуючими засобами технічного та фізичного захисту від можливого проникнення до будинку, квартири, іншого приміщення, автівки (кнопки термінового виклику поліції, охоронна сигналізація, відеокамери спостереження, відеодомофони тощо). При цьому важливу роль при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам мають відігравати правові заходи, які пов'язані з кримінально-правовим захистом потерпілих. Але факти фізичної розправи і психічного тиску на потерпілих з метою примушення останніх відмовитися або давати помилкові свідчення вказують на низьку ефективність реалізації існуючих правових норм. Це підтверджується й вивченням судової практики – вироків, що набрали законної сили, за якими прослідковується невідповідність винесеного покарання і ступеня суспільної небезпеки злочину, оскільки ці діяння – це замах не тільки на нормальну діяльність органів правосуддя, а й на життя, здоров'я, гідність потерпілого, який повторно стає жертвою злочинного посягання [241, с. 301; 111, с. 322].

За результатами проведеного нами дослідження визначено, що важливим заходом запобігання корисливо-насильницьким злочинам є встановлення особливого порядку відшкодування збитків потерпілим, залежно від поведінки та ролі останніх у вчиненні злочину. Зокрема за даними проведених кримінологічних досліджень стосовно потерпілих від корисливо-

насильницьких посягань, тільки у 8 % випадків збиток було відшкодовано повністю, у 52 % випадків – відшкодовано частково, а в 40 % – не відшкодовано взагалі.

Таке становище спричиняє відсутність віри громадян в ефективність діяльності правоохоронних органів щодо захисту їх майнових інтересів. Не випадково 70 % опитаних не виявляють достатньої активності в захисті своїх майнових інтересів.

Як показали результати цього дослідження, важливе значення в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам повинно відігравати індивідуальне віктимологічне запобігання, що полягає у виявленні осіб з підвищеною віктимністю і проведенні з ними захисних та виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань [9, с. 22].

У спеціальній літературі викладено різні прийоми і методи індивідуального віктимологічного запобігання [228; 31]. Однак ці заходи зводяться лише до захисної та виховної роботи з громадянами, які вже стали потерпілими. Робота з виявлення осіб з підвищеною віктимністю практично не здійснюється. Така однобічність індивідуального віктимологічного запобігання зумовлена, головним чином, відсутністю спеціальних методик з виявлення осіб з підвищеною віктимністю та суб'єктів, які здійснюють цей специфічний вид запобігання.

Система заходів індивідуального віктимологічного запобігання має деякі особливості, оскільки під час його здійснення відбувається не просто «дія активного суб'єкта на пасивний об'єкт, а специфічна форма міжособового зв'язку, в якому одна сторона прагне трансформувати, перетворити поведінку іншої» [416, с. 127].

Враховуючи отримані у ході цього дослідження результати, заходи індивідуального запобігання можна поділити на два види: заходи переконання і заходи допомоги.

Заходи переконання мають як захисний, так і виховний характер. Заходами переконання є бесіди, роз'яснення, як не стати жертвою злочину, яким

чином забезпечити збереження свого майна. Стосовно потенційних жертв нейтрального або пасивного типу з метою формування в них обачності, обережності, уважності необхідно застосовувати заходи індивідуального віктимологічного запобігання.

В результаті проведеного нами дослідження визначено, що однією з важливих умов зниження рівня віктимності потенційних жертв є їх правове навчання. Зокрема знання законів, що регулюють цивільні, кримінально-правові, господарські відносини, дадуть змогу уникнути нелегкої долі жертви злочину.

Більше того, індивідуальне віктимологічне запобігання має резервні можливості для запобігання корисливо-насильницьким злочинам і разом із застосуванням вищезазначених заходів та за допомогою розроблення й реалізації конкретних рекомендацій щодо виявлення потенційних жертв, прогнозування їх віктимної поведінки та зниження потенційної віктимності є ефективним важелем у віктимологічному запобіганні загалом [349, с. 139].

Враховуючи зазначене та з метою індивідуального запобігання корисливо-насильницьким злочинам варто запропонувати дві взаємопов'язані програми: *1) програма виявлення осіб з підвищеною віктимністю; 2) програма корекції віктимності окремих громадян.*

Мета першої програми полягає у виявленні ступеня віктимності в окремих громадян і прогнозуванні їх віктимної поведінки. При цьому варто зазначити, що виявлення осіб з підвищеною віктимністю, тобто тих, хто потребує запобіжного впливу, є, по суті, прогнозуванням їх індивідуальної віктимної поведінки. Існують думки, що таке прогнозування дуже складне [137, с. 398; 62, с. 155; 47, с. 85-86; 405, с. 297; 482; 275, с. 70]. На наш погляд, якщо зібрати інформацію, якості та обсягу якої буде достатньо для визначення ступеня віктимності громадянина, то з'явиться можливість передбачити в подальшому його віктимну поведінку. Обсяг та якість інформації повинні обумовлюватися вивченням не тільки соціально-демографічних ознак конкретної особи (стать, вік, соціальний стан тощо), правових ознак (правова

культура, рецидив жертви), а й відомостями, що характеризують особу та її поведінку.

Виявивши певний ступінь віктимності й ознак, що визначають вірогідність її розвитку в майбутньому, необхідно, використовуючи заходи індивідуального віктимологічного запобігання, знизити високий потенціал віктимності конкретної особи. Для цього потрібно застосувати другу програму з корекції віктимності окремих громадян. Програма корекції (зниження) віктимності, що діє відповідно до завдань індивідуального віктимологічного запобігання, повинна здійснюватися у двох формах – безпосередній та ранній.

Безпосереднє запобігання спрямоване на особу, яка стала жертвою злочину або перебуває у стані, близькому до перетворення на жертву. Раннє запобігання спрямоване на особу, яка підпадає під ознаки потенційної жертви.

З метою виявлення потенційних жертв, зниження потенціалу їх віктимності слід орієнтувати органи Національної поліції, насамперед, на активізацію роботи з населенням. У цьому аспекті необхідно використовувати заходи допомоги: організувати спеціальні консультативні пункти, центри соціально-психологічної захисту громадян від злочинів, головним завданням яких має стати інформування населення про заходи захисту від усіх злочинів. На пунктах і в центрах психологічної допомоги необхідно організувати «групові» та «індивідуальні» консультації з потенційними жертвами злочинів, у процесі проведення яких надавати їм соціально-психологічну допомогу, прогнозувати їх індивідуальну віктимну поведінку, виявляти та намагатися разом з ними нейтралізувати віктимологічно значущі риси особи й особливості поведінки [34, с. 144-148].

Завдання підвищення ефективності участі правоохоронних органів у реалізації заходів загального віктимологічного та особливо індивідуального віктимного запобігання зумовлює необхідність вирішення низки управлінських проблем, що стосуються створення спеціального (по роботі з потерпілими) запобіжного апарату в системі Національної поліції України, зокрема

Управління запобігання злочинам Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України.

Кримінологічний аналіз корисливо-насильницьких злочинів свідчить про те, що ці злочини мають високий ступінь суспільної небезпеки, оскільки заподіюють не тільки значних матеріальних збитків потерпілому, а й завдають йому моральну шкоду, породжуючи невпевненість, страх за себе, близьких, за свою власність. Особи, які вчиняють зазначені вище злочини, характеризуються глибокою соціальною деградацією і соціальною зараженістю. Володіючи високим професіоналізмом, вони виявляють потенційних жертв і реалізують свій злочинний задум.

Саме тому ефективність запобігання корисливо-насильницьким злочинам разом з іншими загальними заходами соціально-економічного характеру передбачає включення до досліджуваних кримінологічних характеристик злочинів їх жертв, що зумовить дещо інший підхід до визначення як напрямів запобіжної роботи загалом, так і організації віктимологічного запобігання конкретним злочинам; розроблення запобіжних заходів щодо потенційних реальних жертв злочинів і включення їх до цільових загальнодержавних та регіональних програм запобігання і боротьби зі злочинністю; розширення соціальних і правових гарантій безпеки потерпілих та розроблення механізму відшкодування шкоди потерпілому, заподіяної корисливо-насильницьким злочином з урахуванням віктимологічної оцінки його ролі.

Як зазначає П. П. Сердюк, значною проблемою у виявленні кримінологічно-релевантних закономірностей є визначення рівня латентної віктимізації, знання якого потрібне для розуміння реальних масштабів злочинності, ефективності системи юстиції, зокрема частки активних потерпілих у відстоюванні своїх інтересів, отримання ними реституції й компенсації. Різниця між латентною та нелатентною віктимізаціями може продемонструвати таку активність [439, с. 573].

Н. В. Ахмедшина вбачає необхідність дослідження рівня віктимізації населення в потребі адекватного відображення стану злочинності й розміру

шкоди, що заподіюється нею, з точки зору «ціни злочинності» [21, с. 2]. Хоча виявлення дійсного стану віктимізації, зокрема ціни злочинності, є справою, здатною продемонструвати роль криміналізації та самого кримінального права. Дані, якими оперує віктимологія сьогодні, показують величезну шкоду, котра навіть більша, ніж заробляє промисловість за рік. Це, і багато іншого, змушує замислитися над цими показниками.

Елементами механізму вчинення злочину є віктимізація, віктимологічна ситуація, віктимна поведінка жертви та взаємозв'язок жертви і злочинця. Віктимізація характеризує процес та кінцевий підсумок перетворення особи чи групи осіб на потенційну жертву злочину в певній віктимологічній ситуації. Віктимологічна ситуація виникає в процесі набуття особою підвищеної віктимності та за етапами включає особистісно-формулюючу, передкримінальну, віктимогенну і посткримінальну ситуації [138, с. 23].

За результатами дослідження з'ясовано, що загальна корислива спрямованість особи злочинця полягає у відносно стійкому домінуванні в її свідомості корисливих мотивів, поєднаних з орієнтацією на можливість застосування насильства, а також встановлено, що розкриті основні ознаки осіб, які є потерпілими від корисливо-насильницьких злочинів, є необхідною частиною механізму розроблення й впровадження запобіжної діяльності щодо таких злочинів, безпосереднім адресатом якої є жертва злочинного посягання.

У зв'язку з цим, на сучасному етапі розвитку суспільства, держави загалом і правоохоронних органів зокрема, необхідний інтегрований системний аналіз соціального розвитку, що дозволить простежити віктимологічні тенденції й динаміку віктимологічних процесів. Віктимологічне прогнозування та запобігання злочинам, заради якого варто здійснювати віктимологічний моніторинг кримінальної ситуації, – одне з головних завдань правоохоронних органів загалом й Національної поліції України зокрема.

Зародившись у надрах фізико-математичних та інших техніко-і природничо-зумовлених прикладних наук і наукових напрямків, моніторинг (від англ. «monitoring», у перекладі – відслідковування, на базі латинського

«monitor» – той, що нагадує, запобігає) сформувався саме як системна діяльність щодо безперервного збирання (накопичення, акумулювання) інформації про поточний стан об'єкта управління, її аналіз та використання в прогнозуванні для запобігання кризових ситуацій [47, с. 14].

Організація віктимологічного моніторингу сучасної кримінологічної ситуації потребує поглибленого аналізу з урахуванням не тільки кримінологічної ситуації, але й вивчення віктимологічних особливостей, факторів кожного конкретного злочину і злочинності загалом.

Вчені досить давно застосовують систему моніторингу злочинності, накопичуючи досвід прогнозування вчинення окремих видів злочинів, і стану злочинності загалом [14; 171а; 259].

Віктимологічний моніторинг – спеціально організоване систематичне спостереження за станом віктимізації суспільства і соціальних груп, рівнем віктимності, віктимологічним запобіганням з метою їх оцінки, підвищення ефективності соціально-правового контролю злочинності та віктимологічного прогнозування кримінологічної ситуації.

Зміст планування системи віктимологічного моніторингу полягає у створенні функціональної моделі чи в плануванні всього технологічного процесу отримання віктимологічної інформації щодо корисливо-насиленої злочинності [417, с. 164-182]. Оскільки всі етапи отримання віктимологічної інформації тісно пов'язані між собою, недостатня увага щодо розробки якого-небудь етапу неминує призведе до різкого зниження достовірності (цінності) всієї отримуваної інформації. На підставі аналізу правоохоронної практики, варто наголосити, що якісна побудова національної системи віктимологічного моніторингу повинна включати такі етапи, зокрема:

1) постановка завдань віктимологічного моніторингу кримінологічної ситуації і вимог до віктимологічної інформації. Для окреслення вимог до віктимологічної інформації необхідна велика деталізація поставлених завдань. Важливу роль при цьому відіграє формулювання чіткого уявлення про віктимологічні показники та детермінанти злочинності, про способи

кримінологічної оцінки. На підставі чітко сформульованих завдань, а також з урахуванням раніше отриманих віктимологічних показників щодо кримінологічної ситуації, визначаються вимоги до віктимологічної інформації, включаючи форму та терміни її надання населенню, особливо найбільш віктимним соціальним групам. На першому етапі повинні бути обрані основні методи обробки віктимологічних показників (абстрагування, узагальнення, формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, історичний і логічний, структурно-функціональний аналіз та інші), оскільки від них значною мірою залежать частота і терміни віктимологічних спостережень, а також вимоги до повноти отримуваних віктимологічних даних;

2) створення структури віктимологічного спостереження та визначення принципів її здійснення. Це основний і найбільш складний етап, під час якого з урахуванням поставлених завдань та наявного досвіду функціонування системи віктимологічного моніторингу визначаються основні суб'єкти віктимологічних спостережень, як центральні, так і регіональні; вирішується питання про доцільність і масштаби використання системи віктимологічного моніторингу кримінологічної ситуації;

3) побудова мережі віктимологічного моніторингу з використанням віктимологічної служби. Такий етап передбачає реалізацію на основі запропонованої структури віктимологічного моніторингу принципів віктимологічного спостереження з урахуванням специфіки регіональних аспектів кримінологічної ситуації. Деталізується співвідношення кримінологічного та віктимологічного спостережень, визначається територія найбільш інтенсивних віктимологічних спостережень, відзначається періодичність таких спостережень кримінологічної ситуації. Складаються конкретні віктимологічні програми регіональних спостережень, що регламентують перелік віктимологічних показників, частоту та терміни спостереження;

4) розробка системи отримання віктимологічних даних та надання інформації працівникам правоохоронних органів й громадськості. На цьому

етапі визначаються особливості ієрархічної структури отримання і збору віктимологічної інформації; планується розробка віктимологічних банків даних; визначаються умови надання віктимологічних інформаційних послуг, які виконуються з їхньою допомогою; контроль точності й достовірності отримання віктимологічних показників на всіх етапах віктимологічного моніторингу сучасної кримінологічної ситуації;

5) оцінка отриманої віктимологічної інформації та прийняття рішення щодо розробки та впровадження заходів віктимологічного запобігання. На завершальному етапі надається детальна віктимологічна характеристика кримінологічної ситуації, яка подається у засоби масової інформації у вигляді доповідей, звітів, оглядів, у яких викладено стан злочинності на території країни (регіону) за певний період часу. Після створення системи віктимологічного моніторингу та початку її функціонування з'являється необхідність перевірити, чи відповідає отримана віктимологічна інформація кримінологічної ситуації початковим вимогам до неї, чи, можливо, на її основі ефективно реалізовувати заходи віктимологічного запобігання злочинам. Для цього необхідно налагодити взаємодію правоохоронних органів з громадськими організаціями, які надають допомогу жертвам злочинів.

Якщо отримана віктимологічна інформація не перевищує встановлених вимог, які ставляться державними чи регіональними програмами, то систему віктимологічного моніторингу можливо залишити без змін. Якщо ж ці вимоги не виконуються, а також при появі нових завдань, система віктимологічного моніторингу потребує перегляду.

Однак, якщо віктимологічні прогнози свідчать, що віктимність у майбутньому зростатиме, то видається за необхідне організувати її утримання на початковому рівні розвитку віктимогенних процесів [62, с. 187].

У зв'язку з цим, необхідним є створення «ситуаційних віктимологічних центрів» на базі Національної поліції України. Завдання таких центрів – узагальнення зібраної віктимологічної інформації та її аналіз, накопичення заходів віктимологічного прогнозування й побудова можливих віктимологічних

моделей розвитку злочинності та її запобігання. Головна їхня функція – динамічне моделювання, яке дозволить прогнозувати можливі віктимологічні наслідки різних варіантів розвитку окремих видів злочинів та злочинності загалом. Віктимологічний аналіз та прогноз, які можуть бути надані ситуаційним віктимологічним центром, допоможуть правоохоронним органам всебічно володіти складною кримінологічною ситуацією, створити умови щодо майбутнього ефективнішого віктимологічного запобігання злочинам та забезпечення національної безпеки країни.

Оскільки віктимологічний прогноз ґрунтується на певних припущеннях, необхідно вивчити віктимологічні детермінанти, що впливають на злочинність, зокрема: віктимогенні та антивіктимогенні; масову та індивідуальну віктимність; віктимологічні феномени, а саме – десоціалізацію особи злочинця та інстинкт самозбереження. Після дослідження віктимологічних детермінантів злочинів на визначеній території можна формулювати прогноз про віктимологічні заходи запобігання. Практичне призначення віктимологічного прогнозування полягає в підготовці віктимологічних пропозицій, рекомендацій і програм віктимологічного запобігання злочинам; оцінці того, в якому напрямі необхідно розвивати об'єкти віктимологічного прогнозування та які конкретні напрями запобігання віктимізації необхідно застосовувати.

Специфічним методом прогнозування є сценарний прогноз – своєрідний метод опису логічно послідовного процесу, події, виходячи з ситуації, яка склалася. Ефективність та надійність віктимологічних прогнозів визначаються багатьма чинниками, до яких відносяться: вибір основних віктимологічних детермінантів, визначення їх ролі та значимості в соціумі; виявлення головних тенденцій досліджуваних віктимологічних явищ та процесів; екстраполяція отриманих закономірностей на майбутнє; складання комплексного багаторівневого віктимологічного прогнозу як загалом щодо віктимності, так і за окремими її видами; глибина та об'єктивність віктимологічного аналізу початкової інформації.

Головною позицією побудови віктимологічного прогнозування є рух від мети до віктимологічних засобів (нормативне віктимологічне прогнозування) або від віктимологічних засобів до оптимального варіанту досягнення мети (пошукове віктимологічне прогнозування). Як правило, у процесі прогнозування великих соціальних систем використовуються обидві позиції, що й забезпечує їх результативність та взаємодію у системі «віктимність – злочинність».

У підсумку варто зауважити, що провідну роль у віктимологічному запобіганні злочинам має відігравати запобіжна діяльність щодо потенційних жертв, тобто нейтралізація віктимогенних детермінантів злочинів. Теорія віктимологічного моделювання є закономірним результатом розвитку віктимологічної думки в кримінології, яка спрямована на створення моделей віктимності жертв різних видів злочинів (корисливих, насильницьких тощо) з метою розроблення заходів з надання їм своєчасної віктимологічної допомоги. Мети віктимологічного запобігання злочинам можливо досягнути шляхом розробки й реалізації довгострокових державних програм такого запобігання. Моделювання і реалізація цих програм дозволить створити механізм організації ефективного віктимологічного запобігання, підвищити ефективність боротьби зі злочинністю та забезпечити віктимологічну безпеку окремих громадян й суспільства загалом.

На правоохоронні органи має бути покладено завдання з розроблення й упровадження системи поточного статистичного обліку віктимологічних показників злочинності, що надасть диференційоване уявлення про потерпілих від злочину.

Таким чином, заходи віктимологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам спрямовуються на захист потенційної та реальної жертв. На сьогодні актуальним видається прийняття кримінологічної програми запобігання корисливо-насильницьким злочинам, у якій визначити пріоритетні завдання підрозділів Національної поліції на основі практики західноєвропейських країн «стратегії випередження» з урахуванням

оперативних можливостей та аналізу оперативної обстановки на певній території. Також варто розробити методику виявлення потенційних жертв, спрямовану на виявлення осіб, схильних до вчинення корисливо-насильницьких злочинів, та їх зв'язків, а також осіб (груп) з високим рівнем віктимності.

Висновки до розділу 5

1. Серед стримувальних чинників якісного інформаційного забезпечення органів і підрозділів НП України виокремлено відсутність належних правових підстав і невизначеність механізму правового регулювання, що потребує системного оновлення (доповнення відповідних положень) як КПК України, так і законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну таємницю», з розробленням цільових підзаконних актів відомчого (міжвідомчого) характеру. Основний контекст змін: надання підрозділам НП України достатніх прав та усунення перешкод щодо збереження, накопичення та обробки інформації, одержаної в процесі оперативно-розшукової діяльності та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД (93 %); одержання оперативними підрозділами можливості консолідації у цифровому форматі масивів зазначеної інформації з відомостями, що не становлять державної таємниці (88 %); спрощення обміну необхідною інформацією між різними органами і підрозділами НП України та іншими правоохоронними органами шляхом переведення запитів у цифровий формат та скорочення часу на відповіді (запити) (79 %); запровадження юридичних і технічних засобів запобігання незаконному використанню зазначеної інформації (67 %).

2.3 метою належного інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності та поліпшення координації організаційних, правових та інформаційних заходів правоохоронних органів, вважаємо необхідним докласти спільних з іншими правоохоронними й державними органами зусиль щодо утворення та підтримки роботи Єдиної комп'ютерної інформаційної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю, у складі

якої може функціонувати підсистема з інформацією про протиправну діяльність на території проведення ООС. Також наголошено на реалізації сучасних зразків програмного забезпечення для аналізу великих масивів даних та оперативної інформації, зокрема: 1) goCASE – програмне забезпечення, що надає можливість збирати, систематизувати та здійснювати аналіз інформації, отриманої під час оперативних і досудових розслідувань. Таке програмне забезпечення містить модулі, які дають змогу фіксувати отриману інформацію (наприклад, заяву або повідомлення про злочинну діяльність), здійснювати аналіз шляхом отримання інформації з інших внутрішніх або зовнішніх баз даних, систематизувати інформацію, виявляти зв'язки з іншими фактами або суб'єктами. Використання цієї системи сприятиме забезпеченню безпеки на території проведення ООС; 2) goTRACE – програмне забезпечення, що допомагає здійснювати обмін зашифрованими даними як відкритого, так і конфіденційного змісту та виявляти зв'язки між особами, адресами й контактними даними. Практика роботи правоохоронних органів іноземних країн засвідчує, що збір та аналіз різноманітних відомостей відіграє значну роль у системі ефективного запобігання корисливо-насильницьким злочинам. Вимоги правових актів, а також сучасні технічні рішення дають змогу отримувати з різних джерел значну кількість цінних відомостей, які за умови кваліфікованої обробки можуть бути основним фактором, що забезпечить можливість виявляти й припиняти діяльність злочинних груп на території ООС, встановлювати злочинні активи та накладати на них арешт. Така програма допоможе оперативно вирішити усі технічні питання щодо співпраці у сфері обміну й спільного аналізу інформації, що підвищить ефективність боротьби зі злочинністю на території Донецької та Луганської областей.

3. Аналізуючи норми КПК України та відомчі нормативно-правові акти, виокремлено такі форм взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС: а) при надходженні заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагуванні на них; б) при направленні оперативним

підрозділом матеріалів за результатами ОРД до органу досудового розслідування; в) у рамках роботи слідчо-оперативної групи для розслідування кримінальних правопорушень; д) виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

4. З метою реалізації принципу «Community policing» налагодження співпраці дільничних офіцерів поліції з територіальними громадами, побудови безпечного простору в громадах, надання якісних поліцейських послуг та постійної поліцейської присутності реалізовано та впроваджено у практичну діяльність проекти «Поліцейський офіцер громади», «Безпечний будинок», «Безпечне таксі».

Поліцейський офіцер громади – це крок у реформі НП України, основна ціль – забезпечити кожну територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Завданнями поліцейського офіцера громади орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт з мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень.

5. На основі вивчення багаторічної практики діяльності правоохоронних органів й власного досвіду роботи в поліції розроблена та запропонована система віктимологічного моніторингу корисливо-насильницької злочинності на території проведення ООС, яка включає такі етапи: 1) постановка завдань віктимологічного моніторингу кримінологічної ситуації і вимог до віктимологічної інформації (формулювання чіткого уявлення про віктимологічні показники та детермінанти злочинності, про способи кримінологічної оцінки; визначення вимог до віктимологічної інформації, включаючи форму та терміни її надання населенню, особливо найбільш віктимним соціальним групам; обрання методів обробки віктимологічних показників (абстрагування, узагальнення, формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, історичний і логічний, структурно-функціональний аналіз та інші)); 2) створення структури

віктимологічного спостереження та визначення принципів її здійснення; 3) побудова мережі віктимологічного моніторингу з використанням віктимологічної служби (реалізація на основі запропонованої структури віктимологічного моніторингу принципів віктимологічного спостереження з урахуванням специфіки регіональних аспектів кримінологічної ситуації); 4) розробка системи отримання віктимологічних даних та надання інформації працівникам правоохоронних органів й громадськості (визначення особливостей ієрархічної структури отримання і збору віктимологічної інформації; розробка віктимологічних банків даних; визначаються умови надання віктимологічних інформаційних послуг); 5) оцінка отриманої віктимологічної інформації та прийняття рішення щодо розробки та впровадження заходів віктимологічного запобігання (надання детальної віктимологічної характеристики кримінологічної ситуації, яка подається у ЗМІ у вигляді доповідей, звітів, оглядів, у яких викладено стан корисливо-насильницької злочинності на території Донецької та Луганської областей за певний період часу.

ВИСНОВКИ

В дисертації на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства, багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн, за матеріалами ООС розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами НП України, зокрема:

1. Аналіз безпеки і правопорядку в Україні станом на 2020 рік свідчить, що негативні процеси, які спостерігалися в цій сфері останніми роками, не було остаточно ліквідовано. Вжиті правоохоронними та іншими державними органами заходи не дали можливості нейтралізувати основні дестабілізуючі фактори, що обумовлюють напруженість і подальше ускладнення безпекової ситуації в державі. Зокрема, зона бойових дій на сході України на сьогодні залишається одним з основних джерел надходження у незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, наявність неконтрольованої ділянки державного кордону з Російською Федерацією створює сприятливі умови для вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів корисливо-насильницького спрямування.

Державна політика України щодо забезпечення національної безпеки формує перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження. Побудова демократичної правової держави не можлива без запобігання злочинам у всіх сферах суспільного життя. Руйнівні процеси, які взяли гору в період переходу до ринкової економіки нашої країни, військова агресія РФ на Сході країни різко посилили процес соціальної незахищеності населення.

2. Методологічний інструментарій дослідження кримінологічних засад запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС містить сукупність статистичних, правових, соціологічних та психологічних методів і методик, які використовуються під час проведення кримінологічних досліджень. Методики суцільного та вибіркового статистичного дослідження

застосовуються для вивчення кількісно-якісних показників ступеня віктимізації та рівня віктимності, закономірностей розвитку типових кримінологічних ситуацій на територіях Донецької та Луганської областей, аналізу різних масивів даних про стан злочинності (Єдиний облік заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, ЄРДР, Єдиний державний реєстр судових рішень тощо). Соціологічний інструментарій досліджень корисливо-насильницької злочинності включає в себе результати проведених методами анкетування та інтерв'ювання опитувань різних категорій респондентів (злочинців, населення на певній території, окремих категорій громадян, жертв злочинів, правоохоронців та інших), у тому числі вивчення думок експертів; особистих спостережень; вивчення документів (відеоматеріалів, повідомлень засобів масової інформації та мережі інтернет). Психологічні методи (опитування, тестування, експерименти) дають змогу визначити співвідношення об'єктивного і суб'єктивного в конкретній поведінці людини, особливості психічних процесів і станів, виявити соціальні установки та орієнтації, особистісні властивості злочинця і жертви, що впливають на їх поведінку в конкретній кримінологічній ситуації. За результатами опитування правоохоронців визнано пріоритетними спеціальні методики кримінологічного прогнозування (47 %), соціального експерименту (32 %) та побудови віктимологічної карти (21 %).

3. Системоутворюючою властивістю, що поєднує корисливий мотив і насильницьке його досягнення, виступає інваріантна кримінальна діяльність у своєму розвитку, де корисливий мотив визначає характер, зміст і природу, а насильницька форма його реалізації конкретизує спрямованість цієї специфічної злочинної діяльності. Результати дослідження засвідчили поєднання корисливого мотиву та насильницької реалізації, що демонструють соціальну спрямованість досліджуваного різновиду злочинної активності. Ця категорія злочинів апріорі становить підвищену суспільну небезпечність, оскільки заволодіння матеріальними благами здійснюється не інакше, ніж через заподіяння шкоди фізичному статусу, тілесній недоторканності особи.

Насильницький вплив на потерпілого є необхідною умовою реалізації корисливої мети посягання.

4. Багатовікова історія становлення та розвитку цього явища засвідчила повторюваність і відносну стійкість типових форм його проявів. В умовах радикальних трансформацій форм власності, що супроводжувалися переходом суспільного багатства у приватний сектор економіки і переоцінкою суспільних цінностей, закономірно повторювалися піки масового вчинення корисливо-насильницьких злочинів, що свідчить про необхідні стійкі зв'язки з іншими негативними соціально-економічними та похідними від них морально-психологічними явищами суспільного життя. Тому запобігання корисливо-насильницьким злочинам варто визнати самостійним напрямом у загальній системі запобігання злочинам. Розвиток цього наукового напрямку в кримінологічній доктрині супроводжується формулюванням широкого спектру тем досліджень, пов'язаних із використанням нових знань про різні елементи корисливо-насильницького середовища та залученням до проведення таких досліджень широкого кола фахівців, теоретиків і практиків, дослідницькі інтереси яких перебувають на стику цих кримінологічних проблем.

5. Запобігання корисливо-насильницькій злочинності як цілеспрямований вплив на її причини й умови, займає важливе місце в системі заходів, спрямованих на зміцнення законності й правопорядку у системі провідних зарубіжних практик (Англія, Німеччина, США, Японія та інші). Зарубіжна політика, іменована «закон і порядок», включає широкий комплекс заходів соціального, правового, організаційного й фінансового характеру, спрямованих на зміцнення національної безпеки, здійснення контролю над злочинністю, зменшення масштабів організованої злочинності, зниження почуття страху перед злочинністю, виховання дітей. В основі цієї політики знаходяться дієві кримінально-правові механізми впливу на злочинність, спрямовані на вдосконалення кримінального, кримінального процесуального, оперативно-розшукового та пенітенціарного законодавства, а також позитивний досвід

реформування правоохоронної системи та судочинства й модернізація системи виконання покарань.

6. Впродовж 2014–2019 років на території Донецької області зареєстровано в ЄРДР 16344 злочинів корисливо-насильницької спрямованості, а на території Луганської області за аналогічний період часу – 5965 таких злочинів. Потужною динамічною зброєю, інструментом і навіть технологією, яку використовують проти влади, суспільства й людства загалом став тероризм. За останні п'ять років зареєстровано понад 10 тис. терористичних актів (ст. 258 КК України) та інших категорій злочинів (ст. 258-1–258-5 КК України) й виявлено на території ООС 94 організовані групи і злочинні організації терористичного спрямування (2014 р. – 13; 2015 р. – 12; 2016 р. – 17; 2017 р. – 15; 2018 р. – 18; 2019 – 19).

Проведення ООС на території окремих районів Донецької і Луганської областей виявило проблеми в її організаційно-правовому забезпеченні. Вдосконалення нормативно-правової бази боротьби з корисливо-насильницькими злочинами в Україні з метою врегулювання виявлених проблем має відбуватися з урахуванням світового досвіду, у тому числі з використанням нових технологій і методів такої діяльності. Потребує перегляду і розвитку модель взаємовідносин поліції з населенням з питань запобігання таким злочинам. Активне залучення громадян і суспільства до боротьби з цим небезпечним явищем дозволить підвищити ефективність такої діяльності і рівень довіри населення до відповідних уповноважених органів.

7. Кримінальна детермінація корисливо-насильницької злочинності на території проведення ООС виявляється в таких чинниках: привезення учасниками бойових дій за місцем проживання зброї, зростання її незаконного обігу дає поштовх для насильницької злочинності; руйнування інфраструктури промислових підприємств і перепрофілювання економіки для військових цілей обмежує можливості задоволення повсякденних потреб людей, що сприяє економічній злочинності; формування в значної частини учасників бойових дій, так званого, післявоєнного синдрому («в'єтнамський», «афганський»,

«чеченський»), пов'язаного з психічними та фізичними травмами, зміною установок особистості; розпад сімей, збільшення кількості неповних сімей і дітей, які втратили під час ООС батьків – усе це негативно позначається на багатьох сферах життя суспільства, порушує його соціальну гармонію.

8. Кримінологічний портрет особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини на території проведення операції Об'єднаних сил, є таким: це громадянин України чоловічої статі, віком від 19 до 35 років, отримала базову або спеціальну середню освіту, на момент вчинення злочину не навчалася й не працювала взагалі; брала участь у воєнних діях на території Донецької та Луганської областей (АТО, ООС); періодично вживала спиртні напої; його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій та високооплачувану роботу, матеріальну забезпеченість і багатство; це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням, порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб, з корисливою мотивацією, яка здатна на групове вчинення злочину. В діях таких осіб вбачається все більше ознак професіоналізму, зв'язків з організованою злочинністю та злочинною субкультурою.

9. Проведено розподіл потерпілих від корисливо-насильницьких злочинів у Донецькій та Луганській областях за віковими групами, зокрема: 7 % потерпілих мали вік до 18 років; 14 % – від 19 до 25 років; 25 % – від 26 до 35 років; 30 % – від 36 до 45 років; 23 % – старше 45 років. Такі дані свідчать про підвищену віктимність людей середнього віку, більшість потерпілих належать до вікової групи від 36 до 45 років. Крім того, вікові характеристики потерпілих і злочинців зазвичай збігаються, вони, як правило, мають одну вікову групу. Виняток становлять потерпілі віком від 46 років і старше, які через певні особливості, а саме: фізична слабкість, пасивність, боязливість, бажання ні в що не втручатися, невміння захистити себе, стають жертвами злочинців різного віку.

10. Основою запобігання злочинам та забезпечення національної безпеки суспільства є дотримання загальнонаціональних цінностей та інтересів, що об'єктивно відповідають перехідному періоду до нових політичних і соціально-економічних відносин. Формування інтересу – це цілеспрямована діяльність, спрямована на створення у різних суб'єктів (людини, суспільства, держави) глибокої зацікавленості до створення інтересів визначеного змісту, яка як соціальна категорія передбачає об'єктивні умови співіснування, обумовлені характером взаємодії та взаємозалежності соціальних суб'єктів у зв'язку з умовами їх життєдіяльності. Самі інтереси детермінуються різними чинниками і виступають у ролі системоутворюючого елемента національної безпеки, що сприяє якісній визначеності як підсистеми криміногенних загроз, так і запобігання злочинам в системі забезпечення національної безпеки суспільства. Узгодження цінностей та інтересів усіх суб'єктів безпеки лежать в основі конструктивної політики запобігання злочинам в системі забезпечення національної безпеки суспільства.

11. В рамках удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності органів і підрозділів НП України при запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС запропоновано уточнити редакцію ст. 2 КПК України положенням: «... завданням кримінального провадження є запобігання вчиненню кримінальних правопорушень»; б) ч. 1 ст. 91 КПК України доповнити новим пунктом такого змісту: «... б) причини й умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення»; в) доповнити гл. 4 КПК України «Докази і доказування» параграфом 3 «Заходи щодо встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення, інших порушень законодавства» зі ст. 95 «Встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення», ст. 96 «Подання сторони обвинувачення у кримінальному провадженні», ст. 97 «Окрема ухвала суду»; г) винесення слідчим подання про усунення причин та умов злочину, а також наголошено на необхідності проведення й інших непроцесуальних форм діяльності з усунення обставин, що сприяють вчиненню

злочинів (виступи (доповіді) у колективах, навчальних закладах та ЗМІ, лекції, публікації в пресі, особисті бесіди зі службовими особами, листи (повідомлення) керівникам установ, підприємств й організацій тощо).

12. В умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики теоретичні, правові й праксеологічні основи запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам на території проведення ООС та загалом боротьби зі злочинністю, зокрема у новоствореній і багаторівневій структурі діяльності НП України, набули особливого цільового значення та потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення наявних проблем реалізації невід'ємної специфічної функції запобігання злочинам у кримінальному законодавстві, кримінальному процесі та вдосконалення відповідних положень оперативно-розшукового законодавства.

13. Запобігання корисливо-наси́льницькій злочинності на території проведення ООС полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють вчиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих) для громадян, суб'єктів господарювання й держави. Наголошено, що напрямками запобігання такій злочинності як складової реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки мають стати удосконалення національного законодавства (35 %), формування системи інституційного забезпечення (27 %), запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у сферах з високим ризиком їх впливу (15 %), інформаційно-аналітичне забезпечення (12 %), міжнародне співробітництво (11 %).

14. На стадії досудового розслідування корисливо-насильницьких злочинів, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам полягає у припиненні злочинної діяльності осіб (їх груп) відповідного спрямування, недопущенні завершення задуманих, підготовлюваних та розпочатих злочинів з одночасним ужиттям комплексу процесуальних заходів щодо притягнення правопорушників до відповідальності. Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів НП України починається зі спільного планування заходів на етапі реалізації оперативно-розшукових матеріалів, на якому вирішуються питання як процесуального, так й оперативно-розшукового характеру, узгоджується тактика проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Підтверджено доцільність створення спеціалізованих постійно діючих слідчо-оперативних груп як на рівні обласних ГУНП, так і на міжрегіональному рівні. З урахуванням набутого оперативними підрозділами досвіду взаємодії зі слідчими та працівниками оперативної й оперативно-технічної служб при виконанні доручень щодо проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій запропоновано програму відповідних тренінгів у межах підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських різних фахових груп та методичні рекомендації відповідного спрямування.

15. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС органами і підрозділами НП України – це комплекс різноманітних заходів, що ґрунтуються на кримінологічних знаннях про специфічні антисуспільні риси осіб, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини на території проведення ООС, індивідуальному кримінологічному прогнозуванні їхнього виникнення та розвитку і спрямовані на виявлення й припинення, попередження їхнього формування, вчасну діагностику та нейтралізацію, обмеження можливостей злочинної поведінки. Такі заходи варто проводити за такими напрямками: виявлення й взяття, згідно із законодавством, на облік осіб, від яких через їх антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення злочинів; організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку,

погляди взятих на облік; організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення ними злочинів; організація належного аналізу ефективності заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування оперативно-розшукових засобів і методів щодо осіб, які підлягають впливу.

16. Окремим стратегічним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення та аналітичної роботи органів і підрозділів НП у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС є запровадження та розвиток моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою («Intelligence Led Policing», ILP), в основу якої покладено систематичне збирання та оцінка оперативної інформації в межах чітко визначеного аналітичного процесу, отримання якісних стратегічних і тактичних аналітичних продуктів і використання їх для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для втілення в життя цієї моделі необхідні політична підтримка, співпраця між правоохоронними й контролюючими органами та іншими державними інституціями, чіткі механізми постановки завдань з належним інструктуванням, трансформація і взаємне доповнення понять «мінімальна необхідна обізнаність» та «максимально необхідне поширення», наявність захищених інформаційних комунікаційних каналів для передачі режимної інформації, аналітичні бази даних і досвідчені аналітики з досвідом інформаційно-оперативної роботи, відповідні цільові організаційні структури, що підтримують модель ILP.

17. Взаємодія органів і підрозділів НП у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС – це узгоджена за метою, місцем та часом, врегульована КПК України і відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами спільна діяльність органів і структурних підрозділів ГУНП в Донецькій та Луганській областях, органів місцевого самоврядування й громадськості, яка складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених запобіжних заходів з пошуку і фіксації фактичних даних про злочини та осіб, які їх вчинили, які найефективніше забезпечують

виконання завдань кримінального провадження силами і засобами, що є у розпорядженні суб'єктів такої взаємодії, що ґрунтується на принципах взаємоузгодженості дій та взаємодоповнення здійснюваних заходів.

18. Заходи віктимологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС спрямовуються на захист потенційної та реальної жертв. У рамках запропонованих проєктів програм запобігання злочинам на територіях проведення ООС у межах відповідної Концепції визначено пріоритетні завдання органів і підрозділів НП на основі відомої практики західноєвропейських країн – «стратегії випередження» з урахуванням оперативних можливостей та аналізу оперативної обстановки на певній території. Запропоновано систему віктимологічного моніторингу корисливо-насильницької злочинності на території проведення ООС й методику виявлення потенційних жертв, спрямовану на виявлення осіб, схильних до вчинення таких злочинів, та їх зв'язків, а також осіб (груп) із високим рівнем віктимності.

Заходи віктимологічного запобігання корисливо-насильницьким злочинам повинні враховувати як можливості інформаційного впливу на молодіжне середовище з пропагуванням здорового способу життя, так і проведення цільових профілактичних поліцейських заходів, що в комплексі спрямовані на запобігання віктимізації дітей, а також включати індивідуальну роботу з дітьми, які постраждали від насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования : монография. Москва : Юрид. лит., 1972. 334 с.
2. Аванесов, Г. А. Криминология и социальная профилактика : учебник. Москва : Акад. МВД СССР, 1980. 528 с.
3. Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. Адвокат. 2000. № 2. С. 5–8.
4. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.
5. Айман Х. М. аль. О. Кримінальна відповідальність за крадіжку і відмінність від суміжних злочинів за кримінальним правом Йорданії (історія і сучасність): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 19 с.
6. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні : аналіт. доп. / [О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов, К. Є. Войтовський]. Київ : НІСД, 2017. С. 5.
7. Алауханов Е. О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений / под ред. Е. И. Каиржанова. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2005. 282 с.
8. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г.С. Криминология : курс лекций. Київ : МАУП, 2002. 296 с.
9. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы. монография. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. 496 с.
10. Алкоголізм в Україні – хвороба, явище чи мор? Всесвітня організація охорони здоров'я. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1139529.html>
11. Аналітичні дані стану реєстрації та наслідки розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 115, 146, 146-1, 149, 186, 187, 189, 257–260, 289 КК України, зареєстрованих на території Донецької та

Луганської областей впродовж 2014–2019 рр. ГУНП в Донецькій та Луганській областях.

12. Аналітичні довідки про основні тенденції розвитку безпекової ситуації в Україні та стан виконання пріоритетних завдань центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром, за 2015–2019 роки. Київ : ДНДІ МВС України, 2015–2019. 109 с.

13. Антонян Ю. М. Жестокость в нашей жизни. Москва : ИНФРА-М, 1995. 318 с.

14. Антонян Ю. М. Особо опасный преступник: монография. М.: Проспект, 2014. 310 с.

15. Антонян Ю. М. Системный подход к изучению личности преступника. Советское государство и право. 1974. № 5. С. 89–90.

16. Антонян Е. А. Личность рецидивиста: криминологическое и уголовно-исполнительное исследование: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2014. 353 с.

17. Антонян Ю. М., Голубеев В. П., Кудряков Ю. Н. Личность корыстного преступника. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1989. 160 с.

18. Антонян Ю. М., Эминов В. Е. Личность преступника. Криминологическое психологическое исследование: монография. М.: Норма; Инфора-М, 2015. 368 с.

19. Архипова К. И., Кульба В. В. Организационное управление: учеб. пособ. М.: Изд-во ПРИОР, 2008. 448 с.

20. Афанасьев Н. Н. Идеология терроризма. Социально-гуманитарные знания. 2001. № 6. С. 206–207.

21. Ахмедшина Н. В. Криминологическая виктимология: современное состояние и перспективы развития: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва, 2010. 23 с.

22. Бабаев М. М., Шляпочников А. С. Экономические факторы в механизме преступного поведения. Советское государство и право. 1979. № 2. С. 60–67.

23. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2015. 40 с.
24. Баганець О. О. Криміногенна ситуація в Україні: як змінився її стан протягом 2016 року (в порівнянні з минулими роками)? Аналіз стану злочинності, її структури й динаміки на території України за 2013–2016 р. Юридичний вісник України. 2016. 15–21 квіт. С. 6–7.
25. Баклан О. В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці: навч. посіб. Київ : Політпром, 2003. 154 с.
26. Балабанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 17 с.
27. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
28. Бандурка А. М., Зелинский А. Ф. Вандализм. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1996. 198 с.
29. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України: підручник. Харків: Основа, 2004. 780 с.
30. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття і зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2016. № 2 (13). С. 98–108.
31. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.
32. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
33. Басецкий И. И. Организованная преступность: учеб. пособие. Москва: Минск: Академия МВД РБ, 1997. 202 с.
34. Басков А. В. Виктимологическая профилактика корыстно-насильственных преступлений, совершаемых в общественных местах: автореф.

дисс. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Москва: ВНИИ МВД России, 2010. 180 с.

35. Батиргареева В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних із проникненням у житло. Харків : «Одіссей», 2003. 256 с.

36. Бафия, Ежи. Проблемы криминологии. Диалектика криминогенной ситуации. Москва : Юрид. лит., 1983. 149 с.

37. Бачинин В. А. Методологические проблемы каузально-детерминационного анализа правовых реалий. Правоведение. 2007. № 3 (4). С. 149–158.

38. Бачинин В. А. Философия права и преступления : монография. Харьков : Фолио, 1999. 648 с.

39. Бедриківський В. В., Литвинов О. М. Бандитизм: соціально-правовий і кримінологічний аналіз : монографія / за наук. ред. О. Н. Ярмиша. Харків : Вид-во ХНУВС, 2009. 164 с.

40. Белінський П. Є. Етнічне бандоформування : концептуально-теоретичний, практичний аспекти. Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою : міжвід. наук. зб. Київ : НДІ «Проблеми людини», 2001. Т. 22. С. 114–121.

41. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні : автореф. дис...докт. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2018. 32 с.

42. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 401 с.

43. Бесчастний В. М. Методи організаційного забезпечення протидії злочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Випуск 29. Ч. 2. Т. 4/2. С. 141–145.

44. Бесчастний В. М. Окремі аспекти удосконалення інформаційного забезпечення протидії злочинності в системі Міністерства внутрішніх справ України. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції: зб. наук. ст. за матеріалами доп. Всеукр. наук.-практ. семінару 23 берез. 2018 р. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 24–33.
45. Биляев В. Банда – особый вид организованной вооруженной группы. Российская юстиция. 1999. № 6. С. 49–51.
46. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : ФОП Макаренко, 2014. 360 с.
47. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Золота миля, 2013. 370 с.
48. Блувштейн Ю. Д. Понятие личности преступника. Советское государство и право. 1979. № 8. С. 97–102.
49. Бобрицький В. Б. Досвід створення та вдосконалення автоматизованих банків даних України, Росії та країн Європейського Союзу. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2008. № 5. С. 128–138.
50. Бобров В. Результатам ОРД – статус доказательств. Законность. 2004. № 22. С. 23–24.
51. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 368 с.
52. Бойко В. В. Психоенергетика: учеб. пособ. Спб.: Питер, 2008. 468 с.
53. Бойовики ДНР, які пограбували відділення банків у Маріуполі, виявилися злісними боржниками. УНІАН. 2014. 28 трав. URL: <https://www.unian.ua/politics/922939-viddilennya-bankiv-v-mariupoli-grabuvali-borjniki-z-dnr-privatbank.html>
54. Борисов В. И., Куц В. Н. Преступления против жизни и здоровья: вопросы квалификации. Харьков : НПКФ «Консум», 1995. 104 с.

55. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы : монография / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. Москва : Наука, 1990. 272 с.
56. Бубнова С. С. Методика диагностики индивидуальной структуры ценностных ориентаций личности. Методы психической диагностики. 1994. Вып. 2. С. 21–43.
57. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тыс. слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва : Мартин, 2010. 704 с.
58. Бучко М. Г. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 198 с.
59. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия: учеб. пособ. СПб: Питер, 2001. 352 с.
60. В Киев возвращаются ночные патрули. Сегодня. 2014. 6 окт. С. 17; Джужа О. М., Гаркуша А. В. Актуальність кримінологічного дослідження екстремальних умов (ситуацій), що сприяють злочинності під час проведення антитерористичної операції. Юричний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2 (8). С. 27–36.
61. Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: аквтореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 19 с.
62. Варчук Т. В. Виктимологическое моделирование в криминологии и практике предупреждения преступности: монография. Москва: Юнити-Дана: Закон и право, 2012. 239 с.
63. Василевич В. В. Боротьба з озброєними формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ : НАВСУ, 1998. 18 с.
64. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ, 2019. 430 с.

65. Васи́линчук В. І. Проблеми взаємодії підрозділів ДСБЕЗ зі слідчими при профілактиці і викритті злочинів у сфері економіки. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2006. № 2. С. 215–223.
66. Ведерникова О. Н. Современные тенденции развития ювенальной юстиции за рубежом. Российская юстиция. 2005. № 3. С. 43–47.
67. Ведерникова О. Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании. Москва: РКА, 2014. 367 с.
68. Ведерникова О. Н. Теория и практика борьбы с преступностью в Великобритании. Москва: Рос. криминол. ассоц., 2001. 344 с.
69. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Близько 250 тисяч слів і словосполучень / гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ Перун. 2001. 1728 с.
70. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2009. 1440 с.
71. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
72. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / упоряд. А. П. Загнітко. Донецьк: Вид. «Бао», 2008. 704 с.
73. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.
74. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2009. 356 с.
75. Взаємодія поліції та громади (Community Policing). URL: chrome-extension://oemmndcbldboiebfnladdacbfdmadadm/http://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.
76. Взрыв автомобиля в Мариуполе: журналист назвал причину убийства полковника СБУ. URL: <https://apostrophe.ua/news/society/accidents>

77. Вилюнас В. Психология развития мотивации. Санкт-Петербург: Речь, 2006. 458 с.
78. Винер Н. Кибернетика и общество. Москва : Изд-во иностр. лит., 1958. 200 с.
79. Вирок Апеляційного суду Донецької області (м. Маріуполь) у кримінальному проваджені № 13662900002899 від 9 лют. 2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua>
80. Вирок Іллічівський районний суд м. Маріуполя від 13 груд. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29586471>.
81. Віктимологія: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2017. 308 с.
82. Воєнна доктрина України: Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
83. Волинка К. Г. Проблеми становлення єдиного механізму забезпечення прав і свобод особи. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2000. № 3. С. 38–48.
84. Волощук А. М., Ярмачі Х. П., Чернишова О. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням: монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 176 с.
85. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 88 с.
86. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналіт. огляд. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. 26 с.
87. Втрати силових структур внаслідок російського вторгнення в Україну (липень – вересень 2019). Сайт Вікіпедії (Вільної Енциклопедії). URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/втрати силових структур внаслідок російського вторгнення в Україну](https://uk.wikipedia.org/wiki/втрати_силових_структур_внаслідок_російського_вторгнення_в_Україну) (липень – вересень 2019) (дата звернення: 15.12.2019)

88. Втрати силових структур внаслідок російського вторгнення в Україну (жовтень — грудень 2019). Сайт Вікіпедії (Вільної Енциклопедії). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/втрати силових структур внаслідок російського вторгнення в Україну](https://uk.wikipedia.org/wiki/втрати_силових_структур_внаслідок_російського_вторгнення_в_Україну) (жовтень — грудень 2019) (дата звернення: 09.01.2020).

89. Гаврилов А. К. Раскрытие преступления на предварительном следствии (правовые и организационные вопросы). Волгоград, 1976. 207 с.

90. Гаврилов Ю. Г. Бандитизм: кримінально-правова характеристика та проблеми кваліфікації : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Запоріжжя, 2017. 20 с.

91. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва : Юрид. лит., 1974. 167 с.

92. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва : Юрид. лит., 1969. 120 с.

93. Гегель Г. Наука логики. Москва, 1972. Т. 3. 315 с.

94. Герасименко Г. Р. Поняття інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності / Г. Р. Герасименко // Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах : Вісник Луган. акад. внутр. справ імені 10-річчя незалежності України. – Луганськ, 2005. – Спеціальний випуск № 4. – Ч. 2 т. – С. 245–253.

95. Гернет М. Н. Избранные произведения. Москва: Юрид. лит., 1974. 842 с.

96. Герцензон А. А. К изучению воинской преступности и преступности военного времени. Ученые записки ВИЮН. 1945. Вып. 4. С. 171.

97. Герцензон А. А. Советская криминология. Москва : Юрид. лит., 1966. 320 с.

98. Герцензон А. А. Уголовное право и социология: монография. Москва : Юрид. лит., 1970. 286 с.

99. Гишинский Я. И. Объяснение преступности. Предупреждение преступности. 2002. № 2 (4). С. 79–85.
100. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні: монографія. Харків: Панов, 2019. 416 с.
101. Глобальний індекс тероризму. URL: http://peace-league.com/wp-content/uploads/2015/01/Rating_terrorism_ukr.pdf.
102. Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего корыстно-насильственного преступника в Украине : монография. Харьков : Право, 2014. 280 с.
103. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
104. Голіна В. В. Криминологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і криминологічне дослідження : моногр. Харків : Регіон-інформ, 2004. 212 с.
105. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи : навч. посіб. Харків : Рубікон, 1997. 52 с.
106. Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуська М. Ю. та ін. Криминологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
107. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
108. Голіна В. В. Запобігання злочинності: проблеми оптимізації соціальної активності. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 3 (46). С. 206–214.
109. Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію. Харків : Рубікон, 1998. 128 с.
110. Голіна В. В. Колодяжний М. Г. Сучасна нормативно-правова база та практика державного програмування протидії злочинності в Україні. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. Харків : Право, 2011. Вип. 21. С. 46–59.
111. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.

112. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24
113. Головкін Б. М. Системний підхід до поняття тяжкої корисливо-насильницької злочинності. Питання боротьби зі злочинністю. Харків: Кроссроуд, 2007. Вип. 14. С. 29–48.
114. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 406 с.
115. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33
116. Гончарова М. В., Подволоцкий И. Н. Мотивация преступного поведения корыстных преступников. Международный научно-исследовательский журнал. 2017. Вып.3(57). С. 122–155.
117. Гродзинский М. Лишение свободы как наказание. Еженедельник советской юстиции. 1922. № 8. С. 4–6.
118. Гуренко М. М. Розвиток політико-правової думки про гарантії прав та свобод людини та громадянина: монографія. Київ: Логос, 2002. 252 с.
119. Гурстієва Ю. О. Кримінологічна характеристика умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2019. 20 с.
120. Гурстієва Ю. О. Кримінологічна характеристика умисних вбивств із корисливих мотивів та запобігання їм: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 227 с.
121. Гусарєв С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: Знання, 2005. 375 с.
122. Гусєва К. А. Нормативно-правове забезпечення запобігання злочинам міліцією України: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 –

кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2009. 16 с.

123. Давтян А. С. Історія становлення й розвитку в законодавстві України кримінальної відповідальності за зносини, пов'язані з публічними закликами до вчинення терористичного акту. Право і суспільство. № 4. 2015. С. 132–138.

124. Давыденко Л. М. Вопросы борьбы с преступностью и укрепления правопорядка. Вестник университета внутренних дел. 2000. Вып. 10. С. 3.

125. Давыденко Л. М., Бандурка А. А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харків: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 388 с.

126. Дагель П. С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве: учеб. пособ. Владивосток, 1970. 132 с.

127. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 200 с.

128. Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография. Харьков: Прапор, 2005. 224 с.

129. Денисов С. Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та запобігання їй: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2011. 36 с.

130. Денисов С. Ф. Поняття та природа некорисливої злочинності молоді. Держава та регіони. Серія: Право. 2011. № 2. С. 93–97.

131. Денисова Т. А. Покарання в системі протидії злочинності. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 240 с.

132. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованих територій. URL: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html>.

133. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2015 р. № 1018-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>

134. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 2016 р. № 148. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>

135. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.

136. Десятник А. А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК. Форум права. 2012. № 1. С. 247–252. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12daanku.pdf>.

137. Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні: дис. докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 522 с.

138. Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 35 с.

139. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 416 с.

140. Джужа О. М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 331 с.

141. Джужа О. М., Василевич В. В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. 2014. № 4 (93). С. 30–45.
142. Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2008. 292 с.
143. Джужа О. М., Орлов Ю. Ю., Калюжний Р. А. Щодо можливості вивчення правових явищ з позицій синергетики. Право і суспільство. 2009. Вип. 2. С. 4–6.
144. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
145. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Стислий словник кримінологічних термінів: навч. посіб.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. академія внутр. справ України, 1999. 48 с. С. 22.
146. Джужа О. М., Гаркуша А. В. Актуальність кримінологічного дослідження екстремальних умов (ситуацій), що сприяють злочинності під час проведення антитерористичної операції. Юричний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 2 (8). С. 27–36.
147. Диалектический и исторический материализм / под ред. А. Г. Мысливченко, А. П. Шептулина. Москва : Политиздат, 1988. 446 с.
148. Дитюк В. З. Терористична діяльність на об'єктах транспортної інфраструктури у контексті подій на Сході України : аналіз проявів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 262–267.
149. Дія права: інтегративний аспект. монографія / кол. автор. відпов. ред. Н. М. Оніщенко. Київ: Основа, 2010. 411 с.
150. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2014–2019 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 124 с.
151. Доля Е. А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности. Москва, 1996. 193 с.

152. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ : НІСД, 2015. 474 с.
153. Донецька обласна військово-цивільна адміністрація. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
154. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні. 16 серпня – 15 листопада 2019 року (укр. мова). С. 1–2. Сайт Управління Верховного комісара ООН з прав людини (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights – OHCHR). URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/28thReportUkraine-UA.pdf>.
155. Дрёмин В. Н. К вопросу о предмете институциональной криминологии: от криминальных практик к социальному институту. Митна справа. 2010. № 6 (72). С. 68–73.
156. Дрёмин В. Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества: монография. Одесса: Юридическая литература, 2009. 616 с.
157. Дубнов А. П., Дубовцев В. А. Философия преступности: проблемы криминализации российского общества. Екатеринбург: Ява, 1999. 288 с.
158. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
159. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / пер. с фр. с сокр.; под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.
160. Емельянов В. П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. 291 с.
161. Європейський досвід протидії корупції: теорія та практика: аналіт. огляд / Кржечковськіс І., Тацієнко В. В., Чернявський С. С. та ін.] / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 3 : Практична кримінологія. 320 с.

Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

172. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.

173. Зеленецкий В. С. Свод монографических работ новой научной направленности. Ч. 3. Третье научное направление «Общая теория борьбы с преступностью». Київ : Истина, 2012.

174. Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Київ : Юринком Интер, 1999. 240 с.

175. Зелинский А. Ф. Криминология: курс лекций. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.

176. Зелинский А. Ф. Криминология: учеб. пособ. Харьков: Рубикон, 2000. 240 с.

177. Зубач І. М. Соціально-правовий феномен тероризму як об'єкт криміналістичного вивчення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2015. № 813. С. 232–238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_37.

178. Зырин М. И., Романов В. В. Профилактика преступлений : учеб. пособ. Мн. : Университетское, 1986. 287 с.

179. Игнатов А. Н. Убийство: криминологическо-статистическое исследование: моногр. Симферополь : КРП «Изд-во «Крымучпедгиз», 2012. 176 с.

180. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения : учеб. пособ. Горький : Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1974. 172 с.

181. Изучение преступности и пенитенциарная практика. Одесса: Изд-во Одес. центрального ДОПРа. 1925. Вип. 1. 118 с.
182. Информатика в органах внутренних дел. – Киев : КВШ МВД СССР, 1989. – 215 с.
183. Иншаков С. М. Криминология: учебник. Москва : Юриспруденция, 2000. 432 с.
184. Йосипів А. О. Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 290 с.
185. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Паливода, 2006. 264 с.
186. Іванов Ю. Ф. Боротьба зі злочинними посяганнями на власність, предметом яких є автотранспортні засоби (кримінально-правові і кримінологічні аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1999. 20 с.
187. Ігнатов О. Кримінальне насильство: окремі питання. Право України. 2005. № 3. С. 67–71.
188. Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні : моногр. Харків : Диска Плюс, 2013. 650 с.
189. Ієрусалімов І. О. Деякі фактори і умови реалізації досягнень науково-технічного потенціалу у слідчій практиці. Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів. Київ : УАВС, 1996. С. 35–40. С. 37.
190. Ієрусалімов І. О. Забезпечення використання науково-технічних досягнень у слідчій діяльності : навч. посіб. Київ : Наук. світ, 2000. 67 с. С. 16.
191. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: наказ МВС України від 28 лип. 2017 р. № 650. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1041-17>
192. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип.

2017 р. № 570. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

193. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії та практики : монографія / авт. кол. : Р. А. Калюжний, М. Я. Швець, В. С. Цимбалюк та ін. Київ, 2002. 296 с.

194. Каган М. С. Методологические проблемы современной философии. Альманах молодых философов. СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. Вып. 1. С. 28–48.

195. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми : монографія. Харків, 2003. 431 с. С. 56.

196. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі : філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : Край, 2011. 554 с.

197. Каримов Д. А. Проблемы общей теории права и государства: в 3 т. Москва : СГУ, 2001. Т. 1: Социология права. 2001. 412 с.

198. Катеринчук І. П. Роль інформаційної логістики в системі інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Наука і правоохорона. 2013. №2 (20). С. 16–19.

199. Кистяковский А. Ф. Общее уголовное право съ подробнымъ изложением началъ русскаго уголовного законодательства. Часть общая. Киев : Типография С. В. Шульженко, Ново-Елисаветинская ул. соб. д., (б/г.). 850 с. С. 593.

200. Кіщенко С. Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень. Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. 41 с.

201. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособ. Ростов н/Д : Феникс, 1996. 512 с.

202. Климович О. Система національних засобів захисту прав людини (в контексті положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Право України. 2018. № 1. С. 34–37.

203. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.; Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.

204. Кобзар О. Ф. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. No 2. С. 135–139.

205. Коваленко В. И. Криминологическая характеристика современных грабежей и разбоев и меры их предупреждения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону: Рост. юрид. ин-т, 2003. 261 с.

206. Коваль Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 25.00.02 «Механізм державного управління». Запоріжжя, 2008. 23 с.

207. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

208. Колб С. О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами в Україні: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2015. 20 с.

209. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки: Указ Президента України від 25 груд. 2000 р. № 1376/2000. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000>

210. Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки: Указ Президента України від 20 груд. 2006 р. № 1767. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-п>.

211. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр.: Указ Президента України від 17 верес. 1996 р. № 837/96 Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>

212. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 39. Ст. 340

213. Коновалова И. А. Опыт борьбы с преступностью несовершеннолетних в Европе и США. Адвокат. 2007. № 12. С. 59–69. С. 61–62.
214. Кононенко В. Деякі питання судової практики у справах про бандитизм. Право України. 1996. № 4. С. 25–28.
215. Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 472 с.
216. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
217. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / за ред. проф. О. М. Джужи, доц. Е. В. Расюка. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.
218. Криминальная политика и превенция: мировой опыт / общ. ред М. С. Крутера. Москва: Альта, 2015. 252 с.
219. Криминология : учебник / под ред. Б. В. Коробейникова, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва : Юрид. лит., 1988. 384 с.
220. Криминология : учебник / под ред. В. К. Звирбуля, Н. Ф. Кузнецовой, Г. М. Миньковского. Москва : Юрид. лит., 1979. 304 с.
221. Криминология : учебник для юрид. вузов ; под общ. ред. А. И. Долговой. Москва : Норма, 2005. 912 с.
222. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. М. : Юристъ, 2004. 730 с.
223. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. М.: Инфра. М-Норма, 1997. 784 с.
224. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: НОРМА, 2007. 912 с.
225. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2009. 800 с.

226. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева и В. Е. Эминова. 4-е изд. перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2010. 734 с.
227. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2009. 800 с.
228. Криминология: учебник для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 912 с.
229. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 544 с.
230. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А. та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.
231. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Харків : Одісей, 2009. 496 с.
232. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
233. Кримінальне провадження № 12013250050001390 (ЄРДР) від 2 жовт. 2017 р. СУ ГУНП в Донецькій області, 2018 р.
234. Кримінальне провадження № 1201915000005000 від 31 трав. 2019 р. СУ ГУНП в Донецькій області, 2019 р.
235. Кримінальне провадження № 42019051660011000 від 25 січ. 2019 р. Торецьке відділення поліції АВП ГУНП в Донецькій області.
236. Кримінальний кодекс України : затв. Законом УРСР від 28 груд. 1960 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14.

237. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 03.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення: 01.06.2020).

238. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

239. Кримінально-виконавче право: підручник / В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. 392 с.

240. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11 лип. 2003 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

241. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.

242. Кримінологія: Загальна та Особлива частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.

243. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.

244. Кримінологія: підручник / за заг. ред. В. В. Чернея та О. М. Джужі. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

245. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.

246. Кримінологія: Загальна і Особлива частини: підручник / Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г., Лисодєд О. В.; за заг. ред. проф. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.

247. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська; за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2009. 288 с.

248. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ : Атіка 2009. 312 с.
249. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Прецедент, 2004. 208 с.
250. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Прецедент, 2009. 348 с.
251. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
252. Кудрявцев В. Н. Социологические проблемы исследования антиобщественного поведения. Социологические исследования. 1974. № 1. С. 51.
253. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учеб. пособ. Москва: Издат. дом «Форум», ИНФРА, 1998. 215 с.
254. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (О структуре индивидуального преступного поведения): монография. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. 176 с.
255. Кудрявцев В. Н., Наумов А. В. Насильственная преступность. Москва : Спарк, 1997. 139 с.
256. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации: монография / под ред. В. Н. Кудрявцева. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.
257. Кузьмін С. А., Азаров М. Ю. Сучасний стан терористичної загрози в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. 2012. № 2. С. 40-48.
258. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
259. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 288 с.

260. Кунєв Ю. Д. Механізм соціального управління: сутність і складники. Вісник Запорізького юридичного інституту: науково-практичний збірник. 2006. № 1.

261. Курашвили А. А. Криминологические проблемы борьбы органов внутренних дел с грабежами и разбоями : учеб. пособ. Москва : МВШ МВД СССР, 1990. 58 с.

262. Куринов Б. А. Научные основы квалификации преступлений. Москва, 1976. 154 с.

263. Курій Т. Р. Вивчення агресивної поведінки засуджених // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1999. № 4. С. 137-146.

264. Курс кримінології: Загальна частина: підручник: у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с. С. 306–314.

265. Курс советской криминологии: Предупреждение преступности. Москва : Юрид. лит., 1986. 352 с.

266. Куц В. М. Кримінальна відповідальність у системі заходів кримінально-правового характеру. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10–11 жовт. 2013 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2012. 288 с.

267. Кучма Л. Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. Урядовий кур'єр. 2000. № 225. С 3–6.

268. Лановая Г. М. Принуждение в системе форм правоприменения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве». Москва, 2006. 24 с.

269. Леженіна О. І. Концептуальні засади інформаційного забезпечення міжнародної діяльності органів внутрішніх справ України в боротьбі з торгівлею людьми. Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. 2003. № 2. С. 228–233.

270. Лист Ф. Задачи уголовной политики: преступление как социально-патологическое явление : сб. работ ; пер. с нем. / В. С. Овчинский (сост., предисл.). Москва : ИНФРА-М, 2009. 104 с.
271. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2001. 370 с.
272. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. 167 с.
273. Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія / наук. ред. М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2004. 303 с.
274. Литвинов В. И. Коротные посягательства на личную собственность и их предупреждение. Минск : Университетское, 1989. 271 с.
275. Литвинов О. М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2001. Спец. вип. С. 69–74.
276. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. Вісн. Харків. нац. ун-ту внутр. справ. 2008. Вип. 41. С. 111–117.
277. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
278. Лихолоб В. Г. Правовые и нравственные вопросы предупреждения преступности ОВД: учеб. пособие. Київ, 1992. 69 с. С. 7.
279. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Москва : Медицина, 1977. 112 с.;
280. Лісніченко Л. В. Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабежам та розбійним нападам: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2019. 21 с.

281. Лісніченко Л. В. Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабежам та розбійним нападам: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 271 с.
282. Літвінов М. Ю. Інформаційне забезпечення діяльності ОВС як умова ефективної профілактики. Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 24 жовт. 2008 р.). Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 94–97.
283. Лобойко Л. М. Реформування кримінального процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки): Загальні положення та досудове провадження : монографія. Київ : Істина, 2012. 288 с.
284. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 409 с.
285. Лукашевич С. Ю., Груба Д. І. Місце синергетичної парадигми в методології правових і кримінологічних досліджень. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/—el_zbirnik/L2013/Gruba.pdf.
286. Лукьянов И. Ф. Сущность категории «Свойство: значение для исследования проблемы отражения». Москва: Мысль, 1982. 143 с.
287. Лунеев В. В. Криминология: учебник для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2015. 686 с.
288. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: в 2 т. Т. 2: Особенная часть: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2013. 872 с.
289. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник. в 2 т. Москва: Юрайт, 2012. Т. 1 : Общая часть. 1003 с.
290. Лунеев В. В. Системный подход к изучению мотивации преступного поведения. Вопросы борьбы с преступностью. Москва : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1980. Вып. 33. С. 4–11.
291. Луняк О. М. Кримінологічна характеристика психології злочинця та профілактика насильницьких злочинів : навч. посіб. Ніжин, 2004. 131 с.

292. Лысов М. Д. Логико-структурный анализ понятий и признаков преступлений в действующем Уголовном кодексе РФ. Государство и право. 1997. №12. С. 74–78.
293. Мазур Л. А., Морозова Я. О. Напрямки взаємодії підрозділів карного розшуку з різними суб'єктами протидії злочинам. Право і безпека. 2012. № 5 (47). С. 181–185.
294. Максименко Ю. Є. Боротьба з тероризмом в умовах інформатизації. Правові проблеми сучасності. 2013. С. 48–50.
295. Малиновський І. Ученіє о преступленіи по Литовському Статуту. Київ : Тіпографія Императорского Университета св. Володимира, 1894. 171 с.
296. Мандзюк О. Кримінальний ренесанс: до чого призвела ліквідація УБОЗу URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1417074-kriminalnij-renesans-do-chogo-prizvela-likvidaciya-ubozu>
297. Мандибура В. О. «Тіньова» економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. Київ: Парламентське вид-во, 1998. 135 с.
298. Маршуби М. О. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні : автореф. дис...канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2014. 20 с.
299. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : [б. и.], 2000. 271 с.
300. Методика диагностики самооценки мотивации одобрения (Шкала лжи) Д. Марлоу и Д. Крауна / Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие : ред. и сост. Д. Я. Райгородский. Самара : Изд. дом Бахрах, 2001. 711 с.
301. Миненок М. Г., Миненок Д. М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. 367 с.

302. Минская В. С., Чечель Г. И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения: монография / за ред. В. Д. Филимонова. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1988. 152 с.

303. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 36 с.

304. Мінченко С. І., Піщенко Г. І. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних із злочинністю. Право України. 2006. № 5. С. 107–111.

305. Мовчан А. В. Використання сучасних інформаційних технологій та аналітичної розвідки в боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 жовт. 2010 р.). Київ : Акад. управління МВС, 2010. С. 121–122.

306. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 482 с.

307. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму: доп. за 2016 рік Уповноваженого Верховною Радою України з прав людини. Київ, 2017. 200 с.

308. Музиченко П. П. Історія держави і права України : Навчальний посібник. 3-тє вид., стереотип. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2001. 429 с. С. 41–46.

309. Набока Л. В. Структурно-функціональне забезпечення реалізації державно-управлінських відносин на територіальному рівні : автореф. дис....канд. наук з держ. управління : 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Харків, 2008. 19 с. С. 9.

310. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Диска-плюс, 2013. 524 с.

311. Назимко Є. Можливості використання методу системного аналізу під час дослідження інституту покарання. Юридична Україна. 2011. № 5. С. 89–93.

312. Назимко Є. С. Вимоги до використання компаративістського методу під час дослідження інституту покарання. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. наук. праць / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. П. Тихого та ін. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 615–617.

313. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

314. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2013. 1215 с.

315. Негодченко О. В. Організаційно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо забезпечення прав і свобод людини: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУВС, 2003. 444 с.

316. Некоторые вопросы международного антитеррористического законодательства и сотрудничества в борьбе с терроризмом : материалы семинара-конф. Междунар. контртеррор. тренинг. ассоц. (МКТА), 11–13 июня 2001 г. URL: <http://www.ictta.ru>.

317. Нелегальна зброя – це наша проблема на найближчий десяток років. Центр Агенція безпеки. URL: <https://centr.od.ua/novosti/nelegalnoe-oruzhie-yeto-nasha-problema-na-blizhaishii-desjatok-let.html>.

318. Нікітенко С. В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, скоєних жінками на тлі наркоманії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 214 с.

319. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: монографія. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2009. 373 с.

320. Новий словник української мови: в 3 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Вид-во «Аконіт», 2003. Т. 1. 928 с.

321. Новий словник української мови: в 3-х т. / укл. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Вид-во «Аконіт», 2003. Т. 2. 927 с.

322. Об изъятии из общей подсудности в местностях, объявленных на военном положении : декрет ВЦИК от 20 июня 1919 г. № 41. Декреты Советской власти. Москва, 1971. Т. 5 : 1 апреля – 31 июля 1919 г. С. 124–126.

323. Оберемко Ю. О. Соціально-психологічні чинники умисних вбивств, що вчиняються з корисливих мотивів. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 26–30.

324. Обзор дел о терроризме. Управление ООН по наркотикам и преступности. Вена, 2010.

325. Обліковано 1 433 454 внутрішньо переміщені особи. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/18116.html> (дата звернення: 09.01.2020).

326. Овчинский В. Стратегия борьбы с мафией. Москва: Изд-во «Суме», 2003. 190 с.

327. 1100 російських танків і 330 бойових літаків уздовж кордону з Україною. Укрінформ. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3055672-1100-rosijskih-tankiv-i-330-bojovih-litakiv-uzdovz-kordonu-z-ukrainou.html>

328. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності. Юридичний вісник. 2013. № 4. С. 141–145.

329. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М.: Сов. энциклопедия, 1970. 900 с.

330. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва : Сов. энцикл., 1973. 846 с.

331. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, 2008. 472 с.

332. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, Н. В. Кула́кова та ін. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 247 с.

333. Основи кримінального аналізу: підручник / Бабенко А.М., Заєць О.М., Некрасов В.А., Ісмаїлов К.Ю., Пефітєв Д.О. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є., 2019. 296 с.

334. Основи соціальної психології : навч. посіб. / за ред. М. М. Слюсаревського. Київ : Міленіум, 2008. 495 с.

335. Остроумов С. С. О виктимологии и виктимности / С. С. Остроумов, Л. В. Франк // Советское государство и право. – 1976. – № 4. – С. 74–79.

336. Паламарчук К. В. Кримінальна відповідальність за розбій : порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 244 с.

337. Панов М.І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11-12 жовт. 2012 р.). Харків: Право, 2012. С. 26-31.

338. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харків : Вища шк., 1982. 181 с.

339. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ : Ін Юре, 2010. 812 с.

340. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / за ред. А. І. Кузьмінського. Київ : Знання, 2005. 486 с.

341. Петин И. А. Механизм преступного насилия. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2004. 343 с.

342. Петров Д. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабежам і розбоям, що вчиняються неповнолітніми у громадських місцях : автореф. дис....канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право». Київ, 2015. 20 с.

343. Петров В. А. Понятие уголовно-правовой информации, её структура и содержание. Москва : Акад. МВД СССР, 1989. 35 с.

344. Петров, В. В. Насильственно-корыстная преступность организованных групп: тенденции, причины и условия, меры противодействия. 3б. наук. пр. Харк. центру вивч. орг. злочинності. 2000. Вип. 1. С. 248–273.

345. Півень А. В. Кримінологічна характеристика і профілактика вуличної насильницької злочинності : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 253 с.

346. Плавич С. В. Правотворення, правотворчість та законотворчість: проблема співвідношення. Держава і право. 2007. Вип. 35. С. 91.

347. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ: Нац. академія. внутр. справ України, 1999. 702 с.

348. Познышев С. В. Криминальная психология. Ленинград, 1926. 218 с.

349. Полубинский В. И., Ситковский А. Л. Теоретические и практические основы криминальной виктимологии: монография. Москва: ВНИИ МВД России, 2006. 291 с.

350. Полубинский В. И. Виктимологические аспекты профилактики преступлений: монография. Москва : Акад. МВД СССР, 1980. 218 с.

351. Полубинский В. И. Криминальная виктимология: монография. 2-е изд., доп. М.: ВНИИ МВД России, 2008. 210 с.

352. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 02 груд. 2019 р. № 2513. Верховна Рада України.

URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2513&skl=10.

353. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 : Законодавство / ред. кол. О. М. Мироненко, К. А. Вислобоков, І. Б. Усенко та ін.; відп. ред. Ю. С. Шемчушенко. Київ : Ін Юре, 1997. 340 с.

354. Правоохоронні органи. Вікіпедія. Вільна енциклопедія : [сайт]. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

355. «Презент» невесте из АТО: 180 патронов, 6 гранат и взывчатка. Комсомольская правда в Украине. 2014. 14 нояб. С. 5.

356. Преступность в современном мире / общ. ред В. М. Матвицкого. Москва : ИНТЕР, 2016. 155 с.

357. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон від 1 груд. 1994 р. № 264/94-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>.

358. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 25. Ст. 180.

359. Про боротьбу з тероризмом: Закон від 20 берез. 2003 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

360. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: постанова Верховної Ради України від 17 берез. 2015 р. № 254-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254-VIII>.

361. Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування: постанова Верховної Ради України від 17 берез. 2015 р. № 252-VIII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/252-19>

362. Про військово-цивільні адміністрації: Закон від 3 лют. 2015 р. № 141-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

363. Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 27 черв. 1961 р. Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 28. Ст. 342.

364. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>. (Дата звернення: 02.03.2020)

365. Про державні цільові програми : Закон від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

366. Про Єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю : Указ Президента України від 31 січ. 2006 р. № 80/2006. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/2006#Text>

367. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

368. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

369. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

370. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0937-17>

371. Про затвердження Інструкції про організацію здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: спільний наказ МВС України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 4 листоп. 2003 р. № 1303/203. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0046-04>

372. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини: наказ МОЗ України, МВС України, Генеральної прокуратури України, Мінюсту України від 10 жовт. 1997 р. № 306/680/21/66/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0534-97/sp:max25>

373. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

374. Про затвердження Переліку найменувань органів, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і навчальних закладів, що належать до сфери управління Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 15 лют. 2017 р. № 406/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0406323-17>

375. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF>

376. Про затвердження порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: наказ МВС України від 25 лютого 2019 р. № 124. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19#n14>

377. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.

378. Про заходи щодо запобігання небезпечним діям з боку осіб, які страждають на тяжкі психічні розлади: наказ МОЗ України, МВС України від 19 груд. 2000 р. № 346/877. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0100-01>.

379. Про інформацію : Закон від 2 жовт. 1992 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

380. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. №

1000/2011. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>

381. Про Національну безпеку України : Закон від 04 бер. 2020 р. № 522-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

382. Про національну безпеку України : Закон від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

383. Про Національну поліцію : Закон від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

384. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>.

385. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

386. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон від 16 верес. 2014 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>.

387. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>

388. Про психіатричну допомогу: Закон від 22 лют. 2000 р. № 1489-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>

389. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 трав. 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

390. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 621. Дата оновлення: 25.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-п>. (Дата звернення: 02.03.2020).

391. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-р>. (Дата звернення: 02.03.2020)

392. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1027-р. Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018- %D1 %80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80)

393. Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону: Закон від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>

394. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 02 груд. 2019 р. № 2513. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2513&skl=10.

395. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

396. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинам: навч. посіб. / О. Є.Омельченко, Д. П.Письменний. Київ : Вид. Паливода А.В., 2008. 216 с.

397. Пустовий О. О. Кримінологічні засади запобігання злочинам, що вчиняються безпритульними та бездоглядними дітьми в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 284 с.

398. Пчолкін В. Д. Використання інформаційних масивів для викриття економічних злочинів/ Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. 1998. № 8 (1). С. 102–109.

399. Радіонов І. І. Кримінальна відповідальність за бандитизм – історія та перспективи. Питання боротьби зі злочинністю. Харків, 2006. Вип. 11. С. 62–67.

400. Райгородский Д. Я. Практическая диагностика. Методики и тесты : учеб. пособ. Самара : Изд. дом «БАХРАХ», 1998. 672 с.

401. Райони бойових дій та зони безпеки: Наєв розповів про нововведення на Донбасі з початком ООС. 5 канал. URL: <https://www.5.ua/regiony/raiony-boiovykh-dii-ta-zony-bezpeky-naiev-rozpoviv-pro-novovvedennia-na-donbasi-z-pochatkom-oos-169227.html>

402. Расюк Е. В. Сучасна антикорупційна політика України. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 7. С. 31–34.

403. Резнікова О. І. Віктимологічне пізнання особи у криміналістиці: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 265 с.

404. Рибачук М. В. Запобігання тероризму органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 19 с.

405. Ривман Д. В., Устинов В. С. Виктимология: учебник. СПб.: Юридический центр Пресс, 2000. 332 с.

406. Ривман Д. В. Криминальная виктимология: учебник. СПб.: Питер, 2002. 304 с.

407. Різун, В. В. Маси : текст лекцій. Київ : Київ. ун-т, 2003. 118 с.

408. Романовская И. В. Агрессия как причина преступного поведения. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2001. № 13. С. 24–25.

409. Романюк Б. В. Понятійний апарат і його значення для вибудовування політики держави у сфері впливу на організовану злочинність. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 25. С. 11–22.

410. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. Москва : Юрид. лит., 1984. Т. 4 : Законодательство периода становления абсолютизма. 1986. 511 с.

411. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. Москва : Юрид. лит., 1984. Т. 3 : Акты земских соборов. 1985. 512 с.

412. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. М.: Юрид. лит., 1984. Т. I : Законодательство Древней Руси. 1984. 432 с.

413. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. М.: Юрид. лит., 1984. Т. 2: Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства / отв. ред. А. Д. Горский. 1985. 520 с.

414. Рудий Т. В., Сенник В. В., Кулешник Я. Ф. Інформаційно-аналітична діяльність Національної поліції України у протидії кіберзлочинності як аспект кібербезпеки держави. Економічна та інформаційна безпека: проблеми та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 квіт. 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 182–186.

415. Салманова О. Ю. Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України : монографія. Харків : Панов, 2016. 460 с.

416. Саркисов Г. С. Индивидуальная профилактика преступлений: учеб. пособ. Ереван: Айастан, 1986. 184 с.

417. Сафронова В. М. Прогнозирование, проектирование и моделирование в социальной работе : учеб. пособ. Москва : Академия, 2008. 252 с.

418. Сахаров А. Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел: лекция. Москва: МВШМ МВД СССР, 1984. 43 с.

419. Свинцов В. И. Логика. Москва : Высш. шк., 1987. 287 с.

420. Свірін М. О. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному заволодінню транспортними засобами: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2010. 227 с.

421. Світлична Ю. О. Стан і перспективи програмування у сфері протидії злочинності. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18 квіт. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 8–9.

422. Сембекова Б. Р. Криминалистическое исследование обстоятельств преступления, характеризующих субъективную направленность : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Караганда, 2007.

423. Семененко В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабегам в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 291 с.

424. Семененко В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання грабегам в Україні: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2019. 20 с.

425. Семенишин М. О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. № 1. С. 287–297.

426. Семенишин М. О. Аналіз кількісних показників корисливо-насильницької злочинності у Донецькій та Луганській областях (за матеріалами операції Об'єднаних сил). Право і суспільство. 2020. №2. Ч. 3. С. 73–79.

427. Семенишин М. О. Віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 124–130.

428. Семенишин М. О. Концептуалізація забезпечення прав і свобод людини та громадянина на території Донеччини в діяльності ГУНП в Донецькій області. Дотримання прав людини і громадянина на території проведення Операції об'єднаних сил (до Дня Національної поліції України): матеріали кругл. столу (м. Маріуполь, 12 липня 2019 року). Маріуполь, 2019. С. 155–166.

429. Семенишин М. О. Кримінально-правова характеристика агресивної корисливо-насильницької злочинності. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 267-273.

430. Семенишин М. О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1. С. 162–168.

431. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 84–93.

432. Семенишин М. О. Особливості формування корисливо-насильницької поведінки у дітей. Право. UA. 2018. №2. С. 185–191.

433. Семенишин М. О. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. Верховенство права. 2020. №1. С. 118-124.

434. Семенишин М. О. Становлення та розвиток відповідальності за розбій у кримінальному законодавстві України. Європейські перспективи. 2020. №1. С. 124–130.

435. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С., Бичін С. О. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. Право. UA. 2019. № 2. С. 64–69.

436. Семенишин М. О. Взаємодія органів та підрозділів національної поліції щодо запобігання насильницьким грабеджам в Україні. Наше право. 2018. №1. С. 218-225.

437. Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.

438. Сервецький І. В., Дашко Д. А. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». 3-тє вид., доп. Київ, 2006. 400 с.

439. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.

440. Ситковский А. Л. Виктимологическая характеристика и

профилактика корыстных преступлений против собственности граждан: монография. Москва: ВНИИ МВД России, 1998. 108 с.

441. Сірий Є. В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. Київ: Атіка, 2009 р. 492 с. С. 244; Соціологія права: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи, В. В. Чернея. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 367 с. С. 179

442. Скаун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник для студентів вузів. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

443. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта, 2017. 528 с.

444. Скуба Г. В. Поняття та сутність кримінальних правопорушень терористичного характеру. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 12. Т. 2. С. 120–122.

445. Скулиш Є. Ю. Кримінологічна безпека в системі національної безпеки України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2010. № 2. С. 47–51.

446. Словарь криминологических и статистических терминов / сост. О. Г. Кальман., И. А. Христич. Харьков: ИИПП АПрН Украины, Гимназия, 2001. 96 с. С. 43.

447. Сметаніна Н. В. Теоретичне уявлення про злочинність в пострадянській кримінології : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 215 с.

448. Солодовніков А.Г. Особливості розслідування нападів з метою заволодіння чужим майном, вчинених організованими групами: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с.

449. Соціологія права: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. О. Левченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. 2-е вид. перероб. і допов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 356 с.

450. Сташис В. В., Тихенко С. И. Уголовное законодательство Украинской ССР. Москва : Юрид. лит., 1971. 543 с.

451. Стекольников В. А. Раскрытие и расследование террористических актов, совершаемых с применением оружия и взрывных устройств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 2008. 186 с.

452. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.08. Харків: Нац.юр.ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2002. 393 с.

453. Стефанов Н. Теория и метод в общественных науках: учеб. пособие. Москва: Прогресс, 1967. 272 с. С. 138.

454. Стратегія відновлення цілісності України і деокупації Донбасу. Механізм «малих кроків». МВС України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/14029_Strategiya_vidnovlennya_cilisnosti_Ukraini_i_deokupacii_Donbasu_Mehanizm_malih_kroktiv_.htm

455. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

456. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року: розпорядження Голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної Адміністрації від 21 черв. 2016 р. № 498. Верховна Рада України. URL: https://dn.gov.ua/wp-content/upl/3_Strat-2020.pdf

457. Стратегія розвитку органів внутрішніх справ України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2014 р. № 1118-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/document/247780692/R01118-00.doc>.

458. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

459. Судебник 1550. Юридична енциклопедія : в 6 т. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. Т. 5 : П-С., 2003. 736 с.

460. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед

неповнолітніх : посібник / Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль, Д. М. Тичина та ін.; за наук. ред. Л. І. Мороз. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. 210 с.

461. Сущенко В. Д., Лиховой В. В. Про деякі криміногенні фактори, що сприяють злочинності у Збройних Силах України. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2000. № 1. С. 7–9

462. Сущенко В. Д., Присяжний С. В., Коваленко О. І. Сучасний процес управління в органах внутрішніх справ : монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 352 с.

463. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая. Т.1 : лекции. 2-е изд., переробл. и доп. СПб. : Гос. тип, 1902. 815 с.

464. Тарарухин С. А. Установление мотива и квалификация преступления / С. А. Тарарухин. – К. : Вища шк., 1997. – 151 с.

465. Теоретические основы предупреждения преступности : монография / Ю. М. Антонян, А. Э. Жалинский, В. К. Звирбуль, В. В. Клочков В. В. и др. Москва : Юрид. лит., 1977. 256 с.

466. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

467. Теорія управління в Національній поліції: навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2007. 884 с.

468. Тест описания поведения К. Томаса (адаптация Н. В. Гришиной) // Психологические тесты / под ред. А. А. Карелина : в 2 т. Москва : Моск. психолого-социальный ин-т. Т. 2. 2001. 517 с.

469. Типове положення про сектор ювенальної пробації: наказ Міністерства юстиції України від 18 серп. 2017 р. № 2649/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1031-17>

470. Титаренко О. О. Теорія та практика державного програмування протидії злочинності в Україні: дис...докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 589 с.

471. Титаренко О. О. Передумови формування державної комплексної програми протидії злочинності в Україні. Наук. вісн. Дніпропетровського держ.

ун-ту внутр. справ. 2012. № 4. С. 370–377.

472. Титаренко О. О. Державне програмування протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Промарт, 2019. 698 с.

473. Тичина Д. М. Національна поліція України у системі суб'єктів запобігання злочинам. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2016. № 2 (13). С. 154–163.

474. Тищенко В. В. Концептуальные основы расследования корыстно-насильственных преступлений : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 2003. 445 с.

475. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ : монография. Одесса : Юрид. лит., 2002. 360 с.

476. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року. Сайт Київського міжнародного інституту соціології (KMIC). URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897&page=2> (дата звернення: 12.12.2019).

477. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативних груп. Юридичний вісник. 2014. № 4 (33). С. 138–143.

478. Топчій В. В. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 4. С. 121–129.

479. Трубников Н. Н. Отношение цели, средства и результата человеческой деятельности. Вопросы философии. 1964. № 6. С. 59–68.

480. Тугаринов, В. П. Избранные философские труды. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. 344 с.

481. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы): монография. Одесса : Наука, 2000. 336 с.

482. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2001. 37 с.

483. Туляков В. А. Виктимность и ее выражение. Юридична освіта і правова держава. Одеса, 1997. С. 224–232.
484. Туркевич І. К. Злочинність: навч. посіб. Київ: Ін-т адвокатури, 1999. Вип. 1. 47 с.
485. У Франції схвалили позбавлення громадянства за тероризм. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/frantsii-odobrili-lishenie-grazhdanstva-terrorizm-1455083222.html>.
486. Уголовное право : Общая и Особенная части : учебник / под общ. ред. Л. Д. Гаухмана, Л. Д. Колодкина, С. В. Максимова. Москва : Юриспруденция, 1999. 784 с.
487. Уголовное право УССР : Особенная часть : учебник / Александров Ю. В., Бажанов М. И., Володько Н. В. и др. ; под ред. М. И. Бажанова. Киев : Высш. шк., 1989. 502 с.
488. Уголовное Уложение 22 марта 1903 года / изд. Н. С. Таганцева. СПб., 1904. 1124 с.
489. Уголовный кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / отв. ред. В. И. Шаkun, С. С. Яценко. 5-е изд., доп. Киев : А.С.К., 1999. 1088 с.
490. Уголовный кодекс Украины: научно-практ. коммент. Изд.5-е, доп. / отв. ред. В. И. Шаkun, С. С. Яценко. Киев, 1999. 1088 с.
491. Уголовный кодекс УССР : в ред. 1927 г. Харьков : Юрид. издво НКЮ УССР, 1927. 322 с. С.225–226.; Исаев, М. М. Имущественные преступления. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. 87 с.
492. Уголовный кодекс УССР. Харків: Наркомюст УССР, 1922. 100 с.
493. Узлов Д. Ю., Струков В. М., Власов О. В. та ін. Прикладний кримінальний аналіз на базі інформаційно-аналітичної системи «RICAS»: метод. рек. Харків, 2018. 90 с.
494. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования. Москва : Наука, 1966. 451 с.
495. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года / ред. Н. С. Таганцев. Санкт-Петербург, 1912. 1218 с.

496. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т. XX. Отделение первое. 1985. СПб., 1985. С. 600–1010.

497. Урсул А. Д. Природа информации / А. Д. Урсул. – М. : Политиздат, 1968. – 283 с.

498. Фойницкий И. Я. Курс уголовного права. Часть Особенная : Посягательства личные и имущественные. СПб. : тип. М. М. Стасюлевича, 1967. 446 с.

499. Формула Зеленського: Які 30 населених пунктів мають залишити ЗСУ (КАРТА). Сайт інтернет-порталу Depo.ua. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/formula-zelenskogo-yaki-30-naselenikh-punktiv-mayut-zalishiti-zsu-201910291053062> (дата звернення: 15.12.2019).

500. Форос А. В. Кримінально-правові ознаки терористичного акту. Правова держава. 2012. № 15. С. 175–183.

501. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. Правова держава. 2012. № 4. С. 179–184.

502. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. Правова держава. 2012. № 4. С. 179–184.

503. Фріс П. Л. Ідеологія кримінального права й кримінально-правові політика. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10–11 жовт. 2013 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків: Право, 2012. 288 с.

504. Фромм, Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва : АСТ-ЛТД, 1998. 672 с.

505. Хакен Г. Синергетика / под ред. Ю. Л. Климонтовича, С. М. Осовца. М.: Мир, 1980. 404 с.

506. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2 т. Москва : Педагогика, 1986. Т. 2. с. С. 13.

507. Ходимчук О. В. Насильницька злочинність осіб з психічними аномаліями та її запобігання: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08

«Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2000. 18 с.

508. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства : моногр. Харків : НікаНова, 2015. 472 с.

509. Хрестоматия по истории русского права / сост. М. Ф. Владимирский-Буданов. 5-е изд. Киев, 1969. Вып. 1. 239 с.

510. Цюприк І. В. Щодо визначення термінів «терористична група» та «терористична організація». Право і суспільство. 2016. № 3. Ч. 2. С. 200–204.

511. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія. Київ, 2014. 456 с.

512. Чернядзева Н. А. Международный терроризм : происхождение, эволюция, актуальные вопросы правового противодействия : монография. М. : Проспект, 2016. С. 180.

513. Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис...канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право права та кримінологія ; кримінально-виконавче право». Київ, 2005. 27 с.

514. Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : монографія. Київ : ДП «Друкарня МВС України», 2007. 224 с.

515. Чувилев А. А. Использование следователем оперативно-розыскной информации в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». Москва, 1985. 21 с.

516. Чумаков М. В. Диагностика волевых свойств личности. Вопросы психологии. 2006. № 1. С. 169–178.

517. Шакур В. І. Суспільство і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2003. 784 с.

518. Шакур В. І. Теоретичні питання сучасної української кримінології/

Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовт. 2018 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. С.26–32.

519. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

520. Шаргородский М. Д. Цели наказания в социалистическом уголовном праве и его эффективность (анализ и прогноз). Преступность и ее предупреждение. Ленинград, 1971. С. 104–126.

521. Шебанов А. Ф. Содержание и цели правовой информации. Правовая информация. Москва : Наука, 1974. С. 7–16.

522. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике. Москва : Изд-во иностр. лит., 1963. 829 с.

523. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчиненими організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 20 с.

524. Шинкаренко І. Р. Кримінальний аналіз як засіб підвищення ефективності діяльності підрозділів кримінальної поліції. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 23 берез. 2018). С. 181–186.

525. Ширвиндт Е. Пенитенциарное дело в РСФСР в 1924–1925 году. Еженедельник советской юстиции. 1925. №50–51. С. 1529–1533.

526. Ширяев А. С. О стечении нескольких преступников при одном и том же преступлении. Дерпт, 1850. 160 с.

527. Шляпочников А. С. О классификации обстоятельств, способствующих совершению преступления. Советское государство и право. 1964. № 2. С. 94–95

528. Шоткинов С. А. Криминология. Иркутск, 2003. 288 с.

529. Шохин А. Взаимодействие властей в законодательном процессе.

Москва, 1999. 284 с.

530. Шрайберг Я. Л., Гончаров М. В. Справочное руководство по основам информатики и вычислительной техники. Москва : Финансы и статистика, 1990. 32 с.

531. Штесс А. Криминально-психологические исследования при тюрьме. Еженедельник советской юстиции. 1922. № 21–22. С. 11–12.

532. Шульга М. Національна і політична маргіналізація за умов системної кризи. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2002. № 1. С. 4–20.

533. Щодо надання послуг службою зайнятості внутрішньо переміщеним особам. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>.

534. Энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 4-е изд. Москва : Сов. энцикл., 1988. 1600 с.

535. Эшби У. Р. Введение в кибернетику. Москва, 1959. 254 с.

536. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарев; редкол.: М. М. Богусловский и др. 2 изд., доп. М., 1987. С. 366.

537. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 188 с.

538. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці : монографія. Чернівці : Вид. дім «Родовід», 2013. 307 с.

539. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. Самара : Самар. ун-т, 1995. 331 с.

540. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

541. Якубсон В. Несовершеннолетние правонарушители в местах заключения. Еженедельник советской юстиции. 1923. № 18. С. 414–415.

542. Якубсон В. Уголовная репрессия в годы революции. Еженедельник советской юстиции. 1922. №4. С. 3–4.

543. Яницька Н. В. Групова корисливо-насильницька злочинність молоді та її попередження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 177 с.
544. Яницька Н. В. Напрями боротьби з правопорушеннями молоді. Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. 1998. № 3. С. 103–107.
545. Ястребов В. Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. М.: Юрид. лит., 1982. Вып. 37. С. 17–20.
546. Criminal Intelligence Analysis. URL: Interpol. URL: <https://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Criminal-Intelligence-analysis>. — Заголовок з екрана.
547. Definition and Types of Crime Analysis Standards, Methods, & Technology [Текст] / International Association of Crime Analysts (IACA). Committee White Paper. 2014. P. 2, 11.
548. Ferguson A. The rise of big data Policing: Surveillance, Race, and the Future of Law Enforcement. Andrew Guthrie Ferguson. New York University Press. 2017. P. 272.
549. Public Safety Canada Ottawa, Ontario. Canada K1 A 0P8. October 2014. P. 58–59.
550. Ratcliffe, Jerry H., Intelligence-Led Policing, 2nd Edition (London/New York: Routledge, 2016.
551. Resolution 2322 (2016) Adopted by the Security Council at its 7831st meeting, on 12 December 2016. United NationsS/RES/2322 (2016) Security CouncilDistr.: General12 December 2016 (E). URL: [https://undocs.org/S/RES/2322\(2016\)](https://undocs.org/S/RES/2322(2016))
552. UASC. Рік під захистом поліції. Поліція Донеччини. URL: <http://police.dn.ua/news/view/uasc-rik-pid-zahistom-politsii>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 550 с.

Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних

2. Семенишин Н. А. Правовые основы применения оружия как способ предупреждения разбойных нападений на банки в зоне проведения антитеррористической операции. *Наше право*. 2016. № 3. С. 194–200.

3. Семенишин М. О. Кримінологічні напрями діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн у запобіганні бандитизму. *Право. UA*. 2017. № 1. С. 225–232.

4. Семенишин М. О. Загальносоціальні заходи запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів в Україні. *Європейські перспективи*. 2017. № 3. С. 215–222.

5. Семенишин М. О. Взаємодія органів та підрозділів національної поліції щодо запобігання наси́льницьким грабежам в Україні. *Наше право*. 2018. № 1. С. 218–225.

6. Семенишин М. О. Особливості формування корисливо-наси́льницької поведінки у дітей. *Право. UA*. 2018. № 2. С. 185–191.

7. Семенишин М. О. Вплив маргіналізації особи на формування корисливо-наси́льницької злочинної поведінки. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 214–222.

8. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С., Бичін С. О. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. *Право. UA*. 2019. № 2. С. 64–69.

9. Семенишин М. О. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 6. С. 283–288.
10. Семенишин М. О. Становлення та розвиток відповідальності за розбій у кримінальному законодавстві України. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 124–130.
11. Семенишин М. О. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. *Верховенство права*. 2020. № 1. С. 118–124.
12. Семенишин М. О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 162–168.
13. Семенишин М. О. Зарубіжний досвід запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми. *Наше право*. 2020. № 1. С. 88–95.
14. Семенишин М. О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 1. С. 287–297.
15. Семенишин М. О. Віктимологічні аспекти незаконного заволодіння транспортними засобами. *Право. ЮА*. 2020. № 1. С. 113–120.
16. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 276–282.
17. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 340–343.
18. Семенишин М. О. Віктимологічні заходи запобігання корисливо-насильницьким злочинам в Україні. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 97–104.
19. Семенишин М. О. Використання зарубіжного досвіду правоохоронних органів у запобіганні організованій злочинності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 2. С. 167–175.

20. Семенишин М. О. Аналіз кількісних показників корисливо-наси́льницької злочинності у Донецькій та Луганській областях (за матеріалами операції Об'єднаних сил). *Право і суспільство*. 2020. №2. Ч. 3. С. 73–79.

21. Семенишин М. О. Об'єктивна сторона бандитизму за кримінальним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 258–264.

22. Семенишин М. О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами як об'єкт кримінологічного дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 344–349.

23. Семенишин М. О. Кримінально-правова характеристика агресивної корисливо-наси́льницької злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 267–273.

Праці апробаційного характеру

24. Семенишин М. О. Реалізація поліцейської діяльності, спрямованої на взаємодію з громадськістю (за матеріалами Донецької області). *Актуальні питання забезпечення публічної безпеки, порядку в сучасних умовах: поліція та суспільство – стратегії розвитку та взаємодії* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 18 трав. 2018 р.). Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. С. 192–196.

25. Семенишин М. О. Генеза поняття «гібридна війна». *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 15 черв. 2018 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2018. С. 178-181.

26. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С. Зарубіжний досвід залучення громадськості до запобігання злочинам проти власності. *Україна і Європейський Союз: сучасні тенденції співпраці*: матеріали кругл. столу (Маріуполь, 16 трав. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 160–164.

27. Семенишин М. О. Окремі питання кадрового менеджменту в органах Національної поліції України. *Правова доктрина: міжнародний досвід та*

практична реалізація в Україні: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 22 трав. 2019 р.). Маріуполь: МДУ, 2019. С. 23–24.

28. Семенишин М. О. Концептуалізація забезпечення прав і свобод людини та громадянина на території Донеччини в діяльності ГУНП в Донецькій області. *Дотримання прав людини і громадянина на території проведення операції Об'єднаних сил (до Дня Національної поліції України): матеріали кругл. столу* (Маріуполь, 12 лип. 2019 р.). Маріуполь, 2019. С. 155–166.

29. Семенишин М. О. Кримінологічна безпека у системі національної безпеки (на прикладі окупованих Донецької та Луганської областей). *Кримінологічна безпека населених пунктів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Маріуполь, 31 лип. 2020 р.). Київ: ВД «Дакор», 2020. С. 308–312.

30. Семенишин М.О., Назимко Є.С. Окремі пропозиції з удосконалення законодавства щодо запобігання злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю (за матеріалами операції Об'єднаних сил). *Забезпечення правопорядку в умовах коронакризи: матеріали панельної дискусії IV Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 23-24 верес. 2020 р. / редкол.: В.Я. Тацій, А.П. Гетьман, Ю.Г. Барабаш, Б.М. Головкін.* Харків: Право, 2020. С. 166–172.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

31. Протидія підрозділами карного розшуку кишеньковим крадіжкам: метод. реком. / М. О. Семенишин, В. І. Василичук, О. І. Козаченко, О. М. Стрільців. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ДКР МВС, 2014. 54 с.

32. Євробачення – 2017: довідник патрульного / М. О. Семенишин, В. Л. Костюк, Н. В. Федоровська, О. М. Стрільців, В. І. Василичук та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 235 с.

33. Семенишин М. О., Зусін В. Я., Остапчук В. В. Професійна етика та естетика поліцейського : навч. посіб. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2018. 31 с.

34. Розслідування за фактами обстрілів (вибухів) у районі проведення операції Об'єднаних сил / М. О. Семенишин, О. М. Стрільців, С. С. Чернявський, Р. М. Дударець : метод. реком. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 88 с.

35. Організаційно-правовий механізм протидії екстремізму в Україні : наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький та ін. Київ: ВД «Дакор», 2019. 154 с.

36. Громадський контроль за діяльністю органів Національної поліції України: наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький, Р. О. Ткаченко та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020. 152 с.

37. Адміністративно-правове забезпечення захисту персональних даних в діяльності Національної поліції України : наук.-практ. посіб. / В. М. Бесчастний, М. О. Семенишин, С. С. Вітвіцький, І. Б. Малаховська та ін. Київ: ВД «Дакор», 2020. 176 с.

38. Детективна діяльність в механізмі запобігання злочинності: монографія / М. О. Семенишин, В. М. Бесчастний, С. С. Вітвіцький, С. О. Бичін, Є. С. Назимко. Київ: ВД «Дакор», 2020. 160 с.

ЗАКОН УКРАЇНИ

«ПРО ОСНОВИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ»

Організована злочинність являє собою загрозу національній безпеці держави, є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та злочинними угрупованнями, має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби з угрупованнями на території України.

Цей Закон відповідно до Конституції України, законів України та загальновизнаних норм міжнародного права встановлює основи правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю державної системи боротьби з організованою злочинністю.

РОЗДІЛ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни використані в Законі

організована злочинність – сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань;

боротьба зі злочинністю – це активна діяльність суспільства, що спрямована на злочинність, з метою забезпечення панування закону і охоронюваних їм інтересів, цінностей, усунення причин та умов, що їй сприяють, захист жертв злочинів та створення необхідних засобів захисту від злочинних посягань;

державна система боротьби зі злочинністю – це сукупність суб'єктів боротьби зі злочинністю, а також економічних, правових, організаційних та матеріально-ресурсних заходів забезпечення їх діяльності;

Стаття 2. Законодавство у сфері боротьби з організованою злочинністю

Правову основу боротьби з організованою злочинністю становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, цей Закон, інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої злочинності, 1994 р., Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності, 2000 р., інші міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

Стаття 3. Основні цілі боротьби з організованою злочинністю

1. Боротьба з організованою злочинністю має такі основні цілі:
 - боротьба з криміногенним процесом у суспільстві, забезпечення стримування злочинності й нейтралізації її негативних наслідків;
 - захист особи, суспільства і держави від організованої злочинності;
 - протидія, виявлення і припинення злочинної діяльності організованих груп і злочинних організацій (їх учасників);
 - виявлення та усунення причин і умов, що сприяють виникненню і розвитку організованої злочинності;
 - недопущення проникнення організованої злочинності у систему державних органів;

Стаття 4. Основні принципи боротьби з організованою злочинністю

- Боротьба з організованою злочинністю ґрунтується на принципах:
- законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина;
 - комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності заходів протидії;
 - невідворотності покарання за участь у організованій діяльності;
 - пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок організованої діяльності;
 - поєднання гласних і негласних методів боротьби з злочинами;
 - нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення операцій, а також про склад їх учасників;
 - єдиноначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються для проведення антизлочинних операцій;
 - співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з ними;

Стаття 5. Основні напрямки боротьби з організованою злочинністю

- До основних напрямів боротьби з організованою злочинністю відносяться:
- а) протидія, виявлення і припинення злочинної діяльності організованих груп і злочинних організацій (їх учасників), що займаються:
 - терористичною діяльністю;
 - протиправними посяганнями на життя і здоров'я людини;
 - діяльністю, пов'язаною з торгівлею людьми (людськими органами), в тому числі сексуальною експлуатацією або залученням в заняття проституцією;
 - незаконною міграцією;
 - розкраданням або незаконним обігом ядерних матеріалів і радіоактивних речовин;

незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх прекурсорів та аналогів, зброї і боєприпасів до неї, вибухових пристроїв і вибухових речовин;

легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом;

протиправними посяганнями на транспортні засоби;

контрабандою;

морським піратством;

злочинністю у сфері «високих» технологій;

незаконною торгівлею, викраденням і переміщенням радіоактивних матеріалів;

незаконними азартними іграми;

незаконною торгівлею вимираючими видами тварин та рослин;

фармацевтичною міжнародною злочинністю;

виготвленням, зберіганням або збутом підроблених грошей або підроблених цінних паперів, виготвленням або збутом підроблених інших платіжних засобів, а також іншою злочинною діяльністю;

б) розвиток міжнародного співробітництва, спрямованого на протидію, виявлення та припинення злочинів, що носять організований характер.

Стаття 6. Система заходів боротьби з організованою злочинністю

Боротьба з організованою злочинністю здійснюється за допомогою:

забезпечення належного правового регулювання діяльності по боротьбі з організованою злочинністю;

системного аналізу процесів, що відбуваються у кримінальному середовищі;

планування, організації та координації діяльності державних органів, міжнародних правоохоронних органів та інших організацій по боротьбі з організованою злочинністю;

протидія та припинення фінансування організованої злочинності;

удосконалення організації та тактики діяльності державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;

удосконалення системи інформаційного, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності по боротьбі з організованою злочинністю;

забезпечення контролю та нагляду за діяльністю по боротьбі з організованою злочинністю.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Стаття 7. Суб'єкти боротьби з організованою злочинністю

Організація боротьби з організованою злочинністю в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції.

Центральні органи виконавчої влади беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з організованою злочинністю у межах своєї компетенції, є:

Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з організованою діяльністю;

Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України;

Міністерство внутрішніх справ України;

Національна поліція України;

Генеральна прокуратура України;

Міністерство оборони України;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням злочинної діяльності, залучаються у разі необхідності також:

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

Служба зовнішньої розвідки України;

Національне антикорупційне бюро України;

Міністерство закордонних справ України;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову політику;

центральный орган виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

У разі реорганізації або перейменування центральних органів виконавчої влади, перелічених у цій статті, їхні функції у сфері боротьби з організованою злочинністю можуть переходити до їх правонаступників, якщо це передбачено відповідними актами Президента України.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з організованою злочинністю, здійснює Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України.

Стаття 8. Повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з організованою злочинністю

Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України здійснює координацію діяльності всіх державних органів, на які цим Законом покладено обов'язки здійснювати цю боротьбу. Положення про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю затверджується Верховною Радою України.

Служба безпеки України здійснює боротьбу з організованою злочинністю шляхом проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення злочинної діяльності, у тому числі міжнародної; збирає інформацію про діяльність іноземних та міжнародних злочинних організацій; провадить у межах визначених чинним законодавством повноважень виключно з метою отримання упереджувальної інформації у разі загрози вчинення злочинів передбачених статтею 5 цього Закону або при проведенні анти злочинної операції оперативно-технічні пошукові заходи у системах і каналах телекомунікацій, які можуть використовуватися злочинцями.

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з організованою злочинністю шляхом протидії, виявлення та припинення злочинів, що носять організований характер та визначені у статті 5 цього Закону, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Службі безпеки України необхідні сили і засоби у протидії злочинній діяльності; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антизлочинних операцій.

Центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері захисту державного кордону та органи охорони державного кордону здійснюють боротьбу з злочинністю шляхом протидії, виявлення та припинення спроб незаконного перетинання державного кордону України, незаконного переміщення через державний кордон України зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення злочинів; забезпечують безпеку морського судноплавства в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України; надають Національній поліції необхідні сили і засоби, забезпечують їх ефективне використання під час проведення антизлочинних операцій.

Розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних організацій за межами України, а також здійснюють заходи безпосередньої протидії загрозам життю і здоров'ю громадян України, установам та об'єктам державної власності України в разі залучення

розвідувальних органів України до участі в антизлочинних операціях за межами України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, здійснює контрольно-дозвільні процедури з переміщення товарів (вантажів), вживає заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням злочинної діяльності, здійснює інші заходи із протидії та припинення злочинів у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, злочинів, пов'язаних з відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

Стаття 9. Повноваження інших суб'єктів, які залучаються до боротьби з організованою злочинністю

Суб'єкти, які залучаються до боротьби з організованою злочинністю, у межах своєї компетенції здійснюють заходи щодо протидії, виявлення і припинення злочинів; розробляють і реалізують запобіжні, режимні, організаційні, виховні та інші заходи; забезпечують умови проведення антизлочинних операцій на об'єктах, що належать до сфери їх управління; надають відповідним підрозділам під час проведення таких операцій матеріально-технічні та фінансові засоби, засоби транспорту і зв'язку, медичне обладнання і медикаменти, інші засоби, а також інформацію, необхідну для виконання завдань щодо боротьби з злочинністю.

Стаття 10. Сприяння державним органам, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю

Державні органи, інші організації та їх посадові особи в межах своєї компетенції зобов'язані сприяти державним органам, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, шляхом надання необхідних їм відомостей і документів.

Посадові особи державних органів та інших організацій зобов'язані негайно, а якщо це неможливо – протягом трьох робочих днів виконати вимоги державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, про надання необхідних відомостей і документів.

Надання відомостей і документів, що містять державну, банківську або іншу охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, передбаченому законодавством.

Фізичні особи мають право на добровільних засадах сприяти державним органам, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь в боротьбі з організованою злочинністю.

Стаття 11. Взаємодія державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, з іншими державними органами та іншими організаціями

Порядок і умови взаємодії державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, з іншими державними органами та іншими організаціями визначаються ними спільно.

Державні органи, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, обмінюються необхідною інформацією з органами іноземних держав, що здійснюють діяльність по боротьбі з організованою злочинністю, на основі міжнародних договорів України.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю ґрунтується на нормах міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах.

Стаття 12. Інформаційне забезпечення діяльності по боротьбі з організованою злочинністю

З метою збору, зберігання, узагальнення та аналізу інформації про осіб, причетних до організованої злочинності, події та факти, що мають відношення до такої злочинності, державні органи, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, створюють і ведуть оперативні обліки.

У Національній поліції України ведуться банки даних про стан боротьби з організованою злочинністю, які формуються на основі інформації, наданої державними органами, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю. Надання інформації з зазначених банків даних здійснюється в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України за погодженням з Генеральною прокуратурою України і Координаційним комітетом по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України.

Стаття 13. Відповідальність організації, що надає сприяння організованій групі, злочинній організації або створеної на кошти організованої групи, злочинної організації

Організація, що надає сприяння організованій групі, злочинній організації або створена на кошти організованої групи, злочинної організації, ліквідується на підставі рішення Верховного Суду України.

Заява про ліквідацію організації, яка надає сприяння організованій групі, злочинній організації або створеної на кошти організованої групи, злочинної організації, подається до Верховного Суду України Генеральним прокурором України або його заступником.

У разі ухвалення Верховним Судом України Білорусь рішення про ліквідацію організації, яка надає сприяння організованій групі, злочинній організації або створеної на кошти організованої групи, злочинної організації, що належало ліквідованій організації майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (за умови їх непричетності до організованої злочинності), звертається в дохід держави.

Стаття 14. Дотримання прав і законних інтересів організацій і фізичних осіб

У разі порушення державними органами, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державними органами та іншими організаціями, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, прав і законних інтересів організацій і фізичних осіб дані організації і фізичні особи мають право оскаржити дії (бездіяльність) зазначених органів та організацій у вищестоящі органи (організації), прокурору або до суду.

Інформація про організації та фізичних осіб, не пов'язана з їхньою злочинною діяльністю, отримана державними органами, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державними органами та іншими організаціями, які беруть участь в боротьбі з організованою злочинністю, не підлягає розголошенню, а документи і матеріали, в яких вона міститься, знищуються не пізніше ніж через три місяці з дня їх отримання, якщо інше не встановлено законодавчими актами.

Шкода, заподіяна незаконними діями (бездіяльністю) державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, державних органів і інших організацій, що беруть участь в боротьбі з організованою злочинністю (їх посадових осіб), підлягає відшкодуванню в порядку, встановленому законодавством.

Розділ III

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Стаття 15. Засади міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю

Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів співробітничает у галузі боротьби з організованою злочинністю з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Керуючись інтересами забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, Україна переслідує на своїй території осіб, причетних до організованої злочинності, у тому числі у випадках, коли злочини спрямованості планувалися або були вчинені поза межами України, але завдають шкоди Україні, та в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 16. Надання інформації

Інформацію іноземній державі з питань, пов'язаних із боротьбою з організованою злочинністю, Україна надає на підставі запиту, додержуючись вимог законодавства України та її міжнародно-правових зобов'язань. Така

інформація може бути надана і без попереднього запиту іноземної держави, якщо це не зашкоджує проведенню досудового слідства чи судового розгляду справи і може допомогти компетентним органам іноземної держави у протидії злочинності.

Стаття 17. Участь у спільних з іноземними державами заходах щодо боротьби з організованою злочинністю

Україна відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, може брати участь у спільних антизаходах шляхом сприяння іноземній державі або міждержавному об'єднанню у перевезенні зброї або шляхом надання своїх сил і засобів з дотриманням вимог законів України.

Стаття 18. Видача (екстрадиція) осіб, що брали участь у злочинній діяльності

Участь іноземців або осіб без громадянства, які в Україні постійно не проживають, у злочинній діяльності може бути підставою для видачі таких осіб іншій державі для притягнення до кримінальної відповідальності.

Видача зазначених у частині першій цієї статті осіб, з метою притягнення до кримінальної відповідальності та виконання примусових актів іноземної держави, здійснюється згідно з законодавством і зобов'язаннями, узятими Україною у зв'язку із ратифікацією Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 р., Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності, 2000 р. та інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також на засадах взаємності.

ГЛАВА IV КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПО БОРОТЬБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Стаття 19. Контроль за діяльністю по боротьбі з організованою злочинністю

Контроль за діяльністю органів поліції, державної безпеки та прокуратури по боротьбі з організованою злочинністю здійснюють відповідно Міністр внутрішніх справ України, Голова Національної поліції України, Голова Служби безпеки України і Генеральний прокурор України.

Стаття 20. Нагляд за виконанням законодавства у сфері боротьби з організованою злочинністю

Нагляд за точним і неухильним виконанням законодавства у сфері боротьби з організованою злочинністю здійснюють Генеральний прокурор України та уповноваженими ним прокурорами в межах їх компетенції, а також Голова Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України.

Розділ V
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
 - прийняти нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
 - привести нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
 - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від _____ 202__ р. № _____

Київ

Про затвердження Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України

Відповідно до п. 7 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 287/2015 (5/2015), Кабінет Міністрів України **постановляє**:

1. Затвердити Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України, що додається.
2. Міністерствам та іншим органам державної влади забезпечити реалізацію Положення, затвердженого цією постановою.
3. Міністерству фінансів України до 1 квітня 2021 року розглянути питання щодо фінансування розробки автоматизованої системи моніторингу стану національної безпеки України.
4. Міністру Кабінету Міністрів України визначити структурний підрозділ Секретаріату Кабінету Міністрів України, до якого надсилатимуться зведені інформаційно-аналітичні матеріали про результати моніторингу стану національної безпеки України.

Прем'єр-міністр України

Затверджено

постановою Кабінету Міністрів України

від _____ 202__ р. № ____

ПОЛОЖЕННЯ

про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України

Загальні питання

1. Це Положення регулює питання здійснення органами державної влади діяльності щодо запровадження і функціонування в державі системи індикаторів (показників) стану національної безпеки, визначає керівництво цією діяльністю, перелік органів державної влади, які забезпечують запровадження і функціонування цієї системи, а також порядок виконання ними завдань та основи організації взаємодії.

2. У цьому Положенні терміни вживаються в такому значенні:

індикатор (показник) стану національної безпеки України – узагальнена чисельна характеристика, значення якої характеризує поточний або прогностичний стан сукупності діючих ризиків, викликів та загроз одному або декільком спорідненим національним інтересам України у відповідній сфері державної політики;

система індикаторів – сукупність індикаторів (показників) стану національної безпеки України, взаємопов'язаних за єдиною процедурою моніторингу, формою і порядком представлення даних;

моніторинг стану національної безпеки України – діяльність органів державної влади з постійного збору, збереження і обробки даних щодо внутрішнього та зовнішнього безпекового середовища, виявлення на цій основі ризиків, викликів і загроз національним інтересам України, визначення їх характеристик, а також значень індикаторів (показників) стану національної безпеки України та їх класифікацію за рівнями небезпеки.

3. Метою запровадження і функціонування системи індикаторів (показників) стану національної безпеки України (далі – системи індикаторів) є інформаційно-аналітичне забезпечення вищого керівництва держави оціночними і прогностичними даними для прийняття рішень у сфері національної безпеки України в мирний час та в особливий період.

4. Запровадження в державі системи індикаторів спрямовано на вирішення завдань, визначених у п. 7 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», введеного в дію Указом Президента України № 287/2015 (5/2015).

Керівництво і перелік органів державної влади, які забезпечують запровадження і функціонування в державі системи індикаторів

5. Для запровадження в державі системи індикаторів здійснюється моніторинг стану національної безпеки України (далі – моніторинг).

Керівництво моніторингом здійснює Кабінет Міністрів України.

6. Кожний орган державної влади здійснює моніторинг за індикаторами відповідно до визначених законодавством України повноважень.

Перелік органів державної влади, які здійснюють моніторинг за індикаторами, наведено у додатку 1.

7. Координацію діяльності органів державної влади з питань моніторингу здійснює Міністерство оборони України.

Порядок виконання органами державної влади завдань моніторингу стану національної безпеки України

8. З метою організації моніторингу органи державної влади видають відомчі накази (розпорядження), якими визначають відповідальну за моніторинг установу (організацію, структурний підрозділ) і методику моніторингу, яка попередньо погоджується з Міністерством оборони України.

9. Органи державної влади здійснюють моніторинг постійно.

10. Органи державної влади подають результати моніторингу до Міністерства оборони України щоквартально за змістом і формою, наведеними

у додатку 2. Результати моніторингу за попередній квартал подаються до п'ятого числа наступного за цим кварталом місяця.

11. Міністерство оборони України, за результатами моніторингу інших органів державної влади, а також за результатами моніторингу в частині своїх індикаторів, щоквартально розробляє зведені інформаційні матеріали про результати моніторингу стану національної безпеки України за змістом, наведеним у додатку 3, які подає до структурного підрозділу Секретаріату Кабінету Міністрів України, визначеного Міністром Кабінету Міністрів України. Ці інформаційні матеріали за попередній квартал подаються до двадцятого числа наступного за цим кварталом місяця.

12. Зведені інформаційні матеріали про результати моніторингу стану національної безпеки України можуть бути використані Кабінетом Міністрів України для планування та здійснення заходів щодо забезпечення національної безпеки України.

13. Гриф секретності результатів моніторингу і зведених інформаційних матеріалів визначається відповідно до Закону України «Про державну таємницю» (3855-12).

Порядок дій органів державної влади у разі раптового погіршення стану національної безпеки України

14. У разі виявлення під час моніторингу раптових змін індикаторів, які свідчать про різке погіршення стану національної безпеки України, орган державної влади має право негайно проінформувати Кабінет Міністрів України.

15. У разі необхідності негайного інформування Кабінету Міністрів України, орган державної влади подає результати моніторингу до структурного підрозділу Секретаріату Кабінету Міністрів України, визначеного Міністром Кабінету Міністрів України, а також до Міністерства оборони України за змістом і формою, наведеними у додатку 2.

Порядок координації і вдосконалення діяльності органів державної влади з питань моніторингу стану національної безпеки України

16. Ефективність організації моніторингу оцінює Міністерство оборони України. В разі необхідності вжиття заходів щодо вдосконалення організації моніторингу, Міністерство оборони України надає пропозиції Кабінету Міністрів України.

17. З метою вдосконалення організації моніторингу Міністерство оборони України може надавати органам державної влади відповідні рекомендації.

18. Пропозиції щодо вирішення усіх питань, пов'язаних з вдосконаленням моніторингу, органи державної влади подають до Міністерства оборони України. Для вироблення узгоджених пропозицій щодо вирішення таких питань Міністерство оборони України своїм рішенням може утворювати міжвідомчі робочі групи, проводити міжвідомчі наради і конференції. Узгоджені пропозиції щодо вдосконалення моніторингу Міністерство оборони України подає до Кабінету Міністрів у вигляді змін до цього Положення.

Планування і фінансування діяльності органів державної влади з питань моніторингу стану національної безпеки України

20. Заходи, пов'язані з моніторингом, органи державної влади зазначають у своїх планах діяльності.

21. Фінансування заходів, пов'язаних з моніторингом, органи державної влади здійснюють в межах видатків Державного бюджету України.

ПЕРЕЛІК
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ,
ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ МОНІТОРИНГ ЗА ІНДИКАТОРАМИ

Найменування органу державної влади, який здійснює моніторинг	Індикатор
Міністерство оборони України	
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	
Міністерство закордонних справ України	
Міністерство внутрішніх справ України	
Міністерство охорони здоров'я України	
Міністерство соціальної політики України	
Міністерство інфраструктури України	
Міністерство фінансів України	
Міністерство розвитку громад та територій	
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	
Міністерство інформаційної політики України	
Міністерство молоді та спорту України	
Міністерство освіти і науки України	
Міністерство культури України	
Міністерство юстиції України	
Служба зовнішньої розвідки України	
Служба безпеки України	
Державна прикордонна служба України	
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України	
Управління державної охорони України	
Рада Національної безпеки та оборони України	
Генеральна прокуратура	
Державне бюро розслідувань	
Національне антикорупційне бюро України	

РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

від

(найменування органу державної влади, який подає результати моніторингу)

за станом на

(квартал, рік, за який подаються результати)

1. ПОТОЧНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ

(найменування сфери національної безпеки)

1.1. Поточні значення індикаторів

Найменування індикатора	Чисельне значення індикатора	Рівень небезпеки відповідно до значення індикатора	Перелік ризиків, викликів і загроз, які обумовили значення індикатора
(приклад)			
Стан енергетичної безпеки	0.2	критичний	1. Будівництво газопроводу «Північний потік» 2. Відмова РФ надати знижку на природний газ 3. ...

Пояснення

Найменування індикаторів мають відповідати найменуванням, визначеним у додатку 1 до цього Положення. Найменування індикаторів, як правило, має визначатись як найменування сфери національної безпеки України. Найменування окремих індикаторів також може визначатись через найменування узагальненої загрози національним інтересам України. До

таблиці можуть додаватись графіки зміни чисельних значень індикаторів у часі.

Головні вимоги до визначення індикаторів:

прозорість фізичного смислу – легкість розуміння смислу, значення індикаторів, їх ролі та місця в системі індикаторів;

адекватність – правильність віддзеркалення індикаторами реальних процесів, які торкаються національної безпеки України, їх несуперечливість один одному, відсутність дублювання;

повнота – охоплення індикаторами усіх значущих процесів, які торкаються національної безпеки України;

можливість верифікації – індикатори повинні мати можливість розрахунку чисельних значень.

Чисельні значення індикаторів розраховуються відповідно до методик моніторингу і представляються в інтервалі від 0 (повна безпека, яка характеризується відсутністю ризиків, викликів і загроз національним інтересам України) до 1 (повна небезпека, яка характеризується ризиками, викликами і загрозами національним інтересам України з максимальною кількістю і рівнем небезпеки).

Рівень небезпеки визначається відповідно до класифікаційної таблиці, наведеної у пункті 4 цього додатку.

Перелік ризиків, викликів і загроз, які обумовили значення індикатора наводяться з метою пояснення розрахованого значення індикатора. Замість цього переліку або на його доповнення можуть надаватись текстові пояснення.

1.2. Паспорти поточних ризиків, викликів та загроз

Характеристика ризику, виклику, загрози	Значення характеристики ризику, виклику, загрози
Час початку дії	
Чисельне значення небезпеки	
Рівень небезпеки	
Суб'єкт, від якого виходить дія	
Об'єкт або суб'єкт, на який спрямована дія	
Територіально-часовий масштаб	
Масштаб можливих наслідків	
Стисла характеристика	
Пропозиції щодо нейтралізації або зниження рівня небезпеки	
Заходи щодо реагування, які доцільно вжити або вживаються для нейтралізації або зниження рівня небезпеки	

Пояснення

Таблиця заповнюється для кожного ризику, виклику, загрози, які зазначаються у пунктах 1, 2 цього додатку.

Ознаки, за якими розрізняються ризики, виклики і загрози:

ризик національним інтересам України – наміри або дії однієї сторони зовнішніх або внутрішніх відносин, які можуть ненавмисно, опосередковано заподіяти шкоду національним інтересам України;

виклик національним інтересам України – наміри або дії однієї сторони зовнішніх або внутрішніх відносин, які свідчать про демонстративне ігнорування національних інтересів України;

загроза національним інтересам України – наміри або дії однієї сторони зовнішніх або внутрішніх відносин, які спрямовані безпосередньо проти України як суб'єкта відносин, її суверенітету, незалежності, територіальної

цілісності з метою її знищення або унеможливлення реалізації нею національних інтересів;

Чисельне значення небезпеки ризику, виклику, загрози розраховується відповідно до методик моніторингу і представляються в інтервалі від 0 (повна безпека, яка характеризується відсутністю ризиків, викликів і загроз національним інтересам України) до 1 (повна небезпека, яка характеризується ризиками, викликами і загрозами національним інтересам України з максимальною кількістю і рівнем небезпеки).

Рівень небезпеки ризику, виклику, загрози визначається аналогічно як рівень небезпеки індикатора.

Суб'єкт, від якого виходить дія ризику, виклику, загрози характеризує суб'єкт зовнішніх або внутрішніх відносин відповідно до визначень, наведених у пункті 2 цієї Постанови.

Об'єкт або суб'єкт, на який спрямована дія ризику, виклику, загрози характеризує державний об'єкт або суб'єкт, якому ризик, виклик, загроза може спричинити шкоду.

Територіально-часовий масштаб ризику, виклику, загрози характеризує територію, на яку розповсюджується дія ризику, виклику, загрози, а також можливий часовий інтервал дії.

Масштаб можливих наслідків ризику, виклику, загрози характеризує матеріальні і нематеріальні параметри можливої шкоди від реалізації ризику, виклику, загрози.

Стисла характеристика ризику, виклику, загрози має надавати неформалізовані дані щодо природи ризику, виклику, загрози, причин виникнення, особливості дії, аналогів, зв'язку з іншими ризиками, викликами, загрозами тощо. Характеристика може ілюструватись графіками.

Пропозиції щодо нейтралізації або зниження рівня небезпеки ризику, виклику, загрози мають визначати органи державної влади, на яких доцільно покласти відповідальність за нейтралізацію ризику, виклику, загрози, порядок

їх дій, взаємодії з іншими органами державної влади, питання забезпечення, у тому числі фінансування дій.

Заходи щодо реагування, які доцільно вжити або вживаються для нейтралізації або зниження рівня небезпеки ризику, виклику, загрози мають надавати дані щодо першочергових дій, які спрямовані на нейтралізацію або зниження рівня ризику, виклику, загрози.

2. ПРОГНОЗОВАНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ

(найменування сфери національної безпеки)

2.1. Прогнозовані на короткострокову перспективу значення індикаторів

Найменування індикатора	Чисельне значення індикатора	Рівень небезпеки відповідно до значення індикатора	Перелік ризиків, викликів і загроз, які можуть обумовити значення індикатора
(приклад)			
Стан енергетичної безпеки	0.18	критичний	1. Будівництво газопроводу «Турецький потік» 2. ...

Пояснення

Порядок формування таблиці є аналогічним порядку формування таблиці у пункті 1.1 цього додатку.

2.2. Паспорти прогнозованих на короткострокову перспективу ризиків, викликів та загроз

Характеристика ризику, виклику, загрози	Значення характеристики ризику, виклику, загрози
Час початку дії	

Характеристика ризику, виклику, загрози	Значення характеристики ризику, виклику, загрози
Чисельне значення небезпеки	
Рівень небезпеки	
Суб'єкт, від якого виходить дія	
Об'єкт або суб'єкт, на який спрямована дія	
Територіально-часовий масштаб	
Масштаб можливих наслідків	
Стисла характеристика	
Пропозиції щодо нейтралізації або зниження рівня небезпеки	
Заходи щодо реагування, які доцільно вжити або вживаються для нейтралізації або зниження рівня небезпеки	

Пояснення

Порядок формування таблиці є аналогічним порядку формування таблиці у пункті 1.2 цього додатку.

3. ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ

Пояснення

У висновках визначаються індикатори, ризики, виклики і загрози, на які потрібно звернути першочергову увагу, пропозиції щодо визначення загального напрямку зосередження зусиль, щодо змісту заходів з протидії ризикам, викликам і загрозам, а також щодо термінів їх здійснення і призначення відповідальних.

підпис керівника органу державної влади

4. КЛАСИФІКАЦІЙНА ТАБЛИЦЯ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ НЕБЕЗПЕКИ

Значення індикатора, чисельне значення небезпеки ризиків, виклику, загрози	Рівень небезпеки відповідно до значення індикатора ризику, виклику, загрози
0-0.5	припустимий
0.4-0.5	припустимий з ознаками підвищеного
0.5-0.75	підвищений
0.7-0.75	підвищений з ознаками високого
0.75-0.88	високий
0.8-0.88	високий з ознаками критичного
0.88-1	критичний

Пояснення

Чисельні значення індикаторів мають інвертуватись. Значення 0 має означати повну безпеку, яка характеризується відсутністю ризиків, викликів і загроз національним інтересам України. Значення 1 має означати повну небезпеку, яка характеризується ризиками, викликами і загрозами національним інтересам України з максимальною кількістю і рівнем небезпеки.

Рівень небезпеки є вербальною характеристикою чисельного значення індикатора, ризику, виклику, загрози.

Перелік можливих значень рівня небезпеки визначено за аналогією класифікації загроз згідно з Указом Президента України від 18 лютого 2015 року № 139/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про додаткові заходи щодо зміцнення національної безпеки України».

ЗМІСТ ЗВЕДЕНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ

про результати моніторингу стану національної безпеки України

ТИТУЛЬНИЙ ЛИСТ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ЗВЕДЕНІ ЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРІВ (ПОКАЗНИКІВ)

СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Пояснення

Розділ складається на основі результатів моніторингу органів державної влади, які надаються за змістом і формою, наведеними у додатку 2 до цього Положення.

Дані, які наводяться у розділі, подаються у вигляді таблиць та/або діаграм. До таблиць та діаграм можуть додаватись вербальні пояснення або проміжні висновки. Таблиці та діаграми можуть відображати:

поточні значення індикаторів;

зміни поточних значень індикаторів у порівнянні з одним або декількома минулими періодами моніторингу;

прогнозовані значення індикаторів.

РОЗДІЛ 2. ЗВЕДЕНІ РИЗИКИ, ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ

НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ

Пояснення

Розділ складається на основі результатів моніторингу органів державної влади, які містяться у паспортах ризиків, викликів, загроз, наведених у додатку 2 до цього Положення.

Дані, які наводяться у розділі, подаються у вигляді таблиць та/або діаграм. До таблиць та діаграм можуть додаватись вербальні пояснення або проміжні висновки. Таблиці та діаграми можуть відображати:

рівні небезпеки поточних ризиків, викликів, загроз;

зміни рівнів небезпеки поточних ризиків, викликів, загроз, у порівнянні з одним або декількома минулими періодами моніторингу;

рівні небезпеки прогнозованих ризиків, викликів, загроз;

розподіл поточних ризиків, викликів, загроз за характеристиками, які зазначені в їх паспортах (за суб'єктами, від яких виходить їх дія, за об'єктами, на які спрямована їх дія, за територіально-часовим масштабом, за масштабом можливих наслідків);

зведений перелік пропозицій щодо нейтралізації або зменшення рівня небезпеки ризиків, викликів, загроз.

РОЗДІЛ 3. ЗВЕДЕНІ ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ

Пояснення

Зведені висновки складаються з висновків, які зазначаються у результатах моніторингу органів державної влади відповідно до додатку 2 до цього Положення.

ДОДАТОК. РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Пояснення

У додатку до зведених інформаційних матеріалів надаються у повному обсязі результати моніторингу, які отримані від органів державної влади, за змістом і формою, наведеними у додатку 2 до цього Положення.

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо індикаторів (показників) оцінювання стану національної безпеки України (сфера відповідальності МВС України)

1. Індикатори (показники) стану національної безпеки України повинні мати *якнайбільш узагальнений характер й максимально об'єктивно* відображати рівень певних загроз національній безпеці.

2. Задля спрощення процесу обчислення індикаторів (показників) стану національної безпеки України, їх доцільно, *за можливості, формувати на базі даних, що містяться у державних статистичних звітах* Генеральної прокуратури України та відомчих статистичних звітах МВС України.

3. Обчислення індикаторів (показників) в силу їх різнорідності не можливо здійснити за єдиною методикою. Отже, під кожний індикатор (показник) має бути розроблена *індивідуальна методика* обчислення з метою приведення його до уніфікованого числового значення.

4. Відсутність єдиного підходу до обчислення індикаторів часто вимагає їх *деталізації* за допомогою відповідних конкретних показників для найбільш повного розуміння. Так, наприклад, узагальнений індикатор рівня злочинності у певній сфері соціального життя має бути доповнений показниками, що характеризують структуру цієї злочинності. Використання лише узагальнених, недеталізованих індикаторів призведе до втрати інформації, яка може бути важливою для оцінки стану національної безпеки в Україні.

5. Відповідно до п. 2 проєкту «Положення про систему індикаторів (показників) стану національної безпеки України» чисельне значення індикатора (показника) має характеризувати стан сукупності діючих ризиків, викликів та загроз одному або декільком спорідненим національним інтересам України у відповідній сфері державної політики. Отже, *індикатори мають відноситися до однієї чи декількох сфер загроз*, виписаних у Законі України «Про національну безпеку України» (2018).

6. Індикатори мають *відповідати сферам діяльності реформованого МВС України*, зазначеним у п. 4.4 Рішення РНБОУ від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» – правоохоронна діяльність, охорона державного кордону, міграційна діяльність та цивільний захист.

7. Виходячи з викладеного, на базі Донецького юридичного інституту МВС України розроблено пропозиції щодо індикаторів (показників) оцінювання стану національної безпеки України у сфері відповідальності МВС (див. таблицю у Додатку).

8. *Іншим підходом* до оцінювання стану національної безпеки України у сфері відповідальності МВС може бути обчислення відомого з кримінологічної теорії узагальненого *коефіцієнту суспільної небезпечності злочинів в країні*. Цей коефіцієнт доцільно розраховувати на основі даних щодо кількості найбільш поширених та суспільно небезпечних загальнокримінальних злочинів, так званої індексної групи. Виходячи з досвіду інших країн (США, Велика Британія, Німеччина), до переліку таких злочинів пропонується включити корисливо-насильницькі злочини, а саме: умисне вбивство з корисливих мотивів (ст. 115 КК України), незаконне позбавлення волі або викрадення людини з корисливих мотивів (ст. 146 КК України); насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України); торгівля людьми (ст. 149 КК України); насильницький грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), бандитизм, учинений з метою заволодіння майном чи правом на нього (ст. 257 КК України). До корисливо-насильницьких злочинів певною мірою можна зарахувати й інші умисні насильницькі злочини, що мають корисливу мотивацію, наприклад, терористичний акт (ст. 258 КК України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).

Обчислення цього коефіцієнту здійснюють шляхом перемноження абсолютної кількості злочинів кожного виду, облікованих за певний період часу, на середню величину санкцій відповідних статей Особливої частини КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за ці діяння. Результати множення підсумовуються і сума ділиться на загальну кількість

злочинів, які входять до цього переліку:

$$K_{сїс} = \frac{\sum_{m=1}^N T_m \times C_m}{\sum_{m=1}^N T_m}$$

де: $K_{снз}$ – узагальнений коефіцієнт суспільної небезпечності злочинів в країні;

T_m – абсолютна кількість злочинів виду m , облікованих за певний період часу;

C_m – середня величина санкції відповідної статті КК України, передбаченої за вчинення злочину виду m ;

$N = 14$ – запропонована кількість злочинів індексної групи.

Обчислений таким чином коефіцієнт дає найбільш загальне уявлення про рівень суспільної небезпечності злочинності в країні на поточний момент.

9. *Ще один підхід* до оцінювання стану національної безпеки України у сфері відповідальності МВС полягає у визначенні критичної кількості злочинів, яка може призвести до криміналізації соціальних відносин. На думку криміналістів, така кількість складає 5–6 злочинів на 100 осіб (600 злочинів на кожні 10 тис. населення) впродовж року. Це значення коефіцієнту (відносного рівня) злочинності можна прийняти за одиницю, що означатиме максимальну соціальну небезпеку.

Таким чином, класифікаційна таблиця для визначення рівня небезпеки злочинності може мати такий вигляд:

Значення індикатора злочинності	Рівень небезпеки злочинності	Відповідні значення коефіцієнту злочинності (кількість злочинів на 10 тис. населення впродовж року)
0-0.5	припустимий	0-300
0.4-0.5	припустимий з ознаками підвищеного	240-300
0.5-0.75	підвищений	300-450
0.7-0.75	підвищений з ознаками високого	420-450
0.75-0.88	високий	450-480
0.8-0.88	високий з ознаками критичного	480-528
0.88-1	критичний	528-600

Отже, можна обчислювати індикатор злочинності не лише за рік, але й за інший період (півріччя або квартал), відповідно коригуючи значення коефіцієнту злочинності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо напрямів діяльності органів і підрозділів Національної поліції
України в запобіганні корисливо-насильницьким злочинам

Корисливо-насильницькі злочини характеризується корисливим мотивом і насильницьким способом дій. Під корисливо-насильницькою злочинністю розуміють антисоціальне явище щодо масового насильницького збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Поняття корисливої насильницької злочинності є ідеалізованою, соціально детермінованою моделлю реальних злочинних проявів, що обумовлена закономірностями розвитку суспільних відносин, об'єктивним характером загроз найвищим соціальним цінностям, як в умовах сьогодення, так і в майбутньому.

Запобігання корисливо-насильницькій злочинності – важливий напрям держави у загальній системі запобігання злочинності, оскільки вказана група займає домінуюче місце в її системі. Зважаючи на свою досить давню історію, ця злочинність становить одну з найбільших загроз національній безпеці, суспільству, окремому громадянину, а також завдає величезну матеріальну та моральну шкоду суспільству.

Поняття «тактика» має два змістовних значення: по-перше, це мистецтво реалізації будь-якої діяльності; по-друге, це сукупність засобів, методів і прийомів того чи іншого виду діяльності.

За сучасних умов теорія пропонує такий комплекс цілей запобігання корисливій насильницькій злочинності та її проявам:

1. Досягнення стану захищеності суспільства і громадян від корисливої насильницької злочинності, відвернення загрози її проявів (обов'язок держави забезпечити конституційні гарантії недоторканності і безпеки людини, передусім у сфері реалізації основоположних прав на життя та здоров'я, власність, громадську безпеку тощо);

2. Перешкоджання формуванню детермінант корисливої насильницької злочинності, передусім причин, що її породжують, та умов, що їй сприяють. Необхідно обмежити дію, пов'язаних з корисливою насильницькою злочинністю, негативних явищ і процесів, що продукують криміногенні деформації суспільної свідомості і психології збагачення насильницьким шляхом, негативно впливають на молодіжне середовище;

3. Послаблення протистояння молоді існуючому правопорядку, системі суспільних цінностей, подолання зневажливого ставлення до кримінально-правових заборон, що призведе до уповільнення темпів криміналізації молодіжного середовища і дозволить утримати молодих людей із нестійкою криміногенною спрямованістю особистості від вчинення корисливих насильницьких злочинів (перешкоджання впливу злочинної спільноти на молодіжне середовище, недопущення втягнення нових кіл молоді у протиправну діяльність, вкорінення ідеї у правосвідомості про невиконаність збагачення засобами кримінального насильства, зменшення можливостей і засобів учинення корисливих насильницьких злочинів);

4. Зниження рівня корисливої насильницької злочинності при одночасному збільшенні кількості відвернених посягань, а також утримання розмірів корисливої насильницької злочинності на мінімально допустимому рівні, що не загрожує безпеці населення;

5. Скорочення проявів групової, організованої, професійної і рецидивної корисливої насильницької злочинної діяльності;

6. Утримання від вчинення корисливих насильницьких злочинів, осіб, схильних до такої поведінки;

7. Захист потенційних потерпілих від зазначених злочинних посягань.

Важливим елементом змісту тактики запобігання корисливо-насильницьким злочинам є оптимізація процесу попереджувальної діяльності на території оперативного обслуговування, яка повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для попереджувальної роботи.

У цьому напрямі діяльність повинна бути спрямована, передусім, на

формування агентурної мережі та навчання їх специфіці попередження певних видів злочинів, зокрема корисливо-насильницького спрямування.

Розстановку сил негласного апарату доцільно здійснювати за чотирма об'єктами інтересу, а саме:

1. Юридичні особи та спеціалісти, діяльністю й знаннями яких можуть скористатися злочинці (підприємства, що надають телекомунікаційні послуги (оператори мобільного зв'язку та провайдери інтернет-послуг); інженери-програмісти й інженери з комп'ютерної техніки; юрисконсультанти, адвокати, нотаріуси; службовці банків і податкової адміністрації; судові експерти; лікарі й фармацевти; працівники театральних гримувалень; власники або реалізатори спеціалізованих магазинів із продажу засобів самооборони та спецтехніки; працівники готелів).

2. Безпосередньо особи з ознаками, які свідчать про високий ступінь ймовірності вчинення ними злочинів (особи, раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких злочинів (грабіж, розбій, хуліганство, заподіяння тілесних ушкоджень, вбивство, шахрайство тощо); особи, які притягалися до адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на власність, у сфері фінансової й підприємницької діяльності, що посягають на громадський порядок і безпеку; непрацюючі; неповнолітні, які виховуються у сім'ях з тяжкими життєвими обставинами; особи, які ведуть розгульний спосіб життя; члени сім'ї раніше засуджених, а також особи, які підтримують стосунки з раніше засудженими; особи з девіантною поведінкою; збанкрутілі підприємці; фінансові боржники, в тому числі з юридично нікчемних угод і неформальних боргів (наприклад, «картковий борг»); особи, які займалися професійними видами спорту; особи, які були звільнені з правоохоронних органів та інших силових структур; особи з високим рівнем матеріального достатку, який не відповідає рівню офіційних доходів).

3. Особи, які можуть бути співучасниками злочинів, переважно це підбурювачі й пособники. До числа підбурювачів переважно належать ті, хто раніше спілкувався з потенційною жертвою злочину, однак у силу різних

причин став відчувати до неї неприязнь. Типовим приводом для появи недоброзичливих відносин, як правило, є неповернення боргу, конкуренція в бізнесі, підозра в подружній невірності.

4. Особи, що фіктивно займаються підприємницькою діяльністю, організатори тіньових ринків із продажу зброї та спецтехніки (надають злочинцям засоби злочину, які заборонені у вільному обігу), особи, що займаються скупкою крадених речей, автомобілів, антикваріату, коштовностей.

Основними формами запобігання корисливо-насильницьким злочинам є профілактика, відвернення, припинення.

Профілактика має попереджувальну спрямованість, здійснюється з метою завчасного виявлення й усунення явищ і процесів, які потенційно можуть трансформуватись у детермінанти корисливої насильницької злочинності, дати поштовх для розвитку корисливої спрямованості особистості насильницького прояву.

Профілактична діяльність обмежує вплив криміногенного середовища на осіб із нестійкою системою цінностей, стримує формування та розвиток корисливої спрямованості насильницького прояву, усуває недоліки захисту матеріальних цінностей, вдосконалює навички особистої безпеки громадян.

У разі суттєвого погіршення криміногенної ситуації (наприклад, почастишали розбійні напади на фінансові установи), чи коли достеменно відомо про планування злочину окремими особами, одним словом, якщо розвиток кримінальної мотивації призвів до формування мотиву і рішення про його реалізацію, вживають такі заходи застережливого змісту щодо:

- відпрацювання підоблікового контингенту;
- встановлення кола ймовірно причетних до злочинної діяльності;
- відвернення можливості реалізації наміру;
- переконання в необхідності відмови від вчинення злочину осіб, схильних до злочинної поведінки.

Якщо, все ж таки, не вдалося запобігти посяганням чи злочинній діяльності групи, розпочато напад (серію нападів), тоді проводиться оперативне

реагування з припинення посягання (злочинної діяльності групи), недопущення (мінімізації) наслідків, викриття та затримання винних.

Ключовими важелями впливу на суспільну свідомість задля формування стереотипу неvigідності збагачення засобами кримінального насильства є:

- 1) наявність альтернативних джерел здобування коштів на нагальні потреби;
- 2) вартісна непривабливість майна, яким можна легко заволодіти і надійна охорона дороговартісного майна;
- 3) «обороздатний» потерпілий;
- 4) наявність технічних перешкод, що підвищують ризик невдалого нападу і викриття;
- 5) загроза невідвортної кримінальної відповідальності;
- 6) загроза втрати свого майна через конфіскацію;
- 7) безальтернативне довготривале позбавлення волі за організовану, професійну та рецидивну злочинну діяльність.

Варто використовувати такі шляхи реалізації вищезазначеного напрямку загальносоціального запобігання корисливій насильницькій злочинності:

- а) правовий та соціальний захист з метою забезпечення необхідних стартових можливостей для повноцінного соціального становлення і розвитку;
- б) гарантування доступної для усіх освіти, професійної підготовки і перепідготовки;
- в) забезпечення зайнятості молоді, підвищення рівня життя, сприяння у вирішенні житлової проблеми;
- г) просвітницько-виховна робота з оволодіння культурними і духовними цінностями, формування гуманістичного світогляду і правосвідомості;
- д) пропаганда та утвердження здорового способу життя, відновлення інфраструктури, організація відпочинку і змістовного дозвілля.

Діяльність органів державної влади і громадськості по кожному із вказаних піднапрямів спрямовується на подолання протиріч і прорахунків рішень у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній,

морально-психологічній, організаційно-управлінській, побутово-дозвільній, спортивно-оздоровчих сферах суспільного життя, що сприяють формуванню детермінант корисливої насильницької злочинності.

Таким чином, підрозділи Національної поліції України організовують комплекс заходів з попередження, припинення корисливо-насильницьких злочинів, перешкоджання подальшій злочинній діяльності.

Заходи щодо запобігання злочинам спрямовані на недопущення подальшого розвитку злочинної діяльності осіб, що готуються до вчинення злочину.

Готування до злочину становить першу, початкову стадію умисної діяльності особи, яка намагається вчинити злочин.

Чинний Кримінальний кодекс України містить законодавче визначення готування до злочину. Відповідно до ст. 14 ч. 1 КК готуванням до злочину визначається підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також умисне створення умов для вчинення злочину.

На практиці найбільш поширені форми готування до вчинення насильницьких корисливих злочинів полягають у:

- придбанні або виготовленні вогнепальної та холодної зброї, отрути або наркотичних речовин й інших предметів, що застосовуються злочинцями для впливу на осіб;
- підшукуванні співучасників злочинів, організації групи, а також підбурюванні до вчинення зазначених злочинів;
- попередній домовленості учасників злочинної групи про час, місце й способи вчинення злочину;
- підготовці конкретного плану вчинення злочину; завчасному усуненню перешкод вчиненню злочину;
- попередній підготовці транспорту для доставки злочинців до місця вчинення злочину і негайного від'їзду з місця після вчинення;
- підготовці укриття злочинців або слідів злочину;

- використанні різного роду маскуванню, технічних засобів тощо.

Усі ці дії спрямовані на створення умов для вчинення злочину, досягнення, врешті-решт, злочинного результату.

Для здійснення планів злочинцям потрібен певний час. Це дає можливість виявляти ознаки готування до злочину й вживати заходів для запобігання переростанню підготовчих дій у замах або закінчений злочин. Виявленню осіб, що задумують або готують насильницькі злочини корисної спрямованості, сприяє та обставина, що вони часто висловлюють злочинні наміри в присутності випадкових знайомих, підшуковують собі співучасників із числа раніше засуджених і нестійких громадян, підштовхують їх до вчинення злочинів.

Перелічені завдання можуть бути вирішені різними тактичними способами, інакше кажучи – визначеною сукупністю заходів і дій, проведених оперативними підрозділами.

Усі способи безпосереднього запобігання насильницьким злочинам корисної спрямованості можна поділити на дві основні групи.

До першої групи належать такі тактичні способи, що дозволяють схилити встановлених осіб до відмови від злочинних намірів і не передбачають можливості притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Найбільш поширеними й ефективними слід вважати такі з них, як:

- безпосередній вплив оперативного працівника на особу, яка замислила або готується до вчинення розбійного нападу, шляхом проведення особистих бесід з метою відмови від злочинних намірів і дій;
- вплив на таких осіб з тією ж метою через оперативні можливості;
- вплив через рідних, друзів, колег по роботі, осіб, які мають на неї певний вплив тощо.

До другої групи належать способи, використання яких дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які виношують намір і готуються до вчинення злочину, шляхом затримання та притягнення до кримінальної відповідальності за інші злочини.

Оскільки особливу небезпеку становлять організовані злочинні групи, головним завданням при одержанні інформації про злочинні наміри й дії є попередження створення таких груп або ж роз'єднання вже створених, які готуються вчинити розбійний напад.

Найбільш ефективним заходом попередження створення злочинної групи і, таким чином, запобігання насильницьким злочинам корисної спрямованості, що задумуються або готуються, є притягнення до кримінальної відповідальності організаторів і підбурювачів.

Затримання є основним засобом припинення замаху на злочин.

На цій стадії значення мають усі фактори: своєчасність отримання первинної інформації та її повнота, активність виконавців, обдуманість запланованих заходів, готовність оперативних підрозділів вирішувати такі завдання, роль оперативного працівника у здійсненні такої роботи, їх ігнорування може призвести до невідворотних наслідків - смерті людини.

Найважливішою умовою під час затримання злочинця є гарантування безпеки співробітникам правоохоронних органів та іншим особам, які можуть випадково знаходитися на місці проведення такої операції.

Тому планування операції щодо захоплення злочинця необхідно ретельно готувати.

Втілення у практику діяльності підрозділів карного розшуку та слідства зазначених заходів безперечно буде позитивно сприяти боротьбі з розбійними нападами на квартири та інше приватне житло громадян та іншими тяжкими злочинами.

На завершення варто виділити необхідні заходи, які повинні вживатися підрозділами Національної поліції України з метою запобігання насильницьким злочинам корисливої спрямованості:

- своєчасне реагування на різноманітні порушення громадського порядку;
- заохочення громадян, які надають допомогу правоохоронним органам;

- активізація діяльності щодо виявлення осіб, які незаконно зберігають вогнепальну зброю, встановлення шляхів її придбання або виготовлення;
- посилення нагляду за раніше судимими;
- контроль за їх способом життя та джерелами матеріального забезпечення, посильна участь у розв'язанні їх проблем;
- підвищення ефективності оперативної роботи щодо попередження насильницьких злочинів корисливої спрямованості;
- своєчасне розкриття та якісне розслідування кримінальних справ про злочини вказаної категорії;
- усунення недоліків та помилок, допущених у роботі оперативних підрозділів;
- більш широке застосування спеціальних засобів, які використовуються в ОРД;
- здійснення тісної взаємодії з оперативними працівниками, що спеціалізуються на боротьбі з незаконним обігом наркотиків і організованими злочинними групами;
- організація виступів співробітників поліції різних рівнів у телерадіопередачах з метою пропаганди здорового способу життя і недопущення правопорушень;
- організація таких виступів у трудових колективах і навчальних закладах;
- забезпечення доцільної розстановки сил і засобів підрозділів Національної поліції з урахуванням оперативної обстановки, що склалася у певному регіоні;
- вжиття заходів щодо роз'єднання груп із антисоціальною направленістю;
- термінова перевірка скарг і сигналів про можливе вчинення насильницьких злочинів корисливої спрямованості;

- забезпечення конспірації в роботі. Вжиття заходів, які виключають можливість просочення оперативної інформації, розшифрування осіб, які надають допомогу в боротьбі з розбійними нападами тощо;
- профілактика інших видів злочинів корисливого або насильницького спрямування.

КОНЦЕПЦІЯ забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей до 2025 року

ПРОБЛЕМА, ЯКА ПОТРЕБУЄ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Задоволення потреб населення, забезпечення охорони прав і основоположних свобод людини, інтересів суспільства і держави, підтримання публічної безпеки та порядку, а також протидія злочинності в умовах збройної агресії на території Донецької та Луганської областей потребує нових підходів до питань створення безпечного простору.

Надважливість та пріоритетність створення безпечного середовища життєдіяльності на територіях Донецької та Луганської областей як основи безпеки та цілісності всієї території України, криміногенні виклики та зовнішні загрози формують потребу в розумінні та систематизації поглядів на кримінологічну безпеку регіонів, визначенні її поняття та складових.

Поняття «кримінологічна безпека» визначає стан забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги, на певній території за певний час шляхом реалізації системи державних та громадських заходів, спрямованих на нейтралізацію криміногенних факторів.

Порівняльний аналіз оперативної обстановки за 2018 – 2019 роки

	Зареєстровано злочинів			
	Донецька область		Луганська область	
	2018	2019	2018	2019
Зареєстровано всього	22321	21480	9602	7502
Загальнокримінальні вбивства	91	106	25	26
у т.ч. з використанням вогнепальної зброї та вибухівки	3	5	9	5
Тяжкі тілесні ушкодження	152	134	59	40
у т.ч. зі смертю	33	33	23	15
Згвалтування	8	10	1	2
Грабежі	386	332	88	75
Розбої	91	84	32	12
Крадіжки	10637	10035	3915	2921
Шахрайства	1172	1302	930	912
Хуліганства	81	186	62	40

ДТП	323	353	102	130
у т.ч. зі смертю	63	77	15	18
Незаконне заволодіння АМТ	201	157	64	43
Наркозлочини	1906	1934	828	701
у т.ч. збут	202	219	109	125
Незаконне зберігання зброї	533	552	461	328
у т.ч. вогнепальної	501	497	426	292

З огляду на стан оперативної обстановки, ефективність та взаємодію правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських інституцій на території Донецької та Луганської областей, зовнішні загрози, фонові явища та нормативно-правову врегульованість суспільних відносин з питань безпеки вбачається невідповідність рівня кримінологічної безпеки європейським та міжнародним стандартам, сучасним вимогам демократичного суспільства, що створює проблему, яка потребує комплексного підходу до її розв'язання.

Проведення ООС, перепланування територій, постійна модифікація та трансформація злочинності, збільшення рівня агресії в суспільстві, здійснення поліцейської діяльності (в тому числі й надання поліцейських послуг на лінії розмежування) в умовах інформаційно-гібридної війни, що має місце на фоні впливу таких негативних явищ, як зростання дорожньо-транспортних пригод, кіберзлочинності, незаконного обігу зброї та вибухових речовин, наркотичних засобів тощо, - вимагає від поліції Донецької та Луганської областей налагодження постійної комунікації, партнерської взаємодії з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, організаціями громадянського суспільства, міжнародними партнерами та спільного запровадження інноваційних механізмів, які дозволять досягти бажаного рівня кримінологічної безпеки.

МЕТА, ПРИНЦИПИ І СТРОКИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

Метою Концепції є створення безпечного середовища у взаємодії з громадськими інституціями, органами місцевого самоврядування, органами державної влади та міжнародними організаціями шляхом удосконалення існуючих та створення інноваційних методів досягнення бажаного рівня кримінологічної безпеки з урахуванням поточних викликів на території Донецької та Луганської областей.

Для досягнення мети Концепції необхідно забезпечити дотримання таких **основних принципів, як:**

- верховенство права;
- законність;
- захист і дотримання конституційних прав і свобод людини;
- політична нейтральність;
- відкритість поліції до діалогу та прозорість;
- ефективна співпраця та взаємодія поліції з усіма зацікавленими сторонами в сфері безпеки;

- безперервність надання поліцейських послуг;
- орієнтованість на потреби безпеки мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей;
- розвиток кадрового потенціалу;
- впровадження інноваційних методів та способів роботи в поліцейську діяльність;
- модернізація системи превентивних заходів, націлених на покращення кримінологічної безпеки;
- громадський і державний контроль над системою забезпечення кримінологічної безпеки.

Строк реалізації Концепції: до 2025 року.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Концепція забезпечення кримінологічної безпеки на території Донецької та Луганської областей визначає такі пріоритети діяльності:

1. Покращення оперативної обстановки.
2. Ефективна взаємодія суб'єктів, відповідальних за кримінологічну безпеку.
3. Мінімізація негативного впливу зовнішніх загроз.
4. Подолання негативних фонових явищ, які впливають на криміногенну обстановку.
5. Сприяння вдосконаленню нормативно-правового та інформаційного забезпечення.

ШЛЯХИ І СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ

Розв'язувати проблему планується шляхом комплексної та системної протидії явищам, які негативно впливають на безпеку регіонів із урахуванням пріоритетних напрямів досягнення кримінологічної безпеки. Така діяльність повинна базуватися на послідовній чіткій політиці забезпечення кримінологічної безпеки та мати відповідну нормативно-правову та матеріально-технічну базу.

1. Покращення оперативної обстановки

ВИКЛИКИ

- Збільшення фактів вчинення окремих видів злочинів (убивства з використанням вогнепальної зброї та вибухівки, зґвалтування, незаконне зберігання зброї, шахрайства, кримінальні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів).
- Високий рівень аварійності на дорогах областей.
- Недостатня кількість нарядів для оперативного реагування на події.
- Некомплект особового складу поліції (насамперед зовнішніх служб).
- Слабке матеріально-технічне забезпечення територіальних підрозділів.

➤ Недостатній розвиток систем комплексного захисту майна населення та державного майна.

НЕОБХІДНІ КРОКИ

- ✓ Запровадження нової комплексної системи аналізу та прогнозування оперативної обстановки.
- ✓ Здійснення оцінки потреб безпеки мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей.
- ✓ Планування роботи поліції відповідно до потреб безпеки населення Донецької та Луганської областей.
- ✓ Картографічне планування території для визначення «проблемних ділянок» та попередження правопорушень.
- ✓ Розробка та запуск регіональної інформаційної кампанії, націленої на попередження кримінальних правопорушень.
- ✓ Запровадження “Системи моніторингу визначення та скорочення місць концентрації ДТП” із вжиттям комплексу спеціальних заходів.
- ✓ Комплектування та розвиток кадрового потенціалу.
- ✓ Проведення аналізу та оцінки потреб структурних підрозділів поліції в матеріально-технічному забезпеченні.
- ✓ Забезпечення працівників/працівниць правоохоронних органів сучасними технічними ресурсами та інформаційними технологіями.
- ✓ Розробка комплексів превентивних заходів з актуальних проблем безпеки відповідно до потреб мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей.
- ✓ Розвиток потенціалу та модернізація кінологічної служби.

2. Ефективна взаємодія суб'єктів, відповідальних за кримінологічну безпеку

ВИКЛИКИ

- Низький рівень взаємодії та комунікації суб'єктів, відповідальних за кримінологічну безпеку.
- Відсутність достатньої кількості погоджених між собою міжвідомчих механізмів взаємодії та співпраці (спільних проєктів, програм, планів тощо).

НЕОБХІДНІ КРОКИ

- ✓ Реалізація Стратегій взаємодії поліції Донецької та Луганської областей з організаціями громадянського суспільства до 2025 року.
- ✓ Проведення аналізу, оцінки та визначення прогалин міжвідомчої взаємодії поліції з іншими суб'єктами, відповідальними за кримінологічну безпеку.
- ✓ Розробка стратегії міжвідомчої взаємодії поліції з іншими суб'єктами, відповідальними за кримінологічну безпеку.
- ✓ Розробка та затвердження спільного регіонального плану дій із забезпечення кримінологічної безпеки.

- ✓ Залучення всіх зацікавлених осіб до спільної розробки та реалізації на базі поліції комплексних безпекових проєктів та програм, спрямованих на зміцнення кримінологічної безпеки в регіоні.
- ✓ Включення наукового потенціалу регіону в реалізацію системи заходів щодо забезпечення кримінологічної безпеки регіону.
- ✓ Вивчення, аналіз та інтеграція міжнародного досвіду в діяльність поліції із забезпечення кримінологічної безпеки.

3. Мінімізація негативного впливу зовнішніх загроз

ВИКЛИКИ

- Військова агресія.
- Транснаціональні злочини.
- Кіберзлочини.
- Міжнародний тероризм.
- Зростання окремих видів правопорушень (терористичні акти, велика концентрація та витік зброї, незаконне позбавлення волі, створення незаконних збройних формувань).
- Великий рівень уразливості населення до інформаційних атак на фоні гібридно-інформаційної війни.
- Відсутність правової захищеності населення на окупованих територіях.

НЕОБХІДНІ КРОКИ

- ✓ Інформаційне забезпечення людей, які проживають на тимчасово непідконтрольній Україні території, щодо існуючих механізмів захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів.
- ✓ Розробка комплексу інструментів протидії гібридним інформаційним атакам та захисту кіберпростору з використанням сучасних методів і технологій.
- ✓ Удосконалення методів протидії транснаціональній злочинності шляхом використання нових технологій для блокування каналів та існуючих схем.
- ✓ Розробка та впровадження комплексу сучасних заходів протидії незаконній міграції.
- ✓ Блокування незаконного обігу зброї шляхом застосування інноваційних підходів до протидії злочинності.
- ✓ Розробка та відпрацювання спільного регіонального плану реагування на потенційні загрози військового, техногенного та природного характеру.

4. Подолання негативних фонових явищ, які впливають на криміногенну обстановку

ВИКЛИКИ

- Низький соціальний рівень населення (безробіття, велика кількість малозабезпечених сімей тощо).
- Високий рівень алкоголізму та наркоманії.
- Низький рівень правової культури громадян.

НЕОБХІДНІ КРОКИ

- ✓ Ініціювання створення спеціальних комунальних установ, що піклувалися б та допомагали адаптуватися громадянам, які ведуть аморальний спосіб життя.
- ✓ Реалізація соціальних проєктів у взаємодії з державними інституціями, недержавними організаціями та міжнародними партнерами.
- ✓ Розробка плану превентивного комплексу заходів щодо подолання негативного впливу фонових явищ на кримінологічну безпеку.
- ✓ Популяризація здорового та спортивного способу життя.
- ✓ Розробка плану участі поліції в національно-патріотичному вихованні молоді.

5. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення

ВИКЛИКИ

- Наявність широкого кола видів діяльності, нерегламентованих нормативною базою (відсутні накази, інструкції).
- Відсутність єдиної державної політики в сфері інформатизації.
- Відсутність взаємодії та взаємообміну інформацією між суб'єктами, відповідальними за безпеку, що призводить до зниження ефективності їх використання.

НЕОБХІДНІ КРОКИ

- Аналіз та оцінка наявних проблем в сфері забезпечення кримінологічної безпеки, які потребують нормативно-правового регулювання.
- Розробка пропозицій щодо приведення у відповідність існуючих нормативно-правових актів, усунення законодавчих прогалин, колізій на підставі проведеного аналізу.
- Підготовка пропозицій та обґрунтування необхідності впровадження єдиної інформаційної політики в державі.
- Удосконалення знань, умінь та навичок працівників у роботі з відомчими інформаційними системами.
- Виділення коштів на підвищення кваліфікації працівників/працівниць поліції в IT сфері.

ПРОГНОЗ ВПЛИВУ НА КЛЮЧОВІ ІНТЕРЕСИ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Реалізація Концепції кримінологічної безпеки в Донецькій та Луганській областях впливатиме на ключові інтереси зацікавлених сторін, таких як:

- 1) мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей;
- 2) поліції;
- 3) військово-цивільні адміністрації;
- 4) органи місцевого самоврядування;
- 5) об'єднані територіальні громади;
- 6) організації громадянського суспільства;
- 7) громадські формування;
- 8) бізнес;
- 9) міжнародні організації.

Таким чином, інноваційні підходи до забезпечення безпеки дозволять покращити безпекове середовище для мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей, підвищити відчуття захищеності кожного, а також ініціювати подальше впровадження дієвих механізмів реалізації прав та свобод людини по всій території України.

Крім того, підвищення рівня кримінологічної безпеки на ввіреній території відкриє нові можливості для суб'єктів господарської діяльності у вигляді розширення інвестиційного ринку та відкриття нових бізнес-шляхів.

Державні органи влади, органи місцевого самоврядування, військово-цивільні адміністрації отримають підвищення власного іміджу у вигляді довіри, а також можливість залучення нового інвестиційного ресурсу.

Поліція ж отримає підтримку в реалізації соціальних проєктів з боку органів влади, довіру та співпрацю населення, а також громадських інституцій; залучення міжнародних партнерів до розробки та впровадження важливих безпекових заходів, можливість розширення Стратегії забезпечення кримінологічної безпеки по всій території України.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У ході реалізації Концепції забезпечення кримінологічної безпеки в Донецькій та Луганській областях очікується досягнути таких довгострокових результатів:

Якісний результат		Кількісний результат
<i>1. Покращення оперативної обстановки</i>		
Створено безпечне середовище для розвитку ключових містоутворюючих процесів, забезпечено основні потреби мешканців/мешканок		• Знижено рівень злочинності на 30 %.
		• Підвищено рівень довіри населення до поліції на 20 %.
		• Підвищено рівень безпеки на

Донецької та Луганської областей в безпеці.	дорогах на 20 %. Збільшено рівень мотивації та задоволеності працівників/працівниць поліції умовами несення служби на 30 %.
<i>2. Ефективна взаємодія суб'єктів, відповідальних за кримінологічну безпеку</i>	
Встановлено сталі та продуктивні партнерські відносини між поліцією та всіма суб'єктами, відповідальними за кримінологічну безпеку.	За результатами аналізу прогалин міжвідомчої взаємодії поліції з іншими суб'єктами, відповідальними за безпеку, розроблено та впроваджено “Стратегію міжвідомчої взаємодії поліції з іншими суб'єктами відповідальними за безпеку”.
	Розроблено та затверджено погоджені регіональні міжвідомчі плани дій із забезпечення безпеки мешканок/мешканців Донецької та Луганської областей.
	Реалізовано щонайменше 5 проєктів в сфері підвищення безпеки Донецького та Луганського регіонів із залученням науковців та міжнародних партнерів.
<i>3. Мінімізація негативного впливу зовнішніх загроз</i>	
Підвищено рівень безпеки держави, населення та інформаційного простору від впливу зовнішніх загроз.	Розроблено комплекс інструментів протидії гібридним інформаційним атакам та захисту кіберпростору з використанням сучасних методів і технологій.
	Знижено рівень транснаціональної злочинності на 10 %.
	Знижено рівень незаконної міграції на 20 %.
	Ліквідовано основні масштабні канали незаконного обігу зброї.
	- Розроблено спільний регіональний міжвідомчий план реагування на потенційні загрози військового, техногенного та природного характеру.
<i>4. Подолання негативних фонових явищ, які впливають на</i>	

<i>криміногенну обстановку</i>	
Безпечне інформаційне, культурне та соціальне середовище, яке сприяє розвитку кожної особистості.	• Реалізовано щонайменше 4 соціальні проєкти в сфері безпеки населення у взаємодії з державними інституціями, недержавними організаціями, місцевою владою та міжнародними партнерами.
	• Проведено 4 щорічні інформаційні кампанії в сфері популяризації здорового та спортивного способу життя.
	• Розроблено та реалізовано план превентивного комплексу заходів щодо подолання негативного впливу фонових явищ на кримінологічну безпеку.
	• Розроблено та реалізовано план участі поліції в національно-патріотичному вихованні молоді.
<i>5. Сприяння вдосконаленню нормативно-правового та інформаційного забезпечення</i>	
Удосконалено нормативно-правову базу та забезпечено доступність інформаційних ресурсів для використання їх у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень.	• Проведено аналіз та оцінку проблемних питань, які потребують нормативно-правового регулювання.
	• Розроблено пропозиції щодо усунення 80 % законодавчих прогалин, колізій в сфері забезпечення безпеки населення.
	• Підготовлено пропозиції та обґрунтування необхідності впровадження єдиної інформаційної політики в державі.
	• Підвищено кваліфікацію 30 % працівників/працівниць поліції в IT сфері.

В ході реалізації Концепції забезпечення кримінологічної безпеки в Донецькій та Луганській областях прогнозується за допомогою екстраполяції (методу визначення середніх величин) кількість усіх зареєстрованих злочинів у 2020, 2021, 2022, 2023, 2024 роках, враховуючи наявні статистичні дані.

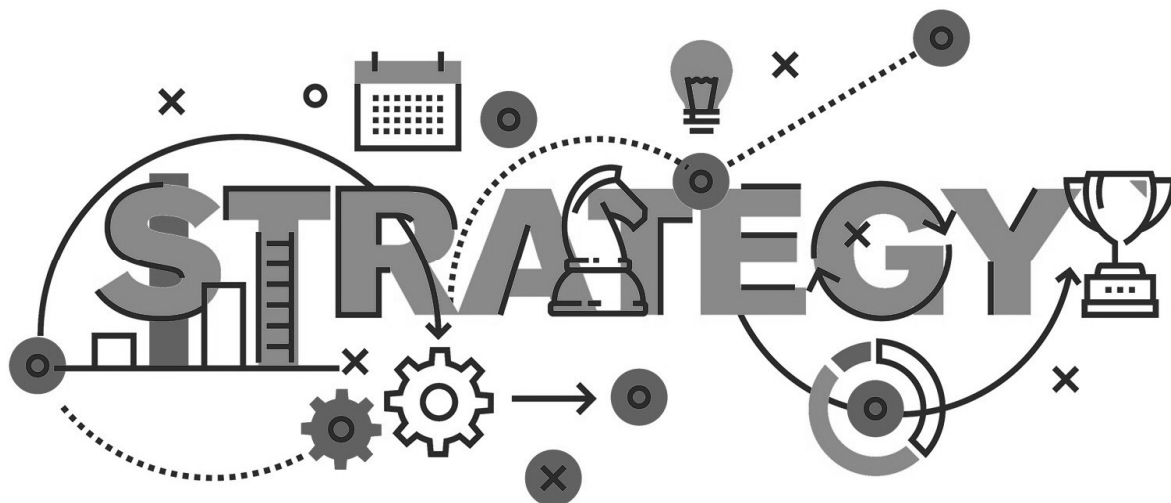
	Зареєстровано злочинів									
	Донецька область									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Зареєстровано всього	32031	27414	23227	22321	21480	22343	22048	21957	22116	22040
Загальнокримінальні вбивства	1418	162	123	91	106	107	101	105	104	103
у т.ч. з використанням вогнепальної зброї та вибухівки	47	13	9	3	5	6	5	5	5	5
Тяжкі тілесні ушкодження	225	185	143	152	134	143	143	140	142	142
у т.ч. зі смертю	65	60	41	33	33	36	34	34	35	34
Згвалтування	7	13	10	8	10	9	9	9	9	9
Грабежі	804	549	458	386	332	392	370	365	376	370
Розбої	389	162	98	91	84	91	89	88	89	89
Крадіжки	14508	13710	11204	10637	10035	10625	10432	10364	10474	10423
Шахрайства	1991	2026	1589	1172	1302	1354	1276	1311	1314	1300
Хуліганства	144	80	60	81	186	109	125	140	125	87
ДТП	373	438	332	323	353	336	337	342	339	339
у т.ч. зі смертю	64	55	59	63	77	66	69	71	69	69
Незаконне заволодіння АМТ	842	400	221	201	157	193	184	178	185	182
Наркозлочини	2137	2263	2519	1906	1934	2120	1987	2013	2020	2013
у т.ч. збут	166	74	153	202	219	191	204	205	200	203
Незаконне зберігання зброї	887	793	649	533	552	578	554	561	565	560
у т.ч. вогнепальної	810	727	584	501	497	527	508	511	516	358

	Зареєстровано злочинів									
	Луганська область									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Зареєстровано всього	1118 7	10593	10019	9602	7502	9041	8715	8419	8725	8620
Загальнокримінальні вбивства	74	59	45	25	26	32	28	29	30	29
у т.ч. з використанням вогнепальної зброї та вибухівки	9	4	6	9	5	7	7	6	6	6
Тяжкі тілесні ушкодження	80	48	60	59	40	53	51	48	51	50
у т.ч. зі смертю	29	15	24	23	15	13	17	15	15	16
Згвалтування	6	9	2	1	2	2	2	2	2	2
Грабежі	187	175	110	88	75	91	85	84	87	85
Розбої	203	79	37	32	12	27	24	18	23	22
Крадіжки	3850	4162	4033	3915	2921	3623	3486	3343	3484	3438
Шахрайства	1088	1405	1192	930	912	1011	951	956	973	960
Хуліганства	104	112	80	62	40	61	54	52	56	54
ДТП	114	131	126	102	130	119	117	122	120	120
у т.ч. зі смертю	22	21	21	15	18	18	17	18	18	18
Незаконне заволодіння АМТ	440	216	111	64	43	73	60	59	64	61
Наркозлочини	666	798	996	828	701	842	790	778	803	790
у т.ч. збут	99	32	108	109	125	114	83	107	101	97
Незаконне зберігання зброї	402	362	544	461	328	444	411	394	416	407
у т.ч. вогнепальної	385	335	517	426	292	412	377	360	383	373

ОБСЯГ ФІНАНСОВИХ, МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ, ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

Фінансове забезпечення реалізації Концепції буде здійснюватися за рахунок коштів, передбачених у бюджеті на відповідний рік виконавцям, відповідальним за здійснення заходів, міжнародної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством.

**СТРАТЕГІЯ
ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ З
ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС)
ДО 2025 РОКУ**

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

Стратегія взаємодії поліції Донецької області з ОГС (далі - Стратегія) повністю узгоджується з цілями та стратегічними пріоритетами, визначеними Стратегією розвитку системи МВС України до 2020 року та є її логічним продовженням, оскільки базується на тих самих підходах:

- служіння суспільству,
- підзвітність і демократичність,
- залучення суспільства до створення безпечного середовища,
- сучасні практики управління,
- інформатизація діяльності.

Головна ідея Стратегії полягає в задоволенні потреб безпеки громади через ефективне впровадження принципу поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing). Цей документ є необхідним кроком до забезпечення механізму практичної реалізації статті 11 (Взаємодія з населенням на засадах партнерства) Закону України «Про Національну поліцію»: «Діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб».

Взаємодія поліції з громадою – це філософія (спосіб мислення) та організаційна стратегія (спосіб здійснення філософії), що дозволяє поліції та громаді працювати разом новими способами для подолання проблем, пов'язаних із злочинністю, порушенням громадського порядку та безпекою, з метою поліпшення якості життя кожної людини, що належить до певної громади. Ця філософія побудована на існуючому переконанні про те, що люди заслуговують на право голосу в питанні поліцейської діяльності в обмін на свою участь та підтримку. Вона також спирається на точку зору, що для вирішення проблем громади потрібно, щоб поліція та громадськість могли працювати разом для вивчення нових способів вирішення проблем громад, а не просто реагувати на окремі злочини або події. Філософія взаємодії поліції з громадою розвивається у напрямку професійної поліцейської служби та відповідальної громади у відкритому та підзвітному партнерстві із зосередженням уваги на потребах громади, а також забезпечуючи для неї поліцейську діяльність як послугу у відповідний спосіб і з повагою до прав людини.

Роль начальника Головного управління Національної поліції в Донецькій області полягає в створенні умов для ефективної реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing) як невід'ємної частини розвитку безпечного суспільства.

Таким чином, дана Стратегія має бути використана як дієвий інструмент в розбудові безпечного суспільства, який має застосовуватись в усіх сферах поліцейської діяльності.

МЕТА, СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ

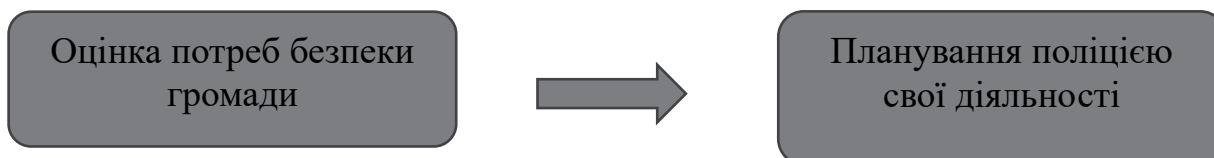
МЕТА: задоволення потреб безпеки мешканців/мешканок громад через встановлення сталих та продуктивних партнерських відносин між поліцією та організаціями громадянського суспільства, основою яких є довіра, взаєморозуміння та співпраця.

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ	
1. Орієнтація поліцейської діяльності на потреби безпеки громади	Ціль є відображенням: • головного принципу стратегії – кожна дія поліцейського повинна відповідати потребам громади; • мети – задоволення потреб безпеки

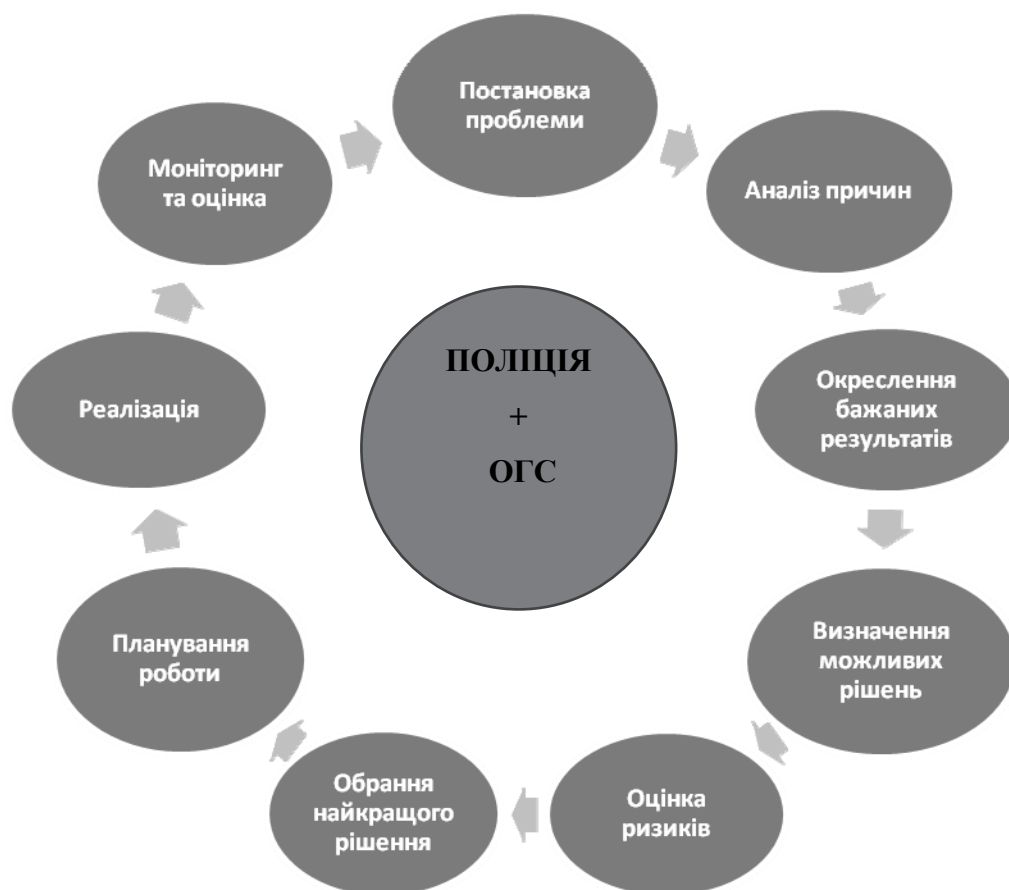
	мешканців/мешканок громади.
2. Стале партнерство та результативна співпраця	Ціль відображає спосіб реалізації стратегії, головною умовою якого є залучення ОГС на всіх етапах вирішення проблем безпеки та спільна відповідальність поліції і громади за розвиток безпечного суспільства.
3. Ефективна комунікація	Ціль відображає головний інструмент реалізації стратегії, умовою якого є одночасне та збалансоване використання інформаційного, консультаційного та практичного видів комунікації.
4. Професійність та відповідальність в реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing)	Ціль відображає характеристики суб'єкту реалізації стратегії.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ВТІЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ В ЖИТТЯ:

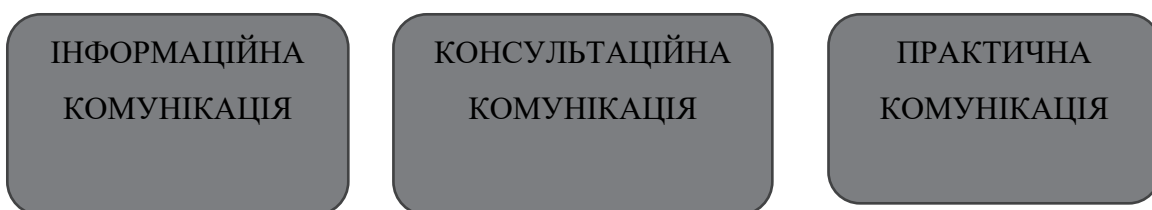
1. Орієнтація поліцейської діяльності на потреби безпеки громади.

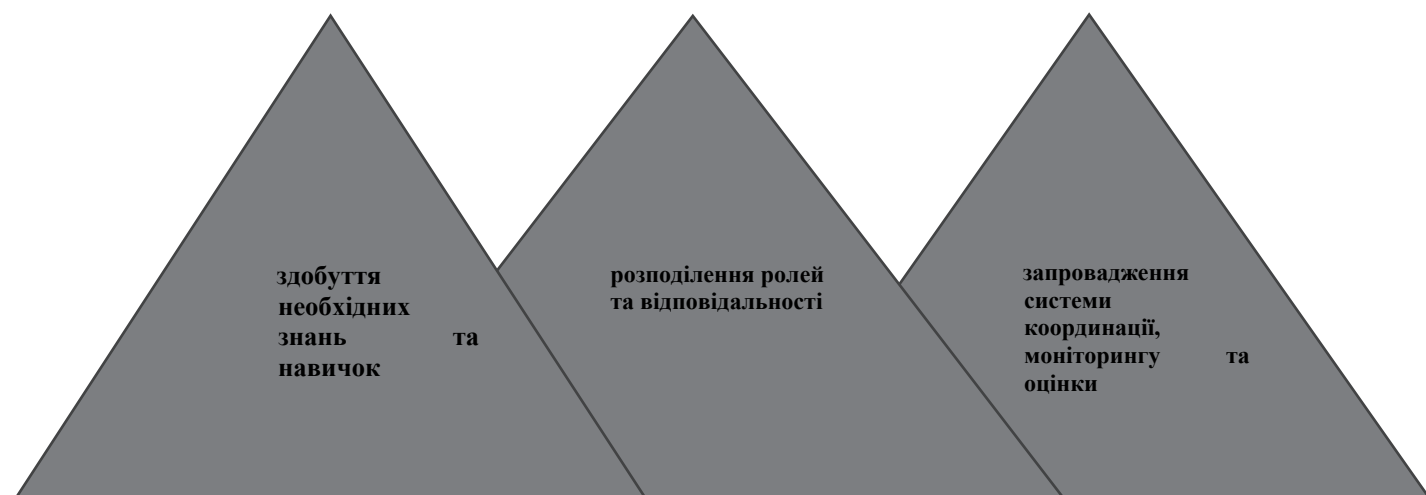
2. Стале партнерство та результативна співпраця.

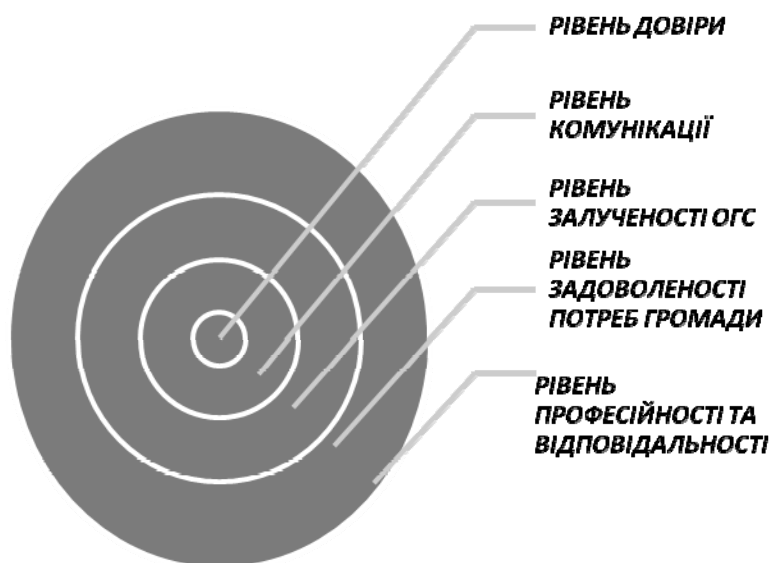

3. Ефективна комунікація.

4. Професійність та відповідальність в реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing).

SWOT-АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ

СИЛЬНІ СТОРОНИ:	МОЖЛИВОСТІ:
• відкритість поліції до діалогу; • готовність ОГС до співпраці; • наявність досвіду співпраці між поліцією та ОГС; • зацікавленість поліції та ОГС у співпраці; • розуміння поліцією проблем безпеки у громаді.	• організація та проведення спільних заходів (форумів, концертів, фестивалів); • участь ОГС в іміджевих поліцейських заходах та участь поліції в заходах ОГС; • спільна організація та проведення освітніх заходів(лекцій, тренінгів семінарів); взаємна інформаційна підтримка; • покращення матеріальної бази поліції; • створення та реалізації спільних проєктів; • спільне вирішення проблем безпеки дитини, дорожнього руху, захисту прав людини, кібербезпеки, захисту прав тварин, охорони громадського порядку, захисту від майнових злочинів, протидії домашньому насильству, торгівлі людьми та наркоманії та

	інше; • підвищення рівня довіри до поліції; • формування позитивного іміджу поліції; • збільшення кількості людей, які бажають служити в поліції; • формування у населення спільної відповідальності за безпеку; • збільшення кількості людей, готових сприяти поліції у попередженні та розкритті злочинів; • зниження рівня злочинності.
СЛАБКІ СТОРОНИ:	ЗАГРОЗИ:
• відсутність достатніх навичок управління часом; • недостатня комунікація поліції з ОГС; • недостатнє усвідомлення представниками/представницями поліції існуючих проблем в комунікації та співпраці; • недостатня ініціативність як поліції так і ОГС; • відсутність практичного механізму взаємодії між поліцією та ОГС; • відсутність засобів моніторингу ситуації з діалогом, взаємодією та співпрацею поліції та ОГС.	• неукомплектованість штату поліції; • відсутність в територіальних підрозділах поліції особи, відповідальної за зв'язки з громадськістю; • відсутність достатнього фінансування програм по вирішенню проблем безпеки громад; • неефективне запровадження принципу поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing) на всіх рівнях управління в Національній поліції України; • недосконала матеріально-технічна база поліції та ОГС.
<i>внутрішні фактори</i>	<i>зовнішні фактори</i>

ПОРТРЕТ ПОЛІЦІЇ ТА ОГС ДОНЕЧЧИНИ. СПІЛЬНІ ЦІЛІ ТА

ПОРТРЕТ ПОЛІЦІЇ ДОНЕЧЧИНИ:

Члени/членкині громади, які стоять на варті безпеки та правопорядку та які покликані служити та захищати.

ПОРТРЕТ ОГС ДОНЕЧЧИНИ:

активні та ініціативні члени/членкині громади, які є лідерами/лідерками громадської думки, голосом своєї громади та двигуном змін у суспільстві.

СПІЛЬНІ ЦІННОСТІ:

- правосвідомість,
- законність,
- повага прав людини,
- чесність,
- самовідданість,
- професіоналізм,

СПІЛЬНІ ЦІЛІ:

- співпраця на основі довіри та взаємної поваги,
- мир та безпека в громаді,
- якість поліцейського сервісу,

ЗМІСТ СТРАТЕГІЇ.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ	ВИКЛИКИ	НЕОБХІДНІ КРОКИ	ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ
1. Поліцейська діяльність орієнтована на потреби безпеки громади	• 45% представників/представниць ОГС на Донеччині відчувають себе недостатньо безпечно або небезпечно; • Не повне розуміння поліцією потреб безпеки громади та відсутність узгодженості між запитом громади і планами роботи поліції; • ОГС часто не розуміє труднощів поліцейської служби, які виникають в процесі задоволення потреб громади.	✓ Систематичне здійснення оцінки потреб мешканців та мешканок громади; ✓ Забезпечення прозорості прийнятих рішень та досягнутих результатів роботи поліції.	➤ Мешканці/мешканки громади почувають себе в безпеці, оскільки поліція знає та розуміє їх потреби безпеки та вживає заходи щодо їх задоволення. Ключові показники ефективності: рівень задоволеності потреб громади.
2. Стале партнерство та результативна співпраця	• Вузьке коло партнерів поліції з числа ОГС; • Відсутність бачення саме спільних шляхів вирішення проблем безпеки; • Відсутність практичного механізму взаємодії між поліцією та ОГС.	✓ Формування широкого кола надійних партнерів з числа ОГС; ✓ Орієнтація співпраці з ОГС на результат шляхом запровадження проектного; менеджменту як інструменту вирішення проблем безпеки; ✓ Запровадження інституту соціальних	➤ Поліція є партнером для кожної ОГС, яка має однакові з поліцією цілі та цінності; ➤ Процес співпраці поліції з ОГС будується на спільному вирішенні існуючих проблем шляхом визначення конкретних цілей, бажаних

		перемовників.	результатів та необхідних кроків. Ключові показники ефективності: рівень довіри ОГС до поліції
3. Ефективна комунікація	• Третина ОГС незадоволена рівнем комунікації з поліцією; • Відсутність конкретних форм системного залучення ОГС до вирішення проблем безпеки; • Відсутність достатньої інформації про діяльність та потреби один одного; • Відсутність в територіальних підрозділах поліції особи, відповідальної за зв'язки з громадськістю.	✓ Розвиток консультаційної комунікації поліції з громадою; ✓ Вдосконалення інформаційної комунікації спрямованої на потреби громади; ✓ Посилення практичної комунікації з розробки сучасних рішень проблем безпеки.	➤ Подача інформації у відповідності із запитом ОГС; ➤ Запровадження конкретних форм системного залучення ОГС до вирішення питань безпеки; ➤ Підтримка зворотного зв'язку з ОГС шляхом консультування. Ключові показники ефективності: Рівень комунікації та рівень залученості ОГС.

4. Професійність та відповідальність в реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing)	• Відсутність в більшій частині працівників поліції необхідних вмінь та навичок з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing); • Відсутність засобів моніторингу ситуації з діалогом, взаємодією та співпрацею поліції та ОГС; • Відсутність усвідомлення працівниками поліції своєї ролі та меж своєї відповідальності за реалізацію поліцейської діяльності орієнтованої на громаду; • Неукомплектованість штату поліції; • Недосконала матеріально-технічна база поліції.	✓ Освітня кампанія з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing); ✓ Створення координаційного центру взаємодії поліції з громадою.	➤ Особовий склад поліції володіє знаннями та навичками з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing); ➤ Кожен працівник усвідомлює свою роль, межі своєї відповідальності за реалізацію поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing). Ключові показники ефективності: Рівень професійності та відповідальності
---	--	--	---

ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ.

ПЛАН ЗАХОДІВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦІЇ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ З ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ОГС) ДО 2025 РОКУ

Зміст заходу Плану	Індикатор виконання завдання	Кількісний очікуваний показник	Строк	Джерела перевірки	Відповідальні
<i>I. Орієнтація поліцейської діяльності на потреби безпеки громади</i>					
1. Систематичне здійснення оцінки потреб громади	1.1. Розроблено форму оцінки потреб мешканців/мешканок громади та методичні рекомендації до її проведення	2 док.	Жовтень 2020	Наказ начальника ГУНП про затвердження форми оцінки потреб мешканців/мешканок громади та методичних рекомендацій до її проведення	УПД у співпраці з ОГС
	1.2. Розробка форми контролю динаміки задоволених потреб громади	1 док.	Грудень 2020	Наказ начальника ГУНП про затвердження форми контролю динаміки задоволених потреб громади	УПД у співпраці з ОГС
	1.3. Здійснення оцінки потреб громади	Кожним територіальним підрозділом	Щокварталу	Звіт за результатами фокус-групи, онлайн-анкетування або протоколи засідань	Керівники територіальних

		поліції здійснено по 1 оцінці потреб на території, яка їм обслуговується		консультаційних груп (Робочих груп з громадської безпеки та соціальної згуртованості тощо)	підрозділів ГУНП, УПД
2. Забезпечення прозорості прийнятих рішень та досягнутих результатів роботи поліції.	2.1. Звітування керівника про вжиті заходи та досягнуті результати перед громадою	кожним територіальним підрозділом поліції здійснено по 1 звітуванню	Щокварталу	Протоколи засідань консультаційних груп (Робочих груп з громадської безпеки та соціальної згуртованості тощо)	Керівник і територіальних підрозділів ГУНП, УПД
	2.2. Висвітлення результатів роботи поліції по задоволенню потреб громади	24 звіти	Щокварталу	Онлайн платформа "ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА" +	ВК
	2.3. Проведення щорічного форуму безпеки в Донецькій області та конкурсу на найкращу історію успіху співпраці поліції та ОГС	1 форум	щороку	Програма форуму, онлайн платформа "ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА", місцеві ЗМІ	УКЗ, УПД, ВК
II. Стале партнерство та результативна співпраця					
1. Формування широкого кола надійних партнерів з числа ОГС	1.1. Здійснення аналізу дійсних та потенційних партнерів поліції	2 док.	Щороку (2 рази на рік)	Аналітична довідка із пропозиціями до встановлення партнерських відношень	УПД
	1.2. Формування та підтримка в актуальному стані карти партнерів	1 док.	До кінця 2020 року; аудит, внесення змін та доповнень - щокварталу	Онлайн платформа "ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА" +	УПД
	1.2. Розширення кола партнерів з числа ОГС	100 партнерів	До 2025 року	Меморандуми про співпрацю	УПД, ВПЗ
2. Орієнтація співпраці на результат шляхом запровадження проєктного	2.1. Проходження спільного навчання з проєктного менеджменту потенційними членами/членкинями команди	50 осіб	До кінця 2020 року	Програма тренінгу, список учасників заходу.	УКЗ, УПД, партнерські ОГС

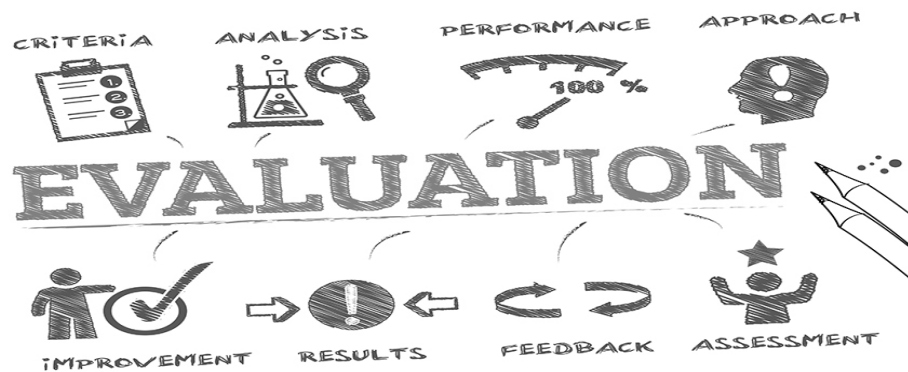
менеджменту як інструменту вирішення проблем безпеки	Координаційного центру взаємодії поліції та громади та діючими партнерами поліції з числа ОГС				
	2.2. Розробка методичних рекомендацій із створення та реалізації проєктів	1 док.	До кінця 2020 року	Наказ начальника ГУНП про затвердження методичних рекомендацій із створення та реалізації проєктів	УПД у співпраці з ОГС
	2.3. Розробка та реалізація спільних з ОГС проєктів націлених на задоволення потреб громади.	Кожним територіальним підрозділом не менше 1 на рік	Щороку	Онлайн платформа “ПОЛІЦІЯ + ГРОМАДА”, звіт про стан взаємодії поліції та ОГС за ключовими показниками ефективності	Керівник и територіальних підрозділів ГУНП в Донецькій області, УПД
3. Запровадження інституту соціальних перемовників в	3.1. Вивчення досвіду поліції Хмельницької області	1 док.	До вересня 2020 року	Інформаційна справка з пропозиціями	УПД
	3.2. Розробка проєкту “Інститут соціальних перемовників”	1 док.	До кінця 2020 року	Проектна пропозиція	УПД
	3.3. Відбір кандидатів та проходження ними спеціального навчання	30 осіб	До кінця 2021 року	Програма навчання, список учасників, результати відбору.	УПД
III. Ефективна комунікація					
1. Розвиток консультативної комунікації	1.1. Прийняття участі у вже створених консультативних групах з питань безпеки в громадах (Робочі групи з громадської безпеки та соціальної згуртованості) та/або створення таких груп із залученням ОГС та місцевої влади при територіальних підрозділах поліції.	Всього функціонує 24 консультативні групи з питань безпеки в громадах.	2021 рік	Положення, склад учасників, протоколи засідань.	УПД у співпраці з ОГС та місцевою владою
	1.2. Сприяння	Всього	2021 рік	Інформація про	УПД у

	створенню майданчиків діалогу поліції та ОГС	функціонує 24 майданчика діалогу поліції та ОГС		розклад роботи діалогових майданчиків для обговорення питань безпеки розміщена на онлайн платформі “ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА” +	співпраці з ОГС
	1.3. Запровадження онлайн-консультувань з громадою	1 док.	Щокварталу	Аналітична довідка про результати онлайн-консультувань	Територіальні підрозділи поліції, ВК, УПД
2. Вдосконалення інформаційної комунікації	2.1. Здійснення оцінки потреб ОГС в інформації	2 док.	Щороку (2 рази на рік)	Аналітична довідка оцінки потреб	ВК
	2.2. Створення з представниками ОГС онлайн платформи “ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА” +	1 платформа	До кінця 2020 року	Інтернет мережа	ВК, УПД спільно з ОГС
	2.3. Інформаційна кампанія “Безпека в суспільстві – спільна відповідальність поліції та громади”	1 док.	Щороку	Наказ начальника ГУНП про затвердження плану інформаційної кампанії “Безпека в суспільстві – спільна відповідальність поліції та громади” на рік	ВК спільно з ОГС
	2.4. Створити колонку в газеті “Поліція Донеччини” для висвітлення історій успіху співпраці поліції та громади, а також інформації про можливості взаємодії.	1 постійна колонка	До вересня 2020 року	Газета “Поліція Донеччини”	ВК
	2.5. Висвітлення інформації про потреби поліції в процесі підвищення рівня безпеки в громадах.	1 інформаційна довідка	Щокварталу	онлайн платформи “ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА” +	Територіальні підрозділи поліції, ВК, УПД
3. Посилення практичної комунікації з ОГС	3.1. Проведення зустрічей з практичної розробки рішень існуючих проблем із залученням учасників консультаційних груп	Кожним територіальним підрозділом поліції проведено по 2 практичні комунікаційні зустрічі	Щороку (2 рази на рік)	Протоколи та матеріали зустрічей розміщені на онлайн платформі “ПОЛІЦІЯ ГРОМАДА” +	УПД спільно з ОГС

	3.2. Сприяння створенню креативних майданчиків для розробки сучасних рішень проблем безпеки	Всього функціонує 24 креативних майданчики для розробки сучасних рішень проблем безпеки	2021	Інформація про розклад роботи креативних майданчиків для розробки сучасних рішень проблем безпеки розміщена на онлайн платформі “ПОЛІЦІЯ + ГРОМАДА”	УПД спільно з ОГС
VI. Професійність та відповідальність в реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing)					
1. Освітня кампанія з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing)	1.1. Проведення тренінгів для тренерів	100 осіб з числа працівників/працівниць поліції	2021 рік	Звіт про проведення освітньої кампанії з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing)	УКЗ у співпраці з міжнародними та національними партнерами
	1.2. Проведення тренінгів для особового складу поліції	100% особового складу	2020-2025 рік	Звіт про проведення освітньої кампанії з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing),	УКЗ у співпраці з міжнародними та національними партнерами
	1.3. Проведення тренінгів керівного складу поліції	100% особового складу	2020-2025 рік	Звіт про проведення освітньої кампанії з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду (Community Policing),	УКЗ у співпраці з міжнародними та національними партнерами
2. Створення координаційного центру взаємодії поліції з громадою	2.1. Здійснення аналізу функціональних обов'язків та визначення посадових осіб відповідальних за взаємодію з ОГС та підготовка пропозицій до формування команди координаційного центру взаємодії поліції з громадою	1 док.	Вересень 2020 року	Аналітична довідка	УКЗ
	2.2. Розробка	1 док.	До кінця	Затвердження	УПД у

	проекту створення координаційного центру взаємодії поліції з громадою		2020 року	проекту протоколом наради Експертної ради інноваційних ідей при ГУНП в Донецькій області	співпраці з ОГС
	Розробка положення про Координаційний центр із взаємодії поліції та громади та підготовка розпорядчих документів	3 док.	До кінця 2020 року	Наказ начальника ГУНП про створення, склад та затвердження положення про Координаційний центр взаємодії поліції та громади	УПД у співпраці з ОГС
	Ремонт та матеріально-технічне оснащення кабінету координаційного центру взаємодії поліції з громадою	2 кабінети оснащені та відремонтовані	2021 рік	Акт виконаних робіт	ГУНП у співпраці з партнерами
	Розробка форми звітності про стан взаємодії поліції та ОГС	1 док.	Серпень 2020	Наказ начальника ГУНП про затвердження форми звітності про стан взаємодії поліції та ОГС	УПД спільно з ОГС

ФОРМА ЗВІТНОСТІ ЗА КЛЮЧОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ

ФОРМА ЗВІТУВАННЯ ПРО СТАН ВЗАЄМОДІ ПОЛІЦІЇ ТА ОГС ЗА КЛЮЧОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ ЕФЕКТИВНОСТІ

Пріоритети	Якісний показник	Кількісний показник	станом на ____ кварта л	станом на ____ кварта л	Джерела перевірки	Відпові дальні
<i>Орієнтація поліцейської діяльності на потреби безпеки громади</i>	Рівень задоволен ості потреб	Кількість виявлених потреб			Форма контролю динаміки задоволених потреб громади	УПД
		Кількість задоволених потреб				УПД
<i>Стале партнерство та результатив на співпраця</i>	Рівень довіри	Кількість партнерів			Меморан думи	УПД
		Кількість проєктів реалізованих з ОГС			Онлайн платформ а	УПД, ВК
<i>Ефективна комунікація</i>	Рівень комунікаці ї	Кількість засідань консультаційни х груп з питань безпеки в громадах			Протокол и засідань	УПД
		Кількість здійснених онлайн-консультацій			Аналітич ні довідки за	УПД, ВК

					результатами анкетування	
		Кількість зустрічей з практичної розробки рішень існуючих проблем безпеки з ОГС			Протоколи зустрічей	УПД
		Кількість іміджевих поліцейських заходів			Звіт УКЗ	УКЗ
		Кількість заходів ОГС, в яких поліція прийняла участь			Звіт УКЗ	УКЗ, УПД
		Кількість розміщеної інформації про взаємодію поліції та ОГС			Інформація з онлайн платформи “ПОЛІЦІЯ + ГРОМАДА”	ВК
		Кількість розміщеної інформації про можливості співпраці			Інформація з онлайн платформи “ПОЛІЦІЯ + ГРОМАДА”	ВК, УПД
Ефективна комунікація	Рівень залученості ОГС	Середня кількість ОГС, які прийняли участь в консультаційних групах з питань безпеки та скільки ОГС з них представляють інтереси	/	/	Списки учасників заходу	УПД

		вразливих груп населення*				
		Середня кількість ОГС, які прийняли участь в онлайн-консультаціях та скільки ОГС з них представляють інтереси вразливих груп населення	/	/	Аналітичні довідки за результатами анкетування	УПД, ВК
Стале партнерство та ефективна співпраця		Середня кількість ОГС, які прийняли участь в зустрічах з практичної розробки рішень існуючих проблем безпеки та скільки ОГС з них представляють інтереси вразливих груп населення	/	/	Списки учасників заходу	УПД
		Середня кількість цивільних осіб (ж/ч), які прийняли участь в іміджевих поліцейських заходах	/	/	Звіт УКЗ	УКЗ

		Кількість прийнятих керівником осіб (ж/ч)	/	/	Журнал особистого прийому громадян	ВДЗ
<i>Професійність та відповідальність в реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду</i>	Рівень професійності та відповідальності	Кількість особового складу поліції, яка пройшла навчання з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду			Звіт про проведення освітньої кампанії з реалізації поліцейської діяльності орієнтованої на громаду	УКЗ
		Кількість виконаних пунктів Плану реалізації Стратегії взаємодії поліції з ОГС			Звіт за виконання Плану з реалізації Стратегії	УПД

*Вразливі групи населення – особи, які мають найвищий ризик потрапляння у небезпечні ситуації через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників пов'язаних з їх економічним, соціальним, політичним становищем, станом здоров'я тощо (люди з інвалідністю, діти, люди похилого віку, ВІЛ-інфіковані особи, представники ЛГБТ спільноти тощо).

АКТИ ВПРОВАДЖЕНЬ

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
Донецького юридичного інституту МВС України Миколи Семенишина на
тему: «Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким
злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за
матеріалами операції Об'єднаних сил)» зі спеціальності 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Комісія у складі:

1. **Сергій Дробіленко**, начальник управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування ГУНП в Луганській області, полковник поліції.

2. **Віталій Тарасов**, начальник управління карного розшуку ГУНП в Луганській області, полковник поліції.

склала цей акт про те, що нею розглянуто основні положення дисертації, пропозиції і рекомендації здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Донецького юридичного інституту МВС України Миколи Семенишина за темою «Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції Об'єднаних сил)» щодо впровадження у правозастосовну діяльність Головного управління Національної поліції в Луганській області.

Дисертацію присвячено теоретичному узагальненню та новому вирішенню наукового завдання, що полягає у пізнанні сутності теоретичних, правових, організаційних та праксеологічних засад запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами і підрозділами Національної поліції України за матеріалами ООС. На основі критичного опрацювання доктринальних положень теорії кримінології, кримінального права, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, аналізу законодавства та правозастосовної практики сформульовано висновки, що дають змогу розв'язати низку фундаментальних і прикладних проблем у сфері діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, пов'язаних із використанням ними власного кримінологічного потенціалу запобігання злочинам, забезпеченням слідчо-оперативного реагування на корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення.

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Автором сформульовано наукове визначення «корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення» як антисоціального явища й відносно масового суспільно-небезпечного збагачення, що проявляється у вчиненні корисливих кримінальних проступків і злочинів, поєднаних із застосуванням чи погрозою застосування насильства.

Сформовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини на території проведення операції Об'єднаних сил. Ця особа є громадянином України чоловічої статі, віком від 19 до 35 років, отримала базову вищу освіту, на момент вчинення злочину не навчалася й не працювала взагалі; брала участь у воєнних діях на території Донецької та Луганської областей (АТО, ООС); періодично вживала спиртні напої; його ціннісні орієнтації та правосвідомість спрямовані на споживацький спосіб життя, повну свободу дій та високооплачувану роботу, матеріальну забезпеченість і багатство; це людина з середнім інтелектом, абстрагованим мисленням, порушенням регуляції поведінки та інтелектуального контролю, що викликає безумовність задоволення бажань і потреб, з корисливою мотивацією, який здатен на групове вчинення злочину. У діях таких осіб вбачається все більше ознак професіоналізму, зв'язків з організованою злочинністю та злочинною субкультурою.

Визначено віктимологічну характеристику потерпілих від корисливо-насильницьких злочинів у Донецькій та Луганській областях, яка характеризується розподілом за віковими групами, зокрема: 7 % потерпілих мали вік до 18 років; 14 % – від 19 до 25 років; 25 % – від 26 до 35 років; 30 % – від 36 до 45 років; 23 % – старше 45 років. Такі дані свідчать про підвищену віктимність людей середнього віку, більшість потерпілих належать до вікової групи від 36 до 45 років. Крім того, вікові характеристики потерпілих і злочинців, зазвичай, збігаються, вони, як правило, мають одну вікову групу. Виняток становлять потерпілі віком від 46 років і старше, які через певні особливості, а саме: фізична слабкість, пасивність, боязливність, бажання ні в що не втручатися, невміння захистити себе, стають жертвами злочинців різного віку.

Охарактеризовано основу запобігання злочинам та забезпечення національної безпеки суспільства, якою є дотримання загальнонаціональних цінностей та інтересів, що об'єктивно відповідають перехідному періоду до нових політичних і соціально-економічних відносин. Узгодження цінностей та інтересів усіх суб'єктів безпеки лежать в основі конструктивної політики запобігання злочинам в системі забезпечення національної безпеки суспільства.

Складовими елементами організаційного забезпечення запобігання корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС визначено: систему суб'єктів організаційного забезпечення запобігання злочинам (державні та недержавні органи, установи й організації, до компетенції яких входить запобігання злочинам та які здійснюють управління, координацію та взаємодію суб'єктів зазначеної діяльності в межах своїх повноважень); його об'єкт (діяльність суб'єктів запобігання злочинам, яка пов'язана з використанням та розподіленням кадрових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів у

зазначеній сфері); мету та принципи такої діяльності; форми, методи та систему конкретних організаційних заходів запобігання такій злочинності.

Наголошено, що на стадії досудового розслідування корисливо-наси́льницьких злочинів, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам полягає у припиненні злочинної діяльності осіб (їх груп) відповідного спрямування, недопущенні завершення задуманих, підготовлюваних та розпочатих злочинів з одночасним вжиттям комплексу процесуальних заходів щодо притягнення правопорушників до відповідальності. Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України починається зі спільного планування заходів на етапі реалізації оперативно-розшукових матеріалів, на якому вирішуються питання як процесуального, так й оперативно-розшукового характеру, узгоджується тактика проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Підтверджено доцільність створення спеціалізованих постійно діючих слідчо-оперативних груп як на рівні обласних ГУНП, так і на міжрегіональному рівні. З урахуванням набутого оперативними підрозділами досвіду взаємодії зі слідчими та працівниками оперативної й оперативно-технічної служб при виконанні доручень щодо проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій запропоновано програму відповідних тренінгів у межах підготовки та підвищення кваліфікації поліцейських різних фахових груп та методичні рекомендації відповідного спрямування.

Зазначено, що ідивідуально-профілактичні заходи запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам на території проведення ООС органами і підрозділами Національної поліції України – це комплекс різнорідних заходів, що ґрунтуються на кримінологічних знаннях про специфічні антисуспільні риси осіб, які вчиняють корисливо-наси́льницькі злочини на території проведення ООС, індивідуальному кримінологічному прогнозуванні їхнього виникнення та розвитку і спрямовані на виявлення й припинення, попередження їхнього формування, вчасну діагностику та нейтралізацію, обмеження можливостей злочинної поведінки. Такі заходи варто проводити за такими напрямками: виявлення й взяття, згідно із законодавством, на облік осіб, від яких через їх антигромадські погляди й поведінку можна очікувати вчинення злочинів; організація спостереження й отримання оперативної інформації про поведінку, погляди взятих на облік; організація і здійснення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів з метою недопущення вчинення ними злочинів; організація належного аналізу ефективності заходів, своєчасне внесення змін у розміщення сил, тактику застосування оперативно-розшукових засобів і методів щодо осіб, які підлягають впливу.

Окремим стратегічним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення та аналітичної роботи органів і підрозділів Національної поліції у запобіганні корисливо-наси́льницьким злочинам на території проведення ООС є запровадження та розвиток моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою («Intelligence Led Policing», ILP), в основу якої покладено систематичне збирання та оцінка оперативної інформації в межах чітко визначеного аналітичного процесу, отримання якісних стратегічних і тактичних аналітичних продуктів і використання їх для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для втілення в життя цієї моделі необхідні політична

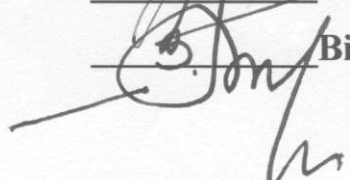
підтримка, а також усвідомлення такої потреби керівництвом органів по вищої та середньої управлінської ланки; співпраця між правоохоронними контролюючими органами та іншими державними інституціями; чіткі механізми постановки завдань з належним інструктуванням; трансформація і взаємодоповнення понять «мінімальна необхідна обізнаність» та «максимально необхідне поширення»; наявність захищених інформаційних комунікаційних каналів для передачі режимної інформації; аналітичні бази даних і досвід аналітики з досвідом інформаційно-оперативної роботи; відповідні цілі організаційні структури, що підтримують модель ІЛР.

Взаємодія органів і підрозділів Національної поліції у запобіганні корисливо-насильницьким злочинам на території проведення ООС - узгоджена за метою, місцем та часом, врегульована КПК України і відомими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами спільна діяльність органів структурних підрозділів ГУНП в Донецькій та Луганській областях, інших правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування й громадськості складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних заходів пошуку і фіксації фактичних даних про злочини та осіб, які їх вчинили. Найефективніше забезпечують виконання завдань кримінального провадження силами і засобами, що є у розпорядженні суб'єктів такої взаємодії, ґрунтується на принципах взаємоузгодженості дій та взаємодоповнюваних заходів.

Отже, комісія констатує, що отримані Миколою Семенишином дисертації результати мають необхідний теоретичний рівень та практичну спрямованість, і сприятимуть покращенню ефективності функціонування правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю та можуть бути використані у правозастосовній діяльності Головного управління Національної поліції в Луганській області.

Члени комісії:

30. 07 2020

Сергій ДРОБІЛЕВ

Віталій ТАРАСОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Донецького
юридичного інституту МВС
України, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Єгор НАЗИМКО

2020 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Миколи Семенишина тему: «Теорія та практика запобігання корисливо-
насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції
України (за матеріалами операції об'єднаних сил)» в освітній процес
Донецького юридичного інституту МВС України**

Комісія у складі:

голова комісії: начальник начальнико-методичного відділу юридичного інституту МВС України Лариса Лоц

Члени комісії:

т.в.о. декана факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук Станіслав Лопатін;

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент Андрій Данилевський

склала цей акт про те, що результати наукового дослідження Миколи Семенишина на тему: «Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції об'єднаних сил)», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, використовуються в освітньому процесі Донецького юридичного інституту при викладанні навчальної дисципліни «Криминологія». Доповнення, внесені автором до лекційних матеріалів із зазначених тем підготовлені на достатньому рівні та ґрунтуються на результатах проведеного дослідження чинного законодавства, у зв'язку з чим можуть бути впроваджені в освітній процес Донецького юридичного інституту, а також використані у науково-дослідній роботі курсантів, студентів та слухачів.

В якості наукових джерел в лекціях рекомендовано такі публікації дисертанта:

1. Семенишин М. О. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України

(за матеріалами операції Об'єднаних сил): монографія. Київ : ВД «Дакор», 2020. 550 с.

2. Семенишин Н. А. Правовые основы применения оружия как способ предупреждения разбойных нападений на банки в зоне проведения антитеррористической операции. Наше право. 2016. № 3. С. 194–200.

3. Семенишин М. О. Кримінологічні напрями діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн у запобіганні бандитизму. Право. UA. 2017. № 1. С. 225–232.

4. Семенишин М. О. Загальносоціальні заходи запобігання умисним вбивствам із корисливих мотивів в Україні. Європейські перспективи. 2017. № 3. С. 215–222.

5. Семенишин М. О. Взаємодія органів та підрозділів національної поліції щодо запобігання насильницьким грабеджам в Україні. Наше право. 2018. № 1. С. 218–225.

6. Семенишин М. О. Особливості формування корисливо-насильницької поведінки у дітей. Право. UA. 2018. № 2. С. 185–191.

7. Семенишин М. О. Вплив маргіналізації особи на формування корисливо-насильницької злочинної поведінки. Європейські перспективи. 2018. № 2. С. 214–222.

8. Семенишин М. О., Вітвіцький С. С., Бичін С. О. Загальнотеоретичний підхід до кримінологічної характеристики запобіжної детективної діяльності в Україні. Право. UA. 2019. № 2. С. 64–69.

9. Семенишин М. О. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. № 6. С. 283–288.

10. Семенишин М. О. Становлення та розвиток відповідальності за розбій у кримінальному законодавстві України. Європейські перспективи. 2020. № 1. С. 124–130.

11. Семенишин М. О. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. Верховенство права. 2020. № 1. С. 118–124.

12. Семенишин М. О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 1. С. 162–168.

13. Семенишин М. О. Зарубіжний досвід запобігання корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються дітьми. Наше право. 2020. № 1. С. 88–95.

14. Семенишин М. О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2020. № 1. С. 287–297.

15. Семенишин М. О. Віктимологічні аспекти незаконного заволодіння транспортними засобами. Право. ЮА. 2020. № 1. С. 113–120.

16. Семенишин М. О. Механізм захисту прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 2. С. 276–282.

17. Семенишин М. О. Національна поліція України як суб'єкт запобігання злочинам. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 340–343.

18. Семенишин М. О. Віктимологічні заходи запобігання корисливо-наси́льницьким злочинам в Україні. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 97–104.

19. Семенишин М. О. Використання зарубіжного досвіду правоохоронних органів у запобіганні організованій злочинності в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2020. № 2. С. 167–175.

20. Семенишин М. О. Аналіз кількісних показників корисливо-наси́льницької злочинності у Донецькій та Луганській областях (за матеріалами операції Об'єднаних сил). Право і суспільство. 2020. №2. Ч. 3. С. 73–79.

21. Семенишин М. О. Об'єктивна сторона бандитизму за кримінальним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 258–264.

22. Семенишин М. О. Запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами як об'єкт кримінологічного дослідження. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 344–349.

23. Семенишин М. О. Кримінально-правова характеристика агресивної корисливо-наси́льницької злочинності. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 5. С. 267–273.

Голова комісії:
начальник навчально-методичного відділу

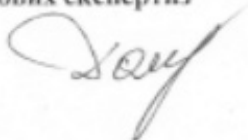
Лариса ЛОЦ

Члени комісії:
Т.в.о. декана факультету № 1
к.ю.н.

Станіслав ЛОПАТИН

Доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
факультету № 1,
к.ю.н, доцент

Андрій ДАНИЛЕВСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Донецького
юридичного інституту МВС
України, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Егор НАЗИМКО
2020 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Миколи Семенишина тему: «Теорія та практика запобігання
корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами
Національної поліції України (за матеріалами операції об'єднаних сил)»
в науково-дослідну діяльність Донецького юридичного інституту
МВС України**

Комісія у складі:

начальника відділу організації наукової роботи ДЮІ МВС України,
кандидата юридичних наук Андрія Червінчука;

завідувача науково-дослідної лабораторії з проблемних питань
правоохоронної діяльності Донецького юридичного інституту МВС України,
кандидата технічних наук, Юлії Атаманенко;

доцента кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
факультету № 1 Донецького юридичного інституту МВС України, кандидата
юридичних наук, доцента Андрій Данилевського

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Миколи
Семенишина на тему: «Теорія та практика запобігання корисливо-
насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції
України (за матеріалами операції об'єднаних сил)» мають важливе теоретико-
правове значення для розвитку науки кримінології та використовуються
Донецьким юридичним інститутом в межах реалізації Пріоритетних напрямів
розвитку правової науки на 2016–2020 роки, ухвалених Національною
академією правових наук України (рішення від 03 березня 2016 р.).

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження «Теорія та практика запобігання
корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної
поліції України (за матеріалами операції об'єднаних сил)», поданого на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності
12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче
право вважати впровадженими в наукову діяльність

Донецького юридичного інституту МВС України під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток науки кримінології.

Члени комісії:

Андрій ЧЕРВІНЧУК

Юлія АТАМАНЕНКО

Андрій ДАНИЛЕВСЬКИЙ